

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

**КАЗАХСТАНСКО-АМЕРИКАНСКИЙ СВОБОДНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ КОНГРЕСС

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПАРТНЕРСТВО: ПОТЕНЦИАЛ НАУКИ В
УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ**

Сборник докладов международного научного конгресса
(10-12 ноября 2020 года)

Часть 1

Усть-Каменогорск
2020

УДК 001

ББК 72

М 43

Редакционная коллегия: Е.А. Мамбетказиев

А.Е. Мамбетказиев

Д. Бэлласт

Ж.Е. Байкенов

Ю.А. Гаврилова

Т.В. Левина

А.Н. Нурланова

И.В. Бордияну

К.О. Алембаев

Ю.В. Новицкая

Н.А. Мошенская

М 43 «Международное партнерство: потенциал науки в условиях глобальных вызовов»: Сб. докл. междунар. научного конгресса (10-12 ноября 2020 года). - В 2 частях. – Ч. 1.– Усть-Каменогорск, 2020. – 238 с.

ISBN 978-601-7930-77-6

Сборник публикуется по материалам международного научного конгресса молодых ученых «Международное партнерство в образовании и науке: глобальные вызовы современности». Тематика статей на казахском, русском и английском языках описывает вопросы образования и развития языков, актуальные проблемы индустриально-инновационного развития экономики, актуальные проблемы юриспруденции и международных отношений.

Материалы первой части включают доклады, представленные на пленарном заседании и в секциях, посвященных данным вопросам.

Материалы сборника адресованы научным сотрудникам, профессорско-преподавательскому составу вузов и студентам, работникам образования.

УДК 001

ББК 72

Материалы рассмотрены и утверждены на заседании Ученого совета Казахстанско-Американского свободного университета от 17.11.2020 г., протокол №3.

ISBN 978-601-7930-77-6

© Казахстанско-Американский
свободный университет, 2020

Уважаемые участники Конгресса!

Парадигма современной национальной образовательной системы предполагает подготовку специалистов, владеющих не только профессиональными компетенциями, но и исследовательскими умениями, способностью эффективно применять теоретические знания в реальной практической среде. Это нацеливает высшие учебные заведения на усиление акцента на научно-исследовательскую работу, создание в вузах инновационной исследовательской среды.

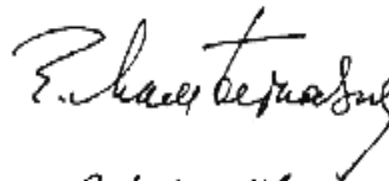
Важнейшим компонентом модели международного партнёрства, воплощенной в деятельности Казахстанско-Американского свободного университета, является готовность делиться концепциями, идеями, ресурсами, опытом во имя достижения качества образования его высшей школы. В процессе глобализации именно образование становится основным связующим звеном полномасштабного международного сотрудничества, его естественной областью.

Мы благодарим Вас за участие в нашем научном мероприятии, за внимание и интерес к широкому кругу научных проблем, что нашло отражение в сборнике материалов Конгресса. Все мы вносим свой вклад в развитие отечественной науки во имя сохранения для будущих поколений важных идей, теорий и разработок.

М. Кристенсен
(проректор, проректор КАСУ, США)

Е. Мамбетказиев
(президент КАСУ, Казахстан)

Д. Бэллест
(вице-президент КАСУ, США)

ПЛЕНАРНАЯ СЕССИЯ

WELCOME SPEECH TO CONGRESS PARTICIPANTS

Christensen M.

Founder, Co-Serve International, Portland, USA

I am delighted to welcome new students, teachers, staff and friends of KAFU to our Academic Conference, Opening the new academic year for 2020. Of course this year is unusual because of Covid 19 and the On-line format instead of an in-person conference. Nevertheless, I congratulate you for your determination, your flexibility and your capacity to make the best of this unusual year.

I have been part of the KAFU academic community since my first visit to Ust-Kamenogorsk in 1997. Having visited Kazakhstan more than 30 times, I have always enjoyed warm hospitality as well as the pleasures of participating in the growth and development of this amazing university.

KAFU President Dr. Yerezhap A. Mambetkazyev, Rector Dr. Aidar Mambetkazyev, and Vice-Rector Dr. Daniel Ballast, along with teacher and staff of KAFU have made the professional relationship between American and Kazakh educators profoundly meaningful.

Together, our professional union blossomed as an international organization, Co-Serve International. The concept of an international academic organization started here in Ust-Kamenogorsk, now reaching into seven countries. We partnered in forming KAFU.

This morning I would like to talk with you about what that partnership means to you. Our purpose is preparing leaders and building communities that practice a much needed kind of leader. Leaders who serve people first.

We believe the world desperately needs better leaders. We believe YOU are future leaders.

This morning I want to share with you **TEN BASIC CONCEPTS ABOUT LEADERSHIP**. I can summarize the purpose of my talk in a single sentence: **We are here to help you prepare to become extraordinary leaders**. I hope the following will stimulate your thinking about how each of you can become an extraordinary leader.

One: Becoming a leader Starts Now

- Here at KAFU in every field of study.
- Becoming a responsible adult is part of your preparation.
- Do not wait until you are 40 years old or older.
- Others are depending on you now.
- Becoming a leader begins when you see the needs of others and You respond to their needs.

We are here to help you start.

Two: Your personal story matters. Here at KAFU we want you to tell your story and we are ready to listen. Your story will guide you in becoming a leader:

- Your background (birthplace, family, school, ethnicity etc.)
- Your heroes. (describe who has been important to you?)
- Your experiences (times you enjoyed most)
- Your pain/suffering as well as your healing (how did others help you?)

- Your hopes (what are your dreams about the future?)

How does your story help you understand who you are?

Talk with us about your story. We can help you.

Three: As a leader you will grow in community.

- Your family and school have been your community
- Let KAFU become your new community - a community where you. Are becoming the best you can be
- Help one another
- Leadership is NOT ABOUT POWER, POSITION, COMMANDING PEOPLE.

- Leadership is about your influence.

- You will be measured as a leader as you serve others.

We are here to help you learn the leadership skills of serving others.

Four: Leaders have the courage to do what is right.

- Acting on the best interests of others is often more important than your self-interest

- Building teams and authentic communities requires courage
- Courageous leaders are able to distinguish between personal desires and the common good of community

We will help you develop this kind of courage.

Five: Leaders practice core values.

- Core values are common in most cultures
- You also have personal values
- In combination these values develop a leader's influence
- You will learn to grow good people
- You have influence and you have the capacity to be a leader

We are here to help you identify and practice life-long values as a leader.

Six: Leaders sustain relationships.

- People and relationships are important
- Understand your place in community

- Be aware of your limitations
- Ask for forgiveness when you offend others
- Celebrate the successes of others

We are here to help you demonstrate the importance of people and relationships as a leader.

Seven: Leaders know their purpose.

- Leadership is a “calling in life” (more than a job or career)
- Authentic leaders involve people in making decisions
- You can develop Servant Leadership skill as part of your purpose
- You can help heal the wounds and the pains of others

We are here to help you find your purpose.

Eight: Leaders have a vision of the future.

- Leaders find better ways of accomplishing goals
- Leaders help others improve the quality of life
- You can listen to the visionary solutions of others
- Building a community may be your primary task as a leader

We are here to help you envision the future as a leader.

Nine: Leaders solve problems.

- The world is awash with problems--war, poverty, disease, pollution, crime, sexual exploitation, political corruption, global climate change
- There is a greater problem: human relationships are in crisis (people are hurting)

- Your influence can impact a whole culture--one person at a time
- As a leader you will bring hope, kindness, understanding and love

We are here to help you learn how to solve problems.

Ten: Leaders love celebrations.

- Leaders praise others
- Give recognition and appreciation
- Help others enjoy being part of their team
- Celebrate achievements and happy moments with others
- Leaders are cheer leaders

We are here to help you practice the talent of celebrations.

We encourage you to become a leader at KAFU. KAFU teachers, staff, administrative leaders and Co-Serve International are **HERE TO HELP YOU**. Our hope and dream for you is that you will become the leaders need in Kazakhstan and the world.

РОЛЬ НАУКИ И НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Гаврилова Ю.А., к.ю.н.

*Проректор по научной работе и послевузовскому образованию
Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

В последнем послании главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана 1 сентября 2020 г. президент, предлагая реформирование всех сфер экономики, особо подчеркнул о значении науки для АПК, для сбалансированного территориального развития Казахстана, для здравоохранения, для охраны окружающей среды и защиты биологического разнообразия [1]. Нам всем известно о низком уровне развития казахстанской аграрной науки, а кризис, вызванный мировой пандемией, обнажил проблемы прикладной медицинской науки, - подчеркивает К. Токаев. Хотя, если обратиться к статистике, то из всего количества средств, выделяемых государством на науку, большая часть направляется на финансирование агропромышленной науки. Так, в 2019 году в рамках программно-целевого финансирования были поддержаны 303 научных проекта. Из них 68, или каждый четвертый проект, касаются сельского и лесного хозяйства [2].

Конечно, тех средств, которые выделяются государством на поддержание и развитие казахстанской науки, включая и АПК, и медицину, крайне недостаточно. Для сравнения: сегодня страны – технологические лидеры поддерживают показатель наукоёмкости ВВП на уровне 2,7-4,3%. Значение этого показателя, равное 1% или менее, считается критическим для научно-технологической безопасности страны. В Казахстане, по данным Комитета по статистике РК, за последние пять лет наукоёмкость составляет в среднем 0,16%, то есть в шесть с лишним раз ниже критического уровня [2].

Такие показатели еще более актуализируют позицию Главы Казахстана о необходимости еще большего внимания общества к проблемам науки, повышения качества научных исследований.

При этом, следует отметить, что несмотря на недостаточное финансирование сферы научной деятельности, казахстанские ученые все же вносят пусть и небольшой, но существенный вклад в мировую копилку научных достижений. Достаточно назвать те, которые могут иметь серьёзный экономический эффект.

Так, например, наши ученые изобрели так называемый «Казахстанский сплав» - новый материал, ферросиликоналлюминий, созданный в НЦ по комплексной переработке минерального сырья, который

значительно улучшает свойства стали и имеет большие перспективы в цветной и чёрной металлургии и машиностроении.

Ученые КазНУ им. аль-Фараби нашли возможность исключения высокотемпературного процесса, который сопровождается выделением токсичных газов и требует больших энергозатрат и использования дорогостоящего огнеупорного оборудования при плавке металла. На базе внедрения новых технологий удалось получить более 150 новых видов продукции из оксида бериллия с уникальными электро-физико-химическими свойствами. Данная продукция уже экспортируется на оборонные предприятия военно-промышленного комплекса России, Украины, Беларуси, Польши, Израиля. Заинтересованность во внедрении данной разработки на собственных предприятиях проявляют ведущие страны мира: США, Китай, Индия и др.

Изобретение с участием исследователя из Казахстана Дамель Мектепбаевой – диагностическое кольцо Нооре способно безболезненно брать у человека кровь и автоматически проверять её на самые распространённые инфекционные заболевания.

Композиционное удобрение «Гумит» с гибкой формулой, когда состав регулируется за счёт увеличения доли тех или иных макроэлементов. Оно может связывать воду и отдавать её растениям в засушливый период. Авторы изобретения - учёные Института органического синтеза и углехимии во главе с профессором Сериком Фазыловым [2].

Можно еще продолжать перечень таких изобретений казахстанских ученых, говорить о роли научных организаций и университетов, а главное необходимо осознавать, что все достижения стали возможны благодаря сложившейся на протяжении веков истории развития образования и науки.

Советский период нашей истории стал основой для развития отечественной научной школы. В период 1920-1940-х годов началась масштабная и уникальная кампания по ликвидации безграмотности, благодаря которой взрослые и подростки начали массово посещать школу.

Согласно переписи 1897 года из 126 миллионов зарегистрированных при опросе мужчин и женщин грамотных среди них оказалось только 21,1%. А уже в 1926 году, т.е. на начальном этапе кампании ликбеза, перепись показала прогресс, так, грамотных людей стало уже 40,7%, при этом в городах – 60%, а в селе – 35,4% [3].

Повсеместно по стране открывались школы, лаборатории, научно-исследовательские институты. «... При Советской власти в Казахстане были открыты первые институты и университет: в 1928 г. в Ал-

ма-Ате - педагогический институт имени Абая, в 1929 г. - ветеринарно-зоотехнический, в 1930 г. - сельскохозяйственный, 1931 г. - медицинский, в 1934 г. - Казахский горно-металлургический институт и Казахский государственный университет им. С.М. Кирова. В областях также открывались институты, готовящие в основном педагогические кадры. За годы второй и третьей пятилеток в республике были открыты 14 вузов. В 1940/41 учебном году в 20 высших учебных заведениях обучались 10,4 тыс. студентов [4, с. 10].

Небывалых успехов наука Казахстана достигла в послевоенный период. Активное участие в научной жизни страны принимает Академия наук Казахской ССР, деятельность которой направлена на решение проблем в сфере народного хозяйства, повышения производительности производства.

В 1949 г. в Гурьеве (Атырау) прошла четвертая сессия АН КазССР, посвященная проблемам изучения и освоения производительных сил Западного Казахстана [5, с. 137-138]. В том же году в Караганде работала выездная сессия АН КазССР по вопросу использования производительных сил Центрального Казахстана [6, с. 7]. В 1956 г. Институтом геологических наук АН КазССР под руководством академика АН СССР К.И. Сатпаева была составлена прогнозно-металлогеническая карта Центрального Казахстана [7, с. 145].

В 1990-е гг. в Казахстане насчитывалось 279 научных учреждений, в том числе филиалы и самостоятельные лаборатории НИИ и вузов союзного подчинения. Численность работников, занятых основной научно-технической деятельностью, составила 50,6 тыс. чел. [8, с. 108].

В целом, подводя итоги истории развития образования и науки Казахстана в советский период, следует сказать о том, что благодаря созданию и развитию образовательных и научных учреждений, был дан толчок развитию производственных мощностей Казахстана, сельского хозяйства, национальной культуры.

С обретением суверенитета Республики Казахстан формируются новые подходы к развитию науки, принимается первый закон «О науке и государственной научно-технической политике Республики Казахстан» (в настоящий момент Закон РК «О науке»), образуется Министерство науки и новых технологий (сейчас Министерство образования и науки Республики Казахстан). К сожалению, экономический кризис 90-х годов прошлого века негативно отразился на состоянии науки в нашем государстве. «Расходы на науку за 1991-2000 годы сократились в 5,5 раз» [9].

И отчасти следствием такого кризиса является то, что сегодня

«оценка уровня грамотности и компетенций населения Казахстана свидетельствует о значительном отставании от многих стран мира. По результатам Программы международной оценки компетенций взрослых (16-65 лет) ОЭСР (PIAAC), Казахстан занял 34-е место по читательской, 33-е - по математической грамотности (из 39 стран) и 32-е - по грамотности в сфере информационно-коммуникативных технологий (из 36). Результаты Казахстана намного ниже среднего показателя стран-участниц ОЭСР и Российской Федерации (9-е место по читательской и 15-е - по математической грамотности). При неизменности этого положения в системе образования и науки в обозримой перспективе неизбежны дальнейшее ухудшение качества национального человеческого капитала, депрофессионализация кадров и снижение экономического потенциала страны» [10].

В Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы также указано о сохранении проблемы привлечения и удержания талантливой молодежи и высококвалифицированных специалистов в науке. Имеющиеся научные кадры обладают недостаточными исследовательскими навыками, низким уровнем владения английским языком и слабыми навыками в сфере технологического развития и инноваций.

На 1 млн. населения в стране приходится 662 ученых, что меньше в 4,3 раза, чем в России (2 852), в 2,7 - в Беларуси (1 805) и в 6,4 - в США (4 256) [11].

На уровне государства предлагаются множество направлений развития научного потенциала Казахстана, модернизации научной инфраструктуры и цифровизация науки, повышение востребованности научных разработок и интеграция в мировое научное пространство. А главное, по мнению автора, сегодня необходимо укреплять базу людских ресурсов в нашем государстве.

Это значит:

- предотвратить отток ученых, исследователей, который имеет тенденцию роста, начиная с 90-х годов XX века;
- принять меры государственной поддержки молодых ученых;
- развивать программы магистратуры, докторантуры, постдокторантуры;
- выравнивать возможности обучающихся вне зависимости от социально-экономического статуса семьи;
- усилить контроль, обеспечить прозрачность распределения образовательных грантов;
- продолжать укреплять статус педагога и преподавателя;
- создать меры по мотивации труда научных работников в систе-

ме высшего образования РК;

- усилить меры поддержки по изучению государственного и иностранных языков.

Литература

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. Казахстан в новой реальности: время действий// https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g#3
2. Ибраев А. Наука в регионах: возможности и перспективы // https://nauka.kz/page.php?page_id=18&lang=1&item_id=839
3. Волошина С. Ликвидация безграмотности в СССР. – Живая история. – 2015. - №4// <https://sovrhistory.ru/events/special/>
4. Казахстан за 50 лет. Алма-Ата, 1971. – 174 с.
5. Вестник Академии наук КазССР. 1949. № 2 (47). - С. 137-138.
6. Вестник Академии наук КазССР. - 1949. - № 7 (52). - С. 7.
7. Октябрь и наука Казахстана. Алма-Ата, 1967. - С. 145.
8. Ермекбай Ж.А. Формирование и развитие науки советского Казахстана. – Вестник Томского государственного университета. – 2016. – С. 103-110 // <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-i-razvitie-nauki-sovetskogo-kazahstana/viewer>
9. Оразалы С. Проблемы развития науки Казахстана в условиях становления экономики инновационного типа// <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razvitiya-nauki-kazahstana-v-usloviyah-stanovleniya-ekonomiki-innovatsionnogo-tipa>
10. Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>
11. Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И ПЛАНИРОВАНИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В МЕЖДУНАРОДНОМ КОНТЕКСТЕ

Новицкая Ю.В., *MEd*

Зав. кафедрой иностранных языков, Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Высшее образование как социальная система имеет ряд определенных функций в любом обществе, среди которых одними из наиболее важных являются:

- подготовка высококвалифицированных специалистов, способных обеспечить научно-технический прогресс (образовательная функция, обеспечивающая развитие личности);
- повышение квалификации, переподготовка и доподготовка специалистов;
- развитие наук и искусств, создание новых знаний (научная функция).

Все функции высшего образования взаимосвязаны и проявляются на протяжении длительного времени. При этом необходимо отметить, что взаимодействие и переплетение вышеназванных функций достаточно высоко.

Но также стоит отметить, что в реализации этих функций в различных образовательных системах, например, в Казахстане и в США наблюдаются значительные отличия.

В данной работе сделана попытка осветить всего лишь один аспект реализации научной функции - проведение научных исследований с человеком в качестве субъекта научного исследования. Здесь будет представлен опыт работы над исследованием в рамках международного грантового проекта «Enhancing Teacher Preparation and Teaching Methodologies in Rural Kazakhstan: Next-Generation English-language Teaching for STEM Teachers», реализованного Казахстанско-Американским свободным университетом совместно с Michigan State University в рамках программы сотрудничества с американскими университетами UniCEN Посольства США.

Проект предполагал работу в трех направлениях:

- программном: пересмотр программ обучения с тем, чтобы педагогика, ориентированная на методику предметно-языковой интеграции CLIL, была включена в учебную программу STEM курсов,
- методологическом: обучение преподавателей методиками, ориентированными на CLIL, чтобы использование английского языка как языка учения и обучения привело к улучшению результатов изучения

языка,

- технологическом: разработка онлайн-модулей, которые можно будет включить в учебную программу курсов.

Для работы в проекте в Казахстане был создан консорциум высших учебных заведений, в который вошли:

- Казахстанско-Американский свободный университет (Усть-Каменогорск);

- Восточно-Казахстанский университет им. С. Аманжолова (Усть-Каменогорск);

- Восточно-Казахстанский технический университет им. Д. Серикбаева (Усть-Каменогорск);

- Казахстанская инновационная академия (Семей);

- Университет им. Шакарима (Семей);

- Костанайский педагогический университет;

- Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова (Шымкент);

- Павлодарский педагогический университет;

- Университет им. Ш. Есенова (Актау);

- Университет им С. Баишева (Актобе);

- Карагандинский университет им. Е. Букетова.

Представители университетов консорциума и университета-партнера в США начали проведение исследования о влиянии использования методики предметно-языковой интеграции на результаты обучения и на роль преподавателя. И поскольку исследование это связано с изучением воздействия конкретной методики на человека, руководителю проекта из Казахстана пришлось пройти обучение в специальном департаменте, который носит название Институциональный наблюдательный совет (IRB).

Институциональный наблюдательный совет (IRB) - это исследовательский отдел, созданный для рассмотрения предлагаемых исследований на людях. IRB может одобрить, потребовать внесения изменений (для обеспечения одобрения) или не одобрить исследование. В MSU все исследования на людях (независимо от финансирования) должны быть рассмотрены и одобрены IRB до начала проведения исследования.

Отдел выполняет следующие функции:

- посевное финансирование перспективных исследований и творческой деятельности;

- координация и поддержка процесса подачи заявки на исследовательский грант;

- проведение исследовательской подготовки, обеспечение оборудованием и подготовка инфраструктуры;

- предоставление активных возможностей для спонсируемых исследований;
- защита и лицензирование интеллектуальной собственности;
- поддержка расширения масштабов и коммерциализации идей;
- изучение и признание передового опыта в сфере найма, удержания и развития преподавателей.

Институциональный наблюдательный совет IRB также занимается проверкой потенциальных исследований MSU на соответствие федеральным, государственным и местным законам, политике университета и этическими стандартами. Любое исследование, предполагающее вовлечение в него людей в качестве объекта изучения, должно быть одобрено IRB, а исследователь, ведущий разработку проекта, должен пройти обучение в IRB и получить сертификат.

Здесь следует определить, что подразумевается под термином «исследование человека». Под этим термином мы понимаем систематическое научное исследование, которое может носить интервенционный или наблюдательный характер и подразумевает вовлечение людей в качестве субъектов исследования, обычно называемых «испытуемые».

В группу исследований человека входят

- медицинские (клинические) исследования
- немедицинские (например, социальные) исследования.

Методология исследования включает проведение анкетирования, опросов, интервью, фокус групп.

При проведении таких исследований, ученые должны соблюдать правила этики исследования, которая определяется рядом документов, таких как Нюрнбергский Кодекс, Хельсинская Декларация, Общее Правило, доклад Бельмонта.

Общее правило - это этическое правило США 1981 года в отношении биомедицинских и поведенческих исследований с участием людей. Это базовый стандарт этики, согласно которому любое проводится финансируемые исследования в США; почти все академические учреждения США придерживаются этих правил при проведении своих исследований независимо от финансирования.

При проведении исследований в MSU принято ориентироваться на принципы, изложенные в докладе Бельмонта, среди которых:

- уважение к людям, продемонстрированное посредством процесса информированного согласия
- польза, продемонстрированная посредством оценки рисков
- справедливость, продемонстрированная через справедливый выбор участников.

Основываясь на этих принципах, Институциональный наблюдательный совет (IRB) выносит решение, которым выражает одобрение или неодобрение проведению предлагаемого исследования с вовлечением людей. Критерии, согласно которым такое одобрение может быть получено, включают следующие:

- Риски для субъектов сведены к минимуму.
- Риски для субъектов разумны по сравнению с ожидаемыми выгодами.
- Выбор людей, которые будут вовлечены в исследование в качестве его объекта справедливый, равный и беспристрастный.
- Получение информированного согласия от каждого предполагаемого субъекта.
- Информированное согласие надлежащим образом оформлено документально или надлежащим образом оформлен отказ от участия в исследовании.
- В плане исследования предусмотрены соответствующие условия для мониторинга собранных данных.

Этим правилам следуют все ведущие зарубежные вузы. Интересный факт, который следует упомянуть в этой связи, это то, что ни в одном из вузов Казахстана, входящих в консорциум и участвующих в проекте «Enhancing Teacher Preparation and Teaching Methodologies in Rural Kazakhstan: Next-Generation English-language Teaching for STEM Teachers» такой практики нет. Нет ее, либо она существует в очень усеченном виде, и в других, в том числе ведущих вузах Казахстана и России. Более того, все выглядит так, как будто на пост-советском пространстве на настоящий момент не существует закрепленных процедур для определения этичности проводимых исследований с участием человека. Так, например, популярный словарь Multitran при поиске словосочетания «informed consent» (информированное согласие) практически не дает вариантов перевода (за исключением одного – в области клинической медицины), а онлайн энциклопедия Wikipedia не имеет статьи на тему «Исследования с вовлечением людей» на русском языке. Оба факта говорят о непопулярности темы, недостаточной ее разработке, отсутствии подобной культуры исследования, а значит и о большом объеме работ, который должен быть проделан в этой связи.

HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN POLAND: TYPES, STRUCTURE OF STUDIES AND GENERAL ENTRY REQUIREMENTS

Wański T.

University of Wrocław, Faculty of Social Science, Polish

The aim of the paper is to highlight basic information regarding the higher education institutions in Poland. In particular, the author aims to describe the types and the structure of studies, as well as, information about the admission process of Polish and foreign candidates. The paper is based on the literature, statistical data available on the website of the Central Statistical Office and the Ministry of Science and Higher Education.

Undoubtedly, the socio-economic transformation in 1989 brought enormous changes in the sphere of education. Polish academic world has opened up, which has led to a significant increase in the number of students, PhD students, academicians, and the universities itself (especially private ones). It is worth mentioning the data on the percentage of Poles with higher education. In 1988 (among citizens aged 25-64) only 6.5% of Polish had a higher diploma, while after almost 30 years, in 2017, it was already 33% of women and 30% of men (1). Undoubtedly, it is an enormous increase, nonetheless, it should be mentioned that is still not an enrollment rate that would place Poland at the forefront of European countries.

After the fall of communism, universities were granted wider autonomy, the freedom of research was ensured, new funds and centres for research activities were established, etc. Despite these wide changes, the quality of Polish universities is still often criticized. It seems that the “educational boom” in the 90s was not followed by sufficient financial assistance and infrastructure development. Employers and students complain about the poor adjustment of study programs to the needs of the labour market. Some authors points out that the path of academicians career is too long and the whole system is too hierarchical (2).

These problems of the higher education in Poland are noticeable if one looks at the positions of Polish universities in the world rankings. According to the Academic Ranking of World Universities (also called Shanghai Ranking), only 9 academic institutions from Poland are among the 1,000 top universities. The best polish university, according to the ranking, is the University of Warsaw, classified between 301 and 400 (3).

According to the data of the Central Statistical Office, there are over 400 universities (public and private) in Poland. The number of students is estimated at 1.23 million (1). The majority of the universities are super-

vised by the Ministry of Science and Higher Education, while some of the universities are supervised by the relevant ministers (for instance: medical universities are subordinated to the minister of health, military universities - to the minister of national defence, etc.).

We can divide the higher education institutions in Poland into academic and vocational universities. Among higher education's institutions, one can find schools such as: universities of technology, medical universities, universities of agriculture and life sciences, universities of arts, universities of physical education, military higher education institutions, church higher schools, etc.

The higher education in Poland is based on the Bologna Declaration, the system which is present in all European Union member countries. As a consequence the structure of studies looks as follows:

- 1st cycle, bachelor studies (in polish: studia licencjackie bądź inżynierskie)
- 2nd cycle, master studies (in polish: studia magisterskie)
- long cycle programme (i.e. medicine, law, psychology, in polish: jednolite studia magisterskie)
- 3rd cycle, PhD studies (in polish: studia doktoranckie)

This system (based on the three-cycle structure) has been implemented together with the ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System). This common standard in higher education facilitates the process of the recognition of students qualifications in other countries.

The first cycle of studies in Poland is referred to as a bachelor's degree or an engineer degree. To complete this stage, the student must earn 180 to 240 ECTS. The second, master's studies (from 1.5 to 2.5 years) - master (master's degree or equivalent). Students must earn 90-120 ECTS.

In some fields of study (e.g. medicine, dental medicine, medical analysis, pharmacy, veterinary, psychology, acting, law, canon law, art conservation and restoration and photography) it is possible to study only in the mode of uniform master's studies (from 4.5 to 6 years). To earn a master's degree, a student must earn between 270-360 ECTS credits.

The third stage is doctoral studies (normally lasts 3-4 years), although they may be extended. They are offered by universities and selected research institutions in Poland. In order to gain a PhD degree, a student has to pass a doctoral examination, write and defend a dissertation in front of the committee.

Usually, at Polish universities, there are two enrolment processes. First, called winter enrolment open in summer months (June, July, August) and the second one called summer enrolment open in the winter months (January, February). Enrollment in public universities takes place through

registration in online systems. Ranking lists are based on the results obtained under the upper secondary school certificate, or/and additional exams in the case of selected universities. To apply for a Polish university you have to fulfill certain requirements and those differ depending on the university and on the level of studies you would like to take.

Full-time studies (in the Polish language) at public higher education institutions are free of charge for Polish students and citizens of the EU/EEA or holders of the Polish Card (in Polish: Karta Polaka). The card may be granted to people who reside in the former Soviet Union and they feel that have a bond with the Polish nation. In order to receive it, one has to prove, among others, that possess at least basic knowledge of Polish language and at least one of her/his parents or grandparents or two great grandparents were of Polish nationality (4).

For foreigners who do not meet the above-mentioned conditions, it is possible to start only paid studies in public universities. There are scholarships, governmental programmes created for international students that allow financing studies. For example, the program for candidates from Belarus, called Konstanty Kalinowski, or scholarships for students from the Eastern Partnership countries and Central Asia called the Stefan Banach programme.

In this context, one can look at the internationalization indicator of Polish universities. It's consistently growing in recent years, however, compared to other European countries it is still rather on a low level. In the 2005/2006 academic year, there were almost 85 thousands of foreign students studying in Poland, while in 2019/2020 academic year there were only 8 thousands of them. The largest group of foreign students is Ukrainians, who constitute over 50% of all foreign students (5). Due to the coronavirus pandemic, this increase of internationalization indicator is likely to be halted.

References

1. GUS. Szkolnictwo Wyższe w roku akademickim 2018/2019. [online]. // The website of the Central Statistical Office. URL - [https:// stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20182019-wyniki-wstepne,8,6.html](https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20182019-wyniki-wstepne,8,6.html)
2. Jajszczyk A. Szkolnictwo wyższe – potrzeba całościowej reformy // Nauka i Szkolnictwo Wyższe. 2017. – No. (2 (50)). – pp. 77–90.
3. ARWU World University Rankings 2020. Academic Ranking of World Universities [online]. // URL - <http://www.shanghairanking.com/>
4. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka. Dz.U. 2007 nr 180 poz. 1280.

5. Rośnie liczba zagranicznych studentów na polskich uczelniach [online] // The website: Nauka w Polsce. URL - <https://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C80485%2Crosnie-liczba-zagranicznych-studentow-na-polskich-uczelniach.html>

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN HIGHER EDUCATION DURING A PANDEMIC

Daniel J. Ballast

*Doctor of Humane Letters, Vice President for American Programs
Kazakh-American Free University. Director, Co-Serve International*

Most of the challenges and opportunities in higher education during a pandemic are related to using distance, Internet-based education. This will be the focus of this article. A pandemic forces us to consider using Internet and other technologies where we can socially distance. The first opportunity is to recognize what new strategies are possible when using the Internet and other technologies to pursue education. As a result, we may understand new opportunities that we did not know existed before.

The opportunities today are vastly different than in the past during a pandemic – when the primary “technologies” available were paper-based reading assignments with questions to answer. This would be like the correspondence or “zaochnaya” form of education used previously in Kazakhstan.

Today, thanks to the Internet, anyone can learn almost any information without going to a university. The primary requirement to learn is simply having the desire and motivation. As such, universities must learn their purpose – and that it is *not* about giving information to students. Information is now easily available now from other sources, and usually for free.

So, what is the purpose of a higher education institution, if it is not about giving information? What unique opportunities do universities provide in the learning process? I would like to suggest at least four areas that continue to make universities unique and special institutions in a world where information is easily accessible and largely free.

First, a university provides a **community of learning and research**. A community provides a unique context for relationships to develop between a learning community, which includes students and teachers. At its best, a university is about much more than simply providing a series of facts. Instead, a university helps students to consider ideas and new ways to face the world’s challenges. The pursuit of such ideas is not a matter of

simply gathering black and white information. It is about sharing perspectives, experiences, and gathering as much knowledge together as possible to propose the best possible solutions. This is true in the humanities as well as in the sciences. Our world needs new approaches to how we live together in society as well as new ideas about the technologies and inventions that will truly make our world better.

Second, a university provides **teachers that inspire and guide students**. Gifted teachers help students to understand more than just information. They help students to understand their own dreams and passions. They raise questions that students may not normally consider by themselves. For example – what is your purpose? Who are you? What is good and right? What is valuable? They push students out of their comfort zones to consider the truth about themselves, the truth about our world, and how students can use their own gifts and abilities to make the world a better place.

Third, a university provides **learning facilities, equipment, and laboratories**. Certainly, most students do not have the personal capacity to purchase laboratory equipment or even to have their own extensive library. Although much study and research can be done outside of a university, at some point, the necessary equipment and laboratories are necessary to carry out high-level research.

Fourth, a university provides **a certification of a student's knowledge and skills**, through its diplomas and other certificates. This is still important in many cases in our world, for young people to be able to show that they have gained knowledge in a certain area of specialization.

An important question to ponder then is if universities can continue to provide these four opportunities during a pandemic and Internet-based education. If done correctly, I believe universities can continue to provide a community of learning and research, teachers that inspire and guide students, and a certification of a student's knowledge and skills. At some level, even access to virtual laboratories and technologies can be provided.

Evidence has shown that distance, Internet-based education has the potential to help students learn just as well as face-to-face education. A study undertaken by the U.S. Department of Education concluded that “on average, students in online learning conditions performed better than those receiving face-to-face instruction.” (See: <https://www2.ed.gov/rschstat/eval/tech/evidence-based-practices/finalreport.pdf>).

In addition, distance, Internet-based education offers other advantages. It is generally cheaper than traditional, face-to-face education. And, it offers a more flexible schedule for students.

The challenge is that not all Internet-based education is the same. Some forms of Internet-based education can decrease student motivation

and make the learning process more grueling. They can also make the learning process more individual instead of creating a community of learning. And they can separate the teacher even more from the students. As we seek to offer high quality Internet-based education, we must find the structure and format for this education that will increase student motivation (and not decrease it!), create a community of learning, and allow teachers to inspire and guide their students.

Researchers have identified four key pieces essential to the development of student motivation in on-line learning. (See: [https:// www. ed-week.org/teaching-learning/opinion-four-ways-to-help-students-feel-intrinsically-motivated-to-do-distance-learning/2020/04](https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-four-ways-to-help-students-feel-intrinsically-motivated-to-do-distance-learning/2020/04)). If done correctly, I believe these four pieces can also contribute to creating a community of learning and allowing teachers to inspire and guide their students.

First, students must have a sense of **autonomy** in their classes. This means they are given some choices and some control over what happens in a class and how it can be done. This requires some creative and significant effort by teachers as they set up an on-line course, starting with the syllabus itself. Options for the students should be clear and how this connects to the overall learning process and goals for the course. This can be done in a variety of ways. Teachers can give optional areas for further study – with optional reading and/or writing assignments. After learning a particular set of material, teachers can give the students options on how they would like to demonstrate that they have learned the material. This could include applying the material to a practical situation or a more traditional test or essay.

Second, students must be able to clearly see the path towards their own **competence**. The classes must be structure in a way where students feel that they can be successful. A large part of this includes dividing the class into distinct modules which can be absorbed, understood, and applied. These modules can then build on each other throughout the class. Allowing students to demonstrate competency, one module at a time, will help them gain confidence and a sense that moving forward is achievable.

Third, classes must give them **relatedness** to others. Their class activities should help them feel more connected to others and feel cared about by people whom they respect. Again, this requires some effort and creativity by the teacher. A number of ideas can work here. Students can be divided into groups, for example, where they then meet together over the Internet to discuss questions and problems. There can also be larger group sessions for questions and answer by the teacher. A forum for on-going chat and discussions should also be made available to students. And, perhaps one of the best things a teacher can do, is to give individual attention to each student - taking the time to communicate with students, ask them how they are do-

ing, and learn more about their own lives.

Fourth, students must see the **relevance** of their classes. The work in the class should be seen by students as interesting and valuable to them and useful to their present lives and their hopes and dreams for the future. This requires teachers to not only help students to learn the theoretical side of the course being studied, but to create interesting ways for the information to be applied to real-life situations. Every course should have a real-life application and students should understand how it relates to real world situations.

РЕЖИМ КАРАНТИНА И ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Алембаев К.О., PhD

*Зав. кафедрой права и международных отношений
Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

На начальном этапе ввода режима ЧС переход на дистанционное обучение высших учебных заведений происходил в режиме аврала и показал их неготовность к полноценному дистанционному обучению всей массы обучающихся. И это, как оказалось, проблема мирового масштаба. Часть вузов делала перерыв без перехода на онлайн, часть совершала временный переход на несколько недель, часть - до конца учебного года.

Из-за распространения коронавируса в Казахстане, наши студенты обучаются дистанционно, начиная с середины 2 семестра 2019-2020 учебного года по настоящее время.

Министерством образования в целях оптимизации образования в условиях пандемии были приняты ряд решений, обязательных для исполнения учебными заведениями, а именно:

- Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 1 апреля 2020 года № 123 Об усилении мер по недопущению распространения коронавирусной инфекции COVID-19 в организациях образования, на период пандемии (с дополнениями от 13.04.2020 г.);

- Методические рекомендации по организации учебного процесса в организациях высшего и (или) послевузовского образования в целях предупреждения распространения коронавирусной инфекции в период пандемии от 31 марта 2020 года [1; 2].

Данные нормативно-правовые акты внесли определенную яс-

ность в процесс повсеместного вынужденного перехода на дистанционное обучение.

На сегодняшний день проблема дистанционного обучения в Казахстане, в том числе непосредственно и в Восточно-Казахстанской области состоит в том, что у обучающихся из отдалённых населённых пунктов ограниченный доступ в интернет, а порою его вовсе нет.

Следует учитывать, что после режима карантина система образования уже не будет прежней.

Преподаватели и обучающиеся вернутся изменившимися. Форсированный переход на дистанционное обучение заставил пересмотреть принципы и подходы в педагогике высшей школы. Большой ошибкой будет преподавать сейчас тот же материал и теми же способами, которые планировались раньше, и в целом воспринимать онлайн-занятия как версию стандартных. Они просто другие, с другими правилами, этикетом и динамикой [3].

Отметим, что возросла роль самостоятельной работы обучающегося, которой в предкарантинный период отводилась второстепенная роль.

Оказывая и получая образовательные услуги, мы (вуз, преподаватели, обучающиеся) должны соблюдать правоограничения и требования санитарно-эпидемиологического благополучия.

Одними из основных нормативно-правовых актов, регламентирующими требования санитарно-эпидемиологического благополучия выступают:

- Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года № 360-VI «О здоровье народа и системе здравоохранения» [4];

- Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 5 июля 2020 года № ҚР ДСМ-78/2020 О некоторых вопросах организации и проведения санитарно-противоэпидемических и санитарно-профилактических мероприятий;

- Санитарные правила «Санитарно-эпидемиологические требования к организации и проведению санитарно-противоэпидемических, санитарно-профилактических мероприятий по предупреждению возникновения угрозы распространения коронавирусной инфекции»: утверждены Приказом Министра здравоохранения Республики Казахстан от 5 июля 2020 года № ҚР ДСМ-78/2020;

- Приказ Министра национальной экономики Республики Казахстан от 25 февраля 2015 года №130 «Об утверждении Перечня инфекционных заболеваний, при угрозе возникновения и распространения которых вводятся ограничительные мероприятия, в том числе карантин»;

- Приказ Министра национальной экономики Республики Казахстан от 20 марта 2015 года № 239 «Об утверждении Правил осуществления ограничительных мероприятий, в том числе карантина, на территории Республики Казахстан»;

- Постановления Главного государственного санитарного врача Республики Казахстан:

а) от 23 октября 2020 года №57 «О дальнейшем усилении мер по предупреждению заболеваний коронавирусной инфекцией среди населения Республики Казахстан»;

б) от 23 октября 2020 года №58 «Об ограничительных карантинных мерах и поэтапном их смягчении»;

в) от 23 октября №59 «О дальнейшем усилении мер по предупреждению заболеваний коронавирусной инфекцией в пунктах пропуска на государственной границе Республики Казахстан»;

г) от 27 октября 2020 года №61 «О внесении изменения и дополнений в постановление Главного государственного санитарного врача Республики Казахстан от 23 октября 2020 года № 59»;

д) от 2 ноября №62 «О внесении изменения и дополнений в постановления Главного государственного санитарного врача Республики Казахстан»;

е) от 6 ноября №64 «О внесении изменения и дополнений в постановления Главного государственного санитарного врача Республики Казахстан».

Кодекс Республики Казахстан «О здоровье народа и системе здравоохранения» регламентирует особенности осуществления государственного контроля и надзора в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения.

Так, в соответствии со ст.ст. 36-37 данного Кодекса в качестве субъектов государственного контроля и надзора в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения выступают государственные санитарные врачи РК, специалисты государственного органа в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения [4].

Объектом государственного контроля и надзора в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения выступают физические и юридические лица, здания, сооружения, продукция и т.д..

Ст. 38 Кодекса Республики Казахстан «О здоровье народа и системе здравоохранения» наделяет субъектов контроля довольно широкими полномочиями. Приведем пример некоторых:

«4) устанавливать ограничительные мероприятия, в том числе карантин, на соответствующих административно-территориальных единицах (на отдельных объектах);

5) направлять лиц, являющихся потенциальными источниками распространения инфекционных и паразитарных заболеваний, а также находившихся в контакте с инфекционными больными, на медицинское обследование с отстранением их от работы до получения результатов лабораторного обследования, подтверждающего полную санацию;

б) по показаниям направлять на госпитализацию лиц, являющихся источниками инфекционных и паразитарных заболеваний;

7) требовать проведение обязательной вакцинации населения, профилактической и очаговой дезинфекции, дезинсекции и дератизации в помещениях и на транспортных средствах, территориях, в очагах инфекционных и паразитарных заболеваний;

8) приостанавливать до устранения нарушений нормативных правовых актов в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения, гигиенических нормативов и (или) технических регламентов отдельные виды работ, деятельность (эксплуатацию) объектов, подлежащих государственному контролю и надзору в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения, в соответствии с законодательством Республики Казахстан об административных правонарушениях» [4].

Должностными лицами, осуществляющими государственный контроль и надзор в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения, издаются следующие акты: 1) акт о результатах проверки; 2) предписание об устранении нарушений требований нормативных правовых актов в сфере санитарно-эпидемиологического благополучия населения; 3) постановления главных государственных санитарных врачей (например: о проведении санитарно-противоэпидемических и санитарно-профилактических мероприятий; введении ограничительных мероприятий, в том числе карантина, на соответствующих административно-территориальных единицах (на отдельных объектах)).

Нарушение санитарно-эпидемиологических требований влечет установленную административным законодательством ответственность. Данные вопросы регламентированы Кодексом Республики Казахстан об административных правонарушениях от 05 июля 2014 года [5].

Статья 425 КоАП РК, которую сейчас применяют, предусматривает ответственность за нарушение требований законодательства в области санитарно-эпидемиологического благополучия населения [5].

До 5 июля 2020г. применение данной статьи в условиях пандемии было проблематично. Поскольку санитарно-эпидемиологические тре-

бования содержались в актах санитарных врачей, которые к законодательству не относились. Однако 5 июля 2020 года Минздравом здравоохранения РК были приняты Санитарные правила «Санитарно-эпидемиологические требования к организации и проведению санитарно-противоэпидемических, санитарно-профилактических мероприятий по предупреждению возникновения угрозы распространения коронавирусной инфекции» [6]. С этого момента санитарно-эпидемиологические требования нашли законодательное закрепление.

Данные Санитарные правила устанавливают требования к организации и проведению санитарно-противоэпидемических, санитарно-профилактических мероприятий в случаях возникновения и угрозы распространения коронавирусной инфекции.

Высшие учебные заведения, преподаватели, обучающиеся в процессе обучения, обязаны соблюдать установленные Санитарными правилами требования. В противном случае будет решаться вопрос о привлечении к административной ответственности по ст. 425 КоАП РК.

Литература

1. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 1 апреля 2020 года № 123 Об усилении мер по недопущению распространения коронавирусной инфекции COVID-19 в организациях образования, на период пандемии (с дополнениями от 13.04.2020 г.) // online.zakon.kz
2. Методические рекомендации по организации учебного процесса в организациях высшего и (или) послевузовского образования в целях предупреждения распространения коронавирусной инфекции в период пандемии от 31 марта 2020 года // online.zakon.kz
3. Мельник Д. Карантин как повод пересмотреть подход к высшему образованию. // <https://tass.ru/opinions/8028493>
4. Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года № 360-VI «О здоровье народа и системе здравоохранения» // adilet.zan.kz
5. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 05 июля 2014 года // adilet.zan.kz
6. Санитарные правила «Санитарно-эпидемиологические требования к организации и проведению санитарно-противоэпидемических, санитарно-профилактических мероприятий по предупреждению возникновения угрозы распространения коронавирусной инфекции»: утверждены Приказом Министра здравоохранения Республики Казахстан от 5 июля 2020 года № ҚР ДСМ-78/2020 // adilet.zan.kz

ГРАНТТЫҚ ҚАРЖЫЛАНДЫРЫЛАТЫН ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРДЫҢ САЙЫСЫНА ҚАТЫСУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Нурланова А.Н., *ф.ғ.к.*

*Педагогика және психология кафедрасының меңгерушісі
Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан*

Жалпы ғылымның басты ресурсы – адам. Ғылымды алдыға жылжытатын да, дамытатын да - адам. Осы жағынан келгенде, ең алдымен тілге тиек ететініміз еліміздегі ғылыммен айналысатындардың үлес салмағы.

2019 жылғы «Ғылым» туралы жасалған ұлттық баяндамаға сүйенсек, 18 000 000 халықтың 22 мыңы ғана ғылыммен айналысады екен. Салыстырмалы түрде алып қарасақ, осынша халыққа елімізде 139 000 полиция қызметкерлері келеді екен [1]. Яғни, бұдан шығатын қорытынды біздің елімізде ғылым әлі басты басымдыққа ие емес.

Дамыған елдерде халықтың әл-ауқаты оның табиғи ресурсы емес, ғылыми капиталына байланысты екенін түсініп қойған. Оған мысал ретінде территориясы жағынан да, қазба байлықтары жағынан да Қазақстаннан аңғұрлым артта Жапония, Сингапурды айтуға болады.

Енді қазақстандық ғылымның мәселелеріне тоқталайық. Ғалымдардың орта жасы. Қазақстанда ғылыммен айналысатын адамдардың орта жасы – 57 жас. Олардың 15, 5% зейнет жасында. Яғни, әрбір алтыншы ғалым зейнеткер деген сөз [2].

Ғылыммен айналысатын адамдардың жүктемесі. Ғылыммен кім айналысады. Негізінен, жоғары оқу орнының оқытушы. Ал оқытушы дегеніміз – мойынында оқу процесі бар, әдістемелік жұмыс бар, қала берді студенттердің тәрбие жұмысымен айналысатын адамдар.

Яғни, олар қай уақытта ғылыммен айналысады? Олардың ғылыммен айналысуына қалатын уақыт – еңбек демалысы, каникул кезі немесе, түнгі уақыт.

Сауатты менеджменттің жоқтығы. Ғылым бізді бизнес-жоба ретінде қаралып, іргелі ғылыми зерттеулер екінші кезекке ысырылып жатады.

Ғылымды коммерциализациялау мәселесі. Біздің еліміздегі мемлекет қаржыландыратын ғылыми жобалардың 0,6 пайызы ғана өндіріске енгізіледі екен. Яғни, ғылыми нәтижелер бүгінгі күні ешкімге қажетсіз болып отыр. Немесе біз ешкімге қажетсіз ғылыми жұмыстармен айналысамыз.

Жеткіліксіз қаржыландырылуы. Басқа, дамыған, дамушы елдермен салыстырғанда, Қазақстанда ғылымның қаржыландырылуы өте аз

деңгейде. Егер 2016 жылы 2155 ғылыми жоба болса, ол көрсеткіш 2019 жылы 1096-ға түсіп қалған.

Ғылыми, ғылыми жобалар тек үлкен-үлкен қалалардың маңында шоғырланған.

Қазақстанның өңірлеріндегі ғылыми қызметтер саны мегаполистермен салыстырғанда анағұрлым аз.

Қазіргі кезде жоғары оқу орындарындағы ғылыми-зерттеу жұмыстарының бірі – гранттық қаржыландырылатын ғылыми жобалардың сайысына қатысу. Олар оқу орны мен оқытушыға не береді?

1. Ең алдымен бұл – оқу орнының мәртебесін көтереді, әр түрлі рейтингтердегі орнын жоғарылатады.

2. Ғылыми жобалар – бұл, әрине, оқытушылар, ғылыммен айналысатын жоғары оқу орны қызметкерлері үшін мотивация.

3. Барлық дамыған елдерде гранттық негіздегі ғылыми зерттеулер жүргізу оқытушылық қызметтік бір саласы болып саналады. Сондықтан, ұтып алынған ғылыми жобалардың саны жоғары оқу орнының ғылыми әлеуетін де танытады.

4. Зерттеудің мемлекет немесе әр түрлі ұйымдардың тарапынан қаржыландырылуы оның маңызын арттырып, ғылыми ортадағы тақырып пен оны зерттеушінің беделін арттырады.

5. Келесі бір жағы – ғылыми жобалар қаржылық жағынан оқытушыларды қолдау болып табылады.

Отандық гранттық қаржыландыру жүйесі 90-жылдары ғана құрыла бастаса, шет елдерде бұл жүйе әлдеқашан дамып қойған. Ғылымды гранттық қаржыландырудың бастауы Ұлыбританияда жатыр. 1660 Лондон корольдік қоғамы құрылып, ол бүгінге дейін ғылымды қаржыландырып келеді.

1934 жылы тағы да Ұлыбританияда Британдық Кеңес құрылған. Қазір бұл халықаралық ұйымның 100 елде өкілеттілігі бар. Кеңес сол арқылы Британияның ғылымы, өнері мен білім беру саласының жетістіктерін насихаттайды.

1950 жылы АҚШ-та Ұлттық ғылыми қор құрылған. Оның бюджеті - миллиард долларды құрайды. Қор ғылыми зерттеулерді қаржыландырып, ғылыми стипендиялар тағайындайды [3].

Соңғы жылдары ҚР БЖҒМ гранттық қаржыландыратын жобаларға сайыстар жариялауда. Бірақ бұл жүйеден де өзінің кемшіл тұстары шығуда. Жобалардың мазмұны мен сарапшылардың қорытындыларына талдау жасағанда, кемшіліктер жобаның мазмұны ғана емес, формальды жағынан да көп шыққан.

Яғни ғылыми жұмыстың тақырыбы мен жобаның перспективасы, ғылыми жағынан маңызы бола тұра, формалды кемшіліктер үшін

өтпеуі мүмкін. Тапсырыстар мазмұнын қарайтын сарапшыға бармай-ақ, ресімдеуден өтпей, жарты жолда қайтарылады.

Осыдан барып, жобаларды ресімделудегі қиындықтар мәселесі туындайды.

Ол қандай қиындықтар?

Олар: ақпараттық, кеңес беру, қаржылық, психологиялық.

Жобамен айналысу үшін ақпараттық жағынан сауатты болу керек. Яғни, ғылыммен айналысатын адамдар қандай жобалар, қандай ұсыныстар бар соны білу үшін отандық және шетелдік грант беретін қорлар, олар ұйымдастырған конкурстар туралы уақытында біліп отыру керек. Ол үшін белгілі бір бөлім, белгілі бір жауапкершілік бөлініп берілген адамдар грант беретін ұйымдардың web-сайттарына мониторинг жасап отыру керек.

Яғни белгілі бір міндеттерді, жобаларды жүзеге асыру үшін сыртқы ресурстарды тарту бойынша ақпарат жинау.

Ия, ғалымның үлкен әлеуеті, тамаша жобалары болуы мүмкін. Бірақ ол ғылыми идеяларын жүзеге асырудың жолдарын, мүмкіндіктерін білмеуі мүмкін. Тіпті оны білсе де, тапсырысты ресімделу үшін сапасы жоба жасай алмауы мүмкін.

Ғылыми зерттеумен айналысу жоба рәсімдей алу деген сөз емес. Ғалым ғылыми зерттеу әдістерін меңгерсе де, оның жобалық менеджменттер хабары болмауы мүмкін.

Келесі кезекте, ол ғылыми жобаны қаржыландыратын көз тауып алды.

Бірақ, ғылыми жобаның идеясы пайда болғаннан бастап, есеп жазғанға дейінгі аралықта оны іске асырушыға кеңес қажет.

Отандық ғалымдар тапсырыс деген жанрды әлі меңгеріп болған жоқ. Тапсырыс жасау – эксперттерді жұмыстың өзектілігіне, дәл осы тақырыптың ары қарай зерттелуі қажеттілігіне көндіру, жобаға қатысушыларды анықтау және сол құрамның дәл осы жұмысты жасай алатындығына сендіру.

Тапсырыс беру – ол ғылыми зерттеу ғана емес, ұйым туралы мәліметтер, қаржылық мәселелер, әр түрлі техникалық мәселелер және т.б. Бұл нені білдіреді. Бұл – ғылыми жобалардың сайысына қатысуға командалық жұмыс, бір адам емес, ұжымдық жұмыс болу керек.

Жобалық жұмыс қаржылық жағынан да қамтамасыз етуді қажет етеді. Ғылыми жоба жасау зерттеушіден қаржылық білімді де қажет етеді. Себебі, сайысқа қатысу үшін ғылыми қызметкер жобаның бюджетін жасау, салықтарды есептеу, қажетті техника, жабдықтарды алу үшін қаржы көздерін жоспарлау, қаржылық есепті жүргізу және т.б.

Көп жағдайда бұл жобаны соңына дейін жеткізуге кедергі бо-

лады. Яғни ғылыми зерттеу емес, бірінші орында тапсырысты орындау, оның қаржылық жағын қамтамасыз ету алдыңғы кезекке шығып кетеді. Сол себепті ғылыми маңызы бар тақырыптар алғашқы тексеруден өтпей-ақ қайтарылып жатады.

Психологиялық қолдау жобаны дайындаудың барлық кезеңінде қажет.

Практика көрсеткендей, жобалардың 30 пайызы ғана жетістікке жетеді. Жобаның жетекшілері грант ұтпаған кезде өте ауыр қабылдайды. Оған себеп – психологиялық тұрғыдан бұған дайын емес. Көбі ұтпай қалған жобаны қайта беруден бас тартады. Себебі, бұл жобаны дайындауға кеткен күш-қайрат пен уақыт текке кеткендей.

Сондықтан, психологиялық жағынан дұрыс құрылған жоба ғана түбінде жетістікке жетеді.

Әрине, жуырда бұл процесс сәл жеңілдетілді. Бірақ, бұл да аз.

Сонымен, қорыта айтқанда, гранттық қаржыландырылатын ғылыми жобалар шын мәнінде нағыз ғылыми зерттеуді ғана қажет етпейтін үлкен ауқымды командалық жұмыс. Себебі, ол тапсырыстарды рәсімдеу үшін әр түрлі этаптан өту керек.

Ол үшін қаржылық білім керек, бухгалтерлік есеп керек, бірқатар ғылымнан тыс дағдыларды меңгеру керек, көптеген техникалық сауаттылық керек.

Ал ғалым мұның бәрін меңгеруге міндетті ме? Ол мүмкін бе? Сондықтан осы мәселелердің бәрін шешіп алмай, бұл жұмыс жүйелі түрде өз шешімін таба алады дегенге күмәнмен қарап, баяндамамды аяқтағым келеді.

Әдебиеттер

1. <https://factum.kz/2019/80554/>
2. Состояние и проблемы казахстанской науки: взгляд изнутри. Отчет результатов социологического исследования, проведенного по заказу Национального Центра научно-технической информации при поддержке Министерства образования и науки РК [http:// www.bisam.kz/ ru/reports-and-publications/otcheti/](http://www.bisam.kz/ru/reports-and-publications/otcheti/)
3. <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=12787>
4. Атантаев А.М. Проектирование Web-оболочки для автоматизации учета и управления научно-исследовательской деятельностью вуза. // Қазақстанның ғылымы мен өмірі = Наука и жизнь Казахстана. - 2012. - №2. - С. 163-167

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ В УНИВЕРСИТЕТАХ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

Сарсембаева Г.Ж., *PhD*

*Директор департамента академической политики,
Казахстанско-Американский свободный университет,
Усть-Каменогорск, Казахстан*

Наступило время вузов нового поколения, вузов новой формации, которые в свою очередь должны стать драйвером для развития страны, так как повышение качества образования и науки способствует позитивным структурным сдвигам в экономике и социальной сфере.

Масштабные изменения в технологическом плане стали происходить не только в производственной сфере, но и в образовании, согласно Послания Первого Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана о переходе к 4-й промышленной революции, направленной на модернизацию всех сфер деятельности на базе цифровых технологий.

Конечно же, в первую очередь, цифровая экономика получила развитие в индустриально развитых странах. В 2017 г. в США доля цифровой экономики в ВВП достигала 7%, в то время как в 2016 г. доля добавленной стоимости Евросоюза, созданной цифровой экономикой, составляет 4% от ВВП. В 2018 г. в Китае на цифровую экономику пришлось 38,2% от ВВП [1].

В контексте Евразийского экономического союза (ЕАЭС) доля цифровой экономики в совокупном ВВП ЕАЭС составляет менее 3%. (The Boston Consulting Group.). Что из этого следует? Такое отставание от передовых стран в направлении цифровизации объясняется тем, что основу экономики этих стран, занимает сельскохозяйственная отрасль, и относительно медленными темпами идет внедрение цифровых технологий. Для того, чтобы преодолеть отставание в развитии научно-технической базы по сравнению с вышеперечисленными странами, необходимо расширение доступа к сетям ИКТ, увеличении доступа к интернет-ресурсам и связанным с ними услугам для населения, производственного и непромышленного сектора на ее территории. Поэтому крайне важны мероприятия, направленные на создание и модернизацию коммуникационных инфраструктур для удовлетворения большого спроса на услуги информационно-коммуникативных технологий [2].

Согласно интернет-отчету Cisco Annual Internet Report (AIR) к 2023 году пользователями Интернета станут 66% населения Земли, к глобальной сети будут подключены более 28 млрд. устройств. В мире на одного пользователя будет приходиться 3,6 подключенных к сети

устройств, тогда как в 2018 году этот показатель составил 2,4. Скорость передачи данных в мире вырастет в два с половиной раза и более [3]. Если рассматривать объем глобального трафика на основе Интернет-протокола (IP), который приблизительно показывает масштабы потоков данных, то выглядит он следующим образом: с 1992 года, где было 100 ГБ в день, то прогноз к 2022 составляет 150 700 ГБ в секунду [4]. Это говорит о том, что в результате появления нарастающего числа новых пользователей в Интернет-сети и расширения Интернет-ресурсов объем трафика будет увеличиваться с максимальной скоростью.

В 2017 г. Казахстан утвердил Государственную программу «Цифровой Казахстан». Кроме того, в рамках «Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 г.» обозначены приоритетные направления государства, такие как «создание основ для новой экономики», «технологическое обновление отраслей и цифровизация», которые предусматривают развитие инфраструктуры и снижение барьеров для цифровизации экономики, привлечение и локализацию производства высокопроизводительных технологических компаний, и формирование цифровой культуры среди населения страны [2].

Совокупный экономический эффект от Программы за 2018 и 2019 годы превысил 600 млрд. тг. Было сказано, что значительные успехи достигнуты во внедрении цифровых технологий в сферы оказания государственных услуг, образования, здравоохранения, финансовый, транспортный и горно-металлургический секторы [5].

Но, также при реализации программы «Цифровой Казахстан», не обошлось и без пробелов, одним из них считается отсутствие должного изучения зарубежного опыта до внедрения данной программы в наши реалии, поэтому эксперты в данной сфере говорят о том, что программа выглядит недоработанной. Например, это видно, в сфере образования в части имплементации дистанционной формы обучения на всех уровнях образования в связи с переходом казахстанцев в карантинный режим, интернет-система не выдержала, выявились серьезные системные проблемы. Президент Касым-Жомарт Токаев на заседании Государственной комиссии по чрезвычайному положению сказал, что с учетом нового опыта госпрограмму «Цифровой Казахстан» следует пересмотреть, что предстоит осуществить радикальную реформу здравоохранения, образования и науки [6].

Так, для того чтобы определить движение Казахстана по уровню развития цифровой экономики, необходимо определить рейтинг страны, который измеряется на основе различных композитных индексов, интегрирующих отдельные субиндексы, отвечающие за цифровую

трансформацию отдельных секторов экономики и жизни общества. Казахстан в рейтингах развития цифровой экономики занимает 49,7 место среди стран ЕАЭС и ЕС, в сравнении с Россией, которая занимает 39,3 место, Беларусь 57 место [7].

Таким образом, чтобы выйти на новый уровень, требуются большие инвестиционные влияния в сферу цифровой экономики, поддерживаемой государством. Необходимо продвигать цифровизацию как в бизнесе, так и в науке, что повлечет за собой рост эффективности, сокращение временных и стоимостных затрат.

Пандемия коронавируса внесла свои коррективы, тем самым ускорив процесс проникновения цифровизации в систему образования в целом и непосредственно в систему высшего образования.

Несколько слов о внедрении цифровизации в образование России. Двадцать шесть университетов РФ с 10 по 22 июля 2019 г подписали Хартию о цифровизации образовательного пространства, которая содержит единые принципы формирования рынка IT-решений для вузов, будет способствовать их сетевому взаимодействию и распространению лучших цифровых практик. Также, идет совместная разработка стандартов, рекомендаций, норм и правил рынка IT-решений для вузов [8].

В конце 2017 года Правительство поручило Министерство образования науки России подготовить паспорт приоритетного проекта «Цифровая школа». На сегодняшний день российские вузы в большинстве своем используют двухкомпонентную информационно-образовательную среду. В ней совмещаются общедоступные ресурсы международных образовательных платформ с контентом собственных разработок. Присутствуют и собственные платформы, одна из них – Национальная платформа открытого образования. Согласно планам Министерства науки и высшего образования Российской Федерации, к 2025 году российские вузы должны создать до 4000 онлайн-курсов. Также, собственная компания «Яндекс» ежегодно запускает глобальный IT-проект, связанный с цифровизацией образования. В 2019 году Совет Министерства науки и высшего образования Российской Федерации по цифровому развитию и информационным технологиям утвердил концепцию Единой цифровой платформы научного и научно-технического взаимодействия (Цифровой платформы совместных исследований). Документ разработан в рамках федерального проекта «Развитие научной и научно-производственной кооперации» национального проекта «Наука» до конца 2021 года. Данная концепция позволит ученым с помощью сервисов и цифровых инструментов эффективнее взаимодействовать при работе над исследовательскими

проектами.

Внедрение цифровизации также не проходит гладко, как отмечается экспертами в плане развития высшего и послевузовского образования в РФ есть свои пробелы такие же практически, как и во всех странах ЕАЭС – это существенное отставание в финансировании образования и науки, которая осуществляется на недостаточном уровне.

Важнейшей задачей образования Республики Казахстан является ее цифровая трансформация. В рамках реализации Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 года по цифровизации бизнес-процессов науки поставлена задача внедрения национальной информационной системы по научной деятельности, которая позволит также проводить анализ и прогноз научно-технического развития. С 2017 года введена в эксплуатацию, разработанная Национальным центром государственной научно-технической экспертизы, информационная система для онлайн подачи заявок на конкурс в рамках грантового финансирования и программно-целевого финансирования, приема отчетов о проведенных научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ [9].

В Казахстане также реализуется комплекс мер, направленных на развитие инновационной экосистемы в целом. 6 ноября 2018 г был открыт международный технопарк AstanaHub, где создаются условия для свободного развития казахстанских и зарубежных технологических компаний. Также на его базе сегодня функционирует IT-школа «Алем», использующая современные методы обучения. В сентябре 2019 открыли инновационный IT-университет. Видение университета - Astana IT University - ведущий центр компетенций по цифровой трансформации в Центральной Азии.

Также одним из передовых вузов Казахстана в сфере информационных технологий является АО «МУИТ». На протяжении последнего года МУИТ интенсивно внедряет цифровизацию в вузе. В университете функционирует рабочая группа «Цифра», занимающаяся разработкой концептуальной модели цифрового университета. В основе концепции лежит модель цифрового университета в виде пирамиды, состоящей из 4 граней, поддерживающих платформы.

Первая грань - «Цифровая архитектура». Вторая грань - «Цифровые сервисы». Третья грань - это «Цифровой профиль». Четвертая грань, наиболее ресурсоемкая - «Цифровой след» [10].

Для региональных вузов современные цифровые технологии становятся также необходимой практикой. Согласно Стратегии развития Казахстанско-Американского свободного университета (г. Усть-Каменогорск) на 2018-2022 гг. идет выполнение проекта SMART-уни-

верситета. Переход к цифровизации обозначен изменениями в организационной структуре вуза, в скором времени планируется открыть центр «Цифровизации и информационного обеспечения». Но на данный момент центр уже начал работу в данном направлении и объединяет платформы и модули в единую систему.

Центр проводит работу по созданию тестового сервера для апробации и тестирования наработок, проводит редизайн и реорганизацию работы сайта kafu.kz, в соответствии с требованиями МОН РК и Webometrics, разрабатывается репозиторий КАСУ, идет внедрение обучающей платформы – видеопортал, автоматизируется служба управления персоналом. Кроме этого, произведена регистрация доменного имени и развертывание корпоративного почтового сервиса в домене kafu.edu.kz, расширена возможность облачного сервиса КАСУ, введена система контроля доступа. Согласно «Программе модернизации материально-технической базы КАСУ на 2018-2022 гг.» в целях технической поддержки цифровых технологий произведено совершенствование LMS систем и платформ ДОТ вуза.

В связи внедрением цифровизации в вузе, а также рамках реализации дистанционного обучения ежегодно на базе вуза разрабатывается программа методических семинаров по использованию технологии SMART-обучения, технологии e-learning, разработка электронных учебных курсов, аудио-видео лекций. КАСУ также активно расширяет свои границы в области науки и инноваций, на сегодняшний день имеет 35 официальных договоров о сотрудничестве с университетами, образовательными и научно-исследовательскими организациями стран СНГ, Европы и Америки. Согласно плану на 2020-2021 учебный год, заключены договора о сотрудничестве, в рамках которых предусмотрены чтение лекций и проведение практических занятий иностранными преподавателями для обучающихся КАСУ в онлайн режиме.

С нарастающим прогрессом в области цифровизации произойдут кардинальные изменения в требованиях к профессорско-преподавательскому составу, поэтому мы должны четко понимать, что под цифровизацией понимается не только технические нововведения, финансовые ресурсы, но и качественное содержание и организация образовательной деятельности, которое не коем случае не должна принести ущерб системе образования и самое главное не снизить уровень грамотности обучающихся. Университет должен владеть новейшими методиками анализа данных, которые откроют новые возможности постижения процессов преподавания. Цифровое образование - довольно затратное, а финансирование научных проектов по цифровиза-

ции образования за счет внебюджетных средств несет огромные риски для вузов. Так или иначе, мы все еще находимся в начале пути по всеобщей цифровизации, нам предстоит еще много сделать и самое главное, чтобы в погоне за цифровыми, инновационными технологиями мы не забывали и об информационной безопасности, которое является важным сопутствующим компонентом данного мероприятия.

Литература

1. Bureau of Economic Analysis, <https://www.bea.gov/>. 2 The 2019 PRE-DICT Key Facts Report. An Analysis of ICT R&D in the EU and Beyond.
2. Цифровой потенциал стран – участниц ЕАБР июнь 2019. Центр интеграционных исследований дирекции по аналитической работе евразийского банка развития // [https:// eabr.org/upload/ iblock/ 551/ EABR_Digital_Potential_06_2019.pdf](https://eabr.org/upload/iblock/551/EABR_Digital_Potential_06_2019.pdf)
3. IKS MEDIA.RU: <http://www.iksmedia.ru/news/5657835-Kolichestvo-polzovatelej-Interneta.html#ixzz6c2ZdQciw>
4. Доклад о цифровой экономике 2019 . создание стоимости и получение выгод: последствия для развивающихся стран. обзор. ООН, Женева, 2019 год.
5. Источник: <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/v-2019-godu-v-ramkah-realizacii-gosprogrammy-cifrovoy-kazahstan-sozdano-8-tys-rabochih-mest>
6. <https://profit.kz/news/57241/Prezident-poruchil-peresmotret-Cifrovoj-Kazahstan>
7. Научные публикации. Экономические науки. УДК 339.9. Цифровая трансформация №2 (3), 2018)
8. <https://d-russia.ru/26-universitetov-podpisali-hartiyu-o-tsifrovizatsii-obrazovatel'nogo-prostranstva.html>
9. <https://www.ncste.kz/assets/files/tekushhee-sostoyanie-kazaxstanskoj-nauki.-15-08-2019-15-49-03.pdf>
10. https://forbes.kz/process/education/kak_muit_transformiruetsya_v_tsifrovoy_vuz/

ВОПРОСЫ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ

ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУДЕ ҚАНИПА БІТІБАЕВАНЫҢ «ОЙ ТАСТАУ, ОЙЛАНТУ, ОЙЛАУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ

Мұқашева М.Қ., Картаева А.М.

С. Аманжолов атындағы ШҚУ, Өскемен, Қазақстан

Әлемдік білім беру жүйесінде «XXI ғасырда нені оқыту керек?», «Мұғалімдер оқушыларды XXI ғасырға қалай дайындайды?» деген мәселелер қойылып отыр. Буырқанған XXI ғасырда егеменді мемлекетіміз әлемдік кеңістікке енуде, бәсекеге қабілетті ел болуда экономикасының ғана емес, білім жүйесінің де әлемдік стандартқа сай әрі сапалы болуын көздеп отыр. «Білім беру елдердің бәсекелестікке қабілетті болуын қамтамасыз ететін ең тиімді әрі ұзақ мерзімді стратегия болып табылады... Қазіргі таңда экономикалық өсу және азаматтардың әл-ауқаты үшін білімнің айтарлықтай маңызды екенін бүкіл әлем мойындауда» [1]. Постиндустриалды қоғамда экономика мен ғылым салалары жаппай ақпараттандырып, жаңғыру жаһандық өзгерістерге бетбұрды: «... экономиканың қарқынды дамуы үшін қазіргі нарық қатынасы талаптарына жауап бере алатын, сыни ойлана алатын, шығармашыл адамдар қажет» [2]. Осыған орай мемлекетімізде жаппай білім жүйесі реформаланып, жаңартылған білім мазмұнына сатылай көшуде: жаңартылған бағдарлама, жаңа оқулықтар, инновациялық технология. «Оқу бағдарламасына өзгеріс енгізудің маңызы: XXI ғасырда табысты болу үшін қажетті білім мен дағдыларды алға тартады», - дегендей [1], бағдарлама идеясын жүзеге асыруда жаңа форматты мұғалімдер легі қалыптасты.

«Қай заманда, қандай реформа болсын мектептің басты тұлғасы – мұғалім. Мемлекеттік білім саясаты да осы мұғалім арқылы жүзеге аспақ. Ал бүгінгі таңда мектептің, мұғалімнің ең қасиетті міндеті – рухани бай, жан-жақты дамыған жеке тұлға қалыптастыру», -деп Қанипа Бітібаева жазғандай [3], болашақ ұрпаққа сапалы білім, саналы тәрбие беруде мұғалімдердің еңбегі өлшеусіз. «Балалар XXI ғасырда табысты болу үшін нені үйренуі керек?» деген сауалдың шешімін табу үшін мектептің, мұғалімдердің ғана емес, қазіргі қоғамдағылар да (ата-ана, отбасы т.б.) қалыптасқан сананы өзгертіп, жаңалыққа, жаңа білім көкжиегіне бетбұрулары қажет.

«XXI ғасырдың мектептері оқушыларды өмірде, жұмыста және азаматтық ұстанымында өзгелермен ынтымақтастықта өмір сүруге дайындай отырып, ұлттық және жаһандық пікір алуандығының шы-

найылығын ұғына отырып, өзіндік дербестігі мен ерекшелігін дамытуға көмектесуі керек» [1]. Бағдарламаның басым көпшілігі сындарлы оқытуға негізделгендіктен, мұғалімдер функциональды сауатты, сындарлы ойлайтын, кез келген ортада өз мүмкіндігін қолдана білетін, өзін-өзі дамыта алатын, таныта алатын, жан-жақты тұлғаны қалыптастыруды мақсат етеді. Егеменді еліміздегі жаңа форматтағы мұғалімдер «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген ізденіспен оқытудың технологиясынан, педагогикалық жаңа тәсілдерінен ізденіп, кәсіби шеберлігін жетілдіруде. Осы орайда отандық, әлемдік озық технологияларды тәжірибеде қолдану мұғалім шеберлігін талап етері сөзсіз.

Заман талабына сай жан-жақты дамыған, сындарлы ойлы, білімді де ізденімпаз құзырлы тұлғаны қалыптастыруда Қ. Бітібаеваның жаңа технологиясының өміршеңдігі зор.

Есімі қазақ педагогикасында аңыз болып тараған әйгілі ұстаз, «Құрмет» орденінің иегері, КСРО Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген мұғалімі, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасының білім беру ісінің құрметті қызметкері, Қаз.ССР Ағарту ісінің үздігі, СССР Ағарту ісінің үздігі, Бүкілодақтық Н.К. Крупская медалінің иегері, «Ы. Алтынсарин» төсбелгісінің иегері Бітібаева Қанипа Омарғалиқызы – құрметті академик, әдіскер ғалым, инноватор ұстаз. Ғұмырын ұстаздыққа арнаған Қанипа Омарғалиқызы әдебиетті оқытудың әдістемесін зерттеп, бірнеше ғылыми еңбектер жазып, артына мол педагогикалық мұрасын қалдырды. Бұл еңбектердің әдебиеттану ғылымы мен әдебиетті оқытудың әдістемесіндегі орны бар, іргелі зерттеулер екені белгілі. Ол туралы филология ғылымының докторы, профессор А. Картаева: «Қанипа Омарғалиқызы әдебиетті тереңдетіп оқытудың проблемасымен айналысты. Оқулықтар, оқу бағдарламаларын, оқыту технологиясын жазды. Әдебиет алыптары Абай мен М. Әуезовтің адамзат баласына қалдырған мәңгі асыл мұраларын тереңдетіп оқыту жолдарын іздеді. Оларды оқыту туралы Республикада тұңғыш оқу құралдарын, кітаптар жазды. Бұрын оқу бағдарламаларында кірмей жүрген хас таланттарды қазіргі кезең әдебиетінің бір топ өкілдерін зерттеп, оқулық әрі әдістемелік бағдарламалар жазды» [4].

Қ. Бітібаеваның «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясы – қазіргі жаһанданудағы заманауи білім берудің талаптарына төтеп бере алатын инновациялық технология. Ұстаздың «Ой тастау, ойланту, ойлау» технологиясын сөз еткенде мына бір пікіріне жүгінбесек болмас: Біздің «Ой тастау, ойланту» технологиямыз: бүгінгі сөз болып жүрген оқушыға субъект ретінде қарау; құзыреттіліктерді қалыптастыруға негізделген шығармашылық тапсырмалар; оқушылардың сыни тұрғы-

да ойлау қабілеттерін дамыту; білімді оқушылық деңгейден өнімді, шығармашылық деңгейге дейін көтеру; дарын көздерін ашу; ғылыми-іздендіру жұмыстарына баулу мәселелеріне негізделген» [5]. Ұстаздың жаңа технологиясы, әдебиетті оқытудың әдістемесі мемлекетіміздің әр аймағындағы ұстаздар қауымы үшін бағдаршамдай.

Қазіргі жаңартылған білім бағдарламасындағы озық идеялар мен Қанипа Омарғалиқызының жаңашыл идеяларынан, инновациялық технологиясынан сабақтастықты, үндестікті табуымызға болады. Қ. Бітібаеваның «Әдебиетті оқыту әдістемесі» (1997 ж.) еңбегіне сүйене отырып, әдебиетті оқытудағы озық тәжірибесіне, педагогикалық тағылымына тоқталсақ:

Ұстаз авторлық бағдарламасының негізінде әдебиетті әлем әдебиетінің бір бөлшегі, ұлттық құндылықтың көзі деп оқытуды қарастыра отырып, құзырлыққа бағытталған тапсырмалар, жеке тұлғаны шығармашылыққа жетелейтін тапсырмалар үлгісін ұсынды. Әр сабағын технологияға құрылған өнімді сабақ, оқушының ой еркіндігіне жетелейтін шығармашылық сабағы, дербес ізденісін тудырған ғылыми-зерттеу алаңы деуге болады.

Оған дәлел: «Қанипа Омарғалиқызы тек новатор ғана емес, инноватор десек артық емес, білім берудегі қалыптасып қалған 45 минуттық жасандылықпен күресуші, шындық жолындағы күрескер. Инноватор ретінде болашақ ұстаз бейнесін бейнелейді, себебі шығармашыл тұлға еңбектеріне жүргізілген зерттеулер оның пәлсапалық тұжырымдамасының жалпы педагогикалық деңгейден әлдеқайда жоғары тұрғандығын анықтайды», - деген педагогика ғылымдарының докторы, ұстаз технологиясын зерттеуші Г. Құдайбергенова.

«Оқушыны зерттеу, шығармашылық жұмыстармен айналыстыру үшін мұғалімнің өзі зерттеу жұмысымен айналысу керек», - деген Қ. Омарғалиқызы басты талапты мұғалімдерге қояды. Бұл талап заманауи идеялармен үндесін табуда «... заман талабына сай оқушысына берері, айтары көп болуы үшін мұғалімнің өзі де үнемі білімін жаңартып, жетілдіріп отыруы тиіс...» [1].

«Әдебиетші мұғалім қандай болу керек?» деген сауалға жауапты: «Әдебиетші мұғалім ең алдымен көркем сөз табиғатын ашатын заңдылықтарды білуі керек, сондай-ақ көркем туындыны талдаудың ғылыми әдістемелері мен технологиясын жетік меңгеруі міндет» [3]. «Әдебиеттану ғылымысыз, яғни әдебиет туралы ғылымсыз әдебиетші мұғалімдер әдебиетті ғылымның әрі өнердің бір саласы ретінде оқытуы мүмкін емес. Әдебиеттен білім беру әрі әдебиет ғылымынан, әрі сөз өнерінен білім беру дегенге саяды. Бұл пәнді оқытудың күрделілігі де, қызықтығы да осыдан келіп туындайды» [5]. Міне, терең білім, ты-

нымсыз ізденіс, зерттеушілікпен қатар әдебиетші мұғалімнің әдебиетті әлемдік мәдениет пен өркениеттің айнасы ретінде оқытуды, яғни шетел әдебиетінен жан-жақты білімді болуын талап етеді.

Қ. Омарғалиқызының іс-тәжірибесінде «Оқу үшін – оқу» деген мақсатпен оқушылардың «өзін-өзі», «бірін-бірі» оқытуы, өз мақсаттарын айқындату арқылы мақсатты білім алу жүзеге асырылады. Бұл әлемдік білім стандартындағы «XXI ғасыр дағдысы» атанған дағдыларды оқушының бойында қалыптастыру идеясымен сабақтасып жатыр. «Мұғалімнің ең алдымен оқушының оқуға деген уәжін қалыптастыруға баса назар аударғаны дұрыс, себебі жеке тұлға ретінде және кәсіби тұрғыдан өсу осы психологиялық өлшеммен тығыз байланысты» [1].

Ұстаз тәжірибесінде «мұғалім - оқушы» әрекетінен гөрі, «оқушы - оқушы», «оқушы - мұғалім» іс-әрекеті басым. «Ұстаздың технологиясы оқушыны өз бетімен ізденуге, білім алуға деген ықыласы мен іскерлігін, оқу танымдық ынтасы мен шығармашылық қабілетін жетілдіруге, өзінің ішкі мүмкіндіктерін тануға жетелейді». Яғни, оқушының ішкі уәжін оята отырып, өз мүмкіндіктерін ашу, тұлғалық қасиетін дамыту дағдыларын қалыптастыруда мұғалім мен оқушы арасындағы бірлескен еңбекті топтық, жұптық жұмыстар, диалогтік оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері арқылы ұйымдастырады. Сабақтың өн бойында «оқушы – өз пікірі бар, сыни ойлаушы, өзіне сенімді, ізденуші, зерттеуші...» болса, «Мұғалім – оқушыны қолдаушы, ынталандырушы, бағыт-бағдар беруші...».

«Сабақта оқушыға ой салу, сабақтан ойланып қайту, келесі сабаққа ойланып келу...» сынды әрекеттерді ұйымдастыру - ұстаздың шеберлігі. «Ой, ойлану, ойланту барлық пәндерге де керек. Ойсыз өмір сүру мүмкін емес. Бірақ бұл жердегі ерекше бір еске алатын мәселе - өзіндік ойлау, өзіндік пікірде жатыр...» [5]. Міне, ұстаздың гуманизмі, сабақтағы ой еркіндігінің көрінісінің дәлелі осында жатыр. «Әр бала – жеке тұлға. Ол – психологиялық жағынан болсын, дүниетанымы, білім жағынан болсын, бір-біріне ұқсамайтын жеке адам. Талдау, ең алдымен, міне, сол «жеке адамның» жеке пікіріне де сүйене жүргізілуі тиіс...», - дейді ұстаз, сабаққа оқушылар өз ойын ортаға салу, дәлелдеу, шешімін табу үшін шығармашылық, зерттеушілік ізденіспен келеді. Оған түрткі болатын «миға шабуыл» сұрақтары, немесе алдынала берілген тапсырмалар арқылы проблеманың қойылуы. Сабақта ұйымдастырылған проблемалық талдаудың тиімділігін: «Проблемалық талдау оқушылардың танымын арттыру, ойлау белсенділігін жетілдіруде үлкен рөл атқарады және өзіндік ізденістеріне мол мүмкіндік ашады әрі дамыта оқытудың негізгі бір жолы ретінде де пайдалы бо-

лып келеді. Проблемалық талдау сол көркем шығарма негізіндегі проблеманы дәл тауып, нақты проблемалық сұрақтар әзірлеуді талап етеді». Мәселен, төмендегі кестеге тоқталсақ [6].

Кесте 1. Проблемалық талдау

Жай сұрақтар	Проблемалық сипаттағы сұрақтар
Бақтығұл қандай кейіпкер? Ол неге Жарасбайды барып паналайды? Осы іс-әрекеті дұрыс па?	Қалай ойлайсындар, Бақтығұл кім? Ол Сәлмен мен Жарасбайдың «кұрбаны» ма, әлде кек алушы күрескер ме? Немесе қорғансыз сорлы ма?
Бақтығұл Жарасбайды неге өлтірді?	Бақтығұлдың Жарасбайды өлтіруінде қылмыстық іс-әрекет бар ма?
Бақтығұлдың іс-әрекетін түсіндіріңдер, Ұрлық жасауы, кісі өлтіруі дұрыс па?	Бақтығұлдың іс-әрекеті мақсатты, саналы іс-әрекет пе, әлде кектен, өш алудан туған іс-әрекет пе?

Қазіргі оқыту технологиясының басымдығын құрайтын сындарлы оқыту болса, ұстаздың технологиясында «Ой тастау, ойланту, ойлау» пәлсапасы ұстаным етіледі. Сабақта оқушыларды танымдық-шығармашылық жұмыстарға жетелей отырып, «Мен-ізденуші, зерттеушімін» деген ұстаныммен әр оқушының өз мүмкіндігін пайдаланып, зерттеу жұмыстарына дағдыландыру қалыптасқан. «Оқушыға тиісті еркіндік беру, топтық жұмыс түрлерін ұйымдастыру, оқу материалын маңызды ақпараттармен қамтамасыз ету оқушының оқуға деген ішкі уәжіне игі ықпал етеді [1]. Оқушылар мәселенің шешімін топпен де, жұппен де бірлесе отырып, өздері де табуға тырысады. Сабақ барысында оқушылардың ойларын еркін айтуы, сыни ойлауы, идеяларды талқылауы, дәлелді сөйлеуі, «бірін-бірі» тыңдауы, пікір білдіруі, сыни көзқарастарын қалыптастыру сынды әрекеттер жүзеге асырылады.

Бұл оқушылардың еркін диалогте түсулеріне, зерттеушілік әңгіме, немесе дебат өткізулеріне түрткі болады. «Өздеріне қорытынды жасатуға жағдай туғызу. Ол үшін қосымша материалдардағы жазылған дүниелерді, ғалымдар пікірін, оқулықтағы мәселелерді ортаға салу. Осылар арқылы шындықтың, құбылыстың бетін ашуға еңбектенді [6].

Ұстаз тәжірибесіндегі сабақ түрлері: семинар сабақтары, қос, үштік сабақтар, конференция сабақтары, баспасөз сабақтары, жәрмеңке сабағы, диспут, айтыс сабақтары, көкпар, жарыс сабақтары, реферат, пікір қорғау, іздендіру сабақтары т.б.

Жаңартылған бағдарламада пән мазмұнын жобалаудың спиральділік ұстанымы (білімді тақырыптар бойынша және сыныптар бойын-

ша күрделендіру) бірізді сақталынған. Қанипа Омарғалиқызының ғылыми зерттеулерінде бұл мәселе терең зерттелініп, жаңашылдығымен танылды. Ұстаздың «Әдебиетті оқытудың тиімді жолдары» (1991 ж.), М. Әуезов шығармашылығын оқыту (1994 ж.), «М. Әуезов туындыларын мектепте оқыту» (2002 ж.) еңбектері Әуезовтану іліміне қомақты үлес болып қосылды. Ұстаздың Әуезовті оқыту айналасындағы осы үш еңбегі - ұлы жазушы шығармашылығын тұтастай оқытуға арналған тұңғыш еңбек. Өйткені бұрынғы авторлар жазушы мұрасын оқытуда жекелеген тақырыптар аясында қарастырған... Ал Қанипа Омарғалиқызының ғылыми еңбектеріне үңілсек, санаулы сағаттардың ішінде роман-эпопеяны оқушыға нәтиже беретіндей етіп оқыту мәселесі төңірегінде тың ізденістер жасады.

Ұстаз «Абай жолын» әр сыныпта оқытудың жүйесін төмендегідей етіп береді [7].

5-сынып. Оқуға, талдауға: «Қанды үкім» (1-кітап. 28-37 беттер).

Әдебиет теориясы: кейіпкер тілі туралы алғашқы ұғым.

Сыныптан тыс оқуға: «Ана құшағында», «Қайтқанда» (1-кітап, 40-45 беттер).

6-сынып. Оқуға, талдауға: «Атаның батасы» (1-кітап, 84-88 бет).

Сыныптан тыс оқуға: Мұғалім ұсынысы бойынша өмірдегі, тарихта болған Құнанбай туралы мәліметтер.

7-сынып. Оқуға, талдауға: «Шыңға шыққан жас шынар» (1-кітап, 281-284 беттер). Әдебиет теориясынан: Диалогтың көркем шығармадағы орны. Сыныптан тыс оқуға: «Тәкежан аулында» (өлеңнің тууы) (3-кітап, 56-64 беттер).

8-сынып. Оқуға, талдауға: «Исаның ерлігі». Әдебиет теориясынан: Жазушының тілі, стиль туралы түсінікті кеңейту.

Сыныптан тыс оқуға: «Біржанның әні» (3-кітап, 324-334 беттер)

9-сынып. Өз беттерімен оқуға: «Абай басына жасалған қастық» («Қастықта», 450-484 беттер) «Аға арашасы» («Оқапта», 437-450 беттер).

10-сынып. Өз беттерімен оқуға: «Абай жолы» 1-2 кітаптар.

11-сынып. Оқуға, талдауға: «Абай жолы» (толығымен). Сыныптан тыс оқуға: М.Әуезов «Мен «Абай жолы» эпопеясын қалай жаздым...» (мақала)

Қ. Бітібаеваның эпопеяны оқытуды тұтастай ала отырып талдаудың, оның өн бойында жатқан проблемалардың шешімін табудың, «Эпопеяны қалай талдауға болады?» деген сұрақтың төңірегінде тың ізденістері қазіргі күнде ұлттық құндылықтарымызды дәріптеп, насихаттап жатқан заманда оқушыларды сөз өнеріне баулуда, рухани жан дүниесін байытуда, оқырман баулуда өте маңызды тәрбие құралы

болмақ. «... оқушыларға «алдындағы бала» деп қарамай, оқырман ретінде қарым-қатынас жасау, тең дәрежеде әңгімелесу, өз пікірін, не оқулық пікірін тықпаламау», - дегендей [6]. Қ. Бітібаеваның озық тәжірибесінен туындаған тағылымы ұлттық құндылықтарын қадірлейтін, өз ойы, өз пікірі бар, жан-жақты дамыған саналы да салауатты рухани тұлғаны баулуда маңызды.

Қай мемлекетте болмасын, ақпараттанған қоғамда, жасыратыны жоқ, жас өскінді сөз өнеріне, оқырмандыққа баулу – кезек күттірмейтін мәселе. Осы мәселені шешуде Қанипа Бітібаеваның тәжірибесі, педагогикалық еңбектері - ұстаздар қауымы үшін таптырмас қазына. «Шәкірт пен ұстаз арасындағы ынтымақтастық, әр ұстаздың шәкіртке өзіне тәуелді, өзінен төмен орындаушы деп қарамауы, оны білім мен тәрбие алудың объектісі ретінде ғана санамауы, ең бастысы, әр шәкіртті бас бостандығы өзіндегі егеменді еліміздің болашағы, соның бір азаматы деп тануы деген сөз», - деп Қ. Бітібаева айтқандай [6], туған халқының әдебиеті мен тілін, мәдениеті мен тарихын, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін біліп, қадірлеп өскен ұрпақ - мемлекетіміздің болашағы.

Қорытындылай келсек, заман талабына сай функционалды сауатты, сындарлы ойлы, білімді, саналы, рухани жан дүниесі бай, жеке тұлғаны қалыптастырып, дамытуда Қанипа Бітібаеваның педагогикалық тағылымына, жаңа технологиясына жүгінеріміз сөзсіз. Ендеше, егеменді мемлекетіміздің әр мұғалімі бойтұмарындай сақтаған ұстаздың ғылыми еңбектері, технологиясы өз іздеушілерін таба беретініне сенеміз.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «НЗ мектептері» ДББҰ. – Астана: Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 202 б.
2. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Егемен Қазақстан. – 2017. – 12 сәуір. – Б. 6.
3. Бітібаева Қ.О. Әдебиетті оқытудың инновациялық әдістемесі, технологиясы. – Алматы: Дәуір-Кітап, 2012. – 312 б.
4. Картаева А.М. Қанипа Бітібаева – қазақ педагогикасының көрнекті тұлғасы // «Бітібаева оқулары» республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Өскемен, 2018. – 327 б.
5. Бітібаева Қ.О. Әдебиет пәнін оқытудың тиімді жолдары. – Алматы: Рауан, 2009. – 200 б.
6. Бітібаева Қ.О. Әдебиетті оқыту әдістемесі. – Алматы, 1997. – 288 б.
7. Бітібаева Қ.О. М. Әуезов туындыларын мектепте оқыту. – Алматы: Мектеп, 2002. – 180 б.

8. Бітібаева Қ.О. М. Әуезов шығармашылығын оқыту. – Алматы: Баспа, 1994. – 95 б.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ӨңІРІНДЕГІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ФУНКЦИЯЛАРЫ

Бақытбекова Б.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі әлемде қарқынды дамып келе жатқан жаһандану үдерістері білім берудегі салыстырмалы зерттеулер педагогикалық ғылымның бірқатар басым бағыттары. Салыстырмалы талдау әлеуметтік-гуманитарлық білімнің осы саласындағы үрдістер мен құбылыстар көптеген мемлекеттер үшін ортақ ұғынуға мүмкіндік береді мәселелерді шешу, оларды шешудің ең тиімді тәсілдерін анықтау, Қазақстан мектебін жаңғырту стратегиясы қалыптасқан халықаралық білім беру стандарттары. Жаһанданудың заңды салдары білім беруді интернационалдандыру болып табылады, ол құруға бағытталған әлемдік білім беру кеңістігінің Жаһандану процестеріне қосылмаған тек Қазақстан мемлекеті ғана, сонымен қатар ҚР аймақтары [1-2].

Тарих ғылымында өңір-географиялық, геосаяси, геэкономикалық, ақпараттық - мінез - құлық және тарихи-мәдениетке ие әлеуметтік кеңістіктік тарихи білім біртектілігі. Экономикада "өңір" бірыңғай аумақтармен, шаруашылық ұйыммен және тиісті басқару құрылымдарымен біріктірілген өндірістік жүйе мен әлеуметтік инфрақұрылымның көптеген буындарын күрделі біріктіру ретінде қарастырылады. "Өңір" әлеуметтануында - басым әлеуметтік мүдделермен, құндылықтармен, мінез-құлық үлгілерімен біріктірілген социотерриториалдық тұтастық. "Өңір" мәдениеттануында оған тән салт-дәстүрлері мен мәдениеті бар мәдени ареал жалпы аумақтық контексте. Этнологияда "өңір" - бұл этнотерриториалдық тұтастық, оның негізін одан да аз құрайды басым этникалық менталитетпен және этникалық мінез-құлық үлгілерімен біртекті этникалық орта немесе этномәдени аумақ дәстүрлі түрде тұратын этностар бірлескен тіршілік әрекеті шаруашылық қызметте, материалдық және рухани мәдениетте, қоғамдық және отбасылық тұрмыста ортақ элементтерді қалыптастырды. "Өңір" саясаттануында аумақтың бір бөлігі бір немесе бірнеше көрші елдердің табиғи, экономикалық, әлеуметтік-саяси және мәдени шарттарына [4].

Бұдан басқа, " өңір " әлеуметтік-гуманитарлық білімнің осы саласында көптеген айқын параметрлер бойынша бір-бірімен өзара тәуелді елдер тобы ретінде қарастырылады. Басқа елдермен де. Бұл ретте өңірге біріктірілген мемлекеттер бір интегралдаушы географиялық фактор, мысалы жалпы шығу (мысалы, Таяу немесе Орта Шығыс, Орталық немесе Шығыс Еуропа). "Өңір" мемлекеттік басқару теориясында субъект ретінде түсіндіріледі құқықтары мен міндеттері Конституцияда немесе өзге де заңдарда белгіленген федерациялар немесе өзге де субұлттық бірлік.

Салыстырмалы педагогикалық Қазақстан Республикасының аймақтарындағы зерттеулер бізге зерттеудің міндеттері мен перспективалық бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді. Осы контексте негізгі міндеттер мыналар болып табылады:

- қазіргі Қазақстан мемлекетінің білім беру саясатының сипаттамасы және оның өңірде жүзеге асырылуы әлеуметтік-мәдени жағдайлар бойынша ұқсас басқа өңірлер мен елдерде білім беруді дамыту стратегиялары;

- қазақстандық дәстүрлер мен шетелдік тәжірибені ескере отырып, аймақтың педагогикалық теориясы мен тәжірибесіндегі инновацияны анықтау, ғылыми негіздеу және апробациялау;

- білім беру дәстүрлерінің оңтайлы арақатынасын анықтау білім беру мазмұны, педагогикалық технологиялар, өңірдің мектепке дейінгі, бастауыш, орта және жоғары білім беру мекемелеріне енгізілетін;

- осы саладағы жалпы ресейлік және әлемдік жетістіктер контекстінде білім беру сапасын қамтамасыз етудің тиімді тетіктерін анықтау;

- өсіп келе жатқан адамды дайындаудың заманауи механизмдерін ашу тез өзгертін көп мәдени әлемдегі өмірге;

- Қазақстанның әлемдік білім беру кеңістігіне кіруі жағдайында өңірлерде орта және жоғары кәсіптік білім берудің дипломды мамандарын даярлаудың тиімді құралдары мен әдістерін анықтау;

- аймақтың білім беруді жаңғыртудағы халықтық педагогиканың функциясының сипаттамасы мен жүйеленуі [5].

Қазіргі жағдайда өңірлерде көп көңіл бөлу маңызды мәдени төзімділікті дамыту проблемаларымен байланысты салыстырмалы зерттеулерге назар аудару қалыптастыру, жастардың бойында адамгершілік құндылықты бағдарларды неғұрлым тиімді қалыптастыруға мүмкіндік беретін тұлғаны әлеуметтендірудің нысандары мен әдістерін ғылыми негіздеу. Салыстырмалы педагогиканың өзекті мәселелерінің шеңбері жоғарыда сипатталған бағыттармен шектелмейді, алайда зерттеушіге олардың ең маңыздысынан бағдарлануға мүмкіндік береді [6].

Әдебиеттер

1. Бондаревская Е.В. 100 понятий личностно-ориентированного воспитания. – Ростов н/Д, 2000.
2. Борисенков В.П. Вызовы современной эпохи и приоритетные задачи педагогической науки // Педагогика. – 2004. – № 1. – С. 3-10.
3. Вульфсон Б.Л. Образовательное пространство на рубеже веков. – М: Изд-во Московского психолого-социального института, 2006.
4. Гаганова О.К. Поликультурное образование в США: теоретические основы и содержание // Педагогика. – 2005. – №1. – С. 86-95.
5. Давыдов Ю.С. Болонский процесс и российские реалии. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2004.
6. Кузьмин М.Н. Проблемы сохранения единого образовательного и духовного пространства России // Педагогика. – 2004. – № 4. – С. 3-10.
7. Лубский А.В. Методология региональных социально-гуманитарных исследований: Учебное пособие для аспирантов, молодых ученых и магистров. – Ростов-на-Дону: Изд-во СКНЦ ВШ ЮФУ, 2009.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДЕ МЕДИАҚҰРАЛДАРДЫ САБАҚТА ҚОЛДАНУ

Мукашова М.К.

№10 мектеп-гимназия, Өскемен, Қазақстан

Қоғамды жаппай ақпараттандыру білім сапасын арттыруды мақсат етуде. «... қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласында төмендегідей міндеттерді шешу керектігін атап көрсетеді: компьютерлік техника, интернет, телекоммуникациялық желі, электрондық және телекоммуникациялық құралдарды, мультимедиялық электрондық оқулықтарды оқу үрдісіне тиімді пайдалану арқылы білім сапасын көтеру» [1. 28].

Қоғамды жаппай ақпараттандырудың міндеттері: Білім сапасын арттыру; Әлемдік білім беру кеңістігіне ену; Орта білімді ақпараттандыру; Интернет жүйесін пайдалану; Электрондық оқулықтар; Қашықтықтан басқару [2. 48].

Заманауи АКТ құралдарымен жұмыс істеу оқушыларды ұқыптылыққа, нақтылыққа, берілген тапсырмалардың нәтижелі орындалуына, басты мәселеге назар аудара білуге баулиды, сондай - ақ, АКТ құралдарымен жұмыс істеу барысында оқушылардың өзінің жеке іс - әрекетін дұрыс жоспарлауға, дұрыс шешім қабылдай алуға тәрбиелейді.

«Жаңартылған оқу бағдарламасы мен бағалау жүйесін енгізу аталған міндеттерді шешу үшін қабылданған шаралардың бірі болып табылады».

Осыған орай Білім беру мазмұнын жаңарту білім берудің қазіргі заманғы үрдістерін және қазақстандық білім берудің үздік практикасын кіріктіруге бағытталған. Білім беру бағдарламасындағы ұлттық стандарттарға, бағалауға, оқулықтар мен оқыту әдістеріне қатысты білім беру саласындағы өзекті құндылықтар мен мақсаттар мектеп оқушыларының жалпы үлгерімін арттырады, инновация мен көшбасшылықты енгізу үшін талап етілетін дағдыларды дамытады.

Жаңартылған білім бағдарламасындағы пәндерді оқу бағдарламаларын іске асыруда қолданылатын тәсілдердің бірі: ақпараттық-коммуникациялық технология оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық құзыреттіліктерін дамытуға, бүгінгі қоғамға қажетті деп таңылған тілдік дағдыларды қалыптастыруға, дамытуға кеңінен жол ашады.

«Қазақ тілі» және «Қазақ әдебиеті» пәндерінің оқу бағдарламаларын іске асыруда қолданылатын тәсілдердің бірі:

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану

- Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану құзыреттілігі оқушылардың жұмыста, бос уақытында және күнделікті қарым-қатынасында технологияларды біліктілікпен және шығармашылықпен пайдаланудың бастапқы дағдылары арқылы қалыптасады.

- Оқушылар білім беру бағдарламасындағы пәндерді оқу барысында мәліметтерді табу, құрастыру және басқару, ақпараттармен және идеялармен бөлісу, бірлесіп әрекет ету, түрлі жабдықтар мен қосымшаларды пайдалану арқылы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану дағдыларын дамытады.

Әдебиетті оқыту барысында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану төмендегідей көрініс табады:

- көркем шығарма бөлімдерін және оның негізгі идеяларын толықтай түсіну үшін медиаматериалдарды қолдану;

- оқушылардың белсенділігін арттыру үшін АКТ мүмкіндіктерін тиімді қолдану;

- медиақұралдарды қолдана отырып, ақпаратты және дәлелді түсіну, әртүрлі пікірлерді талдау және салыстыру;

- медиақұралдарды қолдана отырып, ғаламдық мәселелерге қатысты тақырыптарды нақтылау және әртүрлі пікір тұрғысынан сыни талдау жасау;

- АКТ қолдана отырып, таныстырылым дайындау, салыстыру, бағалау, зерттеу және бірлесе отырып пікірлерін дәлелдеу [3. 27].

Сабақта ақпараттық-коммуникациялық технология оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытуға жетелейді. АКТ-ны сабаққа көрнекілік ретінде қолданып келеміз. «Көрнекілік – оқушылардың пәнге қызығушылығын, таным белсенділігін арттырады. Ал, кейде практикалық, танымдық-іздендіруші әдістерді көрнекілік әдіспен үйлестіре пайдалануға болады. Әдістәсілдерді үйлестіре қолдану – оқушылар еңбегін ғылыми, тиімді түрде ұйымдастырудың маңызды бір саласы», -деген Қанипа Бітібаеваның пікірі сабақтағы көрнекілік әдісінің тиімділігін аша түседі [4. 10].

АКТ-ны, электрондық оқулықтар мен интернет жүйесін т.б сабақта қолдану оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға, шығармашылық қабілеттерін, ақпараттық-коммуникациялық құзыреттіліктерін дамытуға мүмкіндік береді. Мәселен, «тыңдалым», «айтылым» дағдысын қалыптастыруда, жаңа тақырыпты түсіндірер алдында бейнетаспа, немесе презентациялар қолдану оқушылардың қызығушылығын оятады. Оқушылар өзара диалогте түседі, қойылған сұрақтарға жауап береді.

Тақырыпқа сай қосымша материалдарды оқушылар интернет желісінен іздейді, пайдаланады. Ақпараттарды алу, өңдеу, жинақтау тәсілдері қосымша деректермен жұмыс жасауда тиімді. Сонымен қатар АКТ арқылы зияткерлік ойындарды «Кім шапшаң?», «Ғажайыптар алаңы», «Ойлан, тап?», «Зымыран сұрақтар» т.б. интербелсенді әдістер арқылы жүргізіп келеміз. Бұл оқушылардың логикалық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Тақырыпқа сай түрлі деңгейдегі тест жұмыстарын алу да тиімді. Бұл әрі уақытты үнемдеуге кеңінен көмек береді. Оқушылардың бір мезгілде өзін-өзі, бірін-бірі бағалауларына мүмкіндік туады.

Төменде АКТ-ны қолданған сабақ үлгісіне тоқталсақ: 4-сынып, Құндылықтар, 2-бөлім. «Үлгілі оқушы».

Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары: 4.2.1.1. Берілген сөздерге қарама-қарсы мағыналы, мағыналас сөздерді табу және сөйлеу барысында қолдану.

4.2.3.1. Белгілі бір тақырыпта сұхбаттасу барысында шағын мәліметті (4-5 сөйлем) баяндау, кері байланыс беру, сөйлеу стилін сақтау дауыс ырғағын келтіріп сөйлеу, тыңдаған мәтіннің мазмұны бойынша сұрақтарға жауап беру, сөйлемді толықтыру және түйінді тұстарын анықтау /кесте толтыру/ кластер құрастыру

4.4.1.1. Каллиграфиялық нормаларға сәйкес әріптердің өзара байланысын сақтап, бір сызықта көркем жазу.

Сабақ мақсаттары: Оқушылардың барлығы: жаңа тақырып бойынша сұрақтарға жауап береді. Оқушылардың көпшілігі: нақты сұрақ-

тар құрастырады.

Оқушылардың кейбірі: тақырыпқа қатысты диалог, монолог құрастырады.

Сабақта АКТ қолдану барысы: Қызығушылықты ояту. «Жас полиглот» ойыны. Сыныптағы оқушылар берілген түстер бойынша екі топқа бөлінеді. 1-топ: Алғырлар 2-топ: Білімділер. Дескриптор. Білім алушы: Бөлім бойынша өткен жаңа сөздерге байланысты сұрақтар беріледі. Сұрақтарға жауап нақты, толық, дұрыс болу керек. Сұрақтардың жауабын екі тілде қазақша-орысшасын айту керек.

Топтық жұмыс. «Ойлан» айдарындағы тапсырманы орындау үшін оқушылардың назарын интербелсенді тақтаға аудару. Оқушылар тақтадағы суретке қарап астындағы «Оқушы қандай болу керек?» және «Досыма кеңес» тапсырмаларын орындайды. Тапсырманы екі топпен орындайды. Тапсырма жазбаша орындалады. Осы тапсырманы орындау арқылы оқушылардың айтылым, жазылым дағдылары дамиды.

Топтық жұмыстың критерийлері. 1-топ: «Оқушы қандай болу керек?»

Осы сұраққа жауап беретін сөздерді дұрыс тауып жазу.

2- топ: Досына кеңес бер. Сөйлемдегі бос орынға тиісті сөздерді қойдыру.

Күн тәртібінің құрылымы нақты, уақытына сай болуы керек

Топтық жұмыс. 1-топ Жұптық жұмыс: «Әдепті оқшуы» тақырыбына сұхбат құрастыру. 2-топ «RAFT» әдісі «Мен үлгілі оқушымын тақырыбына монолог құрастыру. Дескриптор. Білім алушы: тақырыпқа сай нақты, өтілген жаңа сөздерді пайдаланып сұхбат, монолог құрастырады. Сабақты қорытындылау мақсатында оқушылар «Бір минутта» әдісі бойынша бүгінгі сабақта не өткендерін 1 минут ішінде айтып шығуға мүмкіндік беріледі. Бұл әдіс оқушыларды жылдамдыққа, айтылдым дағдысын дамытуға, есте сақтауды жақсартуға, өз ойын еркін жеткізуге негізделген. Рефлексия

Жазылым дағдысы «Сыйқырлы сандықша» атты 3-тапсырмада орындалады. Бағалау критерийлері: «Сөйлемдегі сөздерді ретімен орналастыр» тапсырмасында оқушыларға сөздер ретсіз беріледі. Оқушылар сөздерді орын тәртібімен орналастырып, сөйлемдер құрастырып оқиды. Тапсырма жеке орындалады. Мұғалім осы тапсырманы орындату барысында сөздердің орын тәртібі туралы ережені түсіндіріп кетеді. Сипаттайтын сөз зат атауының алдында тұрады. Мысалы: жомарт адам, адал дос, кең дала, биік тау т.б.

Қорытындылай келгенде, АКТ-ны қолдануда оқу үрдісінің тиімділігін қамтамасыз ету үшін не қажет? Бір қалыптылықты пайдалан-

бау; деңгейлер бойынша (білу, пайдалану, қолдану) оқушылар әрекетін алмастырып отыру; баланың ойлау (зерделеу) қабілетін дамытуға бағытталу; әр баланың жеке қабілеттерін ескеріп отыру; жеке, жұппен, топпен орындайтын тапсырмаларды қарастыру.

Бүгінгі қоғам ақпараттың, инновацияның жан-жақты дамыған қоғамы болғандықтан, сапалы білім алуда, қоғамға қажетті дағдыларды дамытуда, ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілікті қалыптастыруда АКТ-ның тиімділігі зор деп баса айта аламыз.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н. Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік // «Егемен Қазақстан» газеті, 2017, 31 қаңтар.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі) деңгей. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ. 2015
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.
4. БітібаеваҚ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. - Алматы: Рауан, 1997.
5. Мектептегі тәжірибе кезеңінде орындауға арналған тапсырмалар. (Үлестірмелік материалдар) Екінші (негізгі) деңгей. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2015.

ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫ БАР ЖЕТКІНШЕКТЕР

Байтемирова К.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Жеткіншектер әлемінде жиі жағдайда қарым-қатынастағы шиеленістер, мазасыздану, тұлғалық даму мен мінез-құлықтағы ауытқулар, агрессия міндетті түрде кездесетіні баршамызға мәлім. Психологиялық педагогикалық міндеттердің бірі жеткіншектердің психикалық дамуындағы өзгерістердің себептерін тауып қана қоймай, оны түзету мен алдын алу жұмыстарын жүргізу де өте маңызды. Сондықтан да бұл жеткіншектерді анықтау мақсатында тек агрессивтіліктің, мазасызданудың деңгейін анықтап қана қоймай, сонымен бірге агрессивті мінез-құлықтың алдын алу және түзету жұмыстарын жүйелі түрде жүргізген жөн. Девианттылық тұтасымен алғанда Қазақстанда күннен-күнге жасарып келе жатыр. Сондықтан жеткіншектердің жат мінез-құлықтарымен күресу мәселесі жас мемлекетіміздің алдында тұрған күрделі мәселе болып табылады.

Мектептегі педагогтар, психологтар балаларды оқыту мен тәрби-

елеуде сабақтан көп қалатын, тәртібі нашар, білім деңгейі төмен, ашуланшақ, ата-аналар мен ұстаздарды тыңдамайтын, бұзақылықтар жасайтын балалармен жиі кездеседі. Зерттеушілер мұндай оқушыларды «Қиын оқушылар», «Мінез-құлқында ауытқуы бар балалар», «Девиантты балалар» деп қарастырып жүр.

Девиантты мінез-құлық (лат. *deviatio* - ауытқу) - жалпыға ортақ ережелерден ауытқитын әлеуметтік іс-әрекет, осы ережелерді бұзатын адамдар мен әлеуметтік топтардың қылықтары; қабылданған құқықтық немесе моральдық нормаларды бұзған адамның мінез-құлқы [1].

Девиантты мінез-құлық мәселесі психологиялық тұрғыдан Л.С. Выготскийдің еңбектерінде қарастырылады, сонымен қатар А.С. Макаренконың тәжірибелерінен де үлкен орын алады.

Девиантты мінез-құлық деп әлеуметтік нормадан ауытқуды айтады. Оны қоғамда қабылданған нормаға қарама-қайшы әрекет жүйесі ретінде анықтайды.

Девиантты мінез-құлық екі үлкен категорияға бөлінеді. Біріншіден бұл психологиялық денсаулық нормасынан ауытқу. Екіншіден, бұл қандайда бір әлеуметтік-мәдени нормаларды, әсіресе құқықтық норманы бұзатын антиәлеуметтік іс-әрекет. Сондай-ақ девиантты мінез-құлық бұл балалар мен жеткіншектердің әкімшілік жазалау шараларын қолдануға әкеп соғатын құқық бұзушылықтарды үнемі жасауы, оқудан, жұмыстан қасақана жалтаруы, отбасынан немесе балаларды оқыту-тәрбиелеу ұйымдарынан үнемі кетіп қалуы, сондай-ақ олардың қылмыстық жауаптылыққа жатпайтын қылмыс белгілері бар, қоғамға қауіпті әрекеттер жасауы. Девианттық мінез – құлық белгілі бір қоғамдағы қалыптасқан әлеуметтік нормалардың ауытқу және артынан құқықты және қоғамдық шараларды ілестіруші адамдардың өмір салты кемесі іс – әрекеті

«Девиация» терминін анықтауда, оның басқа да өзіне жақын түсініктермен қатынасы қаралады. Егер «әлеуметтік ауытқу» және «девиация» түсініктері бір мағынаны, яғни әлеуметтік норма талаптарынан аттау дегенді білдірсе, онда «қоғамдық жүріс-тұрысқа қарсы» деген түсініктің жоғарғы түсініктерден айырмашылығы, бір мәнді теріс сипатта баяндалды. Девианттық жүріс-тұрыс дегеніміз ресми нормалардың бұзылуы.

Жеткіншек шақ – балалық шақтағы ең қиын және ең күрделі кезең. Бұл кезеңді өтпелі кезең деп те атайды. Себебі, бұл кезде жеткіншектер балалық шақтан ересек шаққа өтеді. Бұл кезде бала бойында көптеген өзгерістер болады. Ол анатомиялық, физиологиялық, интеллектуалдық, адамгершілік дамуында және оның әрекет түрлерінде өзгерістер болады.

Өтпелі кезеңде балалар сабағы өзгереді, жақсы оқып жүрген балалар сабағы нашарлайды. Балаларда өзімдік «мен» сезімі пайда болады. Олар еркін жасауға құмар келеді. Тым еліктегіш болады. Жасөспірімдік шақта оларда өзін - өзі тануға күшті болады. Олардың өз көзқарастары мен пікірлері әрекеттері барысында айқын байқалады. Сонымен қатар бұл кезеңде балалар отбасымен, мектептен оқшауланып, өз құрбыларының ықпалында болады. Олар әсіресе өздерін еркін сезінетін ортаға орналасуға бейім болып келеді. Олар спорт секциялары, техникалық үйірмелер болуы мүмкін, тіпті, темекі шегетін, арақ ішетін орын ретінде үйлердің подвалдары болуы мүмкін. Бұл кезеңде балаларды ересектермен, әсіресе ата-аналармен көбірек ерегіске барып, ортақ тіл табыса алмайды. Балалар ата-аналарының тең құрдастай қарым - қатынас жасауын қалайды. Бұл кезде балалар көбірек өз бетінше өмір сүруге тырысады. Олар өзіне кумир (пір) сайлап алады да, соған еліктейді. Басқа балалардан ерекшеленуге тырысады [2].

Қоғамда қалыптасқан «мінез - құлықтан ауытқыған балаларды «қиын» немесе «тәрбиесі қиын» бала деп санау қабылданған тәрбиесі «қиын» балалардың әрекеті девиация деп аталады. Девиантты мінез-құлықтың пайда болуына көбінесе тұрмыс жағдайының қиын әрі төмен болуынан. Жеткіншек кезеңде бала қалып пен ауытқудың ортасында болғандықтан бұл мәселеге тек педагог емес, сонымен қатар дәрігерлерде көңіл аудару керек. Ауытқудың пайда болысына жеткіншектің дене құрылуының күрт өсуі, тәрбиенің шарттарына және әлеуметтік орта да әсер етуі мүмкін.

Жеткіншектің физикалық тез дамуы немесе кеш дамуы арқылы ол өзінің әлеуметтік бағасын анықтайды. Қоршаған ортаның оның сырт көрінісіне, физикалық дамуына айтылған сын, жеткіншекті аффект жағдайына апаруы әбден мүмкін. Жеткіншектің тұлға болып қалыптасу мәселесі «жеткіншектер психологиясында» ең күрделі проблемалардың бірі болып табылады. Бақылаудың нәтижесінде қарасақ балалық шақтан ересектік кезеңге өту қиындаған сайын, оның маңыздылығы арта түседі. Жеткіншек шақ эмоциялық тұрақсыздықпен, көңіл - күйдің тез ауыс палдығымен, қырсықтық, өзбеттілік, өз көзқарасын үлкендерге қарсы шығу арқылы дәлелдеу тағы басқа іс әрекетпен көрініс береді.

Жеткіншектік кезең – адамның қалыптасуындағы ең күрделі кезең. Әсіресе осы жаста адамның мінез-құлқы және басқа да жеке басының негіздері қалыптасады. Міне, осы кезеңде жеткіншектермен жасалатын тәрбие жұмысында кемшіліктер айқын көріне бастайды. Соңғы кездері жеткіншектер тәртібінің төмендегенін байқауға болады:

1. Ата - анамен келіспеушілік жағдайда болу;
2. Мектептегі қиындық пен сәтсіздік;
3. Тәртібі қиын құрбы-достарымен байланыс орнату.

Отбасындағы жақсы қарым - қатынасты жоғалту, мектептегі сәтсіздік, келеңсіз топтағы құрбыларымен жақындық әр түрлі жолдарға итермелейді. Ендеше осы үш элемент: отбасы, мектеп, құрбы - құрдастар тобы – барлық жеткіншектердің нағыз табиғи ортасы. Олар кә-мелеттік жасқа толмағандардың ең маңызды қоғамдық факторы болып табылады.

Демек, жас баланың мінез - құлқының қалыптасуына отбасы ерекше әсер етеді, солай болғандықтан оның көп қырлы, жан - жақты болуы отбасына байланысты. Ал педагогикалық әлеуметтік жағынан жіберілетін әлсіздік оқу жүйесіндегі сәтсіздік, аномалді мінез – құлықтың қайнар көзі болып табылады.

Жеткіншектің мінез - құлығындағы ауытқулар көбіне туа пайда болмайды, олар физиологиялық ауытқулардан емес, отбасындағы және мектептегі дұрыс тәрбие бермеуден пайда болады. Осы аталып көрсетілген ауытқу девиантты мінез - құлық деп аталады. Девиантты мінез - құлықта жеткіншек агрессивтілікпен көзге түседі [3].

Жеткіншек мінез-құлқындағы агрессивтілік ішімділікпен тікелей байланысты. Ішімдікке бейімділікпен нашақорлыққа құмарлық жеткіншектің девиантты түрдегі өмір құрылымына сіңіп кетеді. Жеткіншек тәртібі агрессивті күйде болса, онда ол «қиын» балалар қатарына жатады. Қандай қоғамда болмасын, тіпті дамудың қандай сатысында болса да өзіне ерекше назар аударуды қажет ететін адамдар кездеседі. Олар дене жағынан немесе психологиялық, әлеуметтік жағынан ауытқулары бар адамдар болып табылады. Ондай адамдар қашан да басқада адамдар тобынан ерекшеленіп тұрады. Бүгінгі таңда кейбір адамдардың қасиеттері мен мүмкіндіктері қалыпты жағдайға сәйкес келмейді деп айтуға болады.

Қалып (норма) ұғымы медицина ғылымында кеңінен қолданылады. «Қалып» ұғымының қиындығы оның терминдік түсінігінде ғана емес, мазмұнында да. Мысалы, адамгершілік нормаларының өзі әртүрлі болады. Тіпті адамдардың мінез - құлқының нормалары да заман ағымына қарай әртүрлі болады. Олай болса, «қалып», «қалыптанған ауытқу» ұғымдары өте үлкен маңызға ие. Ол баланың әлеуметтік мінез - құлқының даму процесін сипаттау үшін қолданылады. Баланың нормадан ауытқуы кейде оның ақыл-ойы жағынан кемістігі болып саналса, кейде ол талантты болуымен айқындалады. Әлеуметтік педагогикадағы «қалып» және «ауытқу» ұғымдары жоғарыдағы екі жақты ұғымдарды айқындап беруде қолданылады.

Мінез - құлқында ауытқулары бар оқушылар білім деңгейі төмен, тәртібі нашар, сабақтан көп қалатын, мұғалім талабын орындамайтын, адамгершілік деңгейі төмен, құрбыларымен тіл табыса алмайтын, сынып мәселелері қызықтырмайтын, ал кейде психикалық дамуы, ойлау қабілеті кейін қалған, ашуланшақ (әр түрлі жүйке ауруларына шалдыққан, тәрбиеге әрең көнетін) жеткіншектерді қиын балалар қатарына жатқызуға болады [4].

Қазақстанның ғылыми әдебиетіне келетін болсақ, онда қазақстандық социологтар девиантты мінез – құлық мәселелерін айтарлықтай зерттей қойған жоқ. Қоғам дамуының осы заманғы этапында Қазақстандағы социологияның дамуына объективті ізденулер керек – ақ.

Әдебиеттер

1. Рассел Джесси. Девиантное поведение. - М.: Книга по Требованию, 2012.
2. Ковальчук М.А. Девиантное поведение. - М.: Владос, 2010.
3. Колесникова Г.И. Девиантное поведение для студентов вузов. - М.: Феникс, 2012.
4. Гишинский Я.И., Афанасьев В.Г. Социология девиантного (отклоняющегося) поведения. - СПб.: Питер, 1993.

ПЕДАГОГИКАНЫ ОҚЫТУ ҮРДІСІ МЕН ҰСТАНЫМДАРЫ

Досанова Г.А.

Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің «№ 21 «Айналайын» балабақша-бөбекжайы» коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

Педагогиканы оқыту процесі - болашақ мұғалімнің белсенді оқу-танымдық және практикалық әрекеттерінде мақсатты бағытталған педагогикалық үрдісті ұйымдастыру, кәсіби- педагогикалық мотивацияның қалыптасуына бағытталған, педагогикалық білімдердің жүйелілігін ұғыну, жалпы педагогикалық іскерліктер мен дағдылары, педагогикалық қабілеттерді дамыту.

Оқу үрдісі дегеніміз-білімдік мақсатқа жетудегі мұғалім мен оқушы бірлескен іс-әрекетіндегі ықпалдастық және оның нәтижеге жетуін ұйымдастыру жолдары. Педагогика ғылымын зерттеушілер оқу үрдісіне түрлі-түрлі анықтама бергенімен, бәрінің тоғысар негізі – оқушының көзқарасын қалыптастырып, қабілетін дамытып, белсенділігін жетілдіріп, оқуға деген ынта – ықыласын көтерудегі ыждағаттылыққа

келіп саяды.

Білім берудің жалпы мақсаты тұрғысынан келгенде оқу үрдісінің атқаратын негізгі қызметі- білім беру, дамыту, тәрбиелеу, сонымен қатар оқуға деген ынта - ықыласты жебеп, оны ұйымдастыру.

Әрине, мұның бәрі бірлікте қаралатын тұтас құбылыс, алайда білімдендірудің практикалық жолдарын, оқытуды жоспарлаудағы іс-әрекет жүйесін өз алдына қарастырған жөн деп саналады. Оқыту үрдісіндегі білім берудің атқаратын қызметі оқушының білім, білік, дағдыларын қалыптастырып, ғылым саласындағы заңдар мен теориялардың негіздерін меңгеру болып табылады. Сонда білім-оқушының ғылыми деректі, теорияны, ұғым - түсініктерді қабылдап, есіне сақтап ұғына білуі болса, білік алған білімін, меңгерген, танып- түсінген ұғымын өмір практикасында қолдана алу тәсілі, жолы болып шығады.

Ал дағды - алған білім, білігін іс-әрекетке келтіру, ешбір бөгелместен автоматты түрде жүзеге асыру.

Оқыту үрдісіндегі тәрбие болса, оқушының меңгерген білім, білігі барысында оның сезімдік, танымдық көзқарас құндылықтары, тұлғалық болмыс бітімі, мінез - құлқының қалыптасуына ықпалды әсер ете білу. Оқушының оқу үрдісіндегі дамуы - шәкірттің болмыс бітімінің барлық жағынан жетілуі. Саралай айтқанда, тұлғаның психологиялық жағынан өркендеуіндегі ерік қасиеттері, сезімі, қабылдауы, түсінуі, эмоциялық әсерлену шеңбері, сонымен қатар танымдық түйсінуі, іскерлігінің өркендеуі тұрғысынан қаралады. Дамудың жүзеге асуындағы тиімділік - оқыту принциптеріне және оның әдістері мен тәсілдеріне тікелей байланысты.

Оқыту принципі дегеніміз - дидактикалық үрдісті жүзеге асыруда басшылыққа алынатын жетекші идея мен оны ұйымдастырудағы қағидалық ұстаным және тиісті деңгейлік мөлшерге қойылатын негізгі заңдылық талаптар. Бұл оқыту үрдісін реттеп, ереже белгілеп, деңгейін айқындауға ортақ жалпылама нұсқау арқылы сипатталады. Оқыту принципі қабылданған дидактикалық тұжырымдамаларға байланысты. Оқыту принциптерінің жалпы тарауда көрсетілген және осы саладағы оқулықтар мен оқу құралдарында жан - жақты сипатталған. Сондай-ақ орталыққа бағынған кеңестік кезеңдегі оқытып білім берудің бірыңғай жүйесі бойынша жазылған педагогикалық еңбектер мен ғылыми зерттеулерде оқыту принциптерінің қағидалары мен заңдары және оның бүкіл адамзатқа ортақ құндылықтары әрбір саладан ашылған.

Педагогиканы оқыту үрдісінің ерекшеліктері: Педагогиканы оқыту үрдісі жүйелі, жеке тұлғаның құрылымына бағытталған болу керек.

Педагогиканы оқыту үрдісінің нәтижелігіне жағдай жасайтын

әдістемелік шарттардың байланысы және олардың жеке тұлғалық бағыттылығы «мен» ұстанымы мүмкіндіктеріндегі әр түрлі дидактикалық оқу факторларының ішкі құрылымымен оқушының жеке тұлғасымен байланысты болып келеді. Осы процесстердің байланысы оқу процесінің идеалды жүйелігін себеп болады. М.М. Левиннің ойынша, реалды ағымдық оқу процессінде осы процесстердің корреляциясы дидактиканың әр түрлі деңгейдегі жалпылық әдістер және дифференциалданған педагогикалық әрекеттердің әсер ету мен байланысы арқылы түсіндіріледі.

Педагогиканың негізгі ұстанымдары:

- Дамыта оқыту ұстанымы
- Ғылымилық ұстанымы
- Түсініктілік ұстанымы
- Көрнекілік ұстанымы
- Жүйелілік ұстанымы
- Бірізділік ұстанымы
- Жеке даралық ұстанымы
- Саналылық және белсенділік ұстанымы
- Беріктілік ұстанымы
- Теория мен тәжірибенің бірлігі ұстанымы

Дамыта оқыту ұстанымы

Дамыта оқытуды 1950 жылдың аяғынан бастап Л.В. Занков (1901-1977) және Д.Б. Эльконин (1904-1984) зерттей бастады. Дамыта оқыту оқушыны оқу пендерін оқып үйренуден теориялық ойды дамытатын оқу іс-әрекетіне көшірді (Эльконин Давыдов). Ол оқушыны жан-жақты дамыту міндетін қойды (Л.В. Занков). Осы міндетті шешу үшін білім мазмұнын түбірлі өзгерту мақсаты қойылған жоқ (Л.В. Занков). Психологтар оқу процесіне оқушының іс-әрекетін енгізу керектігін, оның маңызын дәлелдеді. Дамыта оқыту арқылы оқушыға берілетін білім бұрынғыдай репродуктивтік жолмен емес, керісінше арнайы ұйымдастырылатын баланың жан-жақты "теориялық" іс-әрекеті арқылы берілетін болды.

Дамыта оқыту ұстанымының ерекшеліктері:

- теориялық білімнің жетекші рөлі. Теорияны құрғақ жаттамай, ондағы мәнді байланыстарды, заңдылықтарды ашу;
- оқушының ізденуі. Мұғалімнің өзінің түсіндіруі - дамудың қауіпті жауы;
- оқу процесін оқушылардың сезуі. Оқушы өзін оқу іс-әрекетінің субъектімін деп сезінеді. Материал қайткенде есімде жақсы қалады, жаңа не нәрсе білдім, менің дүние туралы түсінігім қалай өзгерді, мен

өзім қалай өзгердім деген сұрақтарға жауап береді;

- барлық оқушыларды дамыту үшін жүйелі түрде жұмыс істеу. Қабілетке қарай бөлуге жол берілмейді. Бала басқа балалармен ынтымақта дамиды.

Ғылымилық ұстанымы

Ғылыми таным дегеніміз - құбылыстың мәніне өту, сырттай суреттеумен шектелмей, оның ішкі құрылымын тану.

Мысалы: ағаштың сыртқы түрінен оның ішкі құрылымын, көбеюін, зат алмасуын білу. Ғылымилық принципі оқушыларға ғылымда ашылған білімдерді меңгертуді талап етеді, сондықтан оқу жоспарлары мен бағдарламаларына ғылыми білімдер енгізіледі. Оларды меңгерту үшін пәнаралық байланыстарды қолдану керек.

Ғылымилық ұстанымының шарттары:

- педагогиканың, психологияның, озық тәжірибенің жетістіктерін қолданып оқыту. Педагогикалық еңбекті ғылыми түрде ұйымдастыруға берілген нұсқауларды орындау;

- индуктивтік және дедуктивтік тәсілдерді қолдану;

- жаңа ұғымдарды жүйелі түрде қайталау;

- ғылыми таным әдістерін қолдану. Оқушыларды іздендіру, шығармашылық жұмыспен айналыстыру;

- жаңа ұғымдарды бір рет түсіндірумен шектелмеу;

- оқушыларды көрнекті ғалымдардың өмірі және қызметімен таныстыру;

- жаңа ғылыми терминологияны қолдану;

- оқушыларды ғылым жетістіктерімен таныстырып отыру;

- оқушылардың зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру;

- тәжірибе жұмыстарын жүргізуге жағдай жасау;

- оқушының оқуында жаңалық ашуына, оған қуануына мүмкіндік беру;

- жалған сөйлему.

Оқытудың бірізділігі және жүйелілігі.

Оқытудың бірізділігі және жүйелілігі.

Бұл принциптің ғылыми ережесі: оқушының білімі берік болу үшін оның санасында қоршаған дүние жақсы бейнелену керек. Ол үшін ғылыми білімдер жүйелі және оқушылардың танымдық мүмкіндіктеріне қарай беріледі. Жеке бөліктерден тұратын оқыту процесі оқушылардың білімді меңгеруіне көмектеседі. Дағдыларды қалыптастыру үшін жаттығулар, ақыл-ой тәрбиесін беру үшін қисынды ойлау тәсілдерін талап ететін жұмыстар жүргізіледі. Әйтпесе дағды жойылады, оқушы дұрыс ойлай алмайды, дамуы нашарлайды.

Бірізділік және ғылымилық ұстанымдарының негізгі шарттары:

Бірізділік және ғылымилық ұстанымдарының негізгі шарттары:

• оқушыларға білімді меңгерту үшін сызбаларды қолдану. Оқу материалын;

бөліктерге бөліп, оларды рет-ретімен түсіндіру;

• оқыту мазмұнындағы, тәсілдеріндегі жүйені бұзбау;

• пәнаралық байланыс тұрақты түрде қолдану;

• оқушылармен бірге тірек-конспектiлерiн, сызбасын жасап, бiлiмдi есте

сақтауды жеңiлдету;

• бұрынғы оқығандарды жиі қайталау;

• өткен материалдарды сабақтың басында, бекіту кезінде, жеке сұрақтарды түсіндіргеннен кейін қайталау;

• материалға ой-пікірлерді жасанды түрде енгізбеу;

Саналылық және белсенділік принципі.

Өз бетімен меңгерілген білім санаға жақсы сіңеді. Білімді саналы меңгеруге оқу желісі, өз бетімен жұмыс, белсенділік, оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру, оқушының танымдық іс-әрекетін басқару, мұғалімнің әдіс-құралдары көмектеседі. Оқушының өзінің танымдық белсенділігі оқыту тура аса қажет жағдай және оқу материалын терең және берік түсінуге орасан зор ықпал етеді.

Саналылық және белсенділік ұстанымдарының негізгі шарттары:

Саналылық және белсенділік ұстанымдарының негізгі шарттары:

• жұмыстың нақты мақсаты мен міндеттерін білу;

• түсінікті етіп оқыту;

• танымдық іс-әрекеттің барлық түрлерін қолдану;

• талдау, жинақтау, индукция, дедукция, салыстыру әдістерін қолдану;

• аналогияны жиі қолдану;

• бастауыш сыныпта оқытуды индукциядан бастау;

• оқушыларға әр сөздің, сөйлемнің, ұғымның мағынасын түсіндіру;

• оқушылардың білімі мен тәжірибесіне сүйену;

Теория мен тәжірибенің байланысы ұстанымы.

Бұл принцип классикалық философияның өмір, тәжірибе таным көзі деген ережесіне сүйенеді. Өмір және тәжірибе балаларға дұрыс бағыт береді, белсенді іс-әрекетке әзірлейді. Еңбек тәрбиесі жеке тұлғаны қалыптастырады. Оқытуды өмірмен, теорияның тәжірибемен байланысының жақсы болуы білім мазмұнына, оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға, оқыту нысандары мен әдістеріне, еңбекке және техникалық әзірлікке берілген уақытқа, оқушылардың жас ерекшелік-

теріне байланысты.

Көрнекілік ұстанымы

Бұл ертеден қолданылып келе жатқан принцип. Оның негізіне мынадай ғылыми заңдылық жатады: сезім мүшелері сыртқы тітіркендіргіштерді түрліше қабылдайды. Ең сезімтал - көру мүшелері; Олар арқылы миға енетін ақпараттар оқушылардың есінде жақсы сақталады. Кейбір заттарды есте сақтау көрнекіліксіз мүмкін емес.

Көрнекілік түрлері: Табиғи көрнекілік оқушыларды нақты объектілермен (өсімдіктермен, жануарлармен, минералдармен) таныстыруды талап етеді. Эксперименттік көрнекілік арқылы оқушылар химиядан, физикадан тәжірибелер жасайды. Суретті көрнекіліктің мақсаты - нақты дүниенің бейнесін көрсету (бейнесурет, картина, диафильм, диапозитив, мылқау кинофильмдер).

Көлемді көрнекілік: макет, үлгі, муляж, геометриялық фигуралар, панорама.

Дыбыстық көрнекіліктер: күйтабақтар, ұнтаспаға жазылған материалдар, т.б.

Символдық және графикалық көрнекілік: абстракты ой дамуына көмектеседі, себебі болмысты шартты белгілермен белгілейді. Олар: карта, жоспар, сызба, диаграмма.

Жанама көрнекілік жаңа бейнені бұрынғымен салыстырып, ол туралы түсінік қалыптастыру.

Оқушылар білімінің беріктігі

Бұл принципте мына заңдылықтар бар: білім мазмұны және оқушылардың танымдық күштерін дамыту оқыту процесіндегі бір-бірімен өзара байланысты бөліктер; оқу материалын түсініп есте сақтау оның мазмұнына, оқушының материалмен жұмыс істеуіне, оқытуға, мұғалімге байланысты; білімнің беріктігіне оқытуды ұйымдастыру, оқыту түрлері мен әдістерінің алуан түрін қолдану, оқытатын уақыт әсер етеді. Оқушы есінде қалуға тиісті материалдарды таңдайды, сондықтан оның есінде оған пайдалы және қызықты білімдер ғана жақсы сақталады.

Түсініктілік принципі

Бала өзінің ойлау қабілетіне, жинақтаған білімінің, іскерлігінің, ойлау тәсілдерінің көлеміне қарай түсінеді. Аталған принципті жүзеге асыру үшін әуелі оңай, белгілі, қарапайым материалдар, содан кейін қиын, белгісіз, күрделі оқу материалдары оқылады.

Шарттары:

- оқылатын материалдарды әрбір жас кезеңдеріне бөлу;
- баланың ақыл-ойы белгілі бір пәнді оқуға әзір болу керек екенін ұмытпау;
- баланың дайындығын, дамуын және мүмкіндігін ескере отырып оқыту. Балалардың өмір тәжірибесін, қызығушылықтарын, даму ерекшеліктерін зерттеу және ескеру;
- балаларды оқыту арқылы дамыту;
- мүмкіндіктері бірдей оқушыларды біріктіру;

Әдебиеттер

1. Баймолдаев Т.М. Білім беру жүйесін басқарудың әдістемелік негізі: Білім беру ұйымдарының басшыларына және білім жүйесі қызметкерлеріне арналған. Монография. - Алматы, 2013.
2. Тажбаева С.Г. Мектептегі тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі. - Алматы, 2013.
3. Даму психологиясы: Оқулық. – Алматы, 2014.
4. Жақыпов С.М., Бердібаева С.Қ. Психология: Адамзат ақыл-ойының қазынасы. Таймас Баспа Үйі. – Алматы, 2015.
5. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. - Алматы, 2000.
6. Сабыров Т. Оқыту теориясының негіздері. - Алматы, 1993.

СОВРЕМЕННОЕ ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Тлеубекова Д.О.

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №28», Семей, Казахстан

Высокое качество в сфере образования является важным аспектом в развитии экономики нашей страны и общества в целом, поэтому государство проводит ряд реформ в образовании, от дошкольного до высшего, для того чтобы обеспечить соответствие уровня образования условиям рыночной экономики в современном мире. Актуальностью темы доклада является необходимость по-новому рассмотреть роли, функции, проблемы, тенденции и дальнейшее их развитие в общей системе образования. Безусловно, на развитие высшего образования влияет динамика социальных, экономических изменений в государстве и в мире, где приходится быстро адаптироваться к реальным условиям времени. Основываясь на послании Главы государства народу Казахстана, ключевым двигателем является вывод казахстанского

высшего образования на международный уровень развития, который включает активное участие всего общества и государства для осуществления поставленной цели. Владение современными, активными методами и программы обучения, усвоение необходимых знаний, умений и навыков, постоянное повышения уровня преподавания, владение языками, аналитическое и креативное мышление - есть фундамент для выхода на мировые стандарты образования. На сегодняшний день образование должно быть доступным, качественным и реализовываться на протяжении всей жизни.

Как и в любой сфере деятельности человека, в системе высшего образования имеется ряд проблем. Одна из них - неудовлетворённость качеством и стоимостью обучения в вузах. Многих абитуриентов это подтолкнуло к выбору зарубежного вуза, а не отечественного, что приводит к массовому оттоку казахстанской молодёжи за рубеж. По разным источникам, за последние годы из Казахстана выезжало от 35 до 45 тысяч человек ежегодно. В этом году число выехавших составило более 40 тысяч человек. По своему составу это часть общества, среди которых много молодёжи в возрасте от 18 до 28 лет. И судя по опросам, те, кто уже получил зарубежное образование - на родину возвращаться не собираются. Выбор «утечки мозгов» в качестве проблемы для обсуждения вполне объясним. Проблема качества среднего и высшего образования в РК. Ведь качество вузов напрямую зависит от уровня финансирования. То есть стоимость обучения для многих студентов до сих пор является недоступной, поэтому и едет учиться за рубеж наиболее активная и шустрая часть молодых людей, и в будущем, к сожалению, Казахстан может лишиться энергичной молодёжи с высоким потенциалом. Можно добавить и то, что в других странах высшее образование становится доступнее, например, с прошлого года Турция и Германия ввела бесплатное обучение в некоторых своих вузах.

Проблема профессорско-преподавательского состава. Следует повышать статус педагога в Вузе, ведь именно преподаватели являются ключевым звеном в цепи системы высшего образования. Государству следует всячески мотивировать активность профессорско-преподавательского состава, повышая уровень оплаты труда в сфере образования, стимулируя научную и исследовательскую деятельность, где будет заинтересованность в непосредственном контакте со студентами, которая приведёт к взаимному росту знаний и достижению поставленных целей. Именно от них зависит, каким вырастет новое поколение.

Тенденции развития высшего образования - это и есть направле-

ние развития образования и общества в ногу со временем. Обычно толчком можно назвать какую-то проблему или кризис, на данный момент это всемирная пандемия (ковид -19), которая стала отчётной точкой в изменении формы образования. От дошкольного до послевузовского образования - все перешли на дистанционное обучение. Хочется как раз рассмотреть тенденцию дистанционного обучения как перспективную форму на будущее, а не как временное явление в связи с ситуацией в мире. Дистанционное обучение не в том смысле, когда студент появлялся два – три раза в год, а когда идёт - взаимодействие преподавателя со студентом между собой на расстоянии, включающее все присущие учебному процессу компоненты (цели, содержание, методы, организационные формы, средства обучения) и реализуемое посредством Интернет-платформ и технологий, или другими средствами, предусматривающими интерактивность в реальное время.

Большинство образовательных программ в высших учебных заведениях придерживаются традиционной системы обучения, где студент должен присутствовать на всех курсах, где он привязан территориально и вряд ли он сможет совмещать очное обучение с другими видами деятельности, хотя в современное время, молодёжь обязана успевать развивать себя во всех направлениях. На данный же момент, перспектива дистанционного обучения в высших учебных заведениях может открыть горизонты для студентов всего государства и даже студентов соседних стран, где студенты свободны в выборе времени и темпов обучения. Учебный план электронного курса во многом соответствует форме традиционной дисциплины. При обучении по дистанционному методу студенты прослушивают вне аудиторий определённое количество часов лекций, могут задать интересующие их вопросы по лекционному материалу.

Студенты имеют доступ к электронной библиотеке вуза, где по первоисточнику могут самостоятельно изучать материал. Проходят вебинары, обсуждают определённые вопросы на форуме, в чате с преподавателями. Получают и выполняют практические задания и лабораторные работы, консультируясь напрямую с преподавателями, получают обратную связь, сдают выполненные задания, и в итоге проходят заключительную проверку знаний после прохождения курса.

Плюс в том, что студенты могут физически отсутствовать в учебных аудиториях, но при этом самостоятельно выбирать, где обучаться. Подразумевается, что будущие специалисты должны быть мобильными, коммуникативными, умными, креативными, целеустремлёнными, знающими языки, которые впоследствии будут востребованы на рынке труда, а самое главное – смогут применять полученные знания и

добывать их на протяжении всей жизни в любой точке мира. Можно сказать, что в традиционном обучении действует принцип «образование на всю жизнь», в дистанционном - «образование на протяжении всей жизни».

Реалии современного мира заставляют двигаться нас от индустриального статуса к информационному, в котором стратегически ключевым ресурсом становится не только капитал, а информация и знания. Техническое преобразование общества естественным путём приводит к такому же изменению образования. Именно образовательная система помогает решать главные проблемы общества на сегодняшний день. Человеческий капитал и человеческий ресурс - это реальное богатство нашей нации. Это интеллектуальные способности, знания, умения и навыки, приобретаемые человеком в течение всей своей жизни, благодаря чему следует высокообразованное, здоровое и социально защищённое население. Поэтому создание эффективной и качественной системы образования, адекватной потребностям экономики в стране и в мире, является первостепенной задачей.

В перспективе высшего образования мы наблюдаем интернационализацию высшего образования - появляются филиалы всемирно известных университетов, открываются инновационные совместные факультеты профильных зарубежных вузов, расширяются программы подготовки бакалавров и магистров, включён процесс обмена преподавателями и студентами, открывается возможность зарубежных стажировок. Также осуществляется усиление практической деятельности образования, внедрение в образовательные программы практических дисциплин, вовлечение преподавателей-практиков, развитие интеграционных процессов с отраслевыми предприятиями и научными организациями. Анализ и синтез процессов, осуществляемых в системе образования различных стран мира, позволяет перенимать опыт и вводить все больше новаторских идей, активных методов и форм обучения в образовательную систему, в которой происходят эволюционные процессы. Дистанционные технологии образования будем рассматривать как естественный этап эволюции в системе образования от классического университета - до виртуального, от доски с мелом до компьютерных обучающих программ (учебников-роботов, от книжной библиотеки до электронной, от обычной аудитории до виртуальной и т. д.).

Таким образом, с помощью новых современных образовательных интернет-платформ и технологий будет осуществляться широкий размах в обучении, начиная с дошкольного обучения до послевузовского. Экспорт и импорт образования с помощью компьютерных систем -

это не только прогрессивная тенденция, но и объективная необходимость, и перспектива развития высшего образования в Казахстане. В ходе эффективного применения современных интерактивных образовательных технологий в практике преподавания отечественных высших учебных заведений, в долгосрочной перспективе следует ожидать повышение качества образовательных услуг, расширение горизонтов, качественный рост высококвалифицированных кадров в экономике нашей страны, и, соответственно, увеличение темпов экономического роста, и повышение государственных доходов от экспорта услуг в сфере образования.

Литература

1. Назарбаев Н. Новый Казахстан в новом мире. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана // Казахстанская правда. - 2007, 28 февраля. - С. 5.
2. Жумагулов Б. Т. Развитие высшего образования в Казахстане: реалии и перспективы // Федеральный справочник. Образование в России. – № 8. – 2013. – С. 291-294.
3. Шаймуханова С.Д., Кенжебаева З.С. Модернизация образования Республики Казахстан: состояние и перспективы развития // Успехи современного естествознания. – 2014. – № 5-1. – С. 174-178.
4. <https://forbes.kz/process/education>

РОЛЬ РАБОЧЕЙ ТЕТРАДИ ПО БИОЛОГИИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ И РАЗВИТИИ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ

Фунтова А.В.

КГУ «Школа-лицей города Алтай», Алтай, Казахстан

Современный этап развития образования выдвигает в качестве главной задачи воспитание деятельной, самостоятельной и компетентной личности, способной к творчеству.

Одна из важнейших задач, которая стоит перед современной школой – это необходимость формирования и развития ключевых компетенций – формирование "новой системы универсальных знаний, умений, навыков, а также опыта самостоятельной деятельности и личной ответственности обучающихся". Отсюда и компетентностный подход в обучении. В его основе лежит задача научить людей самостоятельно решать жизненные проблемы, применять те умения, кото-

рые помогают человеку ориентироваться в новых условиях личной и общественной деятельности, достигая поставленных целей.

Тема является актуальной, так как в современных условиях качество образования зависит не от объема фактических знаний учащегося, а от уровня владения ключевыми компетенциями.

Проблемность выбранной темы заключается в том, что усвоение учащимися ключевых компетенций – это длительный процесс, который опирается на возрастные особенности интеллектуального развития и познавательные способности личности. Результаты многочисленных диагностик, проведенных известными психологами, свидетельствуют, что формирование способностей рассуждать, используя гипотезы, формулировать и работать с абстрактными понятиями заканчивается к 15 годам. В 10-м классе только половина учащихся применяют в своей деятельности абстрактный способ мышления. Кроме того, у них формируется такой логический прием, как классификация. И только в 11-ом классе укрепляется способность к обобщениям, умение составления развернутых характеристик объектов изучения. Поэтому задача учителя создать условия и контролировать зону ближайшего развития ученика, оказать ему максимум помощи, чтобы в зоне актуального развития ученики самостоятельно дополняли полученные знания, вырабатывали умения и навыки.

Выделим основные виды компетенций, которые приобретаются учащимися при обучении биологии в средней школе: ценностно-смысловая, образовательная, учебная, познавательная, информационно-коммуникативная, общекультурная, социально-трудовая.

Прежде чем разработать и внедрить в урок компетентностно - ориентированные задания необходимо изучить методику по теме «КОЗ». Каждая составляющая задания подчиняется определенным требованиям, обусловленным тем, что компетентностно - ориентированные задания организуют деятельность учащегося, а не воспроизведение им информации или отдельных действий.

Применение компетентностно - ориентированных заданий на уроках биологии позволяет формировать ключевые компетенции учащихся. Задания в подобном формате можно использовать при составлении как диагностических и контрольных заданий, так и обучающих. Использование компетентностно - ориентированных заданий позволяет активизировать самостоятельную учебную деятельность школьника, изменив характер его работы, позицию и характер деятельности учителя. Учитель должен выполнять функции организатора деятельности, консультанта, тьютора, сопровождающего самостоятельную деятельность учащегося по формированию и развитию ключевых

чевых компетентностей. Выполнение подобных заданий способствует не только более глубокому осмыслению программного материала, но и даёт возможность расширить рамки учебной программы, что стимулирует самообразование и саморазвитие учащихся. Результативное выполнение заданий позволит выпускнику успешно реализовать себя в условиях современной экономики, где востребованными и успешными становятся люди, способные мыслить и действовать самостоятельно.

Считаю, что компетентностно - ориентированные задания (КОЗ) являются одним из способов повышения мотивации к изучению биологии, так как

- работая над ними, ученик меняет подход к выполнению задания;
- компетентностно-ориентированные задания требуют других способов деятельности;
- позволяют моделировать образовательные ситуации для освоения и применения деятельности посредством учета дополнительных возможностей изучаемого материала;
- способствуют развитию мышления школьников, лучшему усвоению материала и изменению отношения к предмету.

Работая с КОЗ, учащиеся учатся извлекать информацию по самостоятельно сформулированным основаниям, исходя из собственного понимания целей выполняемой работы, систематизировать информацию в рамках предложенной структуры, аргументировать сделанный выбор.

Компетентностно - ориентированные задания можно разделить на три уровня (уровень воспроизведения, уровень установления связей, уровень рассуждения). Выделение уровней основывается на уровне подготовки учащихся.

Первый уровень (уровень воспроизведения) включает воспроизведение биологических фактов. Учащиеся могут применять базовые знания в стандартных, четко сформулированных ситуациях. Они могут решать одношаговые текстовые задачи, стандартную систему обозначений, могут читать и интерпретировать данные, представленные в таблицах, на графиках, картах, различных шкалах.

Второй уровень (уровень установления связей) включает установление связей и интеграцию материала из разных тем, необходимых для решения поставленной задачи. Учащиеся могут применять свои знания в разнообразных, достаточно сложных ситуациях. Они могут решать многошаговые текстовые задачи, могут интерпретировать информацию, представленную в таблицах и на графиках.

Третий уровень (уровень рассуждения) - размышления, требующие обобщения и интуиции. Учащиеся могут организовывать информацию, делать обобщения, решать нестандартные проблемы, делать выводы на основе исходных данных и обосновывать их. В заданиях третьего уровня, прежде всего, необходимо самостоятельно выделить в ситуации проблему, которая решается средствами биологии, и разработать соответствующую ей модель. Решить поставленную задачу используя рассуждения и обобщения, и интерпретировать решение с учетом особенностей рассмотренной в задании ситуации.

Автором разработаны несколько видов заданий, оформленные в рабочей тетради. Хотелось бы привести пример задания из рабочей тетради на развитие ключевых компетенций.

Примеры заданий:

1. Тема «Железы внутренней секреции»

И.С. Тургенев в рассказе «Живые мощи» описал симптомы болезни. Вот эти строки «Голова совершенно высохшая, одноцветная, бронзовая - ни дать, ни взять икона старинного письма, нос узкий, как лезвие ножа, губ почти не видать - только зубы белеют и глаза, да из-под платка выбиваются на лоб жидкие пряди желтых волос» Какое заболевание описал И. С. Тургенев в рассказе? Каковы причины этой болезни? Запишите решение задачи с объяснением.

2. Тема «Кровь»

Анализ крови - один из наиболее распространенных методов медицинской диагностики. Всего лишь несколько капель крови позволяют получить важную информацию о состоянии организма.

Все мы многократно сдавали кровь для анализа. В результате получали бланк, на котором «куча» медицинских терминов и цифр. Оказывается, основное в этой премудрости может понять даже обычный пациент, если будет знать, что означают различные термины и цифры.

Вам необходимо научиться самостоятельно разбираться в основных показателях анализа крови. Для этого прочитайте внимательно тексты, в которых дана информация о функциях форменных элементов крови. Соотнесите ее с данными предлагаемой таблицы.

Нормальное значение показателей общеклинического исследования крови

Показатели	Гемоглобин	Эритроциты	СОЭ	Ретикулоциты	Тромбоциты	Лейкоциты	Нейтрофилы	Миелоциты	Эозинофилы	Базофилы	Лимфоциты	Моноциты
Норма	120-140 г/л	(3,9-4,7)х 10 ¹² /л	4-8 мм/ч	- 2-10%	(180-320)х 10 ⁹ /л	(4,0-9,0)х 10 ⁹ /л	0%	0%	0,5-5%	0-1%	19-37%	3-11%

Задание №1. Пользуясь полученной дополнительной информацией, в тетради необходимо заполнить таблицу:

Показатели	Норма	О чем «говорит» отклонение от нормы	
		Выше нормы	Ниже нормы

Задание №2 (рекомендуется выполнение этого задания в парах или мини-группах для создания ситуации общения, так как сформированность коммуникативной компетенции проявляется в процессе общения).

Найдите в предложенном тексте и заполненных таблицах в тетради доводы для нахождения правильных ответов на вопросы:

1. Почему при подозрении на аппендицит у больного берут кровь на анализ?

2. Если у человека недолеченная ангина, то какой показатель анализа крови «скажет» об этом?

3. У пациента слабость, бледность кожных покровов, одышка, головокружение, склонность к обморокам. Какие показатели будут отличаться от нормы?

4. Какой показатель анализа крови поможет врачу при постановке правильного диагноза пациента, который жалуется на боли в конечностях и частые возникновения гематом при незначительных ушибах?

5. Почему у новорожденных в первые дни жизни эритроцитов несколько больше чем у взрослых, но в течение первого года жизни уровень снижается?

За школьным порогом не встретишь чисто биологическое, или чисто химическое, математическое явление, поэтому чрезвычайно важно формирование на уроках целостного мировосприятия и умения применять естественнонаучные знания для решения жизненных проблем.

Компетентностно - ориентированные задания из рабочей тетради, разработанной мною, можно использовать как один из видов контрольно-измерительных материалов регулятивных, познавательных исследовательских и коммуникативных универсальных учебных действий.

Закончить хочется фразой: «Для успешной учебной деятельности, помимо «Знаю», необходимы такие компоненты, как «Умею», «Могу», «Хочу», «Верю в свои возможности». Именно этому мы пытаемся научить своих детей.

Литература

1. Блинова В.И., Сергеев И.С. Как реализовать компетентностный подход на уроке и во внеурочной деятельности: практическое пособие. - М: АРКТИ, 2007.
2. Демидова М. Компетентностно - ориентированные задания в научно - естественном образовании. Народное образование. - 2008. - №4
3. Загвоздкин В.К. Модели компетентности // Школьные технологии № 3, 2009.
4. Иванов Д.А. Компетенции и компетентностный подход в современном образовании // Завуч. - 2008.-№ 1.
5. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании. Школьные технологии - 2009.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ СУБЪЕКТІЛЕРІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТТІЛІГІ

Саданова Ж.К.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Адамдардың ақыл-ой мүмкіндіктерін арттыратын есептеуіш техника мен ақпараттық технологиялардың жедел дамуы білім беру саласында жаңалық болып табылатын қашықтықтан оқыту технологиясының пайда болуына алып келді. Осыдан бірнеше жыл бұрын қашықтықтан оқыту технологиясы туралы сөз болғанда білім беру саласында еңбек етіп жүрген қызметкерлердің ертеңгі күнге, нақтырақ айтсақ білім алушылардың білім сапасына күмәндана қарағандары аз емес. Әрине, кез-келген жаңалық қорқыныш сезімін тудырады. Қазақта «Көз қорқақ, қол батыр» деген аталы сөз бар. Жалпы қорқақ ойлар адамның жетістікке барар жолын кес-кестейді. Олай болса, жетістікке жету үшін тәуекел мен сенімділік, нақты жоспарлар мен тың-

ғылықты дайындық қажет.

Қашықтықтан білім беру технологиясын пайдалану арқылы оқу процесін ұйымдастыру Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығымен бекітілген (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 17669 болып тіркелген) тиісті білім беру деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары және білім беру бағдарламалары негізінде жүзеге асырылады. Олар өз кезегінде «Қашықтықтан білім беру технологиялар бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 20 наурыздағы № 137 бұйрығына сүйене отырып жасалған. Соңғы аталған құжатқа Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 28 тамыздағы № 374 бұйрығымен өзгерістер енгізілген болатын. Бұл ақпаратпен қашықтықтан оқыту технологиясымен жұмыс істеп отырған барлық субъектілер танысып отырады.

Осы мәселені ары қарай талқылау үшін қашықтықтан оқыту түсінігіне берілген анықтамалар мен оны ұйымдастыру түрлеріне тоқтала кетейік. Қашықтықтан оқыту (қашықтықтыққа арналған оқыту) – оқытудың электрондық және телекоммуникациялық құралдары арқылы білім беру ұйымдарынан алыс тұратын оқу-танымдық қызметті және тұлғаларды дамытуды мақсатты және әдістемелік ұйымдастырылған түрдегі басшылықтың бір түрі. Қашықтықтан оқыту дегеніміз – мұғалім мен оқушы арасында қандай да қашықтықта интернет ресурстарының сүйемелдеуімен өтілетін оқытудың формасы, яғни интернет желілерінің көмегімен белгілі бір арақашықтықта оқыту.

Қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың 3 түрлі формасы бар: онлайн (синхрондық), оффлайн (асинхрондық) және кең таралған үшінші түрі вебинар. Онлайн режимдегі оқыту дегеніміз – интернет ресурстарының көмегімен ағымдағы уақытта белгілі бір қашықтықта мұғалім экранын көру арқылы оқытуды ұйымдастыру формасы. Оффлайн режимдегі оқыту дегеніміз – интернет ресурстарының көмегімен (электрондық пошта) мұғалім мен оқушы арасындағы ақпарат алмасуды қамтамсыз етуге мүмкіндік беретін оқытудың формасы. Вебинар дегеніміз – интернет желілерінің көмегімен семинарлар мен тренинтер өткізу формасы.

Қашықтықтан оқыту тәсілі бойынша жұмыс істейтін оқытушы оқытудың жаңа технологиясын, оқытудың компьютерлі және тораптық жүйелерін жетік біліп, олармен іс жүргізу ісін орындау шарт. Осы технология бойынша оқытуды ұйымдастырып, бүкіләлемдік желі көмегімен барлық компьютерлерді бір желіге біріктіріп сабақ өтуші

тұлғаны тьютор деп атаймыз.

Байқап отырсақ, біздің қоғам барлық салада ақпараттық орта арқылы жүйелі жұмыс жасауға көшіп барады. Ал ақпараттық орта – жаңа ақпараттық өнімді өндірумен байланысты адамзат әрекетінің үнемі кеңейіп отыратын аумағы, технология мен қызметі, себебі, қазіргі ақпараттық ортаға ғылыми – ақпараттық орталық байланысты емес, ақпараттық желі, кітапхана мен архивтер, кеңселік жүйелер, бұқаралық ақпараттық құралдар, яғни түгелдей индустрия құру, сақтау, өңдеу және адамзат әрекетінің барлық аумағында ақпаратты тарату. Олай болса, кез-келген жаңалықтың нәтижелі жүзеге асуы тікелей сауаттылық пен мәдениеттілікке байланысты екенін естен шығармағанымыз жөн. Яғни, «ақпараттық қоғам» адамдардың ақпараттық сауаттылығы мен ақпараттық мәдениеттілігінің жоғары деңгейде болуын талап етеді. Білім беру үрдісінде компьютерді қолданудан оқушының ақпараттық мәдениеттілік талабы шығады. Ақпараттық мәдениеттілікке тәрбиелеу үшін оқушының компьютерлік білімдері, ақпараттық және медиа-сауаттылығы болуы шарт.

Ақпараттық мәдениет термині 1970 жылдардың басында шыға бастады. Бұл терминді XX ғасырдың екінші жартысында Б.М. Войханский, К.А. Смирнова, Э.Л. Шапиро, В.А. Кравец, В.Н. Кухаренко сияқты ғалымдар өз еңбектерінде қолдана бастады.

Юнесконың 2006-2007жж.арналған бағдарламасының жүзеге асуының негізгі іс-әрекет бағыттарының бірі - жеке тұлғаның ақпараттық мәдениеттілігі және оны дамыту болды. Ақпараттық мәдениеттілік критерийіне бірнеше ғылым салаларынан білімдер қамтылды, олар: семиотика, кибернетика, информатика, философия, логика, мәдениеттану, лингвистика, т.б. Осыдан келіп, ақпараттық қоғам туралы айтыла бастады.

Қазіргі кезде ақпараттық мәдениеттілік ақпараттық қоғамдағы жеке тұлғаның ерекше қасиеті ретінде қарастырылуда. Кең мағынада ұлттық және этникалық мәдениеттердің өзара байланысып дамуын қамтамасыз ететін қағидалар мен механизмдер. Жеке тұлғаның ақпараттық мәдениеттілігі - адамзаттың жалпы мәдениеттілігінің бір құраушысы ретінде қарастырылады. Ол ақпараттық технологияны қолдану арқылы жеке ақпараттық қажеттіліктерді қанағаттандыруды тиімді қамтамасыз ететін білімділер мен біліктер жиынтығы, олардың жалпы адамзаттық ортақ тәжірибесіне біріктірілуі. Тар мағынада ақпараттық мәдениеттілік - ақпараттарды пайдалану мен оларды тұтынушыға теориялық және практикалық мәселелерді шешуге қолдануға ұсынудың тиімді тәсілдері, ақпараттарды өңдеуді сақтауды және тасымалдауды жетілдіру механизмдері, адамды ақпараттық құралдар

мен ақпараттардың өзін қолдануға даярлау, оқыту жүйелерін дамыту мәселелерін қамтиды.

Ақпараттық мәдениеттілік көрініс ретінде біреудің еңбегін ұрламау, бар затты, мысалы файлды жойып тастамау, зиян келтірмеу, хакерлікпен айналыспау, желіде рұқсатсыз енуді орындамау, т.б. алынады.

Ақпараттық мәдениеттілік білім беру субъектілерінің барлықтарына қатысты. Осы орайды қашықтықтан оқыту тәсілімен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бірнеше талаптар қойылады:

- Оқытушы компьютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет.

- Қашықтықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет.

- Қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, білім саласындағы қызметкерлерді, оқушыларды таныстыра білуі қажет.

- Оқытушының ақпараттық құралдармен жұмыс істеуге іс жүзінде дағдылануы қажет.

- Оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыру, атап айтқанда: тұтынушылар арасында ақпараттар алмастыру және ақпараттық жүйелердегі ресурстарды пайдалануға дағдылануын қалыптастыруы қажет.

- Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін баяндай және курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет.

- Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісінде үйлестіруші болуы қажет.

Ақпараттандыру жағдайында оқушылар мен студенттер меңгеруге тиісті білім, білік, дағдының көлемі күннен – күнге артып, мазмұны өзгеріп отыр. Оның басты сипаттарына – ақпараттық технологияларды кеңінен пайдалану адамдардың көптеген қызмет түрлерін компьютерлендіру, коммуникациялардың бірыңғай халықаралық жүйелерін жасау істері жатады. Қазіргі кездегі адамдар үшін «компьютерлік сауаттылық» дегеніміз кешегі жай сауаттылық (оқып жаза білу) тәрізді міндетті түрде іске асырылатын шара болып саналуы тиіс.

Ақпараттық мәдениет дегеніміз тек компьютермен дұрыс жұмыс істей білу ғана емес, кез келген ақпарат көзін – анықтамаларды, сөздіктерді, энциклопедияларды, теледидар бағдарламаларын т.б. дұрыс

пайдалана білу, алынған мәліметтерді ой елегінен өткізіп, талдай білу деген сөз. Қазіргі Интернет желісінде жұмыс істеу бітімгерлерімізге әлемдік білім, ғылым жетістігінен хабардар болып, оны игеруге шексіз мүмкіндіктер ашатыны сөзсіз. Жалпы студенттердің ақпараттық – коммуникациялық мәдениетін қалыптастыру көрсеткіштері төмендегідей:

- білім беру жүйесінің әлемдік ақпараттық кеңістікке саналы түрде енуін қамтамасыз ету;
- ақпараттардың шексіз көлемі мен осы ақпараттарды аналитикалық түрде өңдеуді қамтамасыз етуге даярлау;
- ақпараттық ортада жеке тұлғаның шығармашылық сапасын дамыту мен қалыптастыру және өзіндік ақпараттық ортаны құру дағдыларын қалыптастыру;
- ақпараттық ортада коммуникативті мәдениетті қалыптастыру;
- ақпараттық ортада өзара байланыс қызметтерін қалыптастыру;
- ақпараттық ортада ақпаратты алу, таңдау, сақтау, қабылдау, түрлендіру, жіберу және бір-бірімен сабақтастыру мәдениеттерін қалыптастыру;
- интерактивтік телекоммуникациялық технологияларды (Интернет, қашықтықтан оқыту және т.б.) қолдануға даярлау;
- ақпараттық-білімдік ортаны модельдеу мен жобалау қабілетін қалыптастыру және осы дағдыны өзіндік кәсіби қызметтеріне қолдануға даярлау.

Болашақ мамандардың ақпараттық мәдениетін дамыту келесідей талаптарға сай анықталады:

1. Қазіргі білім беру жүйесіндегі ақпараттық кеңістік туралы біртұтас түсінікті қалыптастыру;
2. Ақпараттық (дербес жағдайда, компьютерлік) сауаттылық: ақпараттық технологияларды қолдану әдістерін меңгеру, қолданбалы бағдарламалық құралдарды меңгеру.
3. Өз қызметтеріне жаңа ақпараттық технологияның мүмкіндіктерін пайдалану: жаңа ақпараттық технологияның мүмкіндіктері туралы білім; коммуникациялық қызметтерді пайдалану дағдысы; білім беру үрдісінің ерекшеліктерін ескере отырып оларды өз қызметтеріне сәйкес бейімдеп пайдалану.

Бұл қарастырылып отырған мәселе қазіргі қоғамдағы өзектілердің қатарында, себебі, өмірдің өзі дәлелдеп отырғандай, қашықтықтан оқыту болашақ ұрпақты тәрбиелеп, білімдендіру үрдісін ұйымдастырудың ең тиімдісі. Тек оған тыңғылықты, екіжақты (оқытушы мен білім алушы) дайындық пен жоғары ақпараттық мәдениеттілік қажет. Осы мәселені шешу арқылы біздің еліміз жеке тұлғаны қалыптасты-

рып қана қоймай, бәсекеге қабілетті елдердің қатарына еркін қосыла алады. Қашықтықтан оқыту арқылы педагогтар мен білім алушылар білімдерін онлайн жалғастыруға, ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, өз білімдерін шыңдауға зор мүмкіндік алады.

Әдебиеттер

1. Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі / Ахметова Г.К., Караев Ж.А., Мухамбетжанова С.Т. - Алматы: АҚ «ҰБАО «Өрлеу», 2013.
2. Әділбекова Э.Т., Бәймішева А.Ж. Білім берудегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар. Оқу құралы. – Шымкент, 2014.
3. Бимырза М. Ақпараттық мәдениет түсінігі / <https://martebe.kz/a-paratty-i-m-deniet-t-sinigi/>
4. Беркімбаев К.М. Болашақ экология мамандардың кәсіби даярлаудағы информатикалық пәндерді оқыту үдерісінің педагогикалық жүйесі. Пед. ғыл. докт. дисс... 13.00.08. – Алматы, 2006.

ЗАЩИТА УРОКА ПО ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ В РАМКАХ КУРСОВ ПО ОБНОВЛЕННОМУ СОДЕРЖАНИЮ ОБРАЗОВАНИЯ

Колдаева А.А.

КГУ «Средняя школа №24», Усть–Каменогорск, Казахстан

Скажи мне - и я забуду.

Покажи мне - и я запомню.

Дай мне действовать самому

- и я научусь.

Китайская мудрость

Одна из важных задач обновленной программы – научить учиться, учиться на протяжении всей жизни, что будет способствовать развитию новой конкурентоспособной, всесторонне гармонично - развитой, функционально грамотной личности.

На курсах автор доклада много времени уделила планированию, новым подходам, к целеполаганию. Самое главное в планировании занятия осознание и четкое определение ее конечной цели - что поможет в достижении цели, как действовать, чтобы цель была достигнута. Этот алгоритм помогает подготовить урок, который представлен

в данном докладе.

Раздел 6. Средневековое европейское общество в XIV – первой половине XVI века. Тема урока – Каковы причины стремительного распространения Черного мора

Цели обучения взяты из долгосрочного плана и соответствуют учебной программе предмета Всемирная история за 6 класс.

- Объяснить роль знаний об окружающей среде в жизни человека.

Таким образом, цели данного урока не только согласованы с целями обучения, но и ориентированы на особенности предмета и сформулированы в формате СМАРТ.

Цели урока:

- все учащиеся смогут рассказать о влиянии окружающей среды на жизнь человека;

- большинство учащихся смогут определить основные причины массового распространения чумы в XIV веке в Европе.

Исходя из целей уроков, составлены критерии оценивания.

Одна из главных задач современного урока его развивающая функция. Данный урок направлен на развитие таких мыслительных навыков у учащихся по таксономии Блума, как знание и понимание. В планировании урока очень важно сгруппировать отобранный учебный материал. Тщательно продумано, как будет осуществляться смена видов деятельности. Это позволило вовлечь в урок всех учащихся, вызвать повышенную активность, а не пассивное восприятие.

Современный урок истории должен формировать историческое мышление. Это особенность нашего предмета. Навыки исторического мышления - в виде ожидаемых результатов. Планировались те задания, те упражнения, которые учат работать с источниками, выявлять, сравнивать, анализировать, всячески развивают мышления учащихся. Урок составлен соблюдая все образовательные стадии: вызов, осмысление и рефлексия.

На стадии вызова применяется психологический настрой в форме комплименты, также учащиеся совместно с учителем через показ видеофильма «Эпидемия чумы XIV века – Черная смерть», также через наводящие вопросы, определяют тему урока, цели урока и критерии оценивания. На стадии осмысления у учащихся формируется развитие навыков мыслительной деятельности. В конце урока – рефлексия (это самоанализ деятельности и ее результатов). Рефлексия помогает учащимся сформулировать получаемые результаты, определить цели дальнейшей работы, скорректировать свои последующие действия, анализировать полученные знания.

Для успешной реализации темы урока и целей урока использова-

ны активные методы обучения, которые позволяют стимулировать познавательную деятельность учащихся, создавать игровую среду, в которой отсутствует принуждение и есть возможность для каждого учащегося найти свое место, проявить инициативу и самостоятельность на уроке.

Образовательные стратегии включают работу со всем классом, в группах, самостоятельную, парную, индивидуальную работу, обратную связь обучающихся. Таковы активные методы, как стратегия «Ассоциативная карта». Каждая группа, используя текст учебника, заполняют карту. Далее работа в группах продолжается. Стратегия «Думай – объединяйся - делись», после выявления причин быстрого распространения чумы в Европе, учащиеся сравнивают их с теми причинами, которые определяли сами средневековые люди. Вопрос: Почему истинные причины распространения чумы так сильно отличаются от того, как их понимали средневековые люди? Каждый учащийся в группе высказывает свое мнение, после спикер озвучивает ответ группы. Такие стратегии способствуют совершенствованию процесса мышления. Формируемые навыки управление информацией, самоуправление, развитие креативного мышления.

Использование стратегии «Своя игра» способствует выявлению способных к креативному мышлению учащихся.

Далее учащиеся работают в парах. Парная работа, где учащиеся работают с контурной картой, которая помогает учащимся ориентироваться в пространстве, умение читать карту, способствуют развитию творческого воображения и мышления.

Индивидуальная работа при закреплении материала - учащиеся заполняют таблицы крестиками и ноликами. Индивидуальная работа - метод «Градусник», прослеживается в начале и в конце урока, где каждый учащийся в начале урока и в конце урока замеряет свои знания.

Все задания составлены для успешной реализации целей урока, которые развивают мыслительные навыки, критическое мышление, развитие речи, умение выделять главную мысль.

При составлении урока предусмотрены задания с учетом потребностей учащихся. Дифференциация прослеживается на всех этапах урока. При выполнении основных заданий, например работа с контурной картой, более сильные учащиеся быстрее выполняют задания и оказывают помощь менее успешным учащимся, что способствует взаимообучению и является критерием успешного образования.

Разноуровневые задания - в стратегии «Своя игра», где учащиеся сами выбирают вопросы по уровню сложности. Дифференциация наблюдается когда учащиеся работают с текстом учебника, стратегия

«Думай-объединяйся-делись», задания для учащихся группы А – сравнение, группа В – выделение главной мысли, группа С – выявление причин.

Немаловажная особенность обновленного содержания образования – это критериальное оценивание. При выполнении всех заданий урока применяются приемы критериального оценивания. Критериальное оценивание обеспечивает обратную связь между учащимися и учителем, взаимосвязь между учащимися.

Формативное оценивание. Прием «Похвала». Цель – способствует поддержки мотивации на уроке. применяется на всех этапах урока. Взаимооценивание – метод «Две звезды и одно пожелание». Цель – способствует формированию навыков конструктивного взаимооценивания. За правильные ответы даю кружочки в форме таблеток, которые способствуют поддержки мотивации на уроке.

Самооценивание - в групповой работе учащиеся заполняют лист самооценки работы группы «Оцени работу своей группы».

Например:

- Все ли члены группы принимали участие в работе?
- Оцени свой вклад в работу группы?
- Тебе нравится результат работы группы?

Лист самооценки способствует высказыванию своих мнений, так же умению анализировать своей роли в групповой работе.

Метод «Градусник». Цель - оценка знания материала. Применяется в начале и в конце урока.

Учащиеся измеряют свои знания.

Например:

- Назовите причины массового распространения чумы в XIV в. в Европе?

- Влияние окружающей среды на жизнь человека?

Критерии:

- Назвать не менее 4 причин распространения чумы – 4б;
- Рассказать о влиянии окружающей среды на жизнь человека – 6б.

37°С – 4б., 38°С-6б., 39°С-8б., 40°С-10б.

Уровень усвоения материала учащимися. Учащиеся измеряют свои знания.

Как говорил Борис Герасимович Ананьев, «Отсутствие оценки - самый худший вид оценки».

Литература

1. История Казахстана. Методическое руководство: Для учителей 6

- класса общеобразовательной школы. - Алматы, «Атамұра», 2012.
2. Колдаева А.А. Методическое пособие: Современные методы преподавания истории в рамках обновленного содержания образования. - Семей, «Білім және Ғылым», 2020.
 3. История Казахстана. Учебник для 6 класса общеобразовательной школы. - Алматы, «Атамұра», 2018.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ҮРДІСІ БАЛАЛАРДЫ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЖОЛЫ РЕТІНДЕ

Нурланова А.Н.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев айтқандай, «Еліміздің ертеңі ұрпақтың қолында, ұлпақтың тағдыры ұстаздың қолында».

Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді Мемлекеттік бағдарламасында мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастырудағы басты мәселелерді шешу жолдары айқын көрініс тапты.

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі инклюзивті білім беру қағидаларына бет бұрды. Осы жаһандық мәселеге әлем ғалымдары мынадай анықтама береді: Инклюзивті білім беру дегеніміз - балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болу.

«Инклюзия» терминіне анықтама бере кетсек, инклюзивті білім беру (франц. Inclusif - өзіңе енгізуші, латын тілінен include-бекітемін, енгіземін) жалпы білім беретін мектептердегі ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқыту процесін бейнелеу үшін қажетті термин. Инклюзивті білім берудің негізіне идеология жатады. Ол балалардың кез келген дискриминациясын жояды, яғни ол барлық адамдарға бірдей қалыпты қарым-қатынасты қамтамасыз етеді, бірақ ерекше білім қажеттіліктері бар балаларға ерекше жағдай жасайды.

Келесі слайдта 1000 кісіге шаққандағы мүмкіндігі шектеулі балалардың саны жағынан облысымыз екінші орында тұр.

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажет-

тіліктері бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау маңызды рөл атқарады. Инклюзивті мектептерде барлығы тең, соған орай мектепте: есту бұзылыстары бар балалар; керендер, саңыраулар, нашар еститіндер, Қимыл қозғалыс аппаратының функциясында бұзылыстары бар балалар, Сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балалар, Ақыл есі кем балалар, Психикалық дамуы тежелген балалар, Іс-әретінде және эмоциялық – еріктік аймағында бұзылыстары бар балалар, Күрделі бұзылыстары бар балалар, Көру бұзылыстары бар балалар; соқырлар, нашар көретіндер.

Инклюзивті білім беру мәселесі шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылдары АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына инклюзивті білім беру бағдарламасын толық енгізді. Н. В. Борисова, С. А. Прушинский және М. Перфильева инклюзивті білім берудің негізгі ұғым түсініктерін қарастырушы ғалымдар болып табылды. Осы ғалымдардың редакциялауымен жарық көрген «Инклюзивное образование: ключевые понятие» оқу құралында ең негізгі ғылыми аппаратқа тоқтала отырып, ұғым түсініктердің мәнін ашты. Қазақстанда инклюзивті білім беру 2000 жылдардан бастау алады.

АҚШ-та мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытудың ерекшелігі – жалпы және арнайы білім беретін мекемелердің біріктірілуінде.

1991 жылы Ресейде бірінші рет инклюзивті білім беретін мекеме «Ковчег» ашылды.

Швецияда мүмкіндігі шектеулі балалар бәрімен бірдей кәдімгі мектептерде оқиды.

Францияда мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектепте оқытуға бағытталған саясат жүргізіліп жатыр.

Италияда да мүмкіндігі шектеулі балалар 1980 жылдардан бастап жалпы білім беретін мектептерде барлығымен бірге оқиды.

Литвада балалар 4-сыныпқа дейін арнайы сыныптарда оқиды. Одан кейін ата-ана баланы қай мектепке беретінін өзі шешеді.

Сонымен Қазақстанға оралатын болсақ, тағы да Білім және ғылым министрлігінің Балалар құқығын қорғау комитетінің ақпараттарынан сүйенейік. Арнайы жүргізілген зерттеуге сүйенсек, Қазақстанда ата-аналардың 81,7 пайызы балаларын мүмкіндігі шектеулі балалармен оқытуға қарсы емес. Бірақ балалардың 39 пайызы ғана мұны қолдайды екен.

Қазақстандағы инклюзивті білім берудің моделі келесі сатыларды құрайды: мектепке дейінгі білім, орта мектеп, жоғары немесе орта арнайы білім, жоғары оқу орнынан кейінгі білім.

Инклюзивті білім беру жүйесінің түрлері

«Нүктелік инклюзия» - баланың өзінің сыныптастарының орта-

сына тек мереке кездерінде немесе бір ойын барысында қосылады.

«Бөлікті инклюзия» - баланың толық емес аптаның жартысында өзінің сыныбында өткізу. Мысалы теориялық сабақ негізін бала жеке түрде, ал шығармашылық сабақтарда бала толықтай сыныппен бірге болады.

«Толық инклюзия» - бала толық сабақ үдерісіне жеке өзі немесе біреудің қолдауымен сабаққа қатысады. Бала өзінің сыныбымен барлық сабақтарға бірдей қатысады. Соның негізінде балаларға қосымша әр-түрлі деңгейлі тапсырмалар, логикалық ойындар беріледі.

Инклюзивті білім беру жүйесін енгізудің артықшылығы:

1. Қоғамның мүгедектік мәселелерін түсіну.
2. Мүгедек емес балалардың қайырымдылық және түсінушілік қасиеттеріне тәрбиелеу.
3. Өзіне сенімді болу.
4. Өзінің жалпы мәдениеттің дамыта отырып өз сыныптастарымен қатар өсуі.
5. Құрдастарымен қарым –қатынаста болу.
6. Оқушымен мұғалімнің сандық ара қатынасы әр оқушыға көп мөлшерде назар аударуға мүмкіншілік береді.
7. Толық қанды білім алу.
8. Қоғам өміріне бейімделу және кіріктіру.

Инклюзивті білім беру жүйесін енгізудің кемшіліктері:

1. Мүмкіндігі шектеулі балалар оқитын арнай мектептер балалар тұратын мекеннен алыста орналасқан.
2. Баланың тұйықталған ортада болуы.
3. Білім мен тәжірибе шағын топтағы балаларға ғана таралады.
4. Балаларға әр кез отбасымен құрбы құрдастарымен кездескенде қайта бейімделу қиындық туғызады.
5. Балалар оқшауланған ортада болады.
6. Арнайы құрал-жабдықтарды орынды қолдану.

Инклюзивті білім беру моделі:

Бейімделу, Әлеуметтену, Интеграцияны дамыту, тәрбие және білім беру. Білім беру технологиясын жақсарту, денсаулық сақтау технологияларын жан-жақты қарастыру, балаларға көмек беру, алып жүру, мульти дисциплинаның мамандандырылуы қамтамасыз ету, педагогикалық классификациясының жоғарлануы қажет, жеке жақындау, мамандардың ортақ жұмыс технологиясын қарастыру, мамандардың ортақ жұмыс технологиясымен алмасуы, және де әлеуметтік серіктестік қажет.

Саламан Декларациясына сәйкес инклюзивті білім беру саясатының міндеттері мынадай:

- әрбір бала білім алуға құқылы және оны алуға тиіс;
- әрбір баланың дара қабілеттері, қызығушылықтары, қажеттіліктері және оқуға деген мұқтаждықтары болады;
- білім беру жүйесіне оң өзгерістер, яғни осы мұқтаждықтарды қанағаттандыру мақсатына орай өзгерту.

Осыған орай, инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды. Яғни ол мына принциптер:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістік кежету өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан- жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Мұндай оқыту түрі арнаулы білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қалыптасқан және даму үстіндегі формаларды ығыстырмайды, қайта жақындатады. Инклюзивті бағыт арқылы мүмкіндігі шектеулі балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру мүмкіншілігін қалыптастырады. Осы бағытты білім беру жүйесіне енгізу арқылы оқушыларды адамгершілікке, ізгілікке, қайырымдылыққа тәрбиелей аламыз. Сонымен қоса, инклюзивті оқыту үрдісі балаларды толеранттылыққа тәрбиелеудің бастауы болмақ.

Әдебиеттер

1. Тұрсынбекова Н. Мектептерде инклюзивті білім беру ісін ұйымдастыру // Дефектология. - 2013. - №12. - С. 2-4.
2. Сағындықова А. Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру жолдары // Білім. - 2016. - №1. - Б. 12-14
3. Кулдашева Н.У. Инклюзивті білім беру жағдайында мүмкіндігі шектеулі жандарға психологиялық-педагогикалық қолдау // Өркен. - 2018. - №1, 26 қаңтар. - Б. 4

БІЛІМ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ТҮЛҒАНЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Байгереева А.У.

*Т. Тоқтаров атындағы мектеп-балабақша, Донское, Улан ауданы,
Қазақстан*

Білімді жеке тұлғаға бағыттау - қазіргі оқыту жүйесіндегі басымдықтардың бірі. «Тұлға дегеніміз – қарым-қатынастың, сонымен бірге адамдармен байланысудың толып жатқан басқа да түрлерінің нәтижесі» [1, 89 б.]. Қазіргі оқыту жүйесі жеке тұлғаны субъект ретінде дамытуды көздеп отыр. Субъектілік – тұлғаның қандай да іс-әрекетті, қарым-қатынасты дамытып, жетілдіруге деген қатынасын өзекті ететін әлеуеттік қасиет ретінде анықталады. Сондықтан да оқушы - субъектінің өзін-өзі тануы, өзінің қабілетін өзгелерге танытуы, білімді өзі алу сынды басты қасиеттерін ашуға кеңінен жол ашылды, білімге аса назар аударылды. Осы орайда ұстаздардың беделі артуда.

«Адамның адамшылығы жақсы ұстаздан болады», - деген Абай даналығында. Сондықтан да болашақ ұрпақты тәрбиелеп отырған мұғалімдерге артар сенім де, жауапкершілік те мол. Еліміздің тілін, салт-санасын, имандылығын балабақшадан бастап мектеп табалдырығын аттаған әр жеткіншекке сіңіртіп, тәлім-тәрбие беруде мұғалімдердің еңбегі зор.

Мұғалімдер өздерінің оқыту қызметі оқу бағдарламасының іске асырылуына қолдау көрсететініне, ал бағалау оқушыларға қажетті ақпаратты жеткізуге және олардың жетістіктеріне қолдау көрсетуге көмектесетініне сенімді болуы керек. Бұл мұғалімдердің тиімді оқытудың түйінді үш компоненті - оқу бағдарламасы, педагогикалық тәсілдер мен бағалау жүйесінің оқушылар үшін бірлесіп қалай тиімді қолданылатынын толық түйсінуінің маңызды болып табылатынына назар аудартады.

Бүкіл елдегі білім беру стандарттарын жетілдіру үшін оқу бағдарламасының «үйлесімділігі» аса маңызды болып отыр. Үйлесім: Оқушылардың табысын арттырады.

Жалпы білім беретін мектептер қалай білім алу керектігін білетін, дербес, ынталы, қызығушылығы жоғары, сенімді, жауапты, ой-өрісі дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған қағиданы ұстанады. Мұғалімдер оқушылардың бойында бұл қасиеттерді қалыптастырып, дамытуда оқытудың түрлі стратегияларын қолданады. Атап айтқанда:

- оқушылардың өзіндік ой-пікірін тыңдай білу, бұған дейін алған білімдері мен қалыптасқан түсініктерін одан ары дамыту үшін оларды қолданудың маңыздылығын құптау;
- мұқият іріктелген тапсырмалар мен іс-әрекет түрлері арқылы оқушыларды ынталандыра және дамыта оқыту;
- проблемаларды шешу әдіс-тәсілдерін оқушыларға түсінікті жолмен құру және көрсету;
- оқушылардың білім алуына оқу үшін бағалау арқылы қолдау көрсету;
- оқушыларды зерттеу жұмыстарын жүргізуге және зерттеу әдіс-тәсілдеріне негізделген белсенді оқытуға бейімдеу;
- оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту;
- оқушылардың жеке, жұптық, топтық жұмыс түрлерін ұйымдас-тыру.

Құзыреттілік – әрекеттің әмбебап тәсілдерін оқушы игеруі арқылы көрінетін білім беру нәтижесі. «Жаңа технологиялық құзырет» бағдарлай білу өз бетінше білім беруде стратегиялық міндеттерін табысты шешуге мүмкіндік береді: таңдай білу, талдай білу, өзгерте білу, сақтай білу, жеткізе білу, жүзеге асыра білу» [1, 12 б.].

12 жылдық білім беру тұжырымдамасында оқушы бойынан табылуға тиісті құзырлықтарды нақты айқын көрсеткен. Мұнда:

- Құндылықты-бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық қабілетті болу);
- Мәдениет танымдық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);

- Оқу-танымдық құзіреттілік (өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);

- Коммуникативті құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болу);

- Ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);

- Әлеуметтік-еңбек құзіреттілік (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті).

«Сабақ – мұғалімнің жеке педагогикалық шығармашылығы», - деп атап көрсетілгендей [2, 15], сабақта шығармашыл ізденістегі құзырлы тұлғаны дамытуда мұғалімнің де тың ізденісі қажет.

Тәжірибемізде оқыту технологияларының: дамыта оқыту, проблемалар оқыту, ұжымдық оқыту, ойындар технологиясын, саралап оқыту технологияларын, АКТ тиімді қолданып келеміз. Оқушының танымдық қызметін ұйымдастыра отырып, деңгейлік тапсырмалар беру - құзырлы тұлғаны дамытудың көзі. Деңгейлік тапсырмалар арқылы оқушылар өз бетімен еркін жұмыс жасай отырып, өзінің білім деңгейін шығармашылық деңгейге жетелеуге әрекет етеді. Оқушылардың жас ерекшелігіне және де өтіліп отырған тақырыпқа сай әр сабақта деңгейлік тапсырмаларды пайдалану маңызды. Сондай-ақ сабаққа оқушыларды белсенді қатыстыруда ойын элементтерін қолдану өте тиімді. Бұл әрі тұлғаның жан-жақты дамуына, өз мүмкіндігін танытуына да септігін тигізеді.

Тәжірибе барысында тізбектелген сабақ жоспарын құруда диалогтік оқытудың тиімділігі зор. Сабақ барысында тиімді қолданған жаңа әдістер арқылы оқушылардың бір-біріне сұрақтар қойып, топ ішінде талқылап, өзара пікірлесу «оқушы-оқушы», «оқушы-мұғалім» әрекеттерінің жүзеге асуына негіз болды. Қазіргі оқыту жүйесінде жеке тұлғаның 4 тілдік дағдыларын дамытуда диалогтік оқыту білім алушының еркін ойлауын, сөйлеу тілін дамытып, өзгелерді тыңдай білуге, пікір алмасуға, ой еркіндігіне түсуге, ойлау қабілеттерін дамытуға, жұптық, топтық жұмыстарға дағдылануға көмегін тигізуде.

Әдебиет сабағы – сөз өнері сабағы. Сабақтың басым бөлігі мәтіндерден, сөзден құралатыны белгілі. Осы мақсатта баланың мәтінді оқып, өз ойын еркін айта білуі, өзгелермен диалог құра отырып, пікір-

лесуі, шығармашылыққа қол жеткізуі маңыздырақ. Сабақта диалогтік оқытуда жаңа әдіс-тәсілдерін меңгертуде тиімді қолданып жүрген «Жипто», «Сократтық семинар», «Шеңбер бойымен сұрақ», «Тікелей эфир», «Ойлан, жұптас, талқыла», «Үш қадамды сұхбат», «Балалар философиясы» т.б әдіс-тәсілдер оқушының өз ізденісімен білім алуына, шығармашылық қабілетінің дамуына, сыни ойлауына көмек болуда.

Сондай-ақ, құзырлы тұлғаны дамыту үшін мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырып, дамыту маңызды. Мұғалім үшін – оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерімен қарулану, жаңа технологияны жетік меңгеру маңызды. Қазіргі замандағы ғылым мен техниканың дамуына қарай ақпараттық технологияны меңгеру мұғалімдерге де аса ізденісті талап етуде. Ақпараттық ресурстардың көмегімен жоспарланған нәтижеге жетуге мүмкіндіктер туатыны белгілі. Мәне, жоғарыдағы аталған оқушы бойынан табылуға тиісті құзырлықтарды қалыптастырып, дамытуда мұғалімнің де заман талабына сай білім беруіне жан-жақты жол ашылып отыр. Жаңа заман тұлғасын оқытып, тәрбиелеуде мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі оның жаңашыл ізденісінен, оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін, инновациялық технологиясын меңгеруімен өлшенеді.

Қорыта айтқанда, инноватор педагогтің шығармашылығы, жан-жақтылығы, білімі терең болса, құзыреттілігі де басым болмақ. Қазіргі жаңартылған білім мазмұнындағы енгізіліп отырған технологияларды, интерактивті оқыту жүйесін пайдалану мұғалімнің де кәсіби жағынан шыңдалып, заманауи білім беруге бетбұруына көмектесіп отыр. Ендеше, ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін құзырлы тұлғаны тәрбиелеп, білім беріп отырған мұғалімдерге жүктеліп отырған жауапкершілік те ауыр. Жаңартылған оқу бағдарламасын өз пәнін жетік білетін, өз мамандығының кәсіби шебері болған мұғалім жетік меңгереді деген сенімдеміз.

Әдебиеттер

1. 12 жылдық оқыту мәселелері. ҚР жалпы орта білім беру жүйесін дамытудың негізгі бағыттары. - Астана, 2006.
2. Жанабілова А. Тіл дамыту жұмыстарының инновациялық технологиясы. - Өскемен, 2008.
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік Мектебі» ПШО, 2015.

ВЛИЯНИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ НА СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТУЮ СИСТЕМУ

Бурлакова Н., Оразбекова С.О.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Данный доклад посвящен влиянию двигательной активности на организм человека, в особенности на сердечнососудистую систему. Особое внимание в работе я акцентирую на наболевшую в современном обществе тему в примере с учащимися высших учебных заведений. Ведь именно для студентов эта тема наиболее актуальна.

В настоящее время, вопрос влияния двигательной деятельности на организм человека значителен. Заболевания сердечнососудистой системы (ССЗ) занимают лидирующие позиции в списках причин смерти и по сей день!

Ни по какой другой причине не умирает такое количество людей, как от сердечнососудистых заболеваний.

Сердечнососудистые заболевания возникают почти у каждого четвертого человека.

По сравнению с предыдущими годами стало больше отклонений в состоянии здоровья от нормы на 4,4%. Увеличилось количество заболеваний артериальной гипертензией, нейроциркуляторной дистонией на 47% и возросла выявляемость митральных пороков на 42%.

Каждый год цифра смертей от ССЗ достигает 17,5 миллионов человек. 85% из них, в конечном счете, из-за сердечного приступа и инсульта.

Инфаркты и инсульты случаются, в основном, в результате закупоривания сосудов, которое, в свою очередь, блокирует циркуляцию крови к мозгу или сердцу. Известная причина этого - возникновение жировых отложений на внутренних стенках кровеносных сосудов, которые питают мозг или сердце кровью. Также вызвать инсульт могут кровотечения из кровеносного сосуда в мозге или сгустки крови.

И, как ни странно, факторами риска таких заболеваний, как инсульт и инфаркт, являются: нездоровое питание и ожирение, употребление табака и алкоголя, отсутствие физической активности, повышенное кровяное давление, диабет и гиперлипидемия.

Доказано, что остановка употребления табака и алкоголя, уменьшение количества потребления соли, регулярное потребление фруктов и овощей, и включение физической активности в свой образ жизни снижают риск развития сердечнососудистых заболеваний.

Строение и функции ССС

Сердце – это полый мышечный орган, который выполняет как бы роль насоса, перекачивающего кровь, и обеспечивает ткани кислородом.

Артериальная кровь, насыщенная кислородом в легких, попадает в левый желудочек. Его мощная мышца в свою очередь выбрасывает кровь в аорту при сокращении. Аорта делится на артерии, артериолы и капилляры (ими снабжены туловище, конечности и внутренние органы). Из крови капилляров в ткани попадают питательные вещества, вода, соли, кислород, а вот углекислота и продукты обмена веществ всасываются обратно.

У обычного человека сердце работает с частотой 60-70 ударов в минуту. Тем временем оно потребляет определённое кол-во питательных веществ и с определённой скоростью изнашивается.

У нетренированного человека сердце совершает большее количество сокращений в минуту и использует больше питательных веществ, быстрее стареет.

У хорошо тренированных людей это происходит иным образом. Количество ударов равняется 50 и меньше. Экономичность сердечной мышцы выше обычного, но изнашиваются они медленнее.

При выполнении физических упражнений возникает очень полезный эффект в организме:

Во время нагрузки обмен веществ разгоняется, а после неё - замедляется и снижается ниже привычного.

В целом, у тренирующегося организм действует экономичнее, а продолжительность жизни увеличивается.

Исследования, проведенные в институте физиологии под руководством академика Н.И. Аринчина, показали, что скелетные мышцы, усиленно функционируя, не затрудняют работу сердца и также активно помогают ему посылать кровь по сосудам организма. Также отмечено, что мышцы, которые слабо или редко сокращаются, становятся только потребителями крови, а сердце, не получая от них необходимой помощи, напрасно напрягается и преждевременно изнашивается.

В результате этого ясно, что разрушительное влияние гипокинезии на сердечнососудистую систему прячется в том, что двигательный покой понижает насосную деятельность скелетных мышц. И только в условиях двигательной активности развиваются и продуктивно работают периферические сердца - скелетные мышцы. В бездействии они ослабевают, страдает их насосная функция, а значит, и функция сердца.

Повседневные нагрузки на уже тренированный организм про-

изводят меньше разрушительного воздействия, а это тоже продлевает жизнь. Также происходит улучшение системы ферментов и нормализуется обмен веществ, человек лучше спит и восстанавливается после сна. В таком организме увеличивается количество соединений, богатых энергией. И благодаря этому повышаются почти все его возможности и способности.

Также нужно отметить, что важен подход к выполнению упражнений. Он должен быть разумным и рациональным, иначе избыток может привести к плохим последствиям (например, может возникнуть переутомление). Именно поэтому двигательная активность должна реализовываться в разных формах:

- либо организованной, но в любом случае под присмотром тренера со специальным образованием;

- либо же неорганизованной в лёгкой форме, то есть в виде пеших прогулок, плавания, езды на велосипеде, катания на лыжах. Такие занятия положительно влияют на работу сердечнососудистой системы.

Немного о проблеме двигательной активности в современном мире. Если говорить о современном мире, то здесь прослеживается резкое ухудшение состояния здоровья людей и снижение продолжительности жизни.

Возьмем в пример уровень здоровья студентов.

Исследования подтверждают, что уровень соматического здоровья большинства обследованных понижен, а биологический возраст преобладает календарному. Это вызвано низкими резервами сердечнососудистой системы.

Проявленные изменения дают возможность коррекции с помощью дополнительных занятий физической культурой.

По данным других исследований, только около 10% молодежи имеют нормальный уровень физического состояния. А продолжительность жизни вообще сократилась на 7-9 лет.

Многочисленные исследования доказательно свидетельствуют о том, что оптимальная физическая нагрузка в сочетании с правильным питанием – самое результативное предостережение многих заболеваний и уменьшений продолжительности жизни.

Длительное ограничение двигательной активности - гиподинамия - это опасный фактор, который разрушает наш организм и приводит его к ранней нетрудоспособности.

Установлено, что гиподинамия особенно опасна в детском возрасте. Она порождает значительное снижение темпов роста организма и тормозит биохимические процессы, включая функции генетическо-

го аппарата клеток. Тем временем, замечаются значительные функциональные отклонения в развитии головного мозга, которые проявляются в нарушении высшей нервной деятельности и низком уровне работоспособности мозга.

В итоге гиподинамия оказывается состоянием первостепенной важности для большинства людей современного общества. Достижения современной цивилизации обрекают человека на бесконечный «мышечный голод», при этом лишая его какой-либо активности, необходимой для правильной жизнедеятельности и здоровья.

Если студент не занимается физической культурой на регулярной основе, то это из этого следует, что все негативные последствия гиподинамии, касающиеся растущего и развивающегося организма, рано или поздно проявятся на его физическом, умственном и половом созревании и в целом на здоровье.

Избавиться от этого можно, всего-навсего включив в свой образ жизни оптимальный режим двигательной активности, который является основным врожденным фактором физического и психического развития человека, а значит и его здоровья.

А теперь отметим основной вывод из вышесказанного. С раннего возраста следует вести здоровый образ жизни, заниматься физкультурой и спортом. Ведь в последние годы, учитывая высокую учебную нагрузку, у большинства студентов обнаруживается нехватка двигательной активности.

Актуальность темы двигательной активности заключается в том, что, к сожалению, многие выступают жертвами сидячего образа жизни - гиподинамии, вызывающей разного рода заболеваний.

В любом возрасте прибегая к тренировкам можно улучшить уровень выносливости - показатели биологического возраста организма и его жизнеспособности. Именно поэтому оздоровительный эффект занятий связан по большей части с повышением уровня общей выносливости и физической работоспособности.

Как же повысить эту общую выносливость и физическую работоспособность?

Необходимо:

- начать занятия в спортивных секциях или заниматься физическими упражнениями дома
- понять, что выполнение утренней гимнастики очень важно для организма
- выполнять пешие прогулки домой
- понять, что активное времяпровождение гораздо полезнее, чем пассивное.

Благотворное влияние физической активности на человеческий организм безгранично. Сниженная активность приводит ко многим нарушениям и заблаговременному старению организма.

Под воздействием физических упражнений совершенствуется строение и деятельность всех органов и систем человека, улучшается работоспособность и укрепляется здоровье.

Двигательная активность - главный фактор здоровья человека, поскольку направлена на стимулирование защитных сил организма и на повышение возможностей здоровья.

Как уже показано выше, многие недомогания и заболевания, связаны с недостаточным уровнем двигательной активности. Тем не менее, многим людям, в силу разных причин, трудно сразу приступить к занятиям оздоровительной физкультурой. Вследствие этого, для начала, чтобы выработать положительную мотивацию и хотя бы встать на путь предстоящего оздоровления, необходимо увеличить повседневную двигательную активность.

Несколько советов для достижения оптимальной повседневной физической активности:

Чаще и больше ходить, гулять.

Отказаться от общественного транспорта. Поездку в автобусе лучше сменить ходьбой, и вы заметите, что давление нормализуется, а настроение и сон улучшатся.

Вместо эскалатора и лифта пользоваться лестницей.

Выходить из общественного транспорта хотя бы на одну остановку раньше от места назначения и оставшуюся часть пути пройти пешком.

При просмотре телевизора поделаться несколько упражнений во время рекламы.

Во время продолжительного телефонного разговора прохаживаться с переносным телефоном.

Ходить в магазин быстрее привычного.

Заниматься ежедневно утренней гимнастикой. 15 минут упражнений утром улучшат настроение на весь день и переведут организм из состояния сна в состояние дневного бодрствования, также снимут сонливость.

Почаще заниматься физическим трудом (уборка дома и пр.).

Дома во время приготовления пищи или во время другой домашней работы будет отлично включить музыку и немного подвигаться, потанцевать, при этом не прекращая основного занятия.

Рекомендуется выбрать такой вид физической активности, который приносит удовольствие.

Многие думают, что с годами мы становимся менее активными, и наши физические возможности снижаются. Но большинство этих проблем решаемы путем изменения образа жизни. Одним из лучших решений для укрепления здоровья является повышение физической активности.

Регулярное, соответствующее полу, возрасту и состоянию здоровья, использование физических нагрузок – один из обязательных факторов здорового образа жизни.

Физические нагрузки - это сочетание различных двигательных действий, выполняемых в повседневной жизни, а также организованных или самостоятельных занятий спортом.

У большинства студентов наблюдается ограничение двигательной активности. Здоровье и учеба студентов взаимосвязаны.

Чем крепче здоровье студента, тем продуктивнее обучение!

Чтобы студенты успешно адаптировались к условиям обучения, сохранили и укрепили здоровье во время обучения, необходима регулярная оптимальная двигательная активность. Жизненная энергия, физическое, психологическое и социальное благополучие, которые дает двигательная деятельность - достаточная причина для начала занятия физическими упражнениями. Двигательная активность позволяет значительно понизить риск преждевременных заболеваний и увеличить продолжительность жизни.

Люди, испытывающие ССЗ или подвергающиеся огромному риску таких заболеваний (в связи с наличием, например, повышенного кровяного давления, диабета, гиперлипидемии), имеют потребность в раннем выявлении и оказании помощи с помощью консультирования и, при необходимости, приема лекарственных средств.

Литература

1. Амосов Н.М., Бендет Я.А. Физиологическая активность и сердце. – М., 2011.
2. Уилмор Дж.Х., Костилл Д.Л. Физиология спорта и двигательной активности. – М., 2014.
3. Ильинича В.И.. Физическая культура студента. – М., Гардарики, 2014.
4. Мурахов И.В. Физическая культура и активное долголетие. – М., 2015.
5. Мурахов И.В. Оздоровительные эффекты физической культуры и спорта. – М., 2008.
6. <http://atletikaclub.ru/studenty/problema-nizkoy-dvigatelnoy-aktivn/>
7. <http://www.medical-enc.ru/physiology/dviznenie.shtml>

ЖАҢАРТЫЛҒАН ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА БАҒДАРЛАНҒАН ТӘСІЛДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Нурсейтова А.Т.

Қ. Бітібаева атындағы №3 мектеп-гимназия, Күршім, Өскемен

Егеменді елімізде табысты болу үшін адамдарға тілдік дағдылардың маңыздылығы айрықша болып отыр. Тұлғаның бәсекеге қабілеттілігі артып, өмірге бейімделуіне, ортада қарым-қатынас жасауға мүмкіндік алуына барлық тілдік дағдылардың ықпалы басым.

«Қазақ тілі» мен «Қазақ әдебиеті» пәндері бойынша оқу бағдарламасының мақсаты оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін қажетті дағдыларды дарыту болып табылады. Пәндердің оқу бағдарламасы біліммен қатар, дағдыларды да қолдануды назарға алады. Қазақ тілі мен әдебиетін оқи отырып, оқушылар негізгі төрт тілдік дағды, атап айтар болсақ, айтылым, тыңдалым, оқылым және жазылым бойынша түсініктері мен қабілеттерін кеңейтеді [1, 22 б.]. Осыған орай тілдік дағдылар мен құндылықтарды қалыптастыру көзделіп отыр. Соның ішінде бүгінгі күні ұлттық құндылықтарға аса назар аударылды. Ұлттық құндылықтар мен мәдени мұраларымыздың мәнін түсінетін жеке тұлғаны елін, жерін, туған тілі мен салт-дәстүрін, ата-баба тарихын сүйетін ұлтжанды азамат етіп шығаруда қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің атқаратын қызметінің аса мәнді.

Қоғамды жаһандандыру процесі кезінде әр ұлт өз мемлекетінің рухани мәдени құндылықтарын сақтай отырып, әлемдік өркениетке бет бұруда. Ұлттың ұрпағын әлеуметтендіруде тәлім-тәрбиенің бастауына бармай, яғни ұлттық құндылықтарсыз жеке тұлғаны толыққанды тәрбиелеу мүмкін емес. «Бүгінгі тәрбиенің басты міндеті адамзат мәдениетінің сан ғасырлық өркениеттік жетістіктері мен ұлттық рухани-мәдени байлықтарын саралай отырып меңгерту, сөйтіп, оқушы жастарды нарықтық экономикаға бейімделген, өмірге икемделген, жан-жақты жетілген, қабілетті, кез-келген тұтқиыл жағдайлардан жол тауып шыға алатын ынталы да іскер, табанды да талантты отан сүйгіш азамат етіп тәрбиелеу болып табылады [2, 6 б.]. Міне, ұлттың құндылығында білім беру мен тәрбиелеу мазмұнын жаңғырту үдерісі ерекше мәнге ие болады. Ендеше ұлттық мәдени мұраларымызды қадірлеп, бағалай білу, оны келешекке бүкпесіз қалпында жеткізу бүгінгі ұрпақтың еншісінде.

Жанартылған оқу бағдарламаларында оқушылардың бойында қалыптастыру көзделетін төмендегідей құндылықтар анықталған. Құн-

дылықтар:

- шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау;
- қарым-қатынас жасау қабілеті;
- өзгелердің мәдениетіне және көзқарастарына құрметпен қарау;
- жауапкершілік;
- денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету;
- өмір бойы оқуға дайын болу.

Ғылымның жедел түрде дамуы, техникалық прогресс, қазіргі заман талабы оқушылардың жан-жақты терең ойлау қабілеттіктерін арттырып отыр. Аталмыш бағдарламада «Қазақ тілі» және «Қазақ әдебиеті» пәндерін оқытуды жүзеге асыруда төмендегідей тәсілдер қолдануға ұсынылған: Құндылықтарға бағдарланған тәсіл. Тұлғаға бағдарланған тәсіл. Саралап оқыту тәсілі. Коммуникативтік тәсіл [1, 23 б.].

Елімізде оқу-ағарту ісінде рухани жаңғыруға, қазақстандық патриотизмге негіздеп білім беру жаңғырып, жаңаланып отыр. Осыған орай бағдарламадағы жоғарыдағы аталған тәсілдердің ішіндегі құндылыққа бағдарланған тәсілге тоқталмақпыз.

Құндылықтарға бағдарланған тәсіл – оқу әрекетін белгілі бір құндылықтар тұрғысынан ұйымдастыру және жүзеге асыру, нәтижелерге қол жеткізу және пайдалану тәсілі. Құндылыққа бағдарланған тәсіл оқушы тұлғасының бойында мақсатты түрде құндылықтар жүйесін қалыптастырады.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда қолданылатын құндылықтарға бағдарланған тәсіл қазақстандық патриотизмді, толеранттықты, өз елінің өткен тарихына, ата-бабалардың әдебиеті, мәдениеті мен әдет-ғұрыптарына құрмет көрсетуді жүзеге асырудың мүмкіндіктерін көздейді.

1) Түрлі мәдениет пен көзқарастарға құрмет сезімін қалыптастыру. Түрлі мәдениеттер мен көзқарастарға құрмет сезімі жеке тұлғалық, тұлға аралық және мәдениет аралық құзыреттіктердің ажырамас бөлігі болып табылады. Оқушыларға тиісті мінез-құлық ережелерін үйрету көпмәдениетті қоғамның әлеуметтік және кәсіби өміріне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Қазақ әдебиеті бойынша оқу бағдарламасында төмендегілер қамтылған:

2) басқаша ойлауға, көзқарасқа, наным-сенімге, іс-әрекетке, әдет-ғұрыпқа, сезім-күйге, идеяларға төзімділік көрсете білу қасиеті;

3) оқушының көптілді, көпмәдениетті қоғамда өзін еркін сезінуі;

4) түрлі көзқарастарды талдай отырып, өзгенің пікірімен салыстыру арқылы өз ойын ашық жеткізу дағдысы;

5) ұлттық мәдениетке, Қазақстанда тұратын басқа ұлт өкілдерінің

салт-дәстүріне және әдет-ғұрпына құрметпен қарауға және сыйлай білуге үйрету;

б) Қазақстан халықтарының келісімі мен ұлтаралық бірлігін сақтауды қолдау дағдыларын қалыптастыру [1, 25 б.].

Міне, оқушыға ұлттық рух, ұлттық сана қалыптастыра отырып, білім мен тәрбие беру патриоттық сезім, ұлтжанды ұрпақты тәрбиелеуде ұлттық мәдени мұраның мүмкіндігі басым болмақ.

Ұлттық құндылықтар, ұлттық тағылым халықтың ана тілі арқылы жүзеге асары хаһ, ал сол тіл арқылы ұлттың сана-сезімі, әдет-ғұрпы, тыныс-тіршілігі аян болады. Міне, әдебиет пәнінің құдіреті осында жатыр. Осы ретте әдебиетті «адамтанудың құралы» деп атап, оны оқытудың озық әдістемесін жазған ұстаз Бітібаева Қанипа Омарғалиқызы: «Әдебиет пәні арқылы оқушылардың рухани дүниесі байиды, туған тілін сүюден елін, адамзатты құрметтеуге дейінгі сезімдері тәрбиеленеді», - деп зерделеген [3, 9 б.].

Өз сабақтарымда басшылыққа алып отырған «Әдебиетті оқыту әдістемесі» атты еңбегінің қазіргі оқыту жүйесінде маңызы зор. Оқытудың жаңа тәсілдері, сабақ түрлері, ең бастысы әдебиетті оқытудың тиімді жолдары – біздер үшін шамшырақтай. Барлық пәннің мұғалімдері үшін Қ. Бітібаеваның еңбектері көмекші әдістемелік құрал болуда. Қазіргі таңда өз сабақтарымда ұстаздың технологиясын қолданып келемін. «...оқушыларға «алдындағы бала» деп қарамай, оқырман ретінде қарым-қатынас жасау, тең дәрежеде әңгімелесу, өз пікірін, не оқулық пікірін тықпаламау...» [4, 22 б.] сынды ұстанымдарды тәжірибеме айналдыруды мақсат етемін. Қазіргі оқыту бағдарламасындағы идеялардың қай-қайсысын болмасын Қанипа Омарғалиқызының еңбектерінен табамыз. Әсіресе, ұстаз технологиясын сабақта қолдану оқушылардың ой еркіндігіне, білімді өз ізденістері арқылы алуларына, шығармашылық жұмыстар жасауға жол ашты. Ұстаздың «Ой тастау, ойланту» технологиясымен М. Әуезовтің «Көксерек» әңгімесін өткен сабақта оқушылардың ұлттық құндылықтарымызды қадірлеп, тәлім-тәрбие алу үшін төмендегідей тапсырмалар берілді:

Сабақтың мақсаты:

1. Әңгіме мазмұны арқылы кейіпкерлер іс-әрекетіне, автор көзқарасына бойлау, Адам-Табиғат моделін жасау;

2. Оқушылардың тақырыпқа қызығушылығын ояту, мағынаны танып білуге, ажыратуға, ой толғауға іскерлік дағдысын қалыптастыру, шығармашылық қабілетін дамыту;

3. Табиғатты қорғауға, аялап баптап күтуге, адамдардың «Табиғат-Адам» тепе-теңдігін бұзбауын қажеттігін білу, адамгершілікке тәрбиелеу.

«Ой тастау, ойланту» сұрақтары:

1. Жазушының бұл әңгімені жазуына не себеп болды?
2. Адамдардың бөлтірікке жасаған іс-әрекеттеріне қалай қарайсыздар?

3. Әңгіменің идеясы не?

4. Көксерек Құрмашпен неге тез тіл табысты?

5. Көксеректі жауыздыққа баулыған не?

6. Құрмаштың өліміне кінәлі кім?

Тапсырмалар:

1. Әңгіменің композициялық құрылымын талдау.

2. Микро-мінеземелер беру.

3. Салыстыру жұмысы, шығармашылық жұмыстар.

4. «Идеялар презентациясы», бағалау.

Микромінездеме

Басты кейіпкер	Микро-мінездеме	Іс-әрекеттері
		
		

Технологиялық карта

Мақсаттар жүйесі	Диагностика	Коррекция
М1. Қасқырдың адаммен қарым-қатынасы жайлы ғалымдар зерттеуі.	Д1. Ғылыми еңбектерді пайдалану. Ғылыми хабарлама жасау, жоба қорғау.	Табиғат жануарлары туралы ұғымдарын кеңейту.
М2. Шешілетін проблема төңірегінде талдау жүргізу. Салыстыру, зерттеу жұмыстарын жүргізу. Модель, жобаға түсіру.	Д2. Автордың көтерген мәселесін ашу, аннотациялық талдау жасау. Пікір қорғау, дәлелдеу.	Негізгі проблема төңірегінде іздену, өзге шығармаларымен салыстыру.

М3. Идеялар презентациясы. Шығармашылық ізденістер, ой еркіндігі.	Д3. Пікірлерін жобаға салу, қорғау, дәлелдеу. Ақынның шешіміне өз көзқарасы...	Жазушының өзіндік қолтаңбасын айқындау.
---	--	---

«Ой тастау, ойланту» кезеңі:

- Адам мен Табиғат арасындағы тепе-теңдіктің қазіргі таңдағы маңызы қандай?

- Бүгінгі таңда Табиғатты қорғауға бағытталған қандай шараларды білесіңдер?

- Егер Құрмаш Көксеректі асырамай, әжесінің айтқанын тыңдаса, оқиға қалай өрбір еді?

Сабақ соңында оқушылардың өзін-өзі, бірін-бірі бағалауларын жүргізгеннен кейін, алған білімдерін өмірмен байланыстыру маңызды болды. Оқушылардың еркіндігі, өз ойларын ортаға салып, бүгінгі өмірмен байланысты дәлелді сөйледі. Әсіресе, ұлттық құндылықтарымызды насихаттауда, оларды аялай білу сезімдерін оятуда әдебиет сабағының маңызы өте зор. Бәсекеге қабілетті, рухани бай, білімді де шығармашыл тұлғаны қалыптастыру үшін мәдени мұраларымыз бен құндылықтарымызды жаңғырта отырып, ұрпақ санасына сіңіртуіміз қажет.

Әдебиеттер

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «НЗМ» ПШО, 2016.
2. Қалиев С, Молдабеков Ж, Иманбекова Б. Этнопедагогика. – Астана: Фолиант, 2008.
3. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі. - Алматы: Рауан, 1997.
4. Бітібаева Қ. Әдебиетті тереңдетіп оқыту. - Алматы, 2003.

СПОНТАННЫЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПРОТИВОСТОЯНИЯ ПРОБЛЕМЕ СУИЦИДА В ОБЩЕСТВЕ

Фёдорова И.А.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

В современном обществе достаточно много проблем, имеющих психологический характер или психологическую составляющую, решаются не только на личном, индивидуальном уровне, но и на уровне

государства. Внедрение новых стандартов и требований в систему образования, инновации на производстве, реформы уголовного судопроизводства и иные подобные примеры гуманизации значимых процессов говорят о понимании и принятии возможностей психологии для эффективизации жизнедеятельности общества. Но помимо этого, существуют и спонтанные процессы, зарождающиеся как ответная реакция на локальные государственные и мировые глобальные ситуации, негативно сказывающиеся на психологическом состоянии людей. Особенно активно такие процессы запускаются, когда меры, принимаемые относительно той или иной проблемы, не приносят значимых результатов. Одним из примеров такой ситуации можно назвать реакцию людей на устойчиво высокое или возрастающее количество суицидов среди населения.

По данным ВОЗ, в мире ежегодно свыше 1 миллиона человек добровольно уходят из жизни, число попыток, которые не всегда удается зарегистрировать - в десятки раз больше. В настоящее время мировой показатель завершенных суицидов, в среднем, достигает 16 случаев на 100 000 населения [1].

В программе ВОЗ «Здоровье - 21: политика достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ», улучшение психического здоровья населения отмечено как одна из задач первостепенной важности. Так, указывается, что «улучшение психического здоровья - особенно снижение числа самоубийств - требует самого пристального внимания к вопросам укрепления и охраны психического здоровья на протяжении всей жизни, в частности, в находящихся в неблагоприятном социально-экономическом положении группах населения» [2].

Необходимо сказать, что суицидальное поведение - проблема более широкая, чем уровень смертности населения от самоубийств. Помимо этого, с ней связаны лица, совершившие парасуицид (попытка самоубийства, не закончившаяся летальным исходом, или т.н. «прерванный суицид»), близкие и родственники человека, совершившего суицид, все люди, имеющие суицидальные мысли и планы, и находящиеся в информационном поле совершенного или прерванного суицида. Согласно формуле, используемой экспертами ВОЗ, на «n» количество завершенных самоубийств приходится 10-20 парасуицидов, 8 близких и родственников суицидента (которые автоматически входят в группу повышенного суицидального риска), 100 людей, помышляющих о самоубийстве или осуществляющих аутодеструктивные действия на внутреннем, подсознательном уровне.

Таким образом, согласно данным расчетам, на 202 случая самоубийства, совершенных в 2015 году и официально зарегистрирован-

ных в РК (согласно формуле экспертов ВОЗ), будет приходиться, примерно 0,10% жителей страны, пытавшихся покончить жизнь самоубийством (суицидальные мысли и планы, суицидальное поведение, прерванный суицид), 0,25% людей из числа ближайшего окружения суицидента и 2% лиц, имеющих т.н. «внутренний суицидальный дискурс». При прерванном суициде риск повторной попытки возможен у 10% суицидентов в течение ближайших двух-трех месяцев [2].

Согласно статистике ВОЗ, Казахстан устойчиво входит в десятку лидирующих стран по количеству суицидов, наряду с такими странами как Россия, Беларусь, Гайана, Южная Корея, Кот-д'Ивуар, Лесото и другие.

Данная ситуация не имеет достаточного объяснения, на уровне статистики и аналитического анализа, хотя существуют некоторые исследования, описывающие сложившуюся ситуацию. Так, например, Положий Б.С., Фритлинский В.С. и Агеев С.Е проводят анализ динамики суицидов в странах СНГ, указывают на выделение двух групп. Первая из них включает в себя Россию, Беларусь и Казахстан. В этой группе частота суицидов имела непосредственную связь с характером социальной ситуации: быстрый и выраженный рост показателя в переходный период становления государственности, сопровождавшийся социальным и экономическим кризисом (в Казахстане - с 19,1 до 28,6), и постепенное снижение частоты по мере стабилизации обстановки (Казахстан - 24) [3]. И хотя данная информация несколько проясняет специфику проблемы суицидов в нашей стране, она, как и другие исследования данной тематики, не дает представления о причинно-следственных связях и перманентно высоком (выше многих иных стран) показателе количества суицидов.

Без сомнения, существует ряд определенных мер и попыток контролировать и регулировать данную проблему, решать различные ее аспекты, но о системной работе в данной области говорить ещё рано, так как в Казахстане отсутствует институт суицидологии и система подготовки адекватных специалистов данной области. Предпринимаются отдельные попытки профилактики суицидов и нормализации психического и психологического здоровья общества. Так, для борьбы с детскими и подростковыми суицидами МЗСР РК инициировало реализацию государственного проекта по профилактике суицидального поведения. Был издан НПА – распоряжение Премьер-министра Республики Казахстан от 28 ноября 2014 года № 139-Р «Об утверждении Общенационального плана мероприятий по укреплению семейных отношений, морально-этических и духовно-нравственных ценностей в Республике Казахстан на 2015-2020 годы». На основании данного

НПА был разработан Совместный приказ МЗСР РК (27 февраля 2015 года №102), МОН РК (2 марта 2015 года № 95) и МВД РК (11 марта 2015 года №211) «О поэтапном внедрении проекта по превенции суицидов среди несовершеннолетних в Республике Казахстан». Комплекс мер включает в себя программу повышения осведомленности подростков, специальное обучение педагогов и медиков, а также выявление подростков, входящих в группу риска. [2]. Кроме того, данная тема была затронута в предиспозиционной части Государственной программы развития здравоохранения Республики Казахстан «Денсаулық» на 2016-2019 годы [1].

Но подобные меры затрагивают лишь часть проблемы и охватывают малую часть населения, тогда как сама проблема масштабна и обширна. В связи с этим, в обществе возникают спонтанные механизмы отреагирования и противостояния проблеме. Они могут выступать в самых разнообразных формах: формирование специфического общественного мнения и поведения, формирование нового класса услуг, увеличение спроса на определенную литературу и ряд товаров, увеличение спроса на конкретные социальные услуги и т.д.

Один из прочных механизмов, существующих в нашем обществе – это замалчивание. Это связано со многими факторами, но индивидуализируя такое поведение можно предположить, что основная его причина – это стигматизация психиатрии и людей, имеющих психические заболевания. Конечно, человека совершившего суицидальную попытку (и далеко не всегда имеющего состояние психического нездоровья) должен осмотреть специалист, он имеет право и должен получить специализированную профессиональную помощь, но часто этого не происходит, так как сам человек или его близкие, пытаются скрыть данную попытку в страхе попасть на учет. Поведенчески правильным, в данном случае, является «проработка» проблемы, анализ причин суицидальной попытки, что снизит риск ее повторения.

Еще один пример механизма «замалчивания» на более глобальном уровне – это борьба с публикациями на тему суицида в Интернете. Психиатр Анна Басова так высказывает свое мнение относительно подобных мер: «К этому следует относиться очень осторожно. Интернет - это замечательное место для просвещения в области психологии, борьбы с суицидом и стигматизацией психиатрии. Избегать самого разговора о суициде с подростками, считая, что это их может к чему-то подтолкнуть - неправильно. Такое замалчивание как раз и может оказаться очень вредным» [1].

Интересны к анализу механизмы, породившие возникновение специфических услуг в Японии и Южной Корее.

Так, в Японии очень остро стоит проблема одиночества, которое часто становится причиной совершения суицидов. Также, у оставшихся в одиночестве людей, например, супругов суицидентов, возникает страх, что о них будет некому позаботиться после их смерти. Это подтолкнуло общество адаптироваться к данному психологическому напряжению и сформировать ряд услуг населению, направленных на частичное решение данных фрустрирующих общество факторов. Так, распространена услуга найма людей в качестве супругов и детей, родителей, друзей. Функция данной услуги исключительно социальная. Основатель одной из подобных компаний Юичи Иши (компания Family Romance) говорит о том, что когда-то общество Японии станет таким, в котором подобные услуги будут не нужны, но этого не произойдет в обозримом будущем. Это связано, в первую очередь, с тем, что доля молодежи в обществе сокращается, и большую часть времени они уделяют работе и социальным обязанностям, что не дает возможность создать семью, и в итоге молодые люди оказываются в ситуации осознания социальной изолированности.

Данный механизм выглядит вполне адаптивным, и особенно ценно в нем то, что он работает с самим источником проблемы, позволяет регулировать недостаток общения, который и является частой причиной суицидальных мыслей.

В Южной Корее существует похоронное бюро Nuowon, которое включает в себя так называемый центр исцеления Nuowon Healing Center. Данный центр оказывает услугу по организации имитации похорон клиента. Прохождение данной процедуры призвано оказывать терапевтический эффект и вызвать катарсические переживания, так как она организована вполне реалистично и содержит переживание таких личных и глубоких процедур, как написание завещания, омовение, нахождение в одиночестве в закрытом гробу и др. По отзывам людей, воспользовавшихся данной услугой, она очень действенна, эмоционально-насыщенна и вызывает осознание ценности жизни и близких людей.

Безусловно, данная процедура может не подходить человеку лично или культурологически, но это является еще одним примером продуктивного механизма возникшего в обществе спонтанно, как интуитивная попытка противостоять проблеме суицида.

Литература

1. Алтыбаева Г.К., Оспанова Н.Н.. Оценка суицидального риска у студентов первого курса медицинского университета (панельное исследование) // Наука и здравоохранение. – 2017. – №. 2. – С. 48-

- 58.
2. Садуакасова К.З. Суицид как биопсихосоциальная проблема. Введение в проблему // Вестник Казахского Национального медицинского университета. – 2017. - № 1. – С. 205-211.
 3. Положий Б.С., Фритлинский В.С., Агеев С.Е. Суициды в странах СНГ // Суицидология. – 2014. - Часть 1.5 - № 4 (17) - С. 12-16.
 4. Режим доступа: <https://iz.ru/930418/elena-sidorenko/zamalchivaniyemy-suitcida-ochen-vredno> (дата обращения 18.10.2020)

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ И ОБЩЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Барышева Т.В.

КТУ «Школа-лицей № 34», Усть-Каменогорск, Казахстан

Программная статья «Болашаққа бағдар: Рухани Жаңғыру» («Курс в будущее: духовное обновление»), от 12 апреля 2017 года направлена на модернизацию общественного сознания в современном обществе. Сохранить и приумножить духовные и культурные ценности основная цель реализации задач программной статьи Первого Президента РК. Статья адресована в первую очередь молодежи. На сегодняшний день одной из актуальных задач воспитания молодежи является духовная составляющая. Именно она придает силу, веру, нерушимость и незыблемость всех основ мировых цивилизаций. А для нашего молодого государства в этом и кроется основа всех основ, так как молодежь - это будущее страны.

Особое место в процессе воспитания отводится истории и общественным дисциплинам, которые изучают историю становления и развития цивилизаций, историю отдельных государств, историю родного края, особенности политики государств, становление правовой системы общества и т.п. Политика государства связана со всеми сферами общества и активно воздействует на судьбы стран и народов, на отношения между ними, влияет на повседневную жизнь человека. В настоящее время приобретают особую актуальность научные знания в этих областях, анализируются в той или иной мере все связанные с политикой процессы и явления, вся социальная сфера жизни общества.

В 1995 году, в первые годы независимости РК, Институтом истории им. Ч.Валиханова была разработана «Концепция становления ис-

торического сознания в Республике Казахстан», направленная на поиск главных ориентиров исторического знания; обозначение главных проблем исторической науки в период становления казахстанской государственности и пути их решения. Концепция утверждала переход к изучению истории от моноцентристского к полицентристскому подходу. В этот период времени появилось большое количество новых учебников, статей по истории Казахстана и общественным дисциплинам. Но не все эти учебники и статьи отвечали требованиям времени. Несколько раз перерабатывались учебники по истории Казахстана для школьников. Последняя версия учебников издана с учётом внедрения обновления содержания образования в РК.

Особенно актуальным на сегодняшний день остается вопрос поиска новой общегосударственной идеи в области исторического образования в РК. На мой взгляд, очень актуальным остается вопрос сохранения истории Малой Родины. Это ключевая позиция в воспитании толерантности и казахстанского патриотизма. Историческая память народа передается из поколения в поколение и способствует сохранению и укреплению этнических традиций. Изучение и исследование архивных исторических источников, содержащих сведения по истории нашего края, города остается актуальным и способствует воспитанию казахстанского патриотизма и толерантности.

Исторический аспект данного направления обучения и воспитания позволяет показать связь времен через Программу «Рухани Жаңғыру», интернет - ресурсы и архивные источники, содержащие информацию об изменениях нашего края, города в разные конкретно-исторические периоды. За последние несколько лет мои учащиеся успешно вели научно-исследовательскую работу по краеведению и результативно выступали с проектами на конкурсах различного уровня: Тургумбаева К. - областной конкурс научных проектов «Дарын» - сертификат; Бойко Е.- Республиканский конкурс музейных экспонатов – 3 место (2015-16 учебный год); Бойко Е. - областной конкурс социальный проектов – сертификат; Бойко Е. - 1 место, Палева Е. – 3 место, конкурс проектов «Родная земля – золотая колыбель» Балугев К., Зайруллина Э., Овчинникова П. – краеведческий квест, посвященный 73 годовщине Победы (2017-18); Колупаев А. - 1 место, региональный конкурс презентаций в КАСУ: «Расскажи о своем учителе...»; Областной конкурс научных проектов по краеведению: Стукалова Е. - 3 место, представление проекта на Международном айти-семинаре «Цифровой формат истории» - сертификат (2018-19 учебный год); Бойко Е. - 1 место, городской конкурс научных проектов, выход на область (2020-21 учебный год).

Система работы с одарёнными детьми и активное сотрудничество с КАСУ, в лице научных руководителей, даёт хороший результат. Учащиеся старших классов активно делятся своим опытом работы с младшими лицеистами на внеклассных мероприятиях, Лицейских чтениях, Днях Науки – традиционными мероприятиями нашего лицея.

Каждому человеку необходимо знать, иметь представление о том месте, крае, регионе, где он родился, учащиеся должны понимать, без прошлого невозможно ни понять хорошо, ни оценить по достоинству настоящего. Поэтому изучение истории Малой Родины необходимо использовать для повышения интереса к истории и общественным дисциплинам. Только при этом условии вырастет человек, способный заглянуть в завтра, способный гордиться своей Родиной, верить в неё, защищать её.

В 2013 году была создана специальная программа «Народ в потоке истории», по инициативе Первого Президента РК Н.А. Назарбаева. Главными целями ее стали:

- создание условий для качественного скачка исторической науки Казахстана на базе передовой методологии и методики;
- расширение горизонтов национальной истории казахов, формирование нового исторического мировоззрения нации;
- осмысление двух десятилетий новейшей истории Казахстана [1].

На основе программы «Народ в потоке истории» сформулированы основные приоритеты дальнейшего развития исторической науки РК:

- Национальная история должна стать центральным звеном среди общественных наук.

- Нужно выработать на качественно новом уровне общую концепцию истории Казахстана. Она должна быть тесно увязана со всемирной историей, четко показывать место Казахстана в глобальных исторических процессах, системе их взаимосвязи и научной периодизации.

- Первостепенное внимание уделять сбору, систематизации и классификации всего имеющегося у нас и за рубежом исторического материала о Казахстане...

- Среди приоритетов – изучение центрально-азиатской номадической цивилизации, хранителем которой в настоящее время является казахский этнос.

- В повестке дня остро стоит вопрос подготовки качественных учебников по истории [2].

Одной из главных задач современной системы образования в ус-

ловиях её обновления является освоение новых педагогических технологий воспитания и обучения, а также управление этим процессом. В педагогике существуют некоторые критерии оценки педагогических технологий: актуальность, новизна, инструментальность, понятность, критерий роста педагога, оценка. Главным для учителя становится обучение детей не определенному объему знаний, а процессу их усвоения и воспитания одновременно. Учащиеся получают знания в общении, игре, в коллективном познании, в творческой и научно-исследовательской деятельности, что способствует развитию интеллектуальных, творческих, познавательных процессов личности обучаемого. В процессе такой деятельности учащиеся получают возможность слушать друг друга, записывать, видеть и проговаривать учебный материал на различных уровнях его изучения и усвоения.

Единство процесса воспитания казахстанского патриотизма, толерантности и образования помогают осуществлять интерактивные технологии, которые позволяют учащимся размышлять, выражать свое отношение к изученному материалу, пользуясь своими словами, они становятся собственниками нового знания. Все стратегии основываются на методах обучения, активизирующих мыслительную деятельность и побуждающих учащихся к самовоспитанию.

Создание коллаборативной среды в процессе обучения и воспитания, подача знаний не в готовом виде, а совместный поиск наиболее эффективной идеи в группе делает обучение и воспитание взаимовыгодным процессом, где каждый работает на результат. Сочетание индивидуальной и групповой работы, использование активных методов обучения, критериального оценивания, рефлексии на каждом уроке истории Казахстана и общественных дисциплин дают возможность реализовать принцип спиральности, предполагающий постепенное наращивание знаний и умений, от простого к сложному.

Обновленная система образования позволяет осуществлять интеграцию всех учебных предметов в целях формирования целостного мировоззрения школьника на основе информационной интеграции, обеспечить высокий уровень усвоения исторических знаний, воспитание гражданина, формирование системы ценностей и отношений, соответствующих многонациональному обществу, казахстанскому патриотизму.

Внутрипредметная интеграция истории Казахстана и общественных дисциплин по вертикали принадлежит к числу дидактических принципов, направленных на реализацию основных принципов обновленного содержания образования: создание условий для самостоятельного добывания новых знаний; познание и исследование, позво-

ляющее развивать навыки исторического мышления на основе конкретного учебного материала. Развитие критического мышления, проявление уважения, толерантности к одноклассникам при работе в группе, обсуждение других точек зрения на проблемные вопросы способствует воспитанию гражданственности, патриотизма, национального самосознания, готовности служить интересам общества.

Использование новых, интерактивных стратегий обучения, направленных на создание когнитивной среды на уроке и взаимодействие с окружающей средой через собственный накопленный жизненный опыт лицеистов, способствует пониманию учениками важности процесса познания, взаимосвязи знаний и их практического применения.

Ученикам, для того, чтобы быть успешными, необходимы не только знания, но и навыки их применения на практике. Каждому ученику необходимо создать ситуацию успеха.

Трудности и проблемы, возникшие в процессе обновления содержания образования необходимо решать через совершенствование компетенции самоменеджмента учителя и учеников. Ученик – прежде всего человек. И мы в ответе не только за его знания, но и за его поступки.

Литература

1. Концепция становления исторического сознания в Республике Казахстан// Deutsche Allgemeine Zeitung.-№-15 июля 1995.
2. Тажин М. Состояние и перспективы развития исторической науки Республики Казахстан. – Алматы, 2018.

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ВОСПИТАННИКОВ ДЕТСКОГО ДОМА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕТОДОВ АРТ-ТЕРАПИИ

Вдовина Е.Н.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Арт-терапия (от англ. art, искусство) - это такой вид психотерапии и психологической коррекции, основанный на искусстве и творчестве. В узком смысле слова под арт-терапией обычно подразумевается терапия изобразительным творчеством с целью воздействия на психоэмоциональное состояние.

Арт-терапия - это широкий доступ к материалам бессознательно-го, ненавязчиво, плавно и своевременно извлекаемым и интегрируемым в сознание. Арт-терапия создает возможность как для погружения в болезненные переживания, так и для актуализации ресурсных состояний, а также для трансформации и интеграции опыта.

Благодаря переносу на изобразительную продукцию, символический образ может выступать в качестве «вместилища» негативных эмоций - страха, раздражения, гнева, боли, вины и других. Воздействуя затем на созданный образ - пытаюсь его уничтожить или изменить - клиент может достичь определенного контроля над негативными аффектами. Художественные материалы и образы являются объектом для проекции переживаний клиента, с одной стороны, и проективной идентификации психотерапевта с переживаниями клиента, с другой стороны. Символическая коммуникация имеет в контексте арт-терапии принципиальное значение.

При использовании арт-терапии предлагаются разнообразные занятия художественно-прикладного характера: рисование, лепка, выжигание, поделки из ткани, меха, природного материала. При этом специальная подготовка, талант исполнителей и художественные достоинства работ не столь значимы. Важны и сам процесс творчества, и особенности внутреннего мира человека.

Арт-терапевтические занятия позволяют решать следующие важные психолого-педагогические задачи:

1. Воспитательные - взаимодействие строится таким образом, чтобы дети учились корректному общению, сопереживанию, бережным взаимоотношениям со сверстниками и взрослыми. Это способствует нравственному развитию личности, обеспечивает ориентацию в системе моральных норм, усвоение этики поведения. Происходит более глубокое понимание себя, своего внутреннего мира (мыслей, чувств, желаний). Складываются открытые, доверительные, доброжелательные отношения с педагогом.

2. Коррекционные - достаточно успешно корректируется образ «Я», который ранее мог быть деформированным, улучшается самооценка, исчезают неадекватные формы поведения, налаживаются способы взаимодействия с другими людьми. Хорошие результаты достигнуты в работе с некоторыми отклонениями в развитии эмоционально-волевой сферы личности.

3. Психотерапевтические - «лечебный» эффект достигается благодаря тому, что в процессе творческой деятельности создается атмосфера эмоциональной теплоты, доброжелательности, эмпатичного общения, признания ценности личности другого человека, забота о

нем, его чувствах, переживаниях. Возникают ощущения психологического комфорта, защищенности, радости, успеха. В результате мобилизуется целебный потенциал эмоций.

4. Диагностические - арт-терапия позволяет получить сведения о развитии и индивидуальных особенностях ребенка. Это корректный способ понаблюдать за ним в самостоятельной деятельности, лучше узнать его интересы, ценности, увидеть внутренний мир, неповторимость, личностное своеобразие, а также выявить проблемы, подлежащие специальной коррекции. В процессе занятий легко проявляются характер межличностных отношений и реальное положение каждого в коллективе, а также особенности семейной ситуации. Арт-терапия выявляет и внутренние, глубинные проблемы личности. Обладая многосторонними диагностическими возможностями, она может быть отнесена к проективным тестам.

5. Развивающие - благодаря использованию различных форм художественной экспрессии складываются условия, при которых каждый ребенок переживает успех в той или иной деятельности, самостоятельно справляется с трудной ситуацией. Дети учатся вербализации эмоциональных переживаний, открытости в общении, спонтанности. В целом происходит личностный рост человека, обретается опыт новых форм деятельности, развиваются способности к творчеству, саморегуляции чувств и поведения.

Первым фактором положительного терапевтического воздействия является само рисование. Художественная экспрессия - выражение чувств, потребностей, мыслей ребёнка посредством его работы различными изобразительными материалами и создание художественных образов. Положительный эффект арт-терапии достигается за счёт «исцеляющих» возможностей процесса художественного творчества, дающего возможность выразить и заново пережить внутренние конфликты.

Вторым фактором являются отношения ребёнка с арт-терапевтом. Помимо важности самой изобразительной деятельности, необходимо учитывать, что организация поведения ребёнка и его изобразительной работы способствует структурированию его психического опыта. Арт-терапевт во время занятий предстаёт перед ребёнком как значимый взрослый, с которым последний начинает выстраивать отношения согласно своей привычной схеме - то есть так, как он обычно привык строить отношения со взрослыми. Это позволяет терапевту увидеть и откорректировать проблемные моменты. Поэтому в ходе арт-терапевтических занятий у ребёнка формируются навыки психологической автономности, символической коммуникации и са-

морerefлексии.

И последним, но не мене важным фактором терапии являются интерпретация и вербальная обратная связь. Занятия арт-терапией, помимо диагностического и исцеляющего, несут в себе обучающий эффект. По мере того, как ребёнок передаёт свой внутренний опыт в изобразительном творчестве, он очень часто становится способным описать его. Выражая содержание собственного внутреннего мира, он постепенно двигается к их осознанию. Когда рисунок воплощает чувство, и ребёнок начинает активно взаимодействовать с образом, становятся возможными психические изменения посредством самого рисунка. Арт-терапия дает возможность ребенку одновременно выступать в качестве «свидетеля» и «непосредственного участника» изобразительного процесса и проводить самосознание своего травматического опыта, переводя информацию из эмоционального на сознательный и интеллектуальный уровень.

Одной из важных проблем, с которой сталкиваются специалисты при работе с воспитанниками детского дома - неразвитость воображения и творческого мышления, основу чего составляет боязнь свободно проявлять себя, с отсутствием умения играть, что связано не столько с ограниченностью их социального опыта, игровых навыков и умений, сколько с отсутствием свободного, не детерминированного внешне поведения, имеющего признаки игры.

Ограниченное, преимущественно групповое общение детей со взрослыми, практически отсутствие личного времени, которым ребёнок может распоряжаться по своему усмотрению не предоставляют ребёнку самостоятельности: твёрдый режим дня, постоянные указания взрослого, контроль – всё это исключает возможность развития творческой активности, лишает детей необходимости самостоятельно планировать, осуществлять и контролировать своё поведение, а формирует привычку к пошаговому выполнению чужих указаний. А между тем наличие творческого мышления и воображения - необходимое условие для самореализации, успешной адаптации личности в социуме, выстраивания позитивной «Я-концепции». Таким образом, чем выше уровень развития творческих способностей ребёнка, тем более свободным он становится и формирование его личности осуществляется не в условиях приспособления к требованиям окружающей среды, а в условиях его постоянной творческой активности, направленной на перестройку и окружающей его среды и самого себя.

Вторая проблема - отношения ребёнка, длительное время находящегося в детском доме, со взрослым. Практически все воспитанники перенесли травму разрыва с родителями - людьми, которых они

любили и, несмотря ни на что, были привязаны к ним. Обычно, в их контактах ни с родителями, ни с работниками детского дома не было стабильности, которая так нужна детям для возможности образования значимой привязанности. Выделяются два момента в общении воспитанников детского дома со взрослыми: с одной стороны напряжённость, неудовлетворённость в потребности принятия со стороны взрослого, с другой – примитивность, неадекватность и неразвитость форм общения со взрослым. Неудовлетворённость в потребности общения проявляется в высокой исполнительности, безусловной, непосредственной зависимости ребёнка от взрослого, гипертрофированной сензитивностью ко всякому обращению взрослого, желанием обратить на себя его внимание, заслужить похвалу, что особенно актуально для младших школьников. Вместе с этим, несформированность навыков общения прорывается агрессивностью, стремлением обвинить окружающих, неумением и нежеланием признать свою вину, т.е. доминированием защитных форм поведения в конфликтных ситуациях и, соответственно, неспособностью конструктивно решить конфликт. Подобное взаимоотношение со взрослым отрицательно влияет на развитие личности ребёнка, прежде всего на его саморегуляцию, рефлексию, самостоятельную оценку результатов собственной деятельности.

Следующим важным вопросом в отношении детей-сирот является неразвитость способности к рефлексии, неумение осознавать себя, своих чувств, эмоций, переживаний – и, как следствие - отсутствие эмпатии и интереса к другим людям, способности откликаться на переживания другого человека, понимать его эмоциональное состояние и чувства. В дальнейшем это приводит индивида, и без того имеющего сложности в общении, к неумению выстроить дружеские, интимные отношения с человеком противоположного пола, большим трудностям в создании семьи, одиночеству, нереализованности себя, как члена социума.

Четвёртая проблема - формирования «Я-концепции», самооценки ребёнка. Для развития личности человека, становления его Я-концепции важнейшее значение имеет то, как к нему относятся окружающие, каким его видят, как оценивают. Любой человек очень рано начинает ощущать, переживать, а впоследствии осознавать эти оценки и взгляды. Исследования показали, что у детей, воспитывающихся вне семьи, неразвита способность выстроить «образ Я», дифференцировать собственный взгляд на себя и то впечатление, которое они создают у других. Ребёнок, с раннего детства растущий вне семьи, лишён безусловной любви, поэтому для него характерно простое, одномерное, нерасчленённое отношение к себе, сводящееся часто к негатив-

ной оценке, поскольку такова чаще всего оценка воспитателей.

Ещё одной проблемой, актуальной в работе с детьми, является выстраивание временной перспективы, то есть работа с прошлым и будущим ребёнка. Психологические исследования подтверждают, что воспитанники детских домов имеют суженную, ограниченную самым ближайшим будущим временную перспективу. Взрослые должны заботиться о том, чтобы помочь ребёнку восстановить эти воспоминания, переработать их и включить в целостный субъективный опыт.

И, наконец, повышенный уровень агрессии, который наблюдается у детей, долгое время проведших в детском доме. Причины возникновения данного явления вторичны: ощущение отторгнутости и заброшенности вследствие неудач в формировании родительской привязанности, возникновение впоследствии негативной Я-концепции. Дефекты в становлении идентичности. При неустойчивости, спутанности, противоречивости и неопределённости я-концепции возникает постоянное переживание глубокого эмоционального дискомфорта.

Во время арт-терапевтических сессий работа в той или иной мере ведётся со всеми вышеперечисленными проблемами. Недирективность и безопасная обстановка, созданная терапевтом, а так же большой выбор художественных материалов, способствует развитию творческой активности и воображения. Взаимодействие с терапевтом по определённым, установленным правилам в условиях безоценочного, безусловного принятия ребёнка, организует поведение ребёнка, способствует структурированию его психического опыта. В то же самое время, когда терапевт чётко контролирует соблюдение правил ребёнком, он организует его поведение, позволяя приобрести более конструктивные навыки коммуникации. Результатом взаимодействия арт-терапевта и ребёнка во время сессии будет приобретение ребёнком психологической автономности, когда он, уверенный в принятии взрослого, начав использовать полученные новые коммуникативные навыки, перестанет чувствовать невротическую зависимость от него. Кроме того, процесс и результаты художественной деятельности помогают ребёнку оказаться в ситуации успеха. Если это ощущение будет поддержано и закреплено также вне арт-терапевтических занятий, то данный опыт начинает значительно менять представление ребёнка о себе в сторону выстраивания позитивной «Я-концепции».

Третий фактор арт-терапевтического воздействия - интерпретация и обратная связь позволяет решить такую проблему, как неумение осознавать себя, различать свои эмоции и чувства. Рисуя, создавая образы, выражая свой внутренний опыт в изобразительном творчестве,

ребёнок со временем становится способным описать его, а вместе с тем и осознать. Когда рисунок воплощает чувство, ребёнок как бы видит проявление своего чувства в материальном мире, что облегчает ему задачу назвать и распознать его. Таким образом, арт-терапевтические занятия становятся помощью ребёнку в приобретении навыков рефлексии. Через осознание себя, понимание ценности своих чувств и внутреннего опыта, победу над страхом себя неизвестного, ребёнок становится готов к пониманию и принятию чувств окружающих его людей.

Во время арт-терапевтической сессии, кроме того, ведётся работа над расширением временной перспективы ребёнка. Она заключается в проработке прошлого, часто негативного и загнанного вглубь сознания опыта. Дело в том, что образы прошлого, спрятанные, неосознаваемые, никуда тем не уходят, а от рисунка к рисунку начинают прорываться в работах ребёнка. Очевидно, что многие «запретные» и, тем не менее, актуальные для ребёнка, попавшего в беду темы – такие, как секс, насилие, голод, смерть, утраты и многие другие – очень сложно обсуждать, пользуясь лишь словами. Для того, чтобы их обсуждать, необходим иной язык. Искусство предоставляет его, позволяя трансформировать сложные переживания. Невербальным способом выражая образы прошлого, ребёнок делится ими с арт-терапевтом, оказываясь уже не один в этой борьбе с монстрами в своём сознании. В какой-то момент подобной работы с прошлым, наступает его интеграция и это начинает проявляться в рисунках ребёнка. Проработанное прошлое даёт свободу для того, чтобы выстраивать более далёкую перспективу будущего.

И, наконец, своей задачей арт-терапия видит работу с сильными эмоциями, такими как агрессия и страхи. Как уже говорилось, это вторичное проявление проблем, перечисленных выше: низкой самооценки, вытесненного прошлого, неумения общаться, фрустрированной потребности во внимании и одобрении взрослого. Сильные эмоции подобны боли, которая нужна для того, чтобы показать, что в организме не всё в порядке. Проявление их – первое, что видит терапевт, начиная работать с ребёнком, и то является началом процесса исцеления. Профессионализм терапевта здесь заключается в том, чтобы позволить ребёнку свободное, неограниченное проявление эмоций на бумаге, в творчестве, и в тоже время не допустить распространение их на самого себя, ребёнка и окружающее реальное пространство. Естественное течение процесса арт-терапии должно привести к решению первичных проблем, результатом чего будет спад активности в проявлении негативных эмоций, но ни в коем случае терапевт не должен

искусственным образом гасить их. Последнее, что нельзя не отметить, говоря о функциях арт-терапии - это её диагностическое значение. Несмотря на то, что интерпретациям арт-терапевта принадлежит вторичная роль и более важной представляется организация и интеграция изобразительного процесса, тем не менее, в рисунках как нельзя лучше могут проявляться проблемные области, обнаружить которые просто в разговоре с ребёнком или в ходе наблюдения за ним не всегда удаётся. Помимо этого, в особенностях рисунка отражается общий уровень психического развития ребёнка, поскольку ребёнок рисует то, что понимает, а не то, что видит. Поэтому по рисункам ребёнка можно судить так же о созревании тех или иных психических функций и даже об органических нарушениях. Здесь арт-терапия тесно взаимодействует с рисуночными проективными методиками.

Таким образом, использование арт-терапии в психологическом сопровождении будет благотворно влиять на развитие эмоционально-волевой сферы и личности воспитанников детского дома.

Литература

1. Минияров В. М., Ельцова В. А., Райкова Е. Ю. Психологическое консультирование по проблемам детско-родительских отношений. - Самара: Издательский дом «Федоров», 2015.
2. Михайлов Е. А., Михайлова Е. А. Особенности обучения детей, оставшихся без попечения родителей //Проблемы и перспективы развития образования: материалы V Междунар. науч. конф. (г. Пермь, март 2014 г.). - Пермь: Меркурий, 2014. - С. 5-8.
3. Рычкова Н.А. Деадаптивное поведение детей: Диагностика, коррекция, психопрофилактика. - М.: Академия, 2011.
4. Семенюк Л.М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции.- М.: Академия, 2012.
5. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. - М.: Знание, 2015.
6. Копытин А.И. Руководство по групповой арт-терапии. - СПб.: Речь, 2013.
7. Копытин А.И. Основы арт-терапии. - СПб.: Лань, 2019.
8. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. - СПб.: Речь; ТЦ Сфера, 2018.

БИОЛОГИЯЛЫҚ ҰЛТТЫҚ ҰҒЫМДАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Касенова Ш.И.

ҚАЕУ Жоғары колледжі, Өскемен, Қазақстан

Адам табиғаттың саналы перзенті, болғандықтан айналасында болып жатқан табиғат құбылыстарына, ондағы тіршілік иелеріне, табиғат байлықтарына бейжай қарай алмайды. Табиғат жаратқан байлықтарының сан алуан құпия сырларын білуге ұмтылып. Ол туралы білгендерін үнемі ұрпақтарына ұлттық ұғымдар арқылы ұлағат етіп қалдырып отырады.

Әрбір ұлттың өзіне тән және тіршілік еткен табиғи ортасы мен күнделікті айналысатын шаруашылық салаларына сәйкес ұлттық ұғымдар қалыптасады. Мұндай ұлттық ұғымдардың көпшілігі тікелей табиғатпен байланысып жатқандығы белгілі. Өйткені, халқымыздың ежелден қалыптасқан көшпелі өмір салты табиғат ананың аясында өтіп, табиғатқа деген аса зор сүйіспеншілігі, қамқорлық жанашырлық сезімдері үнемі ұлттық ұғымдар арқылы көрініс тауып отырады.

Халқымыздың тарихи тұрмыс тіршілігінің білгірі Мұхтар Әуезов (1897-1961) өзінің 1918 жылы жазылған шағын мақаласында: «адамға қорек беренін –табиғат» (Р.С); адамның тұрмысын, кәсібін, жан сипаттарын һәм түрлі түрге салатын табиғаттың шарттары; һәм халықтың мінезі, қылығы, салты, пейілі талабы, жігері өз маңайындағы табиғат әсерінен пайда болады» - деп, өте орынды айтқан пікірі кімді болса да терең ойлануға жетелейді.

Табиғаттың қадір-қасиетін тереңінен түсінген халқымыздың ұлттық ұғымдары ғасырлар қойнауынан бізге жеткен асыл мұралар екенін ешуақытта естен шығармауға тиіспіз!

Бастауыш сыныптарда оқытылатын «Дүниетану», «Анатілі» т.б. оқулықтарында ұлттық ұғымдардың мән-мағынасын тереңінен талап түсіндіруге ерекше көңіл бөлген жөн. Мысалы, жылдың 4 мезгілін халқымыз төрт түрлі сөз тіркестерімен айтатыны белгілі: көктем туды, жаз шықты, күз келді, қыс түсті деп айтылады.

Ал, 1-сыныпқа арналған «Дүниетану» оқулығында (Алматы кітап баспасы, 2008) Күз түсісімен» (30-б.), «Көктем келді» (80-б.), «Жаз келгенде» (133-б.) деген сөз тіркестері, 2-сыныпқа арналған «Дүниетану» оқулығында (Атамұра баспасы, 2009) екінші бір нұсқасында «күз түссе» (40-б), «күз түсе», «қыс келіп» (47-б.) деп берілген. Мұның бәрінде де ұлттық тізімдегі сөз тіркесінің қалай болса солай қате берілуіне білімді деген ғалымдарымыздың, яғни оқулық авторлары мен сол баспаларда қызмет істейтін жоғары білімді мамандардың мән

бермегендігін қалай түсінуге болады?

Баспа беттерінде «Көктем туды» деп айтудың орнына «көктем келді» деп жиі жазылады, бұл мүлде қате. Мағжан Жұмабаевтың «Жазғытұры» деген өлеңінде

Су ақты, жетті апрель қырдан ойға,

Секіріп арық-тұрақ кетті тойға.

Жас бала: жазғытұры туды – десіп

Жабағы, көтерем тай, ақсақ қой да..

Халқымыздың ұлттық тіліне қатысты рухани мұраларды әрі жинап, әрі саралап жүрген қарымды қаламгер Жәрдем Кейкін ағамыздың «Қазақы атаулар мен байламдар» атты аса құнды кітабында қараторғайға қатысты «қараторғайдың көрінгені – көктем туғаны» деп өте орынды жазған. Өйткені қараторғай көктемде ұшып келетін жыл құсы екендігі белгілі. Белгілі журналист Сүлеймен Ақатаевтың «Қараторғай» атты шағын әңгімесінде (1989) «Наурыз айы туысымен» (Р.С.) деген сөз тіркестері де «Көктем туды» деген ұғымды аңғартып тұрғаны айдан анық.

Елімізде кеңінен таралған көптеген жабайы жануарлардың ертеден сақталып келе жатқан атаулары да мектеп оқулықтары мен мерзімді баспа беттерінде көбіне қате берілетіні де байқалады. Мұның бәрі де ұлттық ұғымдарымызға дұрыс мән бермейтіндігімізді аңғартады. Мысалы, мектептерге арналған «Дүниетану» оқулығында билік таулы өлкеміздің жыртқыш аңы – ілбіс, бірде «барыс», бірде «қар барысы» деп беріледі. Бұл да мүлде дұрыс емес. Оның ескіден келе жатқан төл атауы ілбіс (кейде «ілбісін»деп те аталады). Бұл туралы көрнекті ғалымдар Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы, Жағда Бабалықұлы, Мұзафар Әлімбаев, Балғабек Қыдырбекұлы еңбектерінде жабайы жануарларға қатысты ежелгі атаулары жазылған. Мысалы, көрнекті жазушы, әрі ұлттың жанашыры Балғабек Қыдырбекұлының «Түгел сөздің түбі бір» деген аса құнды еңбегінде ұмытылып бара жатқан ұлттық ұғымдарға арнайы талдау жасалған. Осы аталған еңбектерде ілбістің (барыстың) аналығы – «таутан», ал күшігі - «алан» деп аталатыны талдап көрсетілген. Тіпті оларға қатысты ел ішінде сақталып келе жатқан «ал иа апаннан аланды, таутан ұлар балаңды», немесе «таутанын тастап, барыс ат, жаға болар ішікке» деген мәтелдердің бар екендігін де атап көрсеткен. Тіпті бұл мәтелдерден ілбістің күшіктейтін орны «апан» деп аталатыны және ілбістің аналығы – таутанды атпай, аталығын атуға болатындығы яғни тау тағысындай да жанашырлық сезіммен қарау қажеттігін аңғаруға болады.

«Білімнің негізі бастауыш сыныптан қаланады» деген қағида бекер айтылмаған. Олай болса, бастауыш сыныптарда оқытылатын

барлық оқулықтарда ең қарапайым ұлттық ұғымдарды әрбір мәтіннің мазмұнына сәйкес беріп отыруға ерекше мән берген жөн. Жақында ғана еліміздің Астана қаласында «Жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйесін дамыту» тақырыбында өткен халықаралық ғылыми конференцияда Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясының президенті Тахир Балықбаев қазіргі білім беру жүйесін тек ұлттық рухани және мәдени құндылықтар тұғырнамасында құрылып, халықтық педагогиканың қайнар көзімен, халық ғұламалары мен ұлт ұстаздарының құнды мұраларымен байланыстырылған білім ғана орнықты дамып, әлемдегі білім кеңістігінің бәсекелестік қабілетіне ие болады деген салиқалы қорытынды жасауының мәні зор. Бұл пікір әрбір ұстаздың өмірлік негізгі ұстанымы болу керек.

Табиғаттың саналан байлықтары туралы дүниетанымдық түсініктер тікелей ұялаттық ұғымдар негізінде берілуі тиіс. Мысалы, бастауыш сыныптарда оқытылатын «Дүниетану» оқулықтарында берілетін деректерде ұлттық ұғымдар көбірек қамтылу қажет. Сол оқулықтарда өзімізге көбірек таныс, әрі халықтың өмір тіршілігінде ерекше орын алатын өсімдіктер мен жануарлар жайлы ұлттық ұғымдарды дұрыс таңдап, әрі талдап беруге ерекше көңіл бөлген жөн. Мысалы, «дегелек» деген құстың атауы бірде «лэйлек», бірде «дегелек» деп берілген. Шын мәнінде, ол құстың төл атауы қазақ тілінде «дегелек». Оны тілімізде ежелден қалыптасқан көптеген сөз тіркестерінен де кездестіруге болады. Мысалы, «дегелек келді – жаз болды, бала - шаға мәз болды» деген сөз тіркестері дегелек құсының жыл құсы екеніне және ол құстың жанымызға жақын киелі құс екенін аңғартады. «Жыланның жауы – дегелек, жылқының жауы – бөгелек» деген мәтелде дегелек құсының негізгі қорегі жылан екені байқалып тұр.

Жалпы құстар жайлы ұлттық ұғымдарды айтулы ақын Мемлекеттік сыйлықтың иегері Есенғали Раушановтың шығармаларынан көптеп кездестіруге болады.

Еліміздегі Тәңіртаудың биік шың-құздарын мекендейтін төл құсымыздың бірі – ұлар. Оны жергілікті тұрғындар таудың күрке-тауығы деп те атайды. Осы ұлар құсына қатысты ұлттық ұғымдар көп-ақ. Ұлар құсы туралы айтқанымызда ұлар құсқа қатысы аңыз-әңгімелер, сөз тіркестері жиі кездеседі. Тіпті халқымыз өздерінің сүйікті перзенттерінің аттарын (есімдерін) ұлар құсына теңеп Ұларбек, Ұларгүл деп атауының өзінде ұлар құсқа деген сүйіспеншілігі айқын байқалады. Биік тауда өсетін жабайы пияздың бір түрі – ұларпияз деп аталады. Ал, «Ұлытауға шықтың ба, ұар етін жедің бе?» деген сөз тіркесі бәрімізге таныс. Бұл сөз тіркесінен ұлар құсының биік тауларда ғана кездесетіні байқалып тұр. Алтай тауының ұлар құсын жергілікті тұр-

ғындар «көкұлар» деп атайтынын сол өңірдің тумасы, көрнекті жазушы Әлібек Асқаровтың шығармаларынан кездестіреміз. «Ұларды шулатпа!» деген сөздің де мәні зор. Бас иесінен айырылып қалған отбасының артында қалған адамдары «ұлардай шулап қалды» деген сөз тіркесі де ұлар құсының тіршілігіне сәйкес айтылатыны белгілі. Өйткені ұлар құсы 10-15 топтанып тіршілік етеді де, қауіп төнгенде ерекше үн шығарып, бір - бірін сақтандырады.

Өзімізге таныс арша, қарағай, тобылғы, емен, жалбыз, балқарағай, ал жабайы жануарлардан – ақбөкен, арқар, бұғы, тасбақа, қасқыр, аю, жолбарыс т.б. туралы ұлттық ұғымдардың көпшілігін қазіргі жастар біле бермейді. Олар жайындағы ана тілімізде ежелден бар сөздерді кездестіруге болады. Осыныма бай ұлттың ұлттық рухымыз үшін үлкен күнә деп айтуымызға болады. Ғұлама бабамыз Махмұт Қашқаридың «Тәрбие басы – тіл» деген ұранды сөзі ұлтым деген әрбір азаматтың жүрегіне төрінен орын алуы тиіс. «Сөз өлген халықтың өзі де өледі» (Ахмет Байтұрсынов), «Тілін білмеген түбін білмейді» (Бауыржан Момышұлы), «Тіл – қай халың болсын басты белгісі» (Шоқан Уәлиханов) және т.б. Ұлтымыздың ұлылығын мен ұлағатын атабабаларымыздың аманатына адал болуға лайықты болуға ұмтылайық ұстаздар!

Ер қазынасы - жүргеніз,

Ел қазынасы - көне көз

Тіл қазынасы – көне сөз – деген халық нақылын ұмыту ұлтымыздың рухани ұлттық ұғымдарына немқұрайды қарау деп білу керек. Бұл арада ұлтының ұлылығын, тілінің тағылымы мен тәрбиелік мәнін асқақтатып жүрген, әрі ұлттық тіліміздің жанашыры Көпбосын Әбдікешіұлының мына бір ғана жыр шумағы барша ұстаздарға ой салар деген ниетпен ұсынып отырмыз.

Тілім менің ғасыр үнін жалғаған,

Тілім үшін отқа түсе лаулаған

Басқаны да ортамызға да таратайық,

Қазақ қана сөйлегені аз маған!

Әдебиеттер

1. Кенжеахметұлы С. Ұлттық әдет-ғұрыптың беймәлім 220 түрі. Көмекші оқу құралы. – Алматы: Санат, 1998.
2. Жұмабаев М. Сүй, жан сәулем. Өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Атамұра, 2002.
3. Кейкін Ж. Қазақы атаулар мен байламдар. - Алматы: «Өлке баспасы», 2000.
4. Қыдырбекұлы Б. Түгел сөздің түбі бір. (Оқу құралы). – Алматы,

- «Қазақ университеті», 1997.
5. Раушанов Е. Құстар – біздің досымыз. - Алматы: Жазушы, 2007.

**ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ ИНТЕРЕСЫ УЧАЩИХСЯ И ИХ
ФОРМИРОВАНИЕ НА УРОКАХ МУЗЫКИ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ
ИХ СУБЪЕКТНОЙ ПОЗИЦИИ И СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ
ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ)**

Казакова Н.В.

КГУ «Школа-лицей № 34», Усть-Каменогорск, Казахстан

Проблема интереса и достаточно широко исследуется в современной педагогике и психологии. Несмотря на разность, и многообразие позиций в определении понятия «Интерес», исследователи едины при формулировке его характеристик. Они отмечают, что интерес обнаруживается в эмоциональном тоне, во внимании личности к объекту. Интерес характеризуется проявлением мыслительной активности, выраженной в потребности увеличения объёма имеющейся информации, формировании детальных представлений об объекте. В.Н. Максимова предлагает следующий алгоритм возникновения интереса: интерес как мотив деятельности способствует появлению познавательной потребности, а на базе познавательной потребности, в свою очередь, рождается познавательный интерес как мотив действий. Следовательно, интерес проявляет себя при возникновении потребностей, которые мотивируют личность к совершению определённых действий.

Особое значение учёные придают познавательному интересу. Как пишет Г.И. Щукина: «Познавательный интерес содействует готовности школьника к познанию, воспитанию и развитию».

«Проблема интереса, увлечённости – одна из фундаментальных проблем всей педагогики, и её умелое решение важно для успешного ведения занятий по любому школьному предмету. Но особое значение она приобретает в области искусства, где без эмоциональной увлечённости невозможно достичь результатов». Эти слова были произнесены более двадцати лет назад выдающимся педагогом Д.Б. Кабалевским, тем не менее, они демонстрируют, что проблема формирования интереса школьников в контексте образовательного процесса предметов музыкально-эстетического цикла актуальна и сегодня.

Интерес к музыке, к процессу музыкального самообразования, развития своих музыкальных способностей возникает у школьников

не только от увлекательных занятий и интересных рассказов учителя. Прежде всего, это результат обоюдной успешной музыкальной, художественной деятельности ученика и учителя.

Музыка в современном мире – это не просто предмет развлечения, а могучее средство воспитания и самосовершенствования личности. Многие закладываются именно в школьном возрасте. Поэтому формирование интереса к музыке, поиски действенной методики, форм музыкальной работы в школе являются весьма актуальными.

Основу преподавания предмета «Музыка» составляет музыкально-творческий процесс, ориентированный на развитие и формирование познавательных интересов на уроках музыки, способствующий развитию и формированию познавательных интересов учащихся на уроках музыки как проявление их субъектной позиции и средство развития творческих способностей.

Главная задача - научить детей учиться, самостоятельно добывать знания, необходимые в повседневной жизни и дальнейшем обучении, формировать познавательный интерес, помочь раскрыться личности.

Обеспечение развития творческих способностей на моих уроках музыки реализуется через решение следующих задач:

- развитие интереса учащихся к учебной деятельности;
- развитие творческой личности;
- обучение учащихся умению высказывать свою точку зрения, обосновывать ответы на вопросы;
- воспитание интереса к процессу познания, поиску новых источников информации, развитие познавательной активности через использование новых образовательных технологий, активных форм обучения.

Наша динамическая жизнь многое меняет и в образовании. Думаю, что сегодня нет такого учителя, который бы не задумывался бы над вопросами: Как сделать урок интересным, ярким? Как увлечь ребят своим предметом? Как создать на уроке ситуацию успеха для каждого ученика?

Это помогает обновить и усовершенствовать практику работы учителя. Без оценивания невозможен учебный процесс. Оценивание играет огромную роль, как для учителя, так и для самих учеников. При традиционном оценивании мы использовали пятибалльную систему оценивания, но при этом это было не всегда объективно.

Формативное оценивание - это работа с каждым учеником, выявление его достижений, которое позволяет более точно и объективно оценить навыки и умения учащегося. Это оценивание даёт мне воз-

возможность отслеживать учебный процесс каждого ребёнка.

Для автора доклада формативное оценивание - это процесс наблюдения за тем, как изо дня в день протекает процесс обучения. Это постоянное оценивание (безотметочное) самооценивание и взаимооценивание учащихся по определенным критериям. Очень важно, чтобы дети умели оценивать свои знания. При формативном оценивании учитель всегда рядом со своим учеником. Он даёт своему ученику «обратную связь».

Обратная связь - это «словесная оценка» или письменный комментарий к работе. Учитель похвалил учащегося, значит, дал понять, что материал усвоен успешно, указал на недостатки в выполнении какого-либо задания, не поставил оценку, но при этом оценил работу.

При формативном оценивании ученик получает право на ошибку. Дети видят, что они знают, что у них получается, над чем нужно ещё поработать, что нужно сделать, чтобы не допускать подобные ошибки.

В практике своей работы я использую следующие виды ФО:

- «Письменные комментарии»,
- «Две звезды и одно пожелание»
- «Мини - тест»,
- «Закончи предложения»
- «Светофор», «Большой палец» и др.

Хочется отметить положительные стороны формативного оценивания:

- позволяет ежеурочно отслеживать успехи каждого ученика в классе;
- положительно влияет на рост и развитие учебных и творческих достижений;
- создаёт условия для активного обучения;
- стимулирует учителя к дальнейшей работе с учётом результата оценивания.

Процесс обучения на моих уроках выстраивается по принципу: «Уча детей, учись». Без хорошо продуманных методов обучения трудно организовать усвоение программного материала. Для реализации познавательной и творческой активности школьников в учебном процессе используются современные образовательные технологии, дающие возможность повышать качество образования, более эффективно использовать учебное время и снижать долю репродуктивной деятельности учащихся, добиваться высоких творческих результатов. Например, проблемные методы обучения, для создания на уроке проблемных ситуаций и организации активной самостоятельной деятель-

ности учащихся способствует творческому овладению материалом, развиваются мыслительные способности.

Обучение немыслимо без игровых методов: ролевых, деловых и других видов обучающих игр. В игре расширяется кругозор, формируются умения и навыки, необходимые в практической деятельности.

Использование ИКТ способствует повышению интереса к учению, помогает систематизировать материал, разнообразить формы контроля: компьютерные обучающие игры и программы, электронные учебники, тренажеры, презентации.

Здоровьесберегающие технологии позволяют равномерно распределять различные виды заданий во время урока, чередовать мыслительную деятельность с отдыхом, что дает положительные результаты в обучении. Проводимые физкультминутки, разминки для глаз, релаксирующие упражнения, приемы точечного массажа и самомассажа позволяют снять усталость и оживить урочную деятельность.

Значительное место в этом направлении принадлежит нетрадиционным урокам: урок-сказка, урок-игра, интегрированный урок, урок-исследование, урок-путешествие, урок-аукцион, урок-праздник и другие. Активные приемы обучения ставят ученика в новую позицию, когда он перестаёт быть «пассивным сосудом», который мы наполняем знаниями, а становится активным участником образовательного процесса.

Без хорошо продуманных методов обучения трудно организовать усвоение программного материала. Учителю необходимо не только доступно все рассказать и показать, но и научить ученика мыслить, привить ему навыки практических действий, творческих решений.

Анализ педагогического опыта показал, что учитель - это основная фигура при реализации на практике основных нововведений. И для успешного введения в практику различных инноваций, для реализации в новых условиях, поставленных перед ним задач педагог должен обладать необходимым уровнем профессиональной компетентности, желанием добиться успеха в своей деятельности. Таким образом, успех в обучении во многом зависит от личности учителя, от его желания сделать свою работу наиболее эффективной.

Литература

1. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В. Теория преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Прометей, 2003.
2. Горчакова Е.Б., Плешакова Б. Музыка 1-4 классы: Метод. пособие. – М., 2017.

3. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: От действия к мысли / под ред. А.С. Асмолова. - М.: Просвещение, 2012.
4. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: От действия к мысли / под ред. Асмолова А.С. - М.: Просвещение, 2012.
5. Мусахаджаева А., Гизатова Г. Музыка 5-6 классы: Метод. пособие-М.: Қазақ. Энциклопедиясы, 2018.- С. 10-29.
6. Переверзева И.А. От мысли - к творчеству // Научно-практическая разработка. [http: // muzika.vertical1748.ru/index.php/2013-12-10-20-11-22/html](http://muzika.vertical1748.ru/index.php/2013-12-10-20-11-22/html)
7. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. - М.: Педагогика, 1988.

МЕЖЛИЧНОСТНЫЕ ОТНОШЕНИЯ СО СВЕРСТНИКАМИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Сумарева Е.Е.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Инклюзия – это процесс интеграции детей в общеобразовательный процесс независимо от их половой, этнической и религиозной принадлежности, прежних учебных достижений, состояния здоровья, уровня развития, социально-экономического статуса родителей и других различий. Инклюзивное образование предполагает совместное обучение и доступность качественного образования для всех на основе создания образовательного пространства, соответствующего различным потребностям всех детей. В международной практике старый термин «интегрированное образование», описывающий данный процесс только в отношении детей с особенностями психофизического развития, был заменен термином «инклюзивное образование», описывающий данный процесс в отношении всех детей (1, с. 26).

Инклюзивное образование - подход, в центре которого находится ребенок и его разнообразные образовательные потребности.

В современном изменяющемся обществе одной из наиболее актуальных тем является изучение особенности развития детей и их дальнейшая социализация. В настоящее время общеобразовательные шко-

лы сталкиваются с проблемами, связанными с увеличением числа заболеваемости среди детей. Если рассматривать в разрезе начального обучения, то дети «группы риска» составляют от 10 до 30% от общего числа, в том числе задержка психологического развития (далее – ЗПР).

Большое количество современных исследований посвящены изучению межличностных отношений со сверстниками младших школьников с ЗПР, что свидетельствует о том, что данная проблема является актуальной в связи с развитием инклюзии.

Становление и развитие личности возможно только в процессе полноценного обучения со сверстниками и с окружающей средой. Только развитие коммуникативной функции, выявление познавательного интереса и межличностное общение являются главным критерием достижения успеха ребенком в процессе обучения.

В педагогической и психологической науке закреплено суждение о том, что развитие психики ребенка происходит в процессе взаимного общения между сверстниками и взрослыми. На основании этого процесса у ребенка закладывается определенный опыт и происходит формирование специфических для человека/ребенка видов практической и психологической деятельности (2, с. 61).

От того, как будут складываться межличностные отношения у детей с ЗПР, будет зависеть формирование у них таких нравственных качеств и черт характера, как: отзывчивость, коммуникабельность, доброта, гуманность, честность и другие.

Психолого-педагогические и личностные особенности взаимодействия с другими людьми детей с ЗПР являются психологической проблемой, которая требует огромного внимания, проведения психолого-педагогических исследований и разработки методов и подходов работы по коррекции их поведения.

Данная проблема была отражена в работах как отечественных педагогов-психологов: Г.А. Карпова, Ю.М. Забродин, Н.Н. Шешукова, О.А. Денисов, Т.П. Артемьева, А.А. Бедалев, В.Н. Куницына, так и зарубежных: Э.И. Леонгард, Э. Фромм, N.M. Henley.

Особенности данного процесса изучены недостаточно, так как существование инклюзии занимает относительно недолгий период времени.

Проведенные исследования в области инклюзивного образования в общеобразовательном учреждении позволили выявить основные проблемы данного процесса:

1. Проблема неприятия детей с ЗПР.
2. Неадекватное восприятие со стороны сверстников – нормально развитых детей.

3. Сложности психолого-социальной адаптации детей с ЗПР.
4. Недостаточная профессиональная готовность кадров.
5. Отсутствие доступной среды для детей с особыми образовательными потребностями, что не позволяет им реализовать в полном объеме свои конституционные права и свободы (4, с. 103).

В связи с выявленными проблемами, задача школы, классного руководителя, педагогов - обеспечить оказание психолого-педагогической помощи детям с ЗПР, проведенное коррекционной работы с начального этапа адаптации до полной «положительной» социализации.

Главная цель работы педагогического коллектива: социальная и трудовая адаптация учащихся, успешная интеграция выпускников в современное общество. Достижению этой цели подчинены все направления деятельности коллектива: учебно-воспитательное, коррекционно-развивающее, спортивно-оздоровительное, трудовое, дополнительное образование (3, с. 79).

Если данная проблема не будет проводиться системно и своевременно, то это приведет к серьезным проблемам личностного роста детей с ЗПР, у которых будет наблюдаться кризис самовосприятия, что приведет еще к более негативным последствиям.

Как правило, для разработки подходов к инклюзии в образовательном процессе важно учитывать социокультурное пространство детей с ЗПР, которое условно можно развить на такие составляющие как:

1. Семья – характеристика семьи, семейные ценности, семейные отношения, где воспитывается и развивается ребенок с ЗПР.
2. Личность ребенка с ЗПР – его индивидуально-психологические особенности, черты характера.
3. Учитель / педагог – уровень профессионализма учителя, его черты характера, особенности личности.

Все эти три составляющие тесно взаимосвязаны между собой и непосредственно будут обеспечивать необходимые условия для инклюзивного образования.

Таким образом, проблема межличностных отношений детей с ЗПР со сверстниками остается открытой и мало изученной. Следовательно, необходимо изучать структуру этих отношений, разрабатывать и внедрять комплексную программу помощи всем участникам процесса инклюзивного образования.

Литература

1. Архипова Е. Ф. Организация работы с детьми, имеющими особые

- образовательные потребности // Современное дошкольное образование. Теория и практика. 2015. № 6. - С. 26-30
2. Инклюзивное образование / сост. О.Л. Леханова. - Череповец, 2016.
 3. Педагогика инклюзивного образования / под ред. Н. М. Назаровой. - М., 2017.
 4. Муканова С.Д. Повышение качества профессионального развития педагога. - Караганда: 2015.
 5. Milsom A. Creating Positive School Experiences for Students with Disabilities // Profession-al School Counseling Journal, 2006. vol. 10(1). - P. 66–72.

ЖАС КӘСІПКЕР НЕНІ БІЛУ КЕРЕК

Толеухан Л.

ҚАЕУ Жоғары колледжі, Өскемен, Қазақстан

Жас кәсіпкер нені білу керек деген сұраққа жауап бермей тұрып, жалпы кәсіпкер деген кім деген сұраққа тоқталып өтейік.

Кәсіпкер дегеніміз - тәуекелге бел буып жасалатын экономикалық әрекет, тауарларды өндіру және сатудан, іс-шаралардан, көрсетілген қызметтерден, істелген жұмыстардан жүйелі пайда алуға бағытталған дербес қызмет. Қызметтің бұл түрі, көбінесе, адамның жеке басымен - кәсіпкермен байланысты. Қазақ тілінде кәсіпкерлік пен бизнес сөздері синонимдер ретінде көп қолданылады. Сонымен, бизнес құрған адамдарды «кәсіпкер» деп атайды, яғни «дамуға құлшынысы бар, кәсіпте біршама тәуекелге баратынына қарамастан, оны ұйымдастырып, басқару арқылы пайда табу» үшін жұмыс істейтін адам деп қарастырған екен.

Кәсіпкер болу үшін бірінші нарықты зерттеу керек. Кәсіп бастаймын, бизнеспен айналысамын деген адамдар ылғи да ізденісте болу керек. Ондай адамдардың мақсаты «нарыққа жаңаша бір тауар, жаңа идея, жаңа бір леп» әкелу.

Қазіргі таңда, қоғамда бизнесмен болу үшін, алдымен ақша керек деген түсінік қалыптасып кеткен. Ал сол бизнеспен айналысып жүрген адамдардың бұл туралы пікірі мүлдем бөлек. Олардың айтуы бойынша: ең алдымен кәсіпті бастау үшін білім, жақсы идея, ал ақша үшінші орында болу керек. Яғни, кәсіпкер болу үшін: идея мен білімді ұштастыра білу және де соны тәжірибе жүзінде қолдана білу керек.

Жалпы кәсіпкерлердің айтуы бойынша: қолыңда ақша болмаса кәсіп баста, ал ақшаң көп болса кәсібіңді ары қарай жетілдір деген

екен. Сондықтан кәсіп бастаудың нақты 4 қадамына тоқталсақ.

Сала таңдау. Өз ішінен 5 кезеңнен тұрады:

Сала таңдаған кезде көп адамдардың жиі жасайтын қателіктері: ол адам жасап жатыр ғой, ол жасағанда мен неге жасамаймын, менде жасап кетем деген ойлар. Ананың анандай бизнесі бар, мынаның мынандай бизнесі бар, деп сол адамдарға еліктеу. Сондай ойлардың кеселінен адам ұрынады және құлайды. «Адам жасағанды, адам жасайды» бірақ барлық жағдайда емес. Неғұрлым бойыңызда қандай біліктілік бар, не нәрсеге бейімділік бар соны қарап, соны зерттеу керек. Мысалға: менің бір кәсіпке бейімділігім болуы мүмкін. Мен оны білу үшін, өзім айналысқым келіп жүрген кәсіпті зерттеп, қолыммен істеп көруім керек. Сонымен, Бірінші сіздің Біліктілігіңіз болуы тиіс,

Екіншісі ол кәсіпке Сұраныс болушыға тиіс. Сіздің біліктілігіңіз жақсы, жақсы жасай аласыз, бірақ клиент бар ма? жоқ па? Клиент бар болса компания бар, клиент жоқ болса компания жоқ. Келісесіздер ме? Жаңағы екіншісі сұраныс бар ма? жоқ па? бұл ең күрделісі.

Үшіншісі сіздің осы саланы бастап кетуіңізге Қаржыңыз бар ма? жоқ па? Кәсіпті енді бастайтын адам ешқашан қарыз алып бастамауға тиіс, пайызға кредит алып типті бастамауға тиіс. 99%ы банкрот болады. Бизнес қолыңыздағы бар қаражатпен басталуы керек. Азда болса соны пайдаға асыруға тырысыңыз. Тіпті шыңға жеткен Билл Гейтстың өзін, Стив Джобсты, Джек Маны қарасаңыздар бәрі кішкентайдан бастаған. Абай атамыз айтады «Бірақ қарғып шығым деп, бірақ секіріп түсем деп, мертігеді, жатады - дейді. Сондықтан бірден қомақты, үлкен қарызбен басталған бизнестердің көбі банкрот болып жатады. Үшіншісі сонымен сіздің Қаржыңыз жеткілікті болуы тиіс.

Төртіншісі, сіз кәсіп бастап жатырсыз, ол сізге Пайда әкелуге тиіс. Пайда әкелеме, әкелмей ме?

Бесінші, ол тез бастап кете аласыз ба? Көп адамдар, бір айда бастаймын, екі айда бастаймын немесе жарты жылда деп қиялдап жүреді. Бұл мүлдем дұрыс емес. Сіз ойға алған кәсібіңізді бір айда бастап, табыс көзіне айландыруыңыз керек.

Сонымен өзіңіздің жүрегіңіз қалайтын, пайдасы бар, сұранысқа ие, болашағы бар, тез бастап кететін, аз қаржымен бастап кететін саланы таңдап алдыңыз. Ендігі біздің анықтайтын сұрағымыз Сұраныс бар ма? Жоқ па? Ең күрделі мәселе осы жерде. Сұраныс бар болса, яғни клиент бар болса бизнесіңіз бар, клиент жоқ болса бизнес жоқ. Қарапайым ғана формула. Сондықтан, сұранысты қалай білеміз? Бұрынғы кезде, статистика бойынша 100 адам кәсіп бастаса, 95-і банкрот болады екен. Неге десеңіз, көбі кереметтей бір өнім шығырлады, мүмкін ол бір аяқ киім шығарады, мүмкін бір тамақ шығарады, мүмкін оқу

немесе емдеу орталығын түрлі - түрлі бір кәсіп ашты, бірақ клиент болмағаннан кейін кәсібі жүрмей қалды. Ал клиентіңіз бар болса Бизнесіңіз өседі. Клиент бар болу үшін Оффер керек. Ағылшын сөзі. Оффер – Бас Тарту Ақымақтық Ұсыныс. Одан бас тарту үшін адам ақымақ болмауы керек. Қысқаша айтқанда: Сіз адамдарға қандай пайда келтіресіз болмаса адамдардың қандай проблемасын шешіп бересіз соны айту. Жалпы бизнес деген – адамдарға пайда келтіру немесе проблемасын шешу. Сіздің қызметіңізді немесе затыңызды тұтынады. Пайдасын алса болмаса проблемасын шеттетін болса сол затыңызбен немесе сіз көрсететін қызмет түріңізбен. Оффер жазу тәсілі: Ең алдымен, тұтынушының қажеттілігін анықтап алу қажет. Тұнушы не үшін алады, ол өзінің қандай бір қажеттілігін өтейді болмаса қандай бір проблемасын шешеді, қандай пайда көреді, осыны анықтап алу керек. Соны анықтап алғаннан кейін, тура соның көңілінен шығатын ұсыныс жасайсыз. Ахметбек Нұрсила ағамыз айтады «Офферің бар болса сенің бизнесің бар, Офферің жоқ болса сенің бизнесің жоқ». Яғни сен, халыққа қандай пайда келтіретініңді немесе халықтың қандайда бір проблемасын шешіп беретініңді, өзің екі-ақ ауыз сөзбен айттып, жеткізе алмасаң, онда сенде бизнес болмайды.

Келесі қадам Клиент табудың, клиенттің көзіне түсудің қадамдары. Жарнама жасау керек. Бизнесіңе жарнама басты орындардың бірін алады.

Келесі қадам - Сен бизнесіңе емес, бизнесіңе саған жұмыс жасауы керек. Бұл жерде бизнесіңнің шыңына жетіп, табысыңның нәтижесін көре бастайсыз.

Қорға айтқанда, жас кәсіпкерде ең басты ұстанымы - алға мақсат міндет қоя білуі керек. Мақсат қоюдың маңызды ұстанымы «Уақыт» Мысалы: Бір жылдың қадірін білгің, келге оқуға түсе алмаған студенттен сұра, бір күннің қадірін білгің, келсе жақынынан айырылған адамнан сұра, бір минуттың қадірін білгің келсе, ұшақтан кешіккен адамнан сұра, бір секундтың қадірін білгің келсе, ажалдан аман қалған адамнан сұра, ал өмірдің қадірін білгің келсе көпті көрген емес, көпті түйген қариядан сұра деген екен. Міне сондықтан, асығатындай уақыт мүмкіншілігіміз барда, оны жоспарлау маңызды емес пе? Сондықтан, әр адамның алдында мақсат, оған жету үшін нақты қойылған міндет болу керек. Осыған байланысты тағы бір мысал айта кетейін: 1979 жылы Гарвард университетінде оқитын студенттерден зерттеулер жүргізіп, студенттерге мынандай сұрақтар қойған екен: Кімнің айқындалған қағаз бетіне жазған мақсаттары ба? - деп сұрағанда 3% ғана мақсатын қағаз бетіне түсірген екен, ал қалған 13% да мақсаты бар, бірақ қағаз бетіне түсірмеген екен, ал қалған 84% да ешқандай мақ-

саты да жоқ, жоспары да жоқ. Оларда тек қана оқуды бітіру ниеті ғана болған екен. Міне, сондықтан мақсатыңыз айқындалса, оны қағазға түсіріңіз. Себебі, «Көзден тайса, көңілден кетеді» - дегендей, мақсатыңыз әрқашан көз алдыңызда ілулі тұрсын, сонда оның орындалуына сіз қадам жасайсыз.

Әдебиеттер

1. Хасанұлы Б. Тілдік қатынас негіздері. - Алматы, 2006.
2. ҚР «Қазақстан Республикасының тіл туралы заңы» Заңы: Ресми бас. ҚРЗаңы 06.01.2011ж. №378-IV. - [ЭР]. Қол жетімділік тәртібі: <http://kapshagay.gov.kz.news>.
3. Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» // Егемен Қазақстан. - 2007. - № 55. - 11–13 б.
4. Бұзайбақова К.Ж. Инновациялық педагогика негіздері. - Алматы: Білім, 2009.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚҚА ЗИЯНЫ

Жорабекова М.Ж., Оразбекова С.О.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

XXI ғасырда қашықтықтан оқыту технологиясы бүкіл әлем бойынша актуалды тақырып. Дәстүрлі оқыту мен қашықтан оқытудың айырмашылығы жер мен көктей. Дегенмен, қазіргі таңда көпшілік қашықтықтан оқытуды тиімді деп санайды.

Қашықтықтан оқыту технологиясы – білім алушы мен педагог арасындағы жанама іс-әрекет кезінде коммуникациялық технологияларды пайдалана отыра жүзеге асырылатын оқыту. Қашықтықтан оқыту технологиясына қатысушылардың басым көпшілігі (мектеп оқушылары, студенттер немесе өз біліктілігін арттыратын мамандар) оқу іс-әрекетінің инновациялық формасына дайын емес екендігі жаңалық емес. Дәл осыны оқу процесінде жаңа қашықтықтан оқыту технологияларын қолдануға кірісетін эксперименталды оқытушыларға айтуға болады. Білім алушылар мен оқытушылар тарапынан – компьютерлік сауаттылық деңгейін арттыру, бұл бүгінгі күні білім беру ресурстарына қашықтықтан қол жеткізу мүмкіндігін тиімді пайдаланудың және жедел оқу өзара іс-қимылын қамтамасыз етудің маңызды, әрі қажетті факторларының бірі болып табылады.

Қашықтықтан оқыту процесіне «Денсаулық сақтау білім беру

технологияларын» енгізу мәселесі - дәстүрлі оқыту, тәрбиелеу, денсаулық сақтау міндеттерін дамыту технологияларын толықтыратын педагогикалық жұмыстың принциптері, әдістері мен әдістерінің жиынтығы [3] бүгінгі таңда өзекті, бірақ аз зерттелген.

Қашықтықтан білім беру процесінде қатысушылардың денсаулығын телекоммуникация құралдарына негізделген білім беру ортасының факторларының қолайсыз әсерінен сақтап қана қоймай, сонымен қатар денсаулық мәдениетін тәрбиелеуге ықпал етеді. Ресейдегі Нижегородская облысында педагогтардың қашықтықтан біліктілігін арттырудың алғашқы эксперименттік курстарын іске асыру шеңберінде жүргізілген зерттеулер білім беру процесіне қатысушылардың барлығының денсаулық сақтау міндеттерін шешудің маңыздылығы мен басымдылығын анықтауға мүмкіндік берді.

Қашықтықтан оқытудың алғашқы эксперименттік курстарын (130 қатысушы) жүзеге асыру барысында алынған кейбір эксперименттік деректерді келтірейік. Зерттеу барысында қашықтықтан оқыту курстарына қатысушының орташа жасы 43 жасты құрайтыны анықталды, жас құрамы бойынша тыңдаушыларды бөлу мынадай болды: 20-дан 30 жасқа дейін-13%, 30-дан 40 жасқа дейін-19%, 40-тан 50 жасқа дейін-25%, 50 жастан жоғары-43%. Тыңдаушылардың 56%-ында көру проблемалары болды.

Денсаулығына байланысты проблемаларды (жиі бас аурулары, омыртқа аурулары, жоғары / төмен қан қысымы) тыңдаушылардың 44%-ы атап өтті, 12%-ы жауап беруге қиналды және 44%-ы өздерін сау деп санады. Сауалнамаға қатысқандардың 20%-ы үнемі компьютермен жұмыс істейді (информатика мұғалімдері көпшілікті құрайтыны анық), 60%-ы компьютерді кәсіби қызметте әрдайым қолданады, ал тыңдаушылардың 20%-ы қашықтықтан оқыту курстары басталғанға дейін ешқашан компьютермен жұмыс істемеген.

«Компьютермен жұмыс істеу кезіндегі қауіпсіздік ережелерімен таныссыз ба?», – деген сұраққа сауалнамаға қатысушылардың 75%-ы «таныспын» деп жауап берсе, 20%-ы «қайта танысқым келеді» және 5%-ы бұл ережелермен таныс еместігін жазды. Ал, «Қашықтықтан оқыту технологиясының денсаулыққа зияны бар ма?» деген сұраққа қатысушылардың 70%-ы «бар» деп жауап берсе, 30%-ы «жоқ» деп жауап берді. Жалпы, сауалнаманың нәтижесі бойынша, біз педагогтардың компьютер қолданған кезде денсаулыққа байланысты әртүрлі проблемалармен ұшырасатынын, қауіпсіздік ережелерімен көпшілігі таныс еместігін, қашықтықтан оқытудың денсаулыққа зияны барын білмейтіндігін байқадық [1].

Қашықтықтан оқыту процесі кезінде білім алушылар мен педа-

гогтар компьютер, ноутбук, смартфондарды қолданады. Ал осы гаджеттардың қандай зияны бар? Компьютер алдында ұзақ уақыт бойы отыру көру анализаторына әсер етеді, гиподинамияны тудырады, сколиоз ауруының тууына септігін тигізеді, т.б.

Білім алу кезінде күштің 90%-көру анализаторына түседі. Көру анализаторының перифериялық бөлімі - көз. Көз анализаторының гаджет пайдалану кезінде бірқатар ауруларға ұшырайды:

Амблиопия – «Жалқау көз» – бұл екі көздің біреуі көру процесіне қатыспайтын ауру. Қандай да бір себептермен (мысалы, страбизм) көздер әртүрлі суреттерді көреді, ал ми оларды бір көлемге біріктіре алмайды. Нәтижесінде, ол бір көздің жұмысын басады. Амблиопиясы бар науқастарда бинокулярлық көру жоқ - мидың екі көздің екі бейнесін бір тұтасқа дұрыс сәйкестендіру мүмкіндігі. Бұл қабілет заттардың тереңдігін, көру өрісіндегі орналасу ретін, суреттің көлемін, қабылдау тұтастығын бағалау үшін қажет.

Аметропия – (ametropia) – көздің рефракциясының аномалиясы, ол көздің тор қабығында пайда болатын кескіннің анық еместігінде көрінеді.

Астенопия – (asthenopia) - көздің кернеуі қабілеті бұзылған немесе көз алмасының бұлшық еттерінің жұмысын үйлестіретін адамдарда кез-келген визуалды жұмысты ұзақ уақыт статикалық орындау кезінде пайда болатын көздің шаршау сезімі. Адам әдетте бас ауруымен және кейде жалпы шаршау сезімімен бірге көздің ауырсынуын немесе көздің ашуын сезінеді.

Миопия (miopia) - сыну аномалиясы, онда адам алыс қашықтықта орналасқан заттарды нашар ажыратады. Миопиямен сурет тордың белгілі бір аймағында емес, алдыңғы жазықтықта орналасқан. Сондықтан ол анық емес деп қабылданады. Бұл көздің оптикалық жүйесінің күші мен ұзындығының сәйкес келмеуіне байланысты. Әдетте миопиямен көз алмасының мөлшері артады (осьтік миопия), дегенмен ол сыну аппараттарының шамадан тыс күші (сыну миопиясы) нәтижесінде пайда болуы мүмкін.

Пресбиопия (presbyopia) - адамдарда әдетте 45-50 жастан кейін пайда болатын көз ауруы. Жасқа байланысты пресбиопиясы бар адамға жақын жерде кішкентай заттарды ажырату, газет шрифтіні оқу және т.б. қиын болады. Яғни, линзаны ұстап тұрған бұлшық еттер әлсірейді. Көру үшін жауап беретін мидың оксипитальды лобтары көздің бұлшық еттеріне сигнал жібереді, бірақ олар жақын орналасқан заттардың бейнесін көз торына бағыттау үшін линзаның пішінін жеткілікті түрде өзгерте алмайды.

Компьютерлік синдром - компьютерде жақын, белгіленген қа-

шықтықта ұзақ статикалық жұмыс жасаудан туындаған көру жүйесінің стресстік жағдайы. Сонымен қатар, жыпылықтау жиілігі бірнеше есе азаяды, қабақтың беті «кебеді», лакримальды пленка әлдеқайда аз жаңартылады. Нәтижесінде ашу, көздің ауыруы, құрғақтық, ыңғайсыздық, көз құрылымдарындағы қажетті метаболикалық процестердің баяулауы немесе тіпті тоқырауы пайда болады. Компьютерлік визуалды синдром науқастың бас ауруы, көздің шаршауы, көру өткірлігінің төмендеуі, көздің қызаруы және бөтен дененің сезімі туралы шағымдарын біріктіреді. Науқас жоғарыда аталған шағымдарды атап өтуге болатын уақыт әр адам үшін жеке болып табылады және көбінесе миопия (миопия) немесе пациенттің вегетативті-тамырлы дистониясы сияқты көз ауруларымен байланысты. Компьютерлік көру синдромының алдын-алуға келесі іс-әрекеттер жатады: компьютерде жұмыс істеу кезінде міндетті үзілістер, дұрыс таңдалған көзілдірік немесе контактілі линзалар, егер адамда сыну аномалиялары болса, жұмыс кезінде дененің дұрыс орналасуы (анатомиялық креслолар, монитордың кемінде 30 см қашықтықта орналасуы), компьютер мониторында арнайы сүзгілердің болуы. Алдын алуға шаршау мен құрғақ көзді кетіретін тамшыларды пайдалану кіреді [2].

Қашықтықта оқыту технологиясымен білім алып жатқан оқушылар мен студенттердің көпшілігі гиподинамияны бастан өткізеді. Гиподинамия (төмен қозғалғыштық, грек тілінен. *πλό* - «астында» және *δύναμις* - «күш») - қозғалыс белсенділігінің шектелуі, бұлшықеттің жиырылу күшінің төмендеуі кезінде ағза функцияларының бұзылуы (тірек-қимыл аппараты, қан айналымы, тыныс алу, ас қорыту). Физикалық белсенділіктің таралуы урбанизацияға, жұмысты автоматтандыруға және механикаландыруға, байланыс құралдарының рөлінің артуына байланысты артып келеді. Гиподинамия – бұл адамның физикалық еңбектен босатылуының салдары, оны кейде «өркениет ауруы» деп те атайды. Гиподинамия, әсіресе жүрек-тамыр жүйесіне әсер етеді: жүректің жиырылу күші әлсірейді, жұмыс қабілеті төмендейді, тамырлардың тонусы төмендейді. Майлардың дұрыс бөлінбеуі нәтижесінде қан «майлы» болып, тамырлар арқылы ағып кетеді, яғни қоректік заттар мен оттегімен қамтамасыз ету азаяды. Физикалық белсенділіктің салдары семіздік пен атеросклероз болуы мүмкін [3].

Гиподинамия несімен қауіпті? Қажетті физикалық белсенділіктің болмауына байланысты адам отыруға немесе жатуға көбірек уақыт жұмсайды. Біздің көпшілігімізде барлық жүктеме кіреберістен автомобильге дейінгі жолмен шектеледі. Жұмыссыз бұлшықеттер әлсірейді және біртіндеп атрофияға ұшырайды. Күш пен төзімділік төмендейді, жүйке-рефлекторлық байланыстар бұзылады, бұл жүйке жүйе-

сінің бұзылуына әкеледі (вегетативті-тамырлы дистония, депрессия, миофасциялық синдромдар дамиды), метаболизм бұзылады. Уақыт өте келе, физикалық белсенділікке байланысты тірек-қимыл аппаратының өзгерістері артады: сүйек массасы біртіндеп төмендейді (остеопороз дамиды), перифериялық буындардың (остеоартрит) және омыртқаның (остеохондроз) қызметі зардап шегеді. Ұзақ гиподинамия жүрек-қан тамырлары ауруларына (жүректің ишемиялық ауруы, артериялық гипертензия), тыныс алудың бұзылуына (өкпенің созылмалы обструктивті ауруы) және ас қорытуға (ішек функциясының бұзылуы) әкеледі. Гиподинамияға байланысты эндокриндік бұзылулар тізбегі метаболикалық синдроммен көрінеді (семіздік, инсулинге төзімділік және атеросклероз қаупінің жоғарылауы). Барлық осы өзгерістер, сайып келгенде, өмір сүру ұзақтығының төмендеуіне әкеледі. Гиподинамиядан туындаған ауруларды ерте кезеңде анықтау үшін зертханалық және аспаптық тексеру қажет. Гиподинамия мидың жұмысына теріс әсер ететінін атап өткен жөн. Нәтижесінде келесі белгілер пайда болады: әлсіздік, жұмыс қабілетінің төмендеуі, ұйқысыздық, ақыл-ой белсенділігінің төмендеуі, шамадан тыс шаршау және т.б. Физикалық белсенділік пен өкпе сыйымдылығы және өкпе желдетуінің төмендеуі де байқалады. Газ алмасу қарқындылығының төмендеуін жиі байқауға болады. Қозғалыс жеткіліксіздігіне байланысты жүрек-тамыр жүйесі нашарлайды. Гиподинамияға шалдықпау үшін не істеу қажет? Егер сіз салауатты өмір салтын ұстанатын болсаңыз, гиподинамиядан туындаған аурулардан аулақ бола аласыз. Ақылға қонымды мотор режимі, ұтымды тамақтану және жаман әдеттерден бас тартумен біріктірілуі керек. Күнделікті жарты сағаттық физикалық белсенділік, серуендеу (кем дегенде 2 км), таңертеңгілік жаттығулар ұсынылады. Жедел немесе созылмалы аурудан туындаған физикалық белсенділік үшін оңалту медициналық көмекке жүгіну керек. Жүйке аурулары мен ортопедия клиникаларында физикалық белсенділіктен кейін денені кешенді қалпына келтіру жүргізіледі: невропатологтың, ортопедтің, диетологтың, массаж терапевтінің және физиотерапия жаттығуларының нұсқаушысының қатысуымен. Жаттығу терапиясының жеке сабақтары аппараттық физиотерапиямен, массажбен, тамақтану бағдарламасымен бірге бұлшықет тонусын қалпына келтіруге, дене салмағын қалыпқа келтіруге, ішкі ағзалардың жұмысын тұрақтандыруға көмектеседі.

Көз анализаторының бұзылуы, гиподинамия ауруларымен қатар, жалпы компьютер пайдаланатын адамдарда уақыт өте келе сколиоз пайда болады. Сколиоз – омыртқаның патологиялық қисықтығы, онда бойлық ось айналасында бұрылыс пайда болады. Өзгерістер ішкі ор-

гандарға да әсер етеді. Олар қысылып, позицияларын өзгертеді, бұл олардың функционалдығының бұзылуына әкеледі. Сколиоз балалардың 5-10%-ында кездеседі. Қыздар ұлдарға қарағанда 9 есе жиі ауырады. 5 жастан 12 жасқа дейінгі балаларда сколиоз жиі байқалады. Себебі, осы кезеңде омыртқа қарқынды өседі. Егер бала партада дұрыс отырмаса, спортпен шұғылданбаса, сколиоз тез дамиды. Баланың жасына байланысты сколиотикалық деформацияның 3 түрі бөлінеді:

- 1) Нәрестелер – 3 жасқа дейін;
- 2) Балалар (ювеналды кезең) – 3 жастан 10 жасқа дейін;
- 3) Жасөспірімдер – 10 жастан 18 жасқа дейін.

Ата-аналар әдетте 8-14 жас аралығындағы сколиозы бар балаларды дәрігерге апарды. Осы кезеңде аурудың белгілері қатты байқалады. Кейде патология жоспарлы медициналық тексеруден кейін ғана диагноз қойылады.

Сколиоздың белгілері бойлық оське қатысты балалардағы омыртқаның ауытқу дәрежесіне байланысты:

Бірінші дәреже – омыртқа жотасы 10-нан кем емес градуоста ауытқуы. Тексеру кезінде иық асимметриясы, сәл қисаюы, иықтардың әртүрлі биіктікте орналасуы байқалады.

Екінші дәреже – омыртқа ось айналасында бұралып, 10-25 градуға ауытқиды. Тікелей позицияда иықтың, жамбастардың, бөкселердегі қатпарлардың айқын асимметриясы көрінеді. Егер бала алға қарай сүйенсе, омыртқалар біркелкі емес, иықтың бірі жоғары көтеріледі.

Үшінші дәреже – бұл бір иық екіншісіне қарағанда едәуір жоғары болатын кезең. Бір аяғы қысқа, жамбас сүйектері қисайған. Омыртқалар сына тәрізді пішінді алады, қабырға аймағында өркеш шығады. Сыртқы белгілермен қатар, сколиоз ішкі ағзалардың қысылуына байланысты әл-ауқаттың нашарлауын көрсетеді. Бала бас ауруына, енгіуге, шаршаудың жоғарылауына шағымданады. Қозғалыс шектеулі. Органдардың ығысуына байланысты ас қорыту жүйесі мен зәр шығару жүйесінде проблемалар туындайды.

Төртінші дәреже – бүкіл дененің деформацияға ұшырауының ең ауыр дәрежесі. Қабырға аймағындағы өркеш алдыңғы және артқы бағытта қалыптасады. Өмірлік маңызды органдар (өкпе, жүрек, бауыр және т.б.) қалыпты жұмыс істей алмайды. Бала мойын, жамбас, аяқ-қолдарда қатты ауырсынуды сезінеді. Қолдар мен аяқтар дірілдейді. Үшін вегетативтік бұзушылықтар байқалады, жүректің жиі қағуы және жоғары қан қысымы болады, иммунитет төмендейді, балаға жиі ауық тиеді [4].

Балаларда сколиозды педиатр, балалар хирургі немесе ортопед

анықтайды. Ол үшін дәрігер баланы тұрып, отырғанда және жатып тексереді. Аурудың дәрежесін анықтау үшін сколиозметр қолданылады. Сколиозды әдетте физиотерапия, мануальды терапия, корсетте арқылы емдейді. Ал егер де балада сколиоздың үшінші, төртінші дәрежесі анықталса, хирургиялық ота жасалады.

Қорытындыласам, қашықтықтан оқыту технологиясының пайдасынан гөрі, денсаулыққа зияны көп. Жоғарыда аталған ауруларға шалдықпас үшін, компьютер алдында монитормен арақашықтықты (30 см) сақтау керек, жыл сайын толықтай медициналық тексерілуден өту қажет, компьютер алдында күніне 5-6 сағаттан артық отырмау керек, таза ауада жиі серуендеу де өте маңызды. Осы қағидаларды әр адам ұстанып жүрсе, ауруға шалдығатындар да азаяды.

Әдебиеттер

1. Городецкая Н.И. Лабораторные работы // Информатика и образование. 2005.
2. Симонова О. И. Возрастная анатомия и физиология. – М., 2008.
3. Панферова Н. Е. Гиподинамия и сердечнососудистая система. – М., 2007.
4. Красикова И. Сколиоз. Профилактика и лечение. – М., 2016.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРДЫ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ МАҚСАТЫНДА ҚОЛДАНУ

Ескужинова Н.М.

ҚАЕУ Жоғары колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі кезде заман талабына сай жеке тұлғаны қалыптастыруда әрбір оқушыда сапалы да терең білім мен іскерліктің болуы, олардың шығармашылықпен өз бетімен жұмыс істеуі, ойлауға қабілетті болуы, өз ойын еркін ашық жеткізе білуі талап етілуде. Оқушылардың өзіндік жұмыстары міндетті түрде оқытушы басшылығын қажет етеді. Берілген тапсырма оқушының білім деңгейіне сай болуы керек, тек сол жағдайда ғана оқушы өзіне берілген тапсырманы қызығушылықпен орындайды. Егер оқушы өз бетімен жұмыс істеуге дағдыланбаса, яғни берілген тапсырманы орындай алмаса, онда оқушының пәнге деген қызығушылығы төмендейді. Өздік жұмыс «оқушы мен оқушы» және «оқушы мен оқытушы» бағыттарында іске асырылады. «Оқушы мен оқушының» бағытында, оқушылар өздеріне түсініксіз сұрақтарды бірге талдайды, талқылайды. Ал «оқушы мен мұғалімнің» бағыты

бойынша оқушы басты тұлға болса, оқытушы бағыт-бағдар беруші, кеңесші ретінде болады.

Өзіндік жұмыс – оқушының күрделі іс-әрекеттерінің бір түрі болып табылады. Оқушылардың өздік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру сабақ сапасының артуына септігін тигізеді. Теориялық білімнің терең бекіп, жүйелі қалыптасуына өздік жұмысқа берілетін есептер мен жаттығулардың дұрыс таңдап алынып, қарастырылуына байланысты болады. Өздік жұмыс кезінде оқушылар оқулықпен және дидактикалық материалдармен жұмыс істеуге үйрене бастайды, өздігінен білім алуға талпынады. Жұмыс нәтижелі болса, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады. Математика пәнін оқытуда өздік жұмысқа көп көңіл бөлу қажет. Әр түрлі жаттығулар орындау барысында математикалық түсініктер бекітіледі, есептеу дағдылары қалыптасады, геометриялық фигураларды сыза білуге, оқушылардың кеңістік жөніндегі көзқарасы дамиды, өз бетімен өмірде пайдалана алуға үйретеді.

Өздік жұмыстарды ұйымдастыру кезінде келесі талаптарды басшылыққа алу қажет

1. Тапсырманың мазмұны бағдарламаға қойылатын талаптарға сәйкес келуі керек;
2. Оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға бағытталуы қажет;
3. Тапсырмалар мазмұны жағынан әр түрлі болуы керек;
4. Өздік жұмысты тек қайталау кезінде ғана жүргізбей, сабақтың барлық кезеңдерінде, орынды жерінде өткізу керек.

Өздік жұмыстардың негізгі түрлері: оқулықпен жұмыс, жаттығулар, практикалық жұмыстар, тексеру, бақылау жұмыстары, сын жұмыстары, шығармашылық жұмыстар, тест жұмысын орындау болып табылады.

Өзіндік жұмыстың түрлері сан алуан. Оның жиі кездесетін бір тобы – сабақ мақсатына қарай қолданылатын жұмыс түрлері:

а) Жаңа білімді меңгеру (материалды жан-жақты талдау, мұғалімнің ауызша баяндауының жоспарын, конспекттісін жасау т.б. тәсілдерге үйрену).

ә) Жаңа білімді бекіту (түрлі жаттығулар, есеп шығару, түрлі жазбаша, графикалық, практикалық т.б. жұмыстар).

Математикадан мынадай тапсырмалар жазуға болады:

- оқытушының көрсеткен үлгісі бойынша орындалатын;
- оқытушыдан алған білім, білік, дағдыларын өз бетімен пайдалануды талап ететін, бірақ оқытушының басқаруын пайдаланған жағдайда;
- алған білім, біліктерін басқа жағдайда пайдаланғанда;
- оқушыдан ойлауды, шығармашылықты талап ететін байқау, тал-

дау арқылы жаңа қорытынды, анықтамаға шығаруға болатын тапсырмалар.

Функциялар және олардың туындылары берілген:			
1. $f(x) = x$	$f'(x) = 1;$	3. $f(x) = x^3$	$f'(x) = 3x^2;$
2. $f(x) = x^2$	$f'(x) = 2x;$	4. $f(x) = x^4$	$f'(x) = 4x^3.$
Тапсырма: Берілген функция мен табылған туындыларын салыстыра отырып, қорытынды жаса, ереже қорытып шығар.			

- есептеу тәсілдерін игеруге арналған;
- ұқсастық пен айырмашылықты ажырату, талдауға арналған;
- байқау негізінде қандай да бір заңдылықты айыру.

Мысалы, «Күрделі функциялар туындысы» тақырыбы бойынша

Күрделі функциялар және туындылары берілген:	
1. $y = (2x-5)^6$	$y' = 12(2x-5)^4$
Тапсырма: Берілген функциялар мен олардың туындыларын салыстыра отырып, қорытынды жаса, барлығына ортақ заңдылықты көрсет.	

Оқушылар өздігінен жұмыс істей білуі үшін, алдымен, оқытушының берген үлгісіне негізделген қарапайым тапсырмалар орындайды. Мұндайда жұмысты орындау әдістерінің барлығын оқытушы береді, ал оқушы тек орындаушы ретінде ғана болады. Ал оқытушы оқушыға бәрін өзі айтпай, бұрын алған білімдерін қолдануға лайықты жағдайлар туғызатын болса, сол кезде оқушы өздігінен ізденіп, жаңа міндеттерді шешуге тырысады. Сондықтан мұғалім оқушылардың өздік жұмысын ұйымдастырғанда, алдымен оларды өздігінен жұмыс істеуге дайындайтын жаттығулардан бастап, кейін мұғалімнің көмегімен жасайтын жартылай дербес, ең соңында толық өздігінен жасайтын жұмыстарға үйрету қажет.

Тапсырма: $y = -3x^2 - x + 1$ функциясының графигіне абсциссасы 2 болатын нүкте арқылы жүргізілген жанаманың теңдеуін жазыңдар.	
Шешуі: Жанаманың теңдеуі $y = f(x_0) + f'(x_0)(x - x_0)$	
1) $f(x_0)$ - функцияның x_0 нүктесіндегі мәнін табу керек. $f(x_0) = -3 \cdot 2^2 - 2 + 1 = -3 \cdot 4 - 1 = -12 - 1 = -13$	
2) $f'(x)$ - функцияның туындысын табу керек. $f'(x) = -6x - 1$	
3) $f'(x_0)$ - туындының x_0 нүктесіндегі мәнін табу керек. $f'(x_0) = -12 - 1 = -13$	
4) Табылған мәндерді пайдаланып, теңдеу құру керек.	

2. Өздік жұмыс. Берілген үлгі бойынша тапсырманы орында
 $y = x^2 + x + 2$, $x_0 = 3$
Жанаманың теңдеуін жазыңдар.

Тапсырма: $y = -3x^2 - x + 1$ функциясының графигіне абсциссасы 2 болатын нүкте арқылы жүргізілген жанаманың теңдеуін жазыңдар

Функция графигіне абсциссасы x_0 нүктесінде жүргізілген жанаманың теңдеуін құру алгоритмі

1. x_0 нүктесіне сәйкес $f(x_0)$ мәнін есептеу;
2. $f(x)$ - функция туындысын табу;
3. x_0 нүктесіне сәйкес $f'(x_0)$ мәнін табу;
4. Табылған мәндерді $y = f(x_0) + f'(x_0)(x - x_0)$ теңдеуіне қойып жанаманың теңдеуін құру.

Тапсырма: $y = -3x^2 - x + 1$ функциясының графигіне абсциссасы 2 болатын нүкте арқылы жүргізілген жанаманың теңдеуін жазыңдар.

Оқытушы оқушыларға шамалары келетіндей тапсырмалар беруі керек, тапсырманың дұрыстығын, оқушылардың оның мазмұны мен нәтижесін қаншалықты түсініп меңгергенін анықтайды. Бұл жерде оқытушы бақылаушы ғана емес, ұйымдастырушы да, оқушының өздік жұмысын тексеруші ретінде болады. Мұғалім тапсырма арқылы олардың таным қабілетін бағдарламалайды, оны бір мақсатқа бағыттап, сапасын анықтайды. Оқушылардың оқу жұмысын, оқу әрекетінің жемісті болуы – оқу жұмысын тәсілдерін меңгеруге байланысты.

Оқушылардың өздігінен істейтін жұмысы олардың пәнге деген қызығушылығын, таным қабілеттерін, олардың белсенділігін арттырады.

Әдебиеттер

1. Кертаева Г. Оқытудың кейбір әдістері. - Алматы, 1991.
2. Математика және физика. № 2,5. 2012.
3. Бидосов Ә. Математиканы оқыту методикасы. - Алматы: Мектеп, 1981.
4. Павич Н.П. Перечень знаний, умений и навыков самостоятельной, самообразовательной деятельности учащихся при обучении математике // Заместитель директора, №3. 2011.
5. Әбілқасымова А.Е. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі. Оқу құралы. – Алматы, «Баспа», 2011.
6. Демидова С.И., Денищева Л.О. Самостоятельная деятельность учащихся при обучении математики – М.: Просвещение, 1985.

ТЕАТРАЛИЗОВАННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Алпысбаева С.К.

Коммунальное государственное казенное предприятие «Детский сад-ясли №21 «Айналайын» отдела образования по городу Усть-Каменогорску управления образования ВКО

Одним из важных приобретений ребенка в дошкольном детстве является овладение речью.

Речевая деятельность как совокупность процессов говорения и понимания является основой коммуникативной деятельности и включает неречевые средства: жесты, мимику, пантомимические движения. Дошкольный возраст - наиболее благоприятный период всестороннего развития ребенка. В этом возрасте у детей активно развиваются все психические процессы: восприятие, внимание, память, мышление, воображение и речь, а также происходит формирование основных качеств личности.

Внимание к развитию речи ребенка в дошкольном возрасте особенно важно, потому что в это время интенсивно растет мозг ребенка, и формируются его функции.

Основная функция связной речи – коммуникативная. Она осуществляется в 2-х основных формах - диалоге и монологе. Каждая из этих форм имеет свои особенности, которые определяют характер методики их формирования. Они отличаются по своей коммуникативной направленности, лингвистической и психологической природе. Развитие обеих форм речи играет ведущую роль в процессе речевого развития ребенка и занимает центральное место в общей системе работы по развитию речи в детском саду.

Одним из самых эффективных средств развития и воспитания ребенка в дошкольном возрасте является театр и театрализованные игры, так как игра - ведущий вид деятельности детей дошкольного возраста, а театр - один из самых доступных видов искусства, который позволяет решать многие актуальные проблемы педагогики и психологии, связанные с художественным и нравственным воспитанием, развитием коммуникативных качеств личности, развитием воображения, фантазии, инициативности и т.д.

Театрализованная деятельность направлена на развитие у ее участников не только ощущений, чувств, эмоций, мышления, воображения, фантазии, внимания, памяти, воли, а также многих умений и навыков (коммуникативных, организаторских, двигательных и так далее), она также оказывает большое влияние на речевое развитие ре-

бенка. Стимулирует активную речь за счет расширения словарного запаса, совершенствует артикуляционный аппарат. Ребенок усваивает богатство родного языка. Используя выразительные средства и интонации, соответствующие характеру героев и их поступков, старается говорить четко и понятно для окружающих.

Театрализованная деятельность позволяет решать многие педагогические задачи, касающиеся формирования выразительности речи ребенка, интеллектуального и художественно-эстетического воспитания. Она - неисчерпаемый источник развития чувств, переживаний и эмоциональных открытий, способ приобщения к духовному богатству. В результате ребенок познает мир умом и сердцем, выражая свое отношение к добру и злу; познает радость, связанную с преодолением трудностей общения, неуверенности в себе.

Роль театрализованной деятельности в расширении и закреплении словарного запаса дошкольников немаловажна. В процессе работы над литературными произведениями дети знакомятся с новыми словами, что способствует накоплению пассивного словарного запаса и активизация в речи существительных, прилагательных, местоимений и глаголов. Формируется умение различать и называть противоположные по значению названия действий и признаков. Так, например, при знакомстве детей со сказкой «Колобок» новые слова (сусеки, амбары, печка) вводят в речь детей, тем самым активизация их словаря.

Знакомство с театром происходит в атмосфере волшебства, праздничности, приподнятого настроения, поэтому заинтересовать детей театром не сложно.

В процессе работы над выразительностью реплик персонажей проводить подготовительные упражнения: артикуляционная гимнастика, упражнения на дыхание, скороговорки, чисто говорки на развитие дикции, логоритмические упражнения, что совершенствует звуковую культуру речи, развивает моторику речедвигательного аппарата, дикцию, речевой слух и речевое дыхание, происходит приобщение к словесному искусству.

В качестве речевого материала используются знакомые и любимые детям сказки, стихи, небольшие по объему литературные произведения, которые концентрируют в себе всю совокупность выразительных средств русского языка и предоставляют ребенку возможность естественного ознакомления с богатой языковой культурой русского народа. Разыгрывание сюжетов литературных произведений позволяет научить детей пользоваться разнообразными выразительными средствами в их сочетании (речь, напев, мимика, пантомимика, дви-

жения). Новая роль, особенно диалог персонажей, ставит ребенка перед необходимостью четко, понятно изъясняться. У него улучшается диалогическая речь, ее грамматический строй, ребенок начинает активно пользоваться словарем, который, в свою очередь, тоже пополняется. Увиденное и пережитое в самодеятельных театральные представлениях расширяет кругозор детей, вызывает потребность рассказывать о спектакле своим друзьям и родителям. Все это, несомненно, способствует развитию речи, умению вести диалог и передавать свои впечатления в монологической форме.

В процессе разыгрывания в лицах литературных произведений (сказок, рассказов, инсценировок) у дошкольников отрабатываются практическое умение пользоваться усвоенным языковым материалом, а именно умение полно, последовательно и понятно окружающим передать содержание готового текста, композиционно и грамматически оформлять, смысловое и эмоциональное высказывание, состоящее из ряда логически связанных предложений, что способствует развитию связной речи дошкольников.

Интенсивному развитию диалогической речи способствует самостоятельная театральная – игровая деятельность, которая включает в себя действие детей с кукольными персонажами или собственные действия по ролям. Исполняемая роль, особенно вступление в диалог с другим персонажем ставит ребенка перед необходимостью ясно, четко и понятно изъясняться. У детей улучшается диалогическая речь, ее грамматический и интонационный строй, развивается умение заканчивать фразу, и отвечать полным ответом на поставленные вопросы.

Инновационные технологии в развитии связной речи через театрализованную деятельность является «сказкотерапия», «куклотерапия». Особенность используемого цикла сказкотерапии состоит в том, что развитие личности дошкольника происходит в гармонии и согласованности с успешным овладением грамотной связной речью.

Сказкотерапия – интегрированная деятельность, в которой действия воображаемой ситуации связаны с реальным общением, направленным на активность, самостоятельность, творчество регулирование ребенком собственных эмоциональных состояний. Работа по развитию языковой личности дошкольника, включает два направления:

- игровую
- сказкотерапию;
- специальные занятия по обучению пересказыванию и сочинению сказок.

Существует целое направление, получившее название куклотера-

пии. Это метод лечения с помощью кукол, основанный на процессах идентификации ребенка с любимым героем мультфильма, сказки и с любимой игрушкой. В качестве основного приема воздействия используется кукла как промежуточный объект взаимодействия ребенка и взрослого (психолога, воспитателя, родителя, логопеда). Встреча с перчаточной куклой приводит ребенка за ширму, которая позволяет ребенку спрятаться и раскрыться. В кукольном театре очень важно развитие связной речи. Артист должен помнить текст, вовремя произнести его, одновременно с движением куклы и при этом передать эмоции.

Существует несколько классификаций игр в кукольный театр для детей дошкольного возраста.

- настольный кукольный театр: плоскостной (фигурки из картона, плотной бумаги, фанеры), сшитые (из кусочков ткани, меха, кожи, поролона), вязаные (крючком или на спицах из различных видов пряжи, чтобы они держали форму, их надевают на пластмассовые бутылочки или детские кегли), лепные (из глины по типу дымковской игрушки), деревянные резные (по типу богородской игрушки), пенопласта, коробок, природного материала, конусный, папье-маше, а также в основе настольной куклы может быть цилиндр, куб, пирамида;

- стендовый театр (фланелеграф, теневой, магнитный стендовый, стенд-книжка);

- театр на руке (пальчиковый, картинки на руке, варежковый, перчаточный, театр теней);

- театр марионеток (из папье-маше, поролона, пенопласта, из ткани, меха по принципу мягкой игрушки), движения воспроизводятся с помощью ваги - крестовины, к которой с помощью нитей крепится кукла

- театр кукол с «живой рукой». Эти куклы обладают яркими, выразительными возможностями, могут выполнять действия, несвойственные куклам других систем. Они состоят из головки, свободно свисающего плаща, в манжеты которого ребенок вставляет свои руки.

Для развития выразительной стороны речи необходимо создание таких условий, в которых каждый ребенок мог бы проявить свои эмоции, желания и взгляды, чувства, причем, не только в обычном разговоре, но и публично, не стесняясь посторонних слушателей. При обучении детей средствам речевой выразительности необходимо использовать знакомые и любимые сказки, которые концентрируют в себе всю совокупность выразительных средств языка и предоставляют ребенку возможность естественного ознакомления с богатой языковой культурой народа. Именно разыгрывание сказок позволяет научить

детей пользоваться разнообразными выразительными средствами в их сочетании (речь, мимика, напев, движения). Поэтому работу в этом направлении проводят, начиная с младших групп.

Знакомство детей с театром начинается с младшего дошкольного возраста. Именно в этом возрасте формируется интерес к театрализованным играм, складывающийся в процессе просмотра небольших кукольных спектаклей, которые показывают педагоги, взяв за основу содержание знакомых ребенку потешек, стихов или сказок.

Самыми доступными видами театра для младших дошкольников является пальчиковый и кукольный театры.

Пальчиковый театр – способствует развитию речи, внимания, памяти, формирует пространственные представления, развивает ловкость, точность, выразительность, координацию движений, повышает работоспособность, тонус коры головного мозга. Смысл этого театра заключается в том, чтобы стимулировать ребенка надевать себе на пальчики фигурки и пытаться рассказать сказки (разные, но обязательно по оригинальному тексту). Стимулирование кончиков пальцев, в том числе, ведет к развитию речи. Подражание движениями рук, игры с пальцами стимулируют, ускоряют процесс речевого и умственного развития ребенка.

К 4-5 годам происходит постепенный переход ребенка от театрализованной постановки взрослого к самостоятельной игровой деятельности. Дети осваивают разные виды настольного театра: вязаный театр, конусный театр, театр народной игрушки и плоскостных фигур и мягкой игрушки.

В старших группах работа над выразительностью заключается в следующем: продолжается работа по интонационной выразительности речи, закрепляются умения сочетать движения с речью, закрепляются умения произносить тексты с различной силой голоса и интонацией, развиваем мелкую моторику в сочетании с речью. В подготовительной группе уделяется большое внимание развитию связной речи, ее интонационной выразительности, продолжается развитие монологической и диалогической речи.

Театр картинок – этот вид театра способствует внесению разнообразия игры в группах детского сада. Такие игры развивают творческие способности и содействуют их эстетическому воспитанию. Маленькие дети очень любят смотреть картинки в книгах, но если картинки показать двигающимися, действующими, они получают еще большее удовольствие.

В старшем дошкольном возрасте дети освобождаются от комплексов и активно участвуют в театрализованных играх. Навыки кук-

ловождения, приобретенные детьми, позволяют объединять в одной театрализованной игре несколько видов театральных кукол различных систем. Значительно расширяется содержание театральной деятельности за счет самостоятельного выбора детей, дети привлекаются к режиссерской работе, развиваются навыки без конфликтного общения. В процессе работы над выразительностью реплик персонажей, собственных высказываний незаметно активизируется словарь ребенка «совершенствуется звуковая сторона речи, особенно диалог персонажей, ставит ребенка перед необходимостью изъясняться ясно, четко. У него улучшается диалогическая, монологическая речь и ее грамматический строй.

В подготовительной группе театрализованные игры отличаются более многоплановыми характеристиками героев, трудными для постановки мизансценами, в них действуют наиболее сложные в управлении куклы. У детей вызывает большой интерес изготовление кукол, масок, декораций, афиш и других атрибутов.

При игре в кукольный театр невозможно играть молча. Ведь ребенок становится и актёром, и режиссером, и сценаристом своего спектакля. Он придумывает сюжет, проговаривает его, озвучивает героев, проговаривает их переживания. Во время игры в кукольный театр еще более интенсивно развивается речь, обогащается опыт общения в различных ситуациях, количественно и качественно обогащается словарный запас.

Игра с куклами оказывает не прямое и незаметное всестороннее лечебно-воспитательное воздействие и помогает обрести чувство успеха именно в той области, в которой ребенок чувствует себя наиболее уязвимым. Игра с куклой предоставляет детям возможность полного раскрытия индивидуальных особенностей. В игре - слова ребенка должны оживить кукол и дать им настроение, характер. Играя с куклами, ребенок открывает свои затаенные чувства не только словесно, но и выражением лица, жестикуляцией.

Театрализованные игры дают возможность перейти от бессловесных этюдов к этюдам со словами, импровизировать с элементами ряженья на заданную тему. Играя, участвуя в спектаклях, дети охотно развивают свою речь, активизируют словарь. Вместе с этим дети учатся выражать себя в движении, свободно держаться не стесняясь. Для детей дошкольного возраста важны все компоненты театра и музыка, и костюмы, и декорации, а главное слово. Проблема владения словом, актуальна на сегодняшний день для всех возрастов. Частые репетиции дают детям возможность общаться, понять чувство партнерства, взаимовыручки, снимает скованность, ускоряет процесс ов-

ладения навыками публичных выступлений.

Таким образом, можно сделать вывод, что театрализованная деятельность даёт возможность использовать её как сильное, но ненавязчивое педагогическое средство развитию речи, ведь ребенок чувствует себя во время театрализованных игр раскованно и свободно.

Литература

1. Артемова Л.В. Театрализованные игры дошкольников: кн. для воспитателей дет. сада. - М.: Просвещение, 1991.
2. Маханева М.Д. Театрализованные занятия в детском саду: пособие для работников дет. садов. - М.: Сфера, 2001.
3. Антипина Е.А. Театрализованная деятельность в детском саду: Игры, упражнения, сценарии. - М.: ТЦ Сфера, 2009.
4. Мигунова Е.В. Театральная педагогика в детском саду. ТЦ Сфера, 2015.
5. Зацепина М.Б. Организация досуговой деятельности в дошкольном образовательном учреждении. – М.: Юрайт, 2017.
6. Акулова, О. Театрализованные игры. Дошкольное воспитание, 2015. - № 4.
7. Янушко, Е.А. Ознакомление с художественной литературой детей дошкольного возраста. Современное дошкольное образование. Теория и практика, 2015. - №3.
8. Алаторцева, Н.А. Возможности театрализованной деятельности в развитии творческих способностей детей дошкольного возраста. Психология и педагогика: актуальные проблемы и тенденции развития, 2018.

ПОСТРОЕНИЕ КРИВЫХ ВТОРОГО ПОРЯДКА С ПОМОЩЬЮ КОМПЬЮТЕРНЫХ ПРОГРАММ

Рублева Т.А.

КГУ «Школа-лицей г. Алтай», Казахстан

В наши дни, человека сложно представить без гаджетов. Активно развиваются информационные технологии. Это касается разных отраслей, будь то медицина, творчество, образование. В современной системе образования применяется разнообразное программное обеспечение, позволяющее как давать знания ученикам, так и проверять, насколько хорошо усвоены эти знания. Рассмотренные программы показывают пример применения компьютерных технологий в образо-

вании. В наши дни эта тема актуальна, так как программное обеспечение помогает учителям и школьникам предоставить материал наглядно, что способствует лучшему усвоению и запоминанию.

Курс геометрии содержит разнообразный материал, однако одним из ее центральных разделов является теория кривых второго порядка. Решение задач, связанных с кривыми второго порядка, иногда вызывают большие затруднения.

Некоторые понятия кривых второго порядка встречаются в физике. Например, по гиперболе движутся альфа-частицы в опыте Резерфорда при рассеивании их ядром атома; по эллипсам движутся планеты вокруг Солнца, по параболе – тело в однородном поле силы тяжести, брошенное под углом к горизонту.

К кривым второго порядка относятся окружность, эллипс, гипербола и парабола.

В настоящее время существует множества компьютерных программ, которые помогают выполнять построения кривых второго порядка, тем самым упрощая их исследование.

Повышение качества усвоения абстрактного математического материала возможно интегрированием методов математического моделирования и оснащенной динамической визуализации в компьютерном математическом пакете Maple. Для создания компьютерных моделей с требуемыми свойствами необходима разработка многопараметрических программных процедур автоматизированного исследования кривых второго порядка и их визуализации, что позволит осуществить информатизацию этого важного модуля учебной программы.

Для возможности проведения полного исследования кривых второго порядка в библиотеку AnalGeo встроены программные процедуры оснащенной визуализации кривых второго порядка – эллипса, гиперболы и параболы, соответственно, подверженных преобразованию движения.

Не только программа Maple позволяет визуализировать процесс построения кривых второго порядка. 3D MAX - это программа, позволяющей наглядно разобраться в теме: «Кривые 2-го порядка». 3D MAX позволяет построить данные графики более точно, что дает ему ряд преимуществ. Подобные программы вполне можно использовать и в других дисциплинах, где необходима демонстрация графиков функций, например в математике.

Для большей наглядности в программе будут представлены несколько видов преобразования графиков функций. 3 D MAX - программное обеспечение, предназначенное для реализации проектов

созданных в формате трехмерного моделирования, анимации и визуализации. При помощи различных средств имеется возможность создать проект, имеющий различные формы, а так же привязать проект к фотографии местности, подготовить к печати, настроить свет. Итоговым результатом программы является графическое фотореалистичное изображение или анимационный ролик. 3 D MAX является объектно-ориентированной системой трехмерного моделирования, предоставляющая полную свободу для творчества. Средства 3D позволяют создавать и редактировать поверхности любой формы для создания предметов любой сложности, от простых объектов интерьера или мебели до сложных, таких как механизмы и строительные конструкции.

Еще одна программа, которая позволяет выполнять построения кривых второго порядка в декартовых координатах Mathcad.

Для построения графиков используются шаблоны. Их можно выбирать двумя способами.

1. Выбор шаблона с помощью подменю График в меню Вставка

2. Выбор шаблона с помощью панелей инструментов. Для этого в панели Math необходимо щелкнуть по кнопке Graph (инструменты графиков) . Затем щелчком по кнопке панели Graph вставить поле графика соответствующего типа.

Незаполненный шаблон графика представляет собой большой пустой прямоугольник с шаблонами-местами ввода данных в виде темных маленьких прямоугольников, расположенных около осей абсцисс и ординат будущего графика. В них необходимо ввести выражения, задающие координаты точек графика по осям абсцисс и ординат. В общем случае это могут быть функции некоторой переменной x .

Если график уже построен, то при его выделении появляются крайние места ввода с автоматически введенными числами, которые служат для указания предельных значений абсцисс и ординат, то есть задают масштаб графика. Сначала рекомендуется использовать автоматическое масштабирование, а лишь затем выбирать более подходящий масштаб.

Особое внимание при построении графика следует уделить заданию пределов изменения переменной x . Различают упрощенный способ без задания ранжированной переменной, при котором пределы изменения задаются автоматически, и обычный способ с заданием ранжированной переменной. Упрощенный способ был рассмотрен ранее. При обычном способе необходимо ввести саму функцию и интервал её изменения, а лишь затем выбирать шаблон.

Вид графика можно изменять при помощи команд форматирова-

ния графиков. Для изменения формата уже построенного графика необходимо его выделить, щелкнув по нему. Выделенный график обводится сплошной линией с маркерами изменения размера.

Затем к выделенному графику можно применить команду Формат из главного меню и выбрать и выбрать в ней подменю график. При этом появляется диалоговое окно форматирования.

Это же диалоговое окно появится, если щелкнуть по выделенному графику правой кнопкой мыши и выбрать в появившемся меню подменю Формат или дважды щелкнуть левой кнопкой мыши по графику.

Все параметры форматирования относятся к выделенному графику и могут при необходимости меняться.

В пакете Mathcad также возможно построение кривых, заданных в полярных координатах и в параметрической форме.

Geogebra - еще одна программа позволяет исследовать кривые второго порядка для визуализации свойств кривых второго порядка. Geogebra представляет собой динамическое программное обеспечение всего курса высшей математики. Эта программа распространяется бесплатно, имеет интуитивно понятный интерфейс и является по-настоящему мобильной, поскольку работает как на стационарном компьютере или ноутбуке, так и на планшете или смартфоне.

Интерактивная геометрия программы geogebra позволяет строить фигуры в поле графического вида с помощью электронных аналогов различных чертежных инструментов на соответствующей панели. Аналитическая запись этих построений отображается в поле алгебраического вида. С другой стороны, координаты и уравнения можно задавать непосредственно в строке ввода, применяя специальные команды для выполнения сложных математических вычислений. Таким образом, на каждом чертеже тесно взаимодействуют алгебра и геометрия.

Наличие на построенном чертеже интерактивных элементов и динамического текста, позволит детально изучить свойства эллипса или самостоятельно установить некоторые закономерности.

Таким образом, одним из приоритетных направлений развития образования сегодня является его информатизация. Так, в процессе обучения математике использование компьютерных технологий призвано способствовать формированию основных понятий, организации работы с теоретическим и практическим материалом, приобретению необходимых умений и навыков, служить средством контроля и самоконтроля.

Литература

1. Александров А.Д., Нецветаев Н.Ю. Геометрия. - Новосибирск: Наука, 1990.
2. Метельский Н.В. Пути современного обучения математики. – Мн.: Университетское, 1989.
3. Ушаков А.В. Использование информационных технологий при изучении геометрии в педагогическом вузе. – Новосибирск: Педагогические науки, 2015.
4. Бугров Я.С., Никольский С.М. Высшая математика. Элементы линейной алгебры и аналитической геометрии: учеб. для вузов. - М.: Наука, 1988.
5. Ефимов Н.В. Краткий курс аналитической геометрии. - М.: Физматгиз, 1963.

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ

АЛТАЙ ТІЛДЕРІ ТУРАЛЫ ТЕОРИЯ. «АЛТАЙ ГИПОТЕЗАСЫ»

Нурланова А.Н., Бияров Б.Н.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Түркі тілінің дамуындағы алтай дәуірі - мерзімі жағынан әлі анықталмаған, ғалымдардың арасында дау туғызып келе жатқан мәселелердің бірі. Тілдерді салыстырмалы-тарихи тәсілмен зерттеп, туыстық, жақындығын анықтағанда олардың, ортақ белгілеріне сүйену қажеттігі бұрыннан айтылған болатын. Осындай туыстық белгілер түркі-моңғол тілдерінің арасында да бар және олар фонетика жүйесінде де, лексика мен грамматика құрамында да кездесетіндігін ескере келіп, бір топ ғалымдар түркі тілдері өз алдына бөлініп шыққанға дейін, алтай тілдері тобында болған деген топшылау айтады. Алтай тілдері табындағылардан: 1) түркі-моңғол тілдері, 2) тұңғыс-мәнжүр тілдері, 3) жапон-корей тілдері бөлініп шықты деген болжамды ортаға салады. Ал Ф.И. Страленберг, Х. Викнер, С.М. Широкогоров, Б. Калинин, М. Рясянен, Д. Шинор, А. Дильчар сияқты ғалымдар тіпті алтай тіл бірлестігінен де арыға барып, орал-алтай тіл бірлестігі теориясын ұсынады [1].

Бұл жоба бойынша: бір кездерде, уақыт кезеңі анықталмаған дәуірде орал тілдері мен алтай тілдері генеологиялық жағынан туыстас болған. Тайпалар одағының ыдырауы негізінде орал тілдері алтай тілдерінен бөлініп шыққан. Өз ретінде, уақыттың өтуіне байланысты, Орал тілдері екі топқа (угро-фин және самодий) ыдыраған. Алтай тілдері жоғарыда айтылған үш тармаққа бөлінген.

Орал-алтай тіл бірлестігін халықтардың этникалық құрамы жағынан да дәлелдеуге болады. Эстон ғалымы Ф. Видеман угро-фин халықтары (чуд халықтары) ертеректе Орта Азияда татар, моңғол, маньчжур халықтармен көрші өмір сүрген деген жорамал айтса, М. Кастрен (алтай теориясының негізін салушылардың бірі) угро-финдер Алтай, Саян тауларының айналасында, Орта Азияда, Обь, Ертіс, Енисей өзендерінің сағаларында өмір сүрген дейді. Бірақ кейінгі археологиялық зерттеулер бұл пікірлерді әлі дәлелдеп бере алған жоқ.

Орал-алтай тіл бірлестігі жайындағы пікірлерге негіз болатын бұл тілдерде ұқсастықтар бар. Мысалы: дауысты дыбыстардың үндесуі, дауысталардың ассимиляциясы, түбірдегі үнді дыбыстардың біршама ұқсастығы, жалғамалылық белгісі, жалпылық мағыналы түбірдің жекеше формасы арқылы беру мүмкіндігі, атау септігінің, тәуелдік

жалғауының болуы; анықтауыш, пысықтауыш, толықтауыштардың өздеріне катысты сезердің алдында тұруы, сандық сәйкестіктің болмауы, құрмалас сөйлемдердің көсемше, есімше формаларымен құрмаласуы т.б. Бұл сияқты ұқсастықтар қаншалықты қызықты болғанымен, типологиялық ұқсастықтан асып түсе алмайды. Себебі бұл тілдер аралығында дыбыстық немесе формалық сәйкестік жоқ.

Орал-алтай тіл бірлестігі туралы теория қазір көп айтылмайды, ал алтай тілдерінің өзара туыстығы туралы пікірлер қазіргі кезде де өзекті болып отыр. Алтай макросемьясына енетін тілдердің жеке-жеке зерттелуі дамыған сайын, оларды салыстыра қарастыру да дами түсті. Сөйтіп, осы тілдердің материалдарын өзара салыстыра зерттеудің барысында, фонетикалық, лексикалық, морфологиялық, синтаксистік деңгейде сәйкес құбылыстар мен ортақ тілдік заңдылықтар айқындалды. «Алтайлық тек тіл теориясы» қалыптасты. Бұл теорияны жақтаушы алтайтанушылар мыналар: Г.И. Рамстедт, Е.Д. Поливанов, Н.Н. Поппе, Б.Я. Владимирцов, В.И. Цинциус, О.П. Суник, Н.А. Баскаков, Б. Базылхан, Ш. Хаттори, С.А. Старостин, Т. Томортогоо т.б.

Кейбір ғалымдар тобы алтай тілдерінің туыстығына күмән келтіреді де, олар ұзақ уақыт көрші орналасқандықтан, лексикасындағы сөздер ауысқан дейді. Ол ғалымдарға В. Котвич, Дж. Клоусон, Г. Дерфер, Л. Лигети, А.М. Щербак т.б. жатады. Сонымен бірге алтай тілдеріне күдікпен қарайтын бір топ бар: Д. Шинор, И. Бенцинг, Г.Д. Санжеев т.б. Мұндай кереғар екі-үш пікір әлі шешімін таппаған «алтай гипотезасын» туғызды.

Орал-алтай тіл бірлестігінен гөрі алтай тілдері деген түсінік қазіргі тіл біліміне сіңісіп, көптеген қолдаушылар тауып отыр. Қазіргі кезде алтаист ғалымдардың халықаралық комитеті (Международный алтайстический комитет) және оның жыл сайын өтетін конференциясы (Постоянный интернациональный алтайстический конференции ПИАК) бар. Алғаш рет орал-алтай тіл бірлестігі теориясының негізін салған І Петрдің кезінде тұтқын болған швед офицері Ф. И. Табберт-Страленберг болатын. Сібірде ұзақ өмір сүріп, орал-алтай тілдерінің типологиялық ұқсастығына алғаш көңіл аударған. 1730 жылы езе еліне келген соң, ол туралы еңбек жариялайды. Бұл теорияның қолдаушылары болғанымен, айтарлықтай табысқа ие бола қойған жоқ. Кей ғалымдар [мысалы, Ю. Немет, Б. Коллиндер, М. Рясянен] орал-алтай тілдерінің ұқсас белгілерін, даулы мәселелерін дұрыс көрсете білді. Мысалы, Ю. Немет 300-ге жақын орал-алтай тілдеріндегі ұқсас элементтерді тауып, олар не ертедегі туыстықтың бір белгісі, не ертедегі қарым-қатынасқа байланысты тіл арасындағы ауыс-түйіс болуы ықтимал деген қорытынды жасайды.

Фонетиканы салыстырмалы-тарихи тұрғыдан зерттеу ХІХ ғасырда О. Бетлинг пен В.В. Радловтан басталса, ХХ ғасырда оны Е.Д. Поливанов жалғастырды, ал соңғы кезде бұл мәселелермен совет ғалымдарынан А.М. Щербак, Н.А. Баскаков, Б.А. Серебренников, Д.Г. Киекбаева, В.И. Рассадин, бұлармен қатар шетел түркітанушыларынан Г. Рамстедт, М. Рясянеи, В. Котвич, Г. Дерфер, Л. Лигети, Ю. Немет т.б. ғалымдар тікелей шұғылданып, құнды еңбектер жазды.

Салыстырмалы-тарихи зерттеулерде етістікке байланысты да көп мәселелер қарастырылады. Соның бірі - етістіктің түбір тұлғасы. Есімдер мен етістіктердің түбір тұлғасы о баста мағына жағынан ажыратылмаған, яғни кейбір түбірлер әрі етістік, әрі есім мағынасында қолданылған деушілер де бар. Бұл теорияны қолдаушылар - Ж. Дени, К. Гренбек, К. Броккельман, кеңес ғалымдарынан Э.В. Севортян, Н.А. Баскаков, А.М. Щербак, Б.М. Юнусалиев т. б. Тілдің ұзақ даму процесі көп сездердің мағынасы мен тұлғасын өзгертіп, араларын алшақтата беретіні рас. Осы тұрғыдан алып қарағанда түркі тілдер құрамында есім мен етістіктердің омонимдес тұлғасының мол болғандығын көреміз.

Лексиканы салыстырмалы зерттеу мәселесі ертеден-ақ, яғни М. Қашқари «Сөздігімен» басталғанын біз жақсы білеміз. Тілдің лексикалық ерекшелігін салыстыру Орта ғасырда өмір сүрген тілші-ғалымдардың сөздіктерінде де, зерттеулерінде де көптеп кездеседі. Отандық түркологтардың бұл саладағы табыстары да орасан зор. Тек Л. Будагов, В.В. Радлов және Э.К. Пекарскийдің сөздіктерін атап өтудің өзі бұл пікірімізге толық дәлел бола алады.

Алтай тілдерінің әр саласын жеке-жеке зерттеу бара-бара біртұтас жалпы зерттеуге ұласатыны белгілі. Мәселен, жапон, корей тілдерін осы мақсатта С.А. Старостин, А.Г. Азербаетар зерттесе, финугор тілдерін М. Рясянен, Х. Паасонен, Б. Коллиндер, Б. Мункачи, Г. Киекбаевтар қарастырды. Ал ең соңынан қосылған америка үндістерінің тілдері туралы (майа, кечуа, сиу т.б.) С. Викандер, Ә. Ахметов, М. Арибжанов, А. Каримуллин сияқты ғалымдар үлес қосуда.

Түркі тілдері туралы қазіргі кезде В. В. Радловтың сөздігіндей үлкен, бірнеше тілдердің материалын салыстыра жасаған көп томдық сөздік жоқ болғанымен, салыстырмалы-тарихи лексика үшін аса қажетті тарихи сөздік - «Древне-тюркский словарь» [Л. 1969] жарық көрген. Онда Орхон-енисей ескерткішінен бергі жердегі жазба ескерткіштерінің бәрі қамтылып, ғылыми жүйеге түсті. Кеңес түркологтарының тарихи лексикографияны терең де жан-жақты дамытуына бұл еңбектің маңызы зор. Бұдан басқа әрбір түркі тілдес республикада кейінгі кезде жарық көріп жатқан тарихи ескерткіштер мен диалекто-

логиялық материалдар, әр түрлі (екі тілдік, түсін дірме, терминологиялық) т.б. сөздіктер лексиканы тарихи-салыстырмалы жолмен зерттеуге толық мүмкіншілік тудырып отыр. Көне және орта ғасыр түркі жазба ескерткіштерінің тілі бойышша. Ә. Нәжіп, Э.И. Фазылов, Ә. Құрышжанов, А.К. Боровков, А.М. Щербактар тарапынан басылған сөздіктер, сондай-ақ Э.В. Севортянның этимологиялық сөздігі т.б. зерттеушілер үшін таптырмайтын байлық болып саналады.

Әдебиеттер

1. Қайдаров Ә., Оразов М. Түркітануға кіріспе. - Алматы, 1992.
2. Сағидолдақызы Г. Қазақ-моңғол топонимдеріндегі ортақ құбылыстар // Филол. ғыл. канд.дисс. - Алматы, 1993. – 143 б.
3. Ахметов Ә. Азия – Берингия - Америка немесе америкалық «үндістердің» азиялық тегі. - Алматы, 2003.

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚИТУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ МЕН ЖОЛДАРЫ

Ильясова Г.Б.

*Ж. Жабаяев атындағы жалпы білім беретін орта мектептің,
Қарағаш ауылы, Аягөз ауданы, Қазақстан*

XXI ғасырда Абай Құнанбайұлының рухани мұрасының маңызы зор. Осы орайда Елбасымыз Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Абай және XXI ғасырдағы Қазақстан» мақаласында: «Жаңғыру – өткеннен қол үзіп, тек жаңа құндылықтарға жол ашу деген сөз емес. Шын мәнінде, бұл – ұлттық мұраларымызды бүгінгі оң үрдістермен үйлестіре дамытуды көздейтін құбылыс. Бұл ретте, біз Абайды айналып өте алмаймыз. Себебі, ұлы ойшыл осыдан бір ғасырдан астам уақыт бұрын ұлтты жаңғыруға, жаңа өмірге бейім болуға шақырған», -деп пікір қалдырған [1, 6 б.]. Олай болса бұл жауапкершілікті жүзеге асыруда әсіресе балабақшадан бастап білім беру ордаларының мұғалімдері, тәрбие жетекшілері атсалысуда. Ақынның шығармаларын насихаттау арқылы жас өскінді тәрбиелеу - басты мақсатымыз.

Ғұлама ойшыл Әл-Фараби айтқандай: «Тәрбиесіз берілген білім-адамзаттың хас жауы», - делінгендей, қазіргі жаһанданған заманда ұрпақ тәрбиесі кімді де болмасын алаңдатып отыр. Әл-Фарабидің тәрбиені білім-ғылымның көзіне айналдырып, онсыз берілген білімнің кесапаты туралы айтылған тұжырымы қазіргі білім ордалары үшін

басты ұстанымдарға айналды. Қазіргі таңда тәрбие мәселесі - өте күрделі үдеріс.

Бүгінгі тәрбиенің басты міндеті адамзат мәдениетінің сан ғасырлық өркениеттік жетістіктері мен ұлттық рухани-мәдени байлықтарын саралай отырып меңгерту, сөйтіп, оқушы жастарды нарықтық экономикаға бейімделген, өмірге икемделген, жан-жақты жетілген, қабілетті, кез-келген тұтқиыл жағдайлардан жол тауып шыға алатын ынталы да іскер, табанды да талантты отансүйгіш азамат етіп тәрбиелеу болып табылады [2, 6 б.]. Осыған байланысты қазіргі уақытта білім беру ордаларының қай саласында болмасын ұлттық құндылықтарымызды жаңғырта отырып, халықтық педагогика негізінде білім беру көздеп, мақсат етіп отыр.

Мектеп – өскелең ұрпақты тәрбиелеу жүйесіндегі шешуші буын. Оның жас ұрпақты тәрбиелеудегі рөлі өте зор. Бүгінгі білім беру ісінің негізгі нысаны – жас ұрпақтың біліктілігін қалыптастырып қана қоймай, олардың бойында ақпаратты өздері іздеп табатын және талдай алатын, сондай-ақ ұтымды пайдалана білетін, жылдам өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеге лайықты өмір сүріп, қызмет жасауға қабілетті тұлғалық қасиеттерімен қоса, адами тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру болып отыр. [3, 87 б.].

Яғни, оқытудағы басты мақсатымыз: оқушының рухани ізденісіне жол ашу, өзін-өзі, өзгелерді тану, дүниені, айналадағы қоршаған орнату тану, ұлттық құндылықтарын танып, біліп өсу міндет етілмек. Рухани құндылықтың көзі этнопедагогикада, ұлттық құндылықтарымызда десек, сол арқылы баланы тәрбиелеу – заман талабы. Еліміздің ертеңі сауатты, білімді ұрпағында екендігін ескерсек, сол білімді де салауатты, жан-жақты дамыған, қабілетті ұрпақты тәрбиелеуде, оларды елін, жерін, туған тілі мен салт-дәстүрін, ата-баба тарихын сүйетін ұлтжанды азамат етіп шығаруда этнопедагогика пәнінің маңызы мен атқаратын қызметінің аса мәнді екені даусыз.

Ал бұл ұлағатты мақсаттың тиімді іске асуы бала тәрбиесінің қайнар көзі бастауыш мектепке тәуелді болатыны айдан анық. Адамға табиғатынан берілетін білім мен тәрбиенің басым бөлігі бастауыш мектепте қабылданатыны ғылымда да жан-жақты қарастырылып, дәлелденген. И.Г. Пестолицци тәрбиенің мақсаты балаға бастауыш білім, еңбек, ақыл-ой, дене тәрбиесін беріп, жан-жақты және үйлесімді дамыту деген. Яғни, ғалымның тұжырымдауынша, бастауыш сыныптан бастап балаға тәрбиені мақсатты жүргізу жан-жақты жүргізу керектігін айтады [4, 244 б.].

Бастауыш мектеп педагогикасы – кіші оқу жасындағы балаларды тәрбиелеу, білімдендіру, оқыту заңдылықтарымен айналысып, сол

зандылықтарға орай білімдерді тәжірибелік іс-қызметте тиімді пайдаланудың жолдары мен әдістемелерін нақтылап ұсынушы ғылым.

Әр халықтың өзіне тән, тарихи-әлеуметтік даму ерекшеліктері мен өмір-тіршілігіне, тұрмыс-салтына, дәстүрлеріне байланысты дүниетанымдық, рухани-материалдық, мәдени құндылықтары қалыптасады. Ғасырлар өткен сайын халықтың мәдени мұрасы толысып, ұрпақтан-ұрпаққа аманат етіледі. Осындай мәдени де рухани ұлттық құндылықтарымызға бай қазақ халқы - небір тарихтың иесі. Қасиетті қазақ елі – ұлттық құндылықтың бесігі, қазақ даласында небір өнер иелері дүниеге келді.

«Мәдени мұраларды жүйелеп, оларды қалпына келтіру, сақтау, одан әрі дамыту ісіне кең көлемде білек түре кірісетін кез келді. Ұлттық мәдениетімізді ұлықтап, бар мен жоғымызды түгендеп, жүйелеп келесі ұрпаққа аманат ету - «Мәдени мұра» бағдарламасының басты мақсаты болуы тиіс» - деп, болашақ ұрпақты тәрбиелеуде ұлттық мәдени мұраның мүмкіндігі мен мақсатын айқындап берген болатын. Қазақ халқының өте әріндегі ата-бабаларының өмір сүрген кезінен бастау алып, күні бүгінге дейін кәдесіне жарап келе жатқан рухани мұраның бірі - халықтық педагогика [5, 13 б.].

XX ғасыр техникалық ғылымдардың даму ғасыры болса, XXI ғасыр гуманитарлық ғылымдар ғасыры болмақ. Мұндай қажеттілік бүгінгі қоғамды ізгілендіру мақсатынан туындап отырғаны айғақтайды.

Ғылымның жедел түрде дамуы, техникалық прогресс, қазіргі заман талабы бастауыш сынып оқушыларының жан-жақты терең ойлау қабілеттіктерін арттырып отыр. Сондықтан да бәсекеге қабілетті, рухани бай, білімді де шығармашыл тұлғаны қалыптастыру үшін мәдени мұраларымызды, салт-дәстүрлерімізді меңгертуіміз, санасына сіңіртуіміз қажет. Білім берудің басты мақсатының бірі - құзыретті тұлғаны дамыту болса, күтілетін нәтиженің бірі - мәдениет танымдық құзырет. Ол дегеніміз – жалпы адамзаттық мәдениет жетістіктері негізіндегі іс-әрекет тәжірибесін және қоғамдағы дәстүрлер мен жеке, отбасылық және әлеуметтік өмірдің мәдениет негіздерін, этномәдениеттік құбылыстарды игеруге мүмкіндік беретін ұлттық ерекшеліктерін тани білу. Адам мен қоғамның дамуындағы ғылымның ролін түсіну. Өзінің халқының мәдениеті мен әлемнің мәдени көп түрлілігін түсіну.

Бастауыш сыныптарда қаланған құндылық негіздер бала тұлғасының бұдан кейінгі жас кезеңдеріндегі қалыптасуына да әсерін тигізеді. Бұл жөнінде В.В. Давыдов, В.С. Мухина сынды ғалымдар өз еңбектерінде жазған болатын. Жалпы кіші мектеп жасы құндылық бағдар қалыптастыру жұмысын тиімді іске асыру үшін біршама мүмкіндіктердің бар екендігімен ерекшеленеді.

Балалардың бұл мүмкіндіктерін олардың мынандай қасиеттерімен түсіндіруге болады:

- бұл жастағы балалардың эмоциялық көңіл күй көтеріңкілігі;
- сыртқы әсерлерге берілгіштік қасиеттері;
- жағымды құндылықтар әлеміне бағытталғандығы.

Бастауыш сынып оқушыларының жасқа байланысты осындай ерекшеліктері олардың барлық іс-әрекетінен оқу, ойып, қарым-қатынас еңбек көрініс тауып отырады.

Өсер ұрпақты еңбек пен ілімге баулуда мектеп пен мұғалімнің алатын орны ерекше. Ал оқушыларға адамгершілік тұрғыдан білім беру ісіне қойылатын бүгінгі талаптардың мән мағынасы айрықша зор. Оны әлемдік руханияттардың ортақ мәселелерін бағдарлай білу және ұлттық болмыс - менталитеттік ерекшеліктерге қанық болу деп саралауға болады.

Жалпы, қазақ педагогикасында күллі адамзатты адами қасиеттерге, өнер-білімге, еңбекқорлыққа, адамгершілікке шақырған үн жазба әдебиетінің негізін қалаған ұлы Абайдан бастау алады. Абай Құнанбаев талап, еңбек, терең ой, қанағат, рақым сынды жеке тұлғалық жақсы сапаларды қалыптастыру мақсатын қойып, өсек, өтірік, мақтаншақ, еріншектік, бекер, мал шашпақ сияқты зиянды әдеттерді жоюға шақырады.

Халықтың педагогикалық даналығы Абайдың бүкіл қоғамдық қызметі мен идеялары аумағын қамтиды. Оның тәрбие мақсаты мен бағыттары жайлы ойлары халықтық, талаптары халықтық, көптеген шығармаларының мазмұны халықтық. Халық мақал-мәтелдерін ол өзіне тірек, сипаттауды керек етпейтін қағида ретінде пайдаланады, олардан өз ойларына дәлелдемелер табады [6, 94 б.]. Қазақ поэзиясының шұғылалы шыңына айналған Абай поэзиясы – тәрбиенің көзі, адамдықтың құралы. Ақынның қай өлеңін алмаңыз, жамандықтан жирендіріп, жақсылыққа үндеген азамат ақынның үні жатады.

«... Бүгінгі жаһандану дәуірінде, ақпараттық технологиялар заманында Абай сөзі баршаға ой салуға тиіс...», - деген Елбасы Қасым-Жомарт Тоқаевтың сөзінде айтылғандай, Абай тағылымына, ақынның өнер-білім жолындағы ізденісіне соқпай өту мүмкін емес. Әсіресе, Абай тағылымы мектепте білім мен тәрбие берудің көзі десек те артық емес.

Төменде тәжірибеміздегі Абай шығармашылығын оқытудың тиімді әдіс-тәсілін, тапсырмаларды ұсынып отырмыз.

Әдебиет сабағы, 3-сынып, Сабақтың тақырыбы: «Қазақтың бас ақыны».

Тапсырмалар	Мәтін	Әдіс-тәсілдері								
<p>1. Түсініп оқы. Берілген үлгі бойынша жауап бер.</p> <table border="1" data-bbox="245 398 579 528"> <tr> <td>Бұрыннан білемін</td> <td>Жаңа мәлімет</td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> </tr> </table> <p>1.1. «Мен таныған Абай кім?»</p> <table border="1" data-bbox="228 656 579 786"> <tr> <td>Ахмет Байтұрсыновтың пікірі</td> <td>Өз пікірім</td> </tr> <tr> <td> </td> <td> </td> </tr> </table>	Бұрыннан білемін	Жаңа мәлімет			Ахмет Байтұрсыновтың пікірі	Өз пікірім			<p>Қазақтың бас ақыны – Абай (шын аты –Ибраһим) Құнанбаев. Одан басқа біз білетін ақын болған жоқ. Сөздің шырайлы, ажарлы болуына ойдың шеберлігі керек. Ұнамды, орынды болуына шыншылдық керек. Мағыналы, маңызды болуына білім керек. Абайда осы үшеуі де болған.</p> <p style="text-align: right;">Ахмет Байтұрсынұлы</p>	<p>«Ойлан, жұптас, бөліс» әдісі</p> <p>Миға шабуыл әдісі</p> <p>ҚБ Бес саусақ</p>
Бұрыннан білемін	Жаңа мәлімет									
Ахмет Байтұрсыновтың пікірі	Өз пікірім									
<p>2. Мәтінді түсініп оқы</p> <p>I топқа: Абайдың аналары</p> <p>II топқа.</p> <p>«Е-е... Бұлдыр-бұлдыр күн өткен. Бұрынғыда кім өткен...»</p> <p>III топқа. Абайдың қабілеті</p> <p>3. «Стоп-кадр» әдісі.</p> <p>М. Әуезов туралы мәлімет беру.</p> <p>3. «Суреттер сөйлейді» тапсырма.</p> <p>Берілген суретке қарап, әже мен бала ақын туралы әңгіме құрастыру.</p> <p>4. «Ойлан, тап» тапсырмасы.</p> <p>Берілген сөзжұмбақты шешу.</p> <p>Іздендіру бағытындағы шығармашылық</p>	<p style="text-align: center;">Бала Абай</p> <p>I топ</p> <p>Биыл Абайдың жасы он үшке толған еді. Бойы өскен. Қол-аяғы ұзарған.</p> <p>Ол атқа мініп жүруге жарғанымен, үйден көп шықпайды. Өзге балалардан гөрі, басқа бір ермек, бөлек бір дос тапты. Онысы - әжесі. Одан қала берсе шешесі. Абай биыл ғана анық байқағандай. Мұның әжесі біртүрлі әңгімеші екен. Қызық сөйлейді. Әңгімесін дәмді ғып, қызықтырып айтады.</p> <p>II топ.</p> <p>Бірде Абай сырқаттанып жатып, әжесінен әңгіме айтуын сұраған.</p> <p>-Е-е... Бұлдыр-бұлдыр күн өткен. Бұрынғыда кім өткен... - деп, кішкене тақпақтай бастап еді. Абай оны ұғып қалыпты, келесі жолы әңгіме сұрағанда әжесінің</p>	<p>Топтық жұмысы</p> <p>«Ойланып отырған үштік» әдісі</p> <p>Венн диаграммасы</p> <p>«Суреттер галереясы» әдістері</p> <p>«Стоп-кадр» әдісі</p> <p>«Балалар философиясы» /шығармашылық жұмыстар орындау/.</p> <p>ҚБ Бағдаршам, Бас бармақ, Бағалау парақтары</p>								

<p>тапсырмалар: -«Е,е... Бұлдыр-бұлдыр күн өткен...» /өз еріктерімен ертегі құрастыру» -«Әжемнің ертегісі» тақырыбында ой толғау. - «Абайдың достары» мәтінге сүйеніп мінездеме беру. -«Ертегі тыңдағанды ұнатасың ба?» шағын интербелсенді ойын.</p>	<p>тізесінен ақырын қағып: -Е-ее Бұлдыр-бұлдыр күн өткен. Бұрынғыда кім өткен... - деп, тағы да әңгіме тілегенін білдіруші еді.</p> <p>III топ. Әжесі әуелде көп-көп ертегілер айтқан. Абай қажымай, жалықпай, ылғи ынтыға тыңдайтын. Кейде әжесі шаршап айтпай қойса, шешесіне жабысатын. Ұлжан да көп әңгіме білуші еді және ол көбінесе өлең сөзді жиі айтатын...</p> <p style="text-align: right;">М. Әуезов</p>	
---	--	--

Сабақта оқушыларды топтық, жұптық жұмыстарға жұмылдыра отырып, өз ізденістерімен шығармашылық жұмыстар жасауда мұғалім тарапынан ынталандыру, қолдау көрсетіліп отырылады. Әрине, бір сағатта ақын туралы мәліметтерді қамту оңайға түспесін анық. Ақын мұрасын оқушыларға насихаттау сағаттан тыс жұмыстарда да өз жалғасын «Абай аулына саяхат», «Жидебай – ұлылар мекені», «Абайдың аналары» сынды танымдық сағаттармен жалғасын табуда. Ең бастысы, қазіргі таңда жас ұрпаққа ұлы ақынның өмірін, өскен ортасын, білім-ғылым жолындағы ізденісін үлгі ете отырып, білім алудың жолын көрсетудің өзі тағылым болмақ. Бұл - ақын мұрасының мәңгілік қазынамыз, ұлттық құндылығымыз екендігінің айғағы.

Қорытындылай келгенде, қазіргі білім жүйесінде ұлттық құндылықтарымызды жаңғырта, насихаттай оқыту мен тәрбиелеудің әдіс-тәсілдері, жаңа инновациялық технологиясы енгізіліп отыр. Ал оны жүзеге асыру ұстаздың зерттеушілік ізденісіне орай нәтижелі болмақ.

Әдебиеттер

1. Тоқаевтың Қ.-Ж. Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан // Егемен Қазақстан, 2020.
2. Қалиев С., Молдабеков Ж., Иманбекова Б. Этнопедагогика. – Астана: Фолиант, 2008.
3. Бабаев С.Б. Бастауыш мектеп педагогикасы. - Алматы, 2004.
4. Құрманалиев Ш., Мұқанова Б., Ғалымова Ә., Ильясов Р. Педа-

- гогика. - Астана, 2010.
5. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, 2010 ж. 07.12. № 1118
 6. Қалиев С., Молдабеков Ж., Иманбекова Б. Этнопедагогика. – Астана: Фолиант, 2008.

ШЕШЕНДІК СӨЗДЕРДЕ КЕЗДЕСЕТІН ТҰРАҚТЫ СӨЗ ТІРКЕСТЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІ

Дүйсембаева А.Ш., Едильбаева Г.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазақ ауыз әдебиетінің бір саласы – шешендік сөздер. Шешендік сөздер – ақындық айтыс секілді, қазақ ауыз әдебиетінің өзіндік ерекшеліктерін көрсететін негізгі жанрлардың бірі.

Жазушы шеберлігін, жалпы тіл мәдениетін көтеруде мақал – мәтелдермен бірге шешендік сөздерді мұқияттап жинап, зерттеп, сұрыптап, жариялаудың әдеби мәні зор. Өйткені сөз өнерінің шешендік, тапқырлық, нақыл сөздері, мақал – мәтелдер сияқты, ойды кеңейтіп, тілді байытатын мазмұнды да көркем сөз үлгілері.

Қазақ шешендерінің басқа шешендік өнерден өзіндік ерекшеліктері бар. Ең алдымен, қазақ, шешендерінің сөздері ауызекі айтылып, қағазда емес, ауызда – халық жадында сақталған. Сондықтан олар сол – бастапқы қалпында емес, бізге ұзын – ұрғасы, үзік – жұрнағы ғана жеткен, олардың өзі де ауыздан – ауызға көшіп, ауыса жүріп өңдеу – жөндеулерге көп ұшыраған; сан ұрпақтың, талай таптың санасынан, екшеп – елеуінен өткен, сөйтіп, қысқарған, ұстарған, жалпы халық шығармасына айналған.

Фольклордың басқа жанрлары сияқты шешендік сөздер де көп нұсқалы болады. Енді бір ескеретін нәрсе, үлгілі сөздердің бүкіл қазақ еліне көп таралғандығы және бір сөздің азды – көпті өзгеріспен әр жерде, әркімнің (әдетте, сол жерлік, сол елдік адамның) атынан айтылатындығы. Әрине, бұл аталы, ақылды сөзді өз ортасынан шыққан белгілі, беделді кісінің атынан тарату - әркімнің өз шыққан төбешігі биік болсын дейтін ескі рушылдық сананың ен – таңбасы. Осының өзі де бізге жеткен сөздердің жалпы халықтығын және оны өңдеп – жөндеуге әр дәуірдің, әр рудың өкілдері қатысқанын аңғартса керек.

Әр адамның сөйлеу, жазу - стилі әр түрлі. Әр қазақ шешендік сөздерін бір – бірімен салыстырғанда, ондай айырманы, ерекшелікті

байқау қиын. Бұл да шешендік сөздердің халықтық сипатын көрсетеді. Демек, шешендік сөздерді алғашқы айтушы жеке адамдар болғанмен, оны кейін өңдеп – жөндеуші, сақтаушы – халық, сондықтан оның шын иесі – авторы да халық дейміз.

Ал шешендік сөздерде шешендер жайындағы аңыз - әңгімелерде есімдері жиі аталатын адамдардың бәрі бірдей автор емес, көпшілігі дайын нұсқаларды жаттап орындаушылар, қажетті жерде өңдеп, өзгертіп пайдаланушылар деуге болады.

Шешендік сөздер ас - тойларда, жәрмеңкеде, жиындарда айтылатын дау – тартыс, ақындық, шешендік айтыстармен ғана шектелмеген. Жазда жайлауда жиі болатын ас – тойларда, мәжіліс – жиылыстарда, жай қонақта, көпті көрген қарттар үлгілі, өнегелі сөз айтып отыратын салт болған. Сондықтан да бізге жеткен осы шешендік сөздерді талдай келе, қазақ тілі сөздік қорының айшықты да, мәнерлі де, бай саласының бірі тұрақты сөз тіркестерін қарастырып көрейік. Осындай көркем, пәрменді, бояуы қанық алуан түрлі тұрақты тіркестерді халық өз мұраларында орынды пайдаланып, ұрпақтан – ұрпаққа жеткізіп келеді.

Фразеологизмдер – жазу, сөйлеу тілінің ажарын кіргізіп, құдыретін арттыра түсетін, көңілдегі көрікті ойды бейнелеп, астарлап, өзіндік бояу – нақышымен жеткізетін, көркем сөз қазынасында қорланып, қолдануға дайын тұратын, қалыптасқан сөз тіркестері. Фразеологизмдер – тіл қазынасының байырғы да құнарлы қабатына, көркем сөз қорының сүбелі саласына жататын сыры мол, мазмұны терең, қолданыс аясы кең құбылыс [1].

Фразеологизмдердің тіл байлығымыздан ерекше орын алып, көптеген ғылыми зерттеулердің объектісі болуының себебі, біріншіден, олардың сан жағынан көптігі (қазақ тілінде 20 мыңнан астам), екіншіден, тілдегі қолданыс аясының кеңдігі, үшіншіден, мазмұн – тақырып жағынан ауқымдылығы және, төртіншіден, тіл практикасында жиі кездеседі. Фразеологизмдер сонымен қатар барынша рухани өмірдің байлығын жан – жақты сипаттауда да ерекше қызмет атқарады.

«Фразеологизм» деген термин тіл білімінде екі түрлі мағынада – біріншіден, тілдегі тұрақты тіркестерді зерттейтін ғылым деген мағынада, екіншіден, белгілі бір тілдегі тұрақты сөз тіркестерінің жиынтығы деген мағынада қолданылады.

Фразеологизмдер тарихи категория. Олар ұзақ тілдік қолданыстан кейін ғана тұрақтылыққа ие болады.

Қазақ тіліндегі фразеологизмдер негізінен үш топқа жіктеледі

1. Фразеологиялық тұтастық. Бұл топқа фразеологизмнің құрамындағы сөздер бір – бірімен тұтасып, әбден жымдасып кеткен, олар-

дың мағыналық жігін ешқандай ажыратуға болмайтын тұрақты тіркестер жатады. Фразеологиялық тұтастық жеке сөздердің тұтас жиынтығынан пайда болғанымен, олар іштей түрлі бөлшектерге бөлінбей, іс - әрекетті, сапа мен белгіні, зат мен құбылысты бір бүтін атау ретінде көрсетіп бере алады. Шешендік сөздерде фразеологиялық тұтастықтар жиі қолданылады. Оларды шешендер сөздері мәнерлі, мәнді, естіген құлаққа жағымды тиетін деп те қолданған.

Қара қылды қақ жарған – фразеологиялық тұтастық. Мағынасы тең таразы, әділдік туралы айтылады. Билерді әділ, дұрыс шешім айтқан кезде «қара қылды қақ жарған» деп айтқан [2, 108].

Қырғи қабақ болу дегеннің мағынасы І. Кеңесбаевтың «Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі» деген еңбегінде бір – бірімен ренжису, өкпелеу деп көрсетілген. Бұл да фразеологиялық тұтастық. Шешендік сөздерде екі ел арасындағы келіспеушілік туралы айтқан кезде қолданылған.

Қасықтай қанымызды, шыбындай жанымызды салып көреміз. Бұл да тұтастықтың мағынасы – жан – тәнін аямай, ақырғы демі біткенше, өмірінің ең соңғы, ақырғы сағатына дейін дегенді білдіреді. Шешендер тілінде жаугершілік кезінде қолданылған. Көбінде осы тұтастықты өз күшімізді, жанымызды аямаймыз деген ойларын білдіру кезінде қолданған.

Көңілің ашылады – бұл тұтастықты бір нәрсеге немесе біреуге сүйсініп, көңілдері көтеріліп қалған кездерде шешендер қолданған. Сөздіктегі мағынасы – қуантады, сүйсіндіреді, көңілінді көтереді деп берілген.

Атқа мінерлер. Сөздіктегі мағынасы пысық, белсенді кісі деп көрсетілген. Шешендік сөздерде де осы мағынасында қолданылған. Ауылдың атқа мінерлері дауды аяқсыз қалдырады дегеніңіз бе?

Көкірегі ояу, көңілі жүйрік. Сөздіктегі түсіндірілген мағынасында - білгіш, оқыған, арғыдан ойлайтын адам дегенді білдіреді. Шешендік сөздерде «Көкірегі ояу, көңілі жүйрік Мұғал қарт.» деген сөйлемде қолданылған [2, 42]. Сөздіктегі мағынасымен шешендік сөздердегі мағыналары бір – бірімен сәйкес келіп тұр.

Шыр жұқтырмады. Бұл тұтастық шешендік сөздерде денсаулыққа байланысты қолданылған. Мағынасы оңалмады, секірмеді, қоң бітпеді дегенді білдіреді.

2. Фразеологиялық бірлік. Бұлар орын тәртібі жағынан өте тиянақты болып келеді. Алайда құрамындағы сөздердің мағынасының қаншалықты тасалануы, я болмаса тасаланбауы жағынан елеулі өзгешеліктер болды. Бұлар ең алғашқы еркін тіркесті ауыс мағынада қолданудан келіп шығады. Мәселен, *ескі жараның аузын ашты* дегеннен

өткенді қайта қозғады мағынасын түсінеміз. Бұл мағынаның жасалуында, сөз жоқ, ең алғашқы еркін тіркестегі тура мағынасы негіз болған. Сол сияқты шешендік сөздерде кездесетін *өмір кеітті* деген фразеологиялық бірліктің беретін мағынасы тіршілік етті немесе өмір сүрді дегенді білдіреді.

Атарға оғы жоқ деген фразеологиялық бірліктің шешендік сөздерде қолданылу мағынасы қатты қаһарланып, ашуға мінген кісі туралы айтылады. Немесе істерге ешқандай амалы жоқ дегенді білдіреді.

Ат басын бұрды бірлігінің беретін мағынасы келе жатқан адамның немесе жолаушының бағытын өзгертуі, бұрылуы туралы. Бірақ бұл жерде атпен келе жатқан жолаушы туралы емес жаяу жүргінші жайлы сөз қозғалған.

Ауылы аралас, қойы қоралас. Бұл бірліктің негізгі беретін түсінігі аралас – құралас отыру, байланыста, қатынаста болу дегенді түсіндіреді. Шешендік нақыл сөздерде де осы мағынасында қолданылған.

Қанжығаға байлады. Шешендік сөздерде қолданылған кездегі мағынасы ауланған, алынған малды қанжығаға, біреудің қанжығасына байлап беру, сыйға тарту дегенді айту үшін қолданылған. Қазіргі күнде бір нәрсені, бір затты олжалаған кезде, сыйға берген кезде қолданылып жүр.

Бірақ беретін мағынасы бұрынғысына ұқсас, тек бастапқы мағынада ат және ауланған аң жайлы сөз болса, қазіргі күнде олар туралы сөз алмайды, сыйлық, олжа жайлы айтылады.

Көзден таса болу. Беретін мағынасы жоғалу, көзге көрінбей кету, ізім - қайым жоғалу. Шешендік сөздерде де осы мағынасынан ауытқымаған.

Атадан асып туды. Бірліктен түсінетініміз елден ерекше болып туды деген. Шешендік сөздерде де ерекше, бәрінен артық болып жүрген адамды айту кезінде қолданылған.

Арқаға қақты. Мақтады, мадақтады, қолпаштап көтермеледі, мәпелеп күтті, әлпештеді деген ұғымды білдіреді. Осы сөздікте көрсетілген мағынасын шешендік сөздерден де көре аламыз, яғни, билер сөзінде де осы мағынасында қолданылған.

3. Фразеологиялық тізбек. Бұлар еркін тіркесті ауыспалы мағынада қолданудан келіп шығады. Мұнда ерікті мағынасындағы сөз бен фразеологиялық қалпындағы сөздің тіркесуінен жасалып, сол тізбек күйінде қолданылады. Мысалы, *бота көз, қоян жүрек, қара бет* [2, 10].

Фразеологиялық тізбектің құрамындағы ерікті мағынасындағы сөздің сан алуан сөздермен тіркесіп жұмсалыу қабілеті болса, фразеологиялық мағынадағы сөз бірді – екілі сөзбен ғана шектеліп қолда-

нылады. Шешендік сөздерде фразеологиялық тізбектің орны ерекше. Өйткені шешендер оларды өте жиі қолданған. Мысалы, қара сөз. Сөздікте екі түрлі мағынасы көрсетілген: 1. ауызекі халық сөзі. 2. Өткір, шешен сөз. Сол сияқты қараңғы адам мағынасы оқымаған кісі дегенді білдіреді. Қаршадай бала – жап – жас, кіп – кішкентай бала дегенді білдіреді. Қара су – тек қана су, жай ғана судың өзі дегенді білдіреді.

Бұлардан басқа мынадай фразеологиялық тізбектерді кездестіруімізге болады: *ауқатты адам* – тұрмысы күйлі, шаруасы бай адам; *қара жер* – жер беті бейнеленіп айтылып тұр; *қамқа тон* – қымбат жібек матадан тігілген сырт киім; *қызыл тіл* – шешен, орамды, жүйрік тіл; *қара қазақ* – қарапайым халық, қарапайым ұлт немесе қарапайым адам, және т.б.

Фразеологизмдердің кейбір стильдік ерекшеліктері жайлы айта кетейік. Қазақ тіліндегі сан алуан тізбектер нақты қолдану ретіне қарай бірде фразеологизм, бірде еркін тіркес реңкінде келе береді. Мысалы, *көз қырын салды* деген тіркесті сөз ішінде, ауық – ауық көз қырын салып қойып отырды дейтін болсақ, еркін тіркес болады да, балама көз қырыңды сала жүр десек, тұрақты тіркес боп шығады. Сол сияқты *бармағын тістеді* дегеннің тура мағынасы «саусақты ауызға салып тістеді» болса, ауыс мағынасы – «қатты өкінді», «опық жеді»; мұзға отырып қалды дегендердің де беретін негізгі, тура мағыналарынан басқа, «алданып қалды», «күр алақан қалды» деген сияқты ауыс мағыналары бар.

Еркін тіркестер үнемі экспрессив мағына бере бермейді. Белгілі бір тізбектің әрбір мүшесі кез келген басқа бір сөзбен емін – еркін жалғаса келе, әр алуан лексика – грамматикалық тұлғаларға ие болады. Басқаша айтқанда, еркін тіркес сөйлеу процесінде қатаң меже дегенді білмейді. Өз маңындағы басқа сөздермен қарым – қатынасқа түсіп, лексика – семантикалық және стилистикалық тұрғыдан жаңғырып отырады. Тұрақты тіркес ішіндегі сөздер бұлайша «еркін» қимылдай алмайды; сөздің лексика – грамматикалық өрісі «табиғаты жалқы» тіркеске тәуелді болады. Сөз тізбектері өзгеше бір лексика – грамматикалық «қалыпқа» түсіп, осы тұлғада тұрып қана белгілі бір семантика – стилистикалық қызмет атқарады. Алайда семантика – стилистикалық жағы «жіліктің майлы басы» екен деп тұжырым жасауға болмайды. Тұрақты сөз тіркесінің грамматикалық тұлғасы мен дыбыстау жағына мән бермеу әбестік болар еді. Бұлардың бәрі де өзара бір – бірімен байланысқан, бірінсіз екіншісі өмір сүре алмайтын құбылыстар.

Қоғам, тіл иесі – халық нақты өмір сырын, шынын тіл арқылы

біледі. Ана тілінің тағдырына, өткен – кеткеніне, болашағына немқұрайлы қарамайды. Халық жүйесін тауып сөйлеуді мақұл көреді. Сөзді, сөйлемді орынды қолдануды ұнатады. Сөз мағынасын, сөйлем сазын, қат - қабат еркін, тиянақты сөз тіркестерін, мақал – мәтелдерді халық сұрыптап, өз ой елегінен, өмір талқысынан өткізіп отырады. Мол тіл қазынасының бір алуаны – фразеологизмдердің жалпы тіл жүйесіндегі алатын орнын сөз еткенде, ең алдымен олардың стилистикалық қызметі көзге түседі. Бұл түсінікті де. Некен – саяқ кездесер бірді – екілі фразеологизмдерді есептегенде, тиянақты тізбектердің бәрі дерлік өзгеше стиль қызметін атқарады десек, қателеспейміз.

Біз сөз етіп отырған фразеологизмдердің жалпы тіл жүйесіндегі ролі, сөйлеу процесіндегі атқарар қызметі, көп жағдайда осы стильге ойысып отырады. Осының нәтижесінде сөз, сөз тіркестері, сөйлем өрісі кеңейіп отырады. Тыңдаушы мен оқырман қауымға жатық та түсінікті болу үшін фразеологизмді сөйлеуші не жазушы стиль жағынан әр саққа жүгіртіп, шебер қолдануға тырысады.

Әдебиеттер

1. Болғанбайұлы Ә., Қалиұлы Ғ. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы. - Алматы: Санат, 1997.
2. Нысанбек Т. Билер сөзі-ақылдың көзі. – Алматы: Қазақстан, 1996.
3. Қосымова Г. Қазақ шешендік өнерінің негіздері. Оқу құралы. – Алматы: Білім, 2003.

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПЛАТФОРМЕ MOODLE: ОПЫТ 2020

Герсонская В.В., Байболова А.Б.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Вспышка эпидемии COVID 19 в 2020 году сделала дистанционное образование, бывшее в последнее десятилетие одним из векторов развития образовательного процесса, насущной необходимостью.

Обучение дистанционно, которое раньше выбирали из-за его доступности и открытости, более низких финансовых затрат, возможности совмещать с работой, гибкости графика обучения и доступа к качественным образовательным ресурсам, индивидуальности обучения [1], в настоящее время видится единственным способом обеспечить непрерывное обучение. Приказ МОН РК № 108 от 14.03.2020 «Об

усилении мер по недопущению распространения коронавирусной инфекции COVID-19 в организациях образования, организациях для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, на период пандемии» указывает на необходимость «... обеспечить с 16 марта 2020 года организацию обучающего процесса в организациях технического и профессионального, послесреднего, высшего и послевузовского образования с применением дистанционных образовательных технологий» [2]. Форсированный переход на дистанционный режим обучения стал серьезным испытанием не только для преподавателей и студентов, но также продемонстрировал все достоинства и недостатки систем дистанционного обучения, которыми пользуются университеты Республики Казахстан.

Данная работа рассматривает систему дистанционного обучения MOODLE, используемую в Казахстанско-Американском свободном университете. Систему дистанционного обучения MOODLE – Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment трактуют по-разному. Это и виртуальная обучающая среда (что заложено в самом названии), и система управления обучением, управление курсами, и образовательная платформа, веб-приложение и образовательный портал. Продукт международного партнерства под руководством австралийских разработчиков уже более 10 лет успешно конкурирует на международном рынке образовательных услуг с Edmodo, Google Classroom, iSpring Online и др.

Являясь системой с открытым исходным кодом, MOODLE позволяет себя совершенствовать – создавать новые плагины.

Несмотря на наличие недостатков – громоздкость, требовательность к серверу, большое потребление ресурсов и необходимость обучения перед использованием - данная система дистанционного обучения продемонстрировала ряд преимуществ, к которым мы относим возможности управления курсами, наличие большого количества учебных элементов, что позволяет разнообразить задания и сделать часть из них активными (например, элемент вики, создание студентами глоссария и т.д.), возможность мониторинга и оценки деятельности обучающихся, публикация контента в различном формате (текстовом, в виде аудио и видеофайлов), варианты форм тестирования, возможность управления доступом пользователей к курсу и к учебным материалам, обратная связь с обучающимися (комментарии к ответам на задания, использование чатов как во время видеоконференций, так и в целом, на странице дисциплины), возможность дифференциации обучения (создание нескольких учебных групп с дифференцированными заданиями или возможность программирования учебного процесса

таким образом, что обучающийся не может перейти к изучению новой темы, не выполнив все задания предыдущей) [3].

Преподаватели КАСУ, работающие дистанционно, к достоинствам платформы также относят возможность обновить свои учебные курсы за счет активного использования на уроках Интернет-ресурсов, видеозаписи устных экзаменов, а также возможности ограничивать время для сдачи заданий СРО и длительное время сохранять прикрепленные работы студентов. Таким образом, технология выглядит очень впечатляюще, однако, первые месяцы дистанционного обучения выявили отдельные проблемы, как общие, так и отражающие специфику обучения иностранному языку и переводу.

Онлайн-опрос преподавателей кафедры иностранных языков Казахстанско-Американского свободного университета выявил их озабоченность имеющимися в настоящее время недостатками дистанционного обучения в образовательной платформе MOODLE:

- слабый интернет и отсутствие качественных технических средств как у преподавателей, так и у студентов; отсутствие качественной мобильной версии образовательного портала, которая предпочтительнее для большинства студентов;

- технические проблемы при работе портала – зависание при групповой работе с использованием видеокамер, одновременном проведении видеоконференций, сбой системы, при котором могут «сгореть» прикрепленные студентами работы и т.д.;

- недостаточный объем файлов для прикрепляемых студентами языковых заданий;

- отсутствие возможности проверять задания студентов онлайн;

- невозможность отследить использование студентами ключей для ответов, словарей, справочных материалов и онлайн-переводчиков;

- сложность/невозможность качественного прокторинга студентов при сдаче ими письменного экзамена;

- сокращение учебного времени, затрачиваемого на говорение;

- психологическая и физическая перегрузка преподавателей и студентов, связанная с особенностями дистанционного обучения;

- неспособность большинства обучающихся правильно организовать свою самостоятельную работу;

- невозможность проведения некоторых эффективных упражнений, необходимых для обучения иностранному языку и переводу.

Предоставление образовательных услуг в дистанционной форме является уже неизбежным, в связи с чем своевременное выявление проблем и поиск путей их решения является необходимым условием

повышения качества обучения.

Литература

1. Давлетова И.М. Дистанционное обучение: достоинства и недостатки, перспективы развития. Социальная сеть работников образования nsportal.ru. [электронный ресурс] Дата обращения 25.03.2020 <https://nsportal.ru/shkola/>
2. Закон МОН РК «Об усилении мер по недопущению распространения коронавирусной инфекции COVID-19 в организациях образования, организациях для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, на период пандемии» [электронный ресурс] Дата обращения 30.03.2020
3. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/>
4. Портал дистанционного обучения Казахстанско-Американского свободного университета <https://edu.kafu.kz/>

ОБРАЗЫ ЖИВОТНЫХ В СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСТАНСКОЙ ПРОЗЕ

Абдуллина Л.И., Еркожанова К.Н.

ВКУ им. С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

Данное исследование посвящено рассмотрению малоизученной проблемы в современном отечественном литературоведении: функции анималистических образов в произведениях казахстанских авторов-современников.

Актуальность данной темы объясняется тем, что в последние годы, особенно в зарубежной науке, ученые активно занимаются изучением так называемой «антропологической анималистики» («human-animal studies»), объединяющей разные подходы к осмыслению взаимоотношений человека и животного. Как отмечает исследователь В. Михайлин, «животное» можно рассматривать как одну из «базовых онтологических категорий, причем одну из самых продуктивных, поскольку она позволяет задействовать наиболее разнообразные и детализированные режимы метафоризации» [1]. Безусловно, рассмотрение этого вопроса в таком аспекте позволяет считать данное исследование новым и оригинальным.

Возможность интегрирования функций и их содержательного наполнения придает так называемым анималистическим произведениям современных казахстанских авторов вариативность в трактовании ху-

дожественного мира с нескольких позиций. В произведениях первого типа предметом изучения является животное, являющееся главным действующим лицом и объектом изображения. В произведениях второго типа изучению подлежат как люди, так и животный мир, которые сосуществуют в художественном тексте на равных. В произведениях третьего типа образ животного является проекцией на жизнь людей, содержит глубинный смысл и аналогию. Поэтому анализ текстов современных казахстанских прозаиков с учетом данной классификации позволит отнести произведение к одному из указанных типов прорисовки художественного мира.

При этом хотелось бы отметить, что анималистическая тема является общечеловеческой, можно даже сказать интернациональной. Произведения такого типа есть у каждого народа мира. Так, известный литературовед М.Н. Эпштейн подчеркивает эту общность: «Каждая национальная литература имеет свою характерную тонику – набор излюбленных мотивов» [2, с. 249]. Современные казахстанские авторы также в произведениях с очевидной анималистической составляющей широко опираются на фольклорную традицию и письменные памятники литературы родного народа. Все это определило художественный облик казахской анималистической прозы.

Как и любая другая национальная литература, казахская литература как прошлого, так и современности имеет определенную, сложившуюся годами и уходящими своим корнями в далекое прошлое, систему устойчивых образов, характеризующих ее эстетическое своеобразие. В данном исследовании акцент будет сделан на выявление национальной специфики казахской прозы через образы животных.

Интерес к выявлению глубинных смыслов произведений анималистической направленности представляется автору актуальным и плодотворным, поскольку открывает коммуникативную заданность художественного текста, а наблюдение за галереей анималистических персонажей в работах отечественных прозаиков выводит к проблеме национального самосознания.

Так, животные в художественном мире О. Бокея - суть свойственного писателю пейзажного мышления. Животные О. Сулейменова дополняют публицистические интонационные смыслы в общую палитру планетарного мировидения автора. Постомодернизм и мифопоэтика рассказов А. Омар порождает и, одновременно, отражает автототематику писателя.

Как отмечают исследователи казахской литературы, с середины XX века в творчестве многих казахстанских авторов проявилась тенденция к более широкому использованию средств выразительности

для максимального раскрытия авторского мировоззрения и лирического самовыражения. В соответствии с этим пересмотрены были и такие ключевые направляющие литературных произведений как связь природы и человека, роль традиций в формировании структуры человеческой деятельности, расширение нравственного самосознания посредством понимания взаимосвязи общества и окружающего мира.

Как следствие, приоритетным для казахстанских авторов становился тот вид художественной прозы, где главным героем мог стать обычный человек из народа, в речи которого находили отражение типичные модели речевого поведения. Этим объясняется и повышенный интерес авторов данного периода к национальной литературной традиции в виде эпосов и мифов, благодаря чему эпическое фольклорно-мифологическое начало стало чаще становиться основой произведения, его идейной составляющей.

В ходе данного исследования интерес представляет изучение особенностей казахской анималистической прозы на современном этапе, выявление посредством текстологического анализа анималистических описаний общего и особенного в анималистическом изображении ряда современных казахстанских авторов.

Необходимость целенаправленного и углубленного изучения текстов заключается в установлении теоретической значимости категории «анимализм» в парадигме современной литературоведческой науки, характеристике истоков возникновения и традиций; определении специфики художественного изображения образов животных в анималистической прозе современных казахстанских авторов и проявлении фольклорного начала; изучении образов животных у казахстанских писателей-анималистов О. Бокеева, О. Сулейменова и ряда современных казахстанских прозаиков.

Характеризуя степень изученности темы исследования, хотелось бы отметить работы ряда литературоведов, культурологов, философов, критиков, в которых проблемы анимализма рассматриваются с исторической, жанровой и эстетической позиций: Б.Е. Галанов [3], Д.С. Лихачев [4], М.Н. Эпштейн [5], М.М. Бахтин [6], Ю.М. Лотман, В.Е. Хализев и др. Особый интерес для данного исследования представляют труды казахстанских литературоведов, посвященные проблемам развития и эволюции современной художественной прозы: В.В. Бадикова, Н.О. Джуанышбекова, В.В. Савельевой [7], А.С. Исмаковой, Б.К. Майтанова, С.М. Блатовой [8], Л.В. Сафроновой, А.Б. Темирболат [9], и др.

В настоящем исследовании предпринята попытка обосновать правомерность рассмотрения категории «анимализм» в контексте ши-

рокого обсуждения проблемы идентичности нации в эпоху глобализации и их отражение в художественном мире и художественном тексте. Изучение анималистического контекста позволит выявить своеобразие поэтики писателей определенной национальной культуры и попытаться вписать анализируемых авторов в мировой литературный процесс XX-XXI века. Выбранный ракурс исследования позволяет исследовать анималистический контекст в сопоставительном аспекте, что позволяет сделать выводы, выходящие за рамки изучения творчества отдельного автора.

Научно-методологическую основу исследования составляет синтез двух парадигм: системно-структурной и коммуникативной. Многоаспектность объекта предполагает проведение анализа в рамках антропоцентрического, текстоцентрического, коммуникативно-деятельностного и лингвокультурологического направлений.

При помощи сравнительно-типологического, структурно-статистического, функционального, метода интерпретационного комментирования текста с элементами психоаналитического и мифологического методов мы попытались установить анималистическую составляющую произведений современных казахстанских авторов в плане филологического анализа текста, включающего, помимо лингвистического и стилистического анализа языковых средств, литературоведческий анализ текста как явления культуры с учетом творческого метода и индивидуального стиля автора.

В качестве основного в работе использован описательный метод, представленный приемами наблюдения, сопоставления, обобщения, интерпретации фактов языка. В работе используются также специальные методы исследования: метод комплексного (структурно-семантического, коммуникативно-прагматического, функционально-стилистического) анализа текста, метод интерпретационного анализа текста. Частично применяется статистический метод.

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что предложен и обоснован анализ анимализма как единого понятия, позволяющего представить возможности целенаправленного изучения литературного творчества казахстанских писателей в аспекте анималистического мышления.

Практическая значимость работы заключается в возможности использования материалов и результатов работы в практике преподавания элективных дисциплин по проблемам современной казахстанской прозы для студентов бакалавриата и магистратуры филологических факультетов. Отдельные разделы работы могут стать основой для проведения факультативов в старших классах школ и гимназий с гу-

манитарным уклоном.

В качестве научной гипотезы выдвигается следующее положение: художественная анималистика - своеобразная система образов и мотивов животных, опирающаяся на определенные законы и принципы функционирования, включает в себя подсистему, которая рассматривает анимализм как художественное осмысление действительности. Анимализм отражается в приоритетных для каждого конкретного автора пространственно-временных характеристиках и в соотносении с национальным мышлением.

Галерея анималистических персонажей казахстанских прозаиков разнообразна: в ней присутствуют представители дикой степной природы (джейраны, волки, тигры, лисы, зайцы и др.) и домашние животные аульного быта (верблюды, кони, овцы, курицы, собаки и др.), которые выполняют разные идейно-эстетические функции в произведениях автора.

Специфика анимализма в художественном мире казахстанских авторов обусловлена комплексом субъективно-личностных, биографических, философско-эстетических и социальных факторов. Анималистические составляющие включают в себя национальную картину мира и является частью мифотворчества писателя. Произведения, в которых присутствуют анималистические образы, отличаются генетической близостью к мифопоэтическим и фольклорным традициям, своим социально-этическим содержанием, экологической направленностью.

Литература

1. Михайлин В. «Немножко лошади», антропологические заметки на полях анималистики. Обзор зарубежных книг [Электронный ресурс] / В. Михайлин, Е. Решетникова // НЛО. - 2013. - № 124. - Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nlo/2013/124/29m.html>.
2. Юкина Е., Эпштейн М. Поэтика зимы // Вопросы литературы. – 1979. - № 9. - С. 171 – 204.
3. Галанов Б.Е. Живопись словом: портрет. Пейзаж. Вещь. – М.: Советский писатель, 1974.
4. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы. - М.: Наука, 1979.
5. Эпштейн М.Н. Природа, мир, тайник вселенной. - М.: Высшая школа, 1990.
6. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / Походаев В.С. - М.: Искусство, 1986.
7. Савельева В.В. Художественная антропология. - Алматы: Изд-во

- АГУ им. Абая, 1997.
8. Блатова С.М. Жанрово-стилистическая специфика казахстанского рассказа в современном литературном процессе // Вестник КазНУ. Серия: филологическая. - 2012. - № 4.- С. 19 - 23.
 9. Темирболат А.Б. Введение в литературоведение: учеб. пособие / А.Б. Темирболат, С.А. Кибальник. - Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 208 с.

READING ASSIGNMENTS TO ACADEMIC TEXTS FOR INTER-MEDIATE LEVEL STUDENTS

Oskolkova A.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Reading is one of the most important types of communicative-cognitive activity, which is aimed at extracting information from a written text. Since reading is carried out in written, fixed text, this makes it possible to return to it with a misunderstanding and allows more attention to be paid to the disclosure of content. The receptive nature of this type of speech activity leads to greater accessibility and greater ease compared to, for example, speaking.

Reading is considered in the school methodology as a goal and as a means of teaching a foreign language. The purpose of reading training: to teach how to extract information from what has been read (this reading is more to oneself). Students learn a lot of mental and linguistic difficulties when reading. As for learning the technique of reading, it is primarily reading aloud, reading for others. Reading technique is an indicator of reading comprehension. There is a special exercise system [1]:

- reading individual letters;
- reading individual words;
- reading speech patterns;
- reading related short texts.

There are different approaches to learning the technique of reading. There are also approaches to classifying reading with information extraction. According to the concept of S.K. Folomkina, there is reading with the extraction of basic information, reading with an understanding of the main content; there is a reading with the extraction of all information (complete or detailed). S.K. Folomkina will distinguish the main types of reading by the degree of penetration into the content. There are also several levels of understanding of the text:

- at the word level;
- at the level of meaning;
- understanding all the information.

The level of understanding depends on the luggage level of the reader. The selection and organization of texts for reading are important both in terms of their content and language form. There are certain text requirements.

Difficulties in learning a foreign language. This is, first of all, the difficulty associated with the fact that when teaching foreign language reading in the students' speech memory there are no sufficiently strong auditory-speech-motor images of linguistic material, which are available, for example, in primary school students in teaching to read in their native language. It is believed that this difficulty can be overcome if the so-called oral advancing is carried out [2].

The reading process is complicated by the need to master the system of graphic characters that are different from the graphic characters of the native language, and the formation of skills to correlate them with foreign sounds.

The subsequent transition to reading to oneself, which should be specially organized, and not take place spontaneously, is difficult.

A significant difficulty arises when in the texts unfamiliar lexical ones are encountered, and at the middle and senior levels of study there are also separate grammatical phenomena.

Practical tasks can be completed either on an individual basis or collaboratively. In either situation you can learn much about the level of understanding each student has, both of the content being assessed, and of the skills and strategies employed in the activity [3].

Intermediate is the so-called "average" level of language proficiency, which allows person to speak English fairly fluently, discuss many professional and everyday topics, and understand by ear almost everything that is said in English at a normal pace.

The Intermediate level allows students to understand quite complex, although still adapted texts, however, students can try to read non-adapted literature. At level B1, a simple retelling of the text read is not enough, students need to be able to give their assessment, express an opinion for or against, present yourself in the place of heroes, etc. All texts for reading at the Intermediate level are a kind of "context" for consolidating and automating the use of the studied vocabulary and grammar.

At the end of the Intermediate level, the student will be able to quite successfully use the English language in a variety of standard situations, clearly express their opinion. In addition, he will learn to write letters, fill

out declarations, questionnaires and other documents requiring the provision of basic information about himself, take part in negotiations, make presentations and correspond with native speakers [4].

A well designed practical activity will evaluate student progress on a number of different levels and enable you to provide timely and appropriate support.

To attract students to the conscious use of reading strategies, the teacher can offer a certain series of questions that they should ask themselves in order to control the understanding of the text first in the educational process, and in real communication [5].

Questions for control of understanding of the text, there may be the following:

- Have I correctly defined the main idea of the paragraph?
- Is this information meaningfully related to the information in the previous paragraphs?
- Have I identified the sentences that serve for transition from one thought to another?
- Is this information in the text related to my personal experience with this topic?
- What kind of information was not enough for me to fully understand the text?

Structuring exercises can be formulated as follows:

- selection of the heading to individual paragraphs of the text;
- selection of the title to the text;
- selection of a definition for a particular phenomenon;
- arrangement in the correct order of individual proposals;
- arrangement in the correct order of individual paragraphs;
- connection of parts of one sentence;
- finding in the text of paragraphs where the author describes the advantages / disadvantages of the phenomenon, problem, fact described in the text, etc.;
- identification of fragments in the text where the opinion of the author is expressed;
- identification in the text of the arguments that the author uses to substantiate his opinion [6,7].

In addition, special questions can be used to form skills for understanding the content information. They relate directly to the content of the text and students, responding to them, get the opportunity to better navigate in its structure.

Questions:

Who is contacting the reader?

What topic or question do you think the text discusses?

Who is the text about?

What are the most important expressions in the text for you?

Multiple-choice questions can be used to achieve various educational goals, namely:

- to facilitate understanding of the text (may represent an unfamiliar word);

- to control reading comprehension;

- to attract students to a certain kind

information that would go unnoticed by them without the help of this task.

Questions of this type can refer to one word, to a sentence, to the entire text [8].

For teaching successful understanding of academic texts, the use of various types of reading, namely: introductory, studying, search acquires a special function that differs from the use of these types of reading in learning to understand others types of texts.

Modern English textbooks include different types of reading assignments, different understanding topics. In this paper, 4 different topics were presented for the Intermediate level with different types of tasks, such as: answers to questions, comparison, discussion, true / false, test tasks [9].

References

1. Galskova N.D. Modern technique of training foreign languages. Benefit for the teacher [Text] / N.D. Galskova. M: ARKTI-Glossa, 2000. 165 p.
2. Maslyko E.A., Babinskaya P.K., Budko A.F., Petrova S.I. Handbook of a foreign language teacher. Minsk, "Higher School", 1997.
3. Azimov E.G., Shchukin A.N. Slovar' metodicheskikh terminov (teoriya i praktika prepodavaniya yazykov) [Dictionary of methodological terms (theory and practice of teaching languages)], St. Petersburg: Zlatoust, 1999, 472 p.
4. General methods of teaching foreign languages: Reader / Comp. Leon-tiev A. A. - M., 1991.
5. General methodology of teaching foreign languages in high school. Ed. A.A. Mirolyubova, I.V. Rakhmanova, V.S. Tsetlin .-- Moscow: Educa-tion, 1967.
6. Matkovskaya I.L. Overcoming difficulties in teaching reading in Eng-lish in high school. URL: [https://urok.1sept.ru/ % D1% 81% D1% 82% D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/504347/](https://urok.1sept.ru/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/504347/) (reference date: 23/ 04/ 2020)
7. Folomkina S.K. Obucheniye chteniyu na inostrannom yazyke v ne-

yazykovom vuze [Teaching Reading in Foreign Language at Non-linguistic University]. - M.: Visshaya shkola, 2005.

К ВОПРОСУ О ЛОКАЛЬНОМ ТЕКСТЕ КАК ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОМ ПОНЯТИИ

Мошенская Н.А.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

За словосочетанием «локальный текст», сравнительно недавно вошедшим в терминологический обиход, закрепились две традиции понимания и употребления: литературоведческая и антропологическая. Первая традиция, восходящая к работам Владимира Николаевича Топорова о «петербургском тексте», предлагает понимать под локальным текстом (в каждом конкретном случае - «N-ским текстом») сумму мотивов, идей, образов, значений, с которыми связывают тот или иной город (местность) в национальной культуре (прежде всего в литературе) [1].

Согласно второй традиции, локальный текст понимается как система устойчивых предметных позиций, стереотипных суждений, объяснительных моделей, повествовательных мотивов и сюжетов, ментальных и речевых клише, которые имеют хождение в местной культурной традиции и посредством которых сообщество, ассоциирующее себя с данным местом, выстраивает образ этого места, характеризует его по временным, пространственным, социокультурным и аксиологическим параметрам.

Антропологическое осмысление этого термина во многом сформировалось в результате получивших распространение в последнее десятилетие полевых фольклорно-этнографических исследований, посвященных культурным традициям провинциальных (малых) городов. То, что внимание исследователей к феномену локального текста связывается в первую очередь с городами, не случайно и объясняется вполне конкретными причинами.

Во-первых, в культуре новейшего времени сложилась традиция, согласно которой населенным пунктам сельского типа, за редким исключением, отказано в наличии собственной локальной специфики; такая специфика, признается лишь за более крупными территориально-административными единицами или историко-географическими зонами, культурные и природные особенности которых как бы засло-

няют или поглощают своеобразие отдельных деревень и сел.

Каждый город, наоборот, имеет презумпцию уникальности, неповторимой индивидуальности своего «лица» и «характера». Во-вторых, локальная идентичность для горожан имеет гораздо большее значение, чем для деревенских жителей. В частности, это связано с тем, что в крестьянской традиции доминировали иные идентичности. Функция соотношения человека с территорией во многом сводилась к регламентированию связей и коммуникаций (праздничное гостевание, драки и браки между жителями разных деревень), а культурная семантика отдельных населенных пунктов или местностей - к репутациям их жителей, закрепленным в фольклоре. Степень разработанности образа города в данном аспекте значительно выше, представления о его неповторимой индивидуальности обеспечиваются большим материалом, соответственно и значения, закрепленные за составляющими образа города, непосредственно проецируются на самоидентификацию как каждого жителя, так и сообщества горожан в целом.

В-третьих, города и горожане в большей степени вовлечены в систему коммуникаций, вследствие чего сообщество городских жителей значительно больше, чем сообщество селян, настроено, с одной стороны, на самопрезентацию, а с другой стороны - на рефлексию относительно локальной специфики своего города.

Наконец, в-четвертых, именно в городах как культурно-административных центрах существует система институтов (музеи, литобъединения, учебно-воспитательные заведения, местные СМИ), в задачи и компетенцию которых входит конструирование и трансляция локального текста, воспитание в жителях города местного патриотизма. Их деятельность стимулируется социальным заказом, а ее результатом становится появление и развитие своего рода индустрии локальной идентичности (издание краеведческой литературы, выпуск продукции с местной символикой, выявление и «канонизация» знаменитых земляков, сочинение песен и стихов о городе, топонимическая деятельность, создание сайтов) [2].

Поэтому при исследовании локального текста необходимо отказаться от знакомого многим фольклористам сепарирования и иерархизации культурных текстов, противопоставления «неофициального», «низового», «спонтанного», «традиционного», «фольклорного» - «официальному», «навязанному», «литературному». Две сферы конструирования и функционирования локального текста - «неофициальная» и «официальная» - находятся в симбиотических отношениях обоюдной подпитки и взаимотрансляции, а в некоторых случаях вообще с трудом делимы, что неоднократно подтверждалось в иссле-

довательской практике.

Антропологические исследования в области городского локального текста, на данный момент уже достаточно многочисленные, представлены в основном работами, в которых рассматривается определенный в жанровом, функциональном или содержательно-тематическом отношении, специально отобранный и сгруппированный материал (например, неофициальная топонимика, стереотипы места в наивной поэзии, презентация образа города в экскурсоводческом дискурсе, образ «культурного героя» в городской мифологии, представления о столичности / провинциальности, центральности / периферийности города, этническая составляющая образа города, аксиология городского времени и пространства.

Говоря о том, что может являться аспектами изучения локального городского текста, выделяют следующие антропологические лакуны [3]:

1) символы идентичности (например, коллективное прозвище жителей города; профессия, являющаяся исторически значимой для населения города; герб города или предмет, изображенный на гербе);

2) локусы и топонимы (например, район, жители которого имеют определенную репутацию; памятник или здание, с которыми связаны определенные практики или сюжеты; неофициальное название улицы или магазина);

3) события (например, бомбежки во время войны, вспоминаемые пожилыми жителями, описанные в краеведческой литературе, увековеченные в мемориальной скульптурной композиции; сильное наводнение, породившее серию сюжетов устных рассказов; посещение города эстрадной звездой);

4) лица (например, известный городской сумасшедший; мэр города, его образ и репутация; известный художник, бывавший в этом городе, что отражено в тексте музейной экскурсии, зафиксировано на мемориальной доске, упомянуто в песне о городе; историческая личность, с которой связывают основание города);

5) сообщества и институты (например, национальная диаспора; школа, считающаяся самой престижной в городе; литературное объединение; известное питейное заведение).

Очевидно, что локальный текст есть неограниченное, нестабильное, дискретное множество, его компоненты в разной степени актуальны для различных в возрастном и социокультурном отношении групп жителей (например, для пожилых представителей местной интеллигенции, с одной стороны, и для подростков - с другой). Как осязаемое целое этот «текст» существует только в сознании того, кто его

целенаправленно конструирует, а это - либо местный краевед, либо исследователь. С другой стороны, несомненно и то, что обширный набор стереотипных представлений о городе воспроизводится многими его жителями и институциями в определенных коммуникативных ситуациях, круг которых значительно шире, чем музейная экскурсия или ответы на вопросы собирателя. Это позволяет говорить о наличии определенного массива «общего знания» о городе, не составляющего цельного универсума, но при этом пронизанного системой внутренних семантических связей, эксплицируемого в многообразных формах и питающего локальную идентичность сообщества жителей города. В дальнейшем данная тема может развиваться в области формы выражения территориальной идентичности в локальном тесте на примере «восточно-казахстанского текста», что является перспективным направлением для современных исследований понятия.

Литература

1. Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное. - М.: Издательская группа «Прогресс» - «Культура», 1995 - С. 259 - 367.
2. Каланчина И. Река под названием жизнь: истоки творчества Михаила Чистякова. - Усть-Каменогорск, 2006. - 63 с.
3. Подюков И.А. Современное городское топонимическое творчество // Современный городской фольклор. - М., 2003. - С. 460–476.

МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ ГРУППОВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ГОВОРЕНИЮ

Шихотова Е.В.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Существует множество методик обучения говорению, но мы решили рассмотреть именно те, которые используют при групповом обучении. Говорение – чрезвычайно многоаспектное и сложное явление. Во-первых, оно выполняет в жизни человека функцию средства общения. Во-вторых, говорение – это один из видов человеческой деятельности. В-третьих, важно помнить, что в результате деятельности говорения возникает его продукт – высказывание. И как деятельность, и как продукт говорение обладает определенными признаками, которые служат ориентиром в обучении, т.к. подсказывают, какие ус-

ловия нужно создать для развития говорения, а также являются критериями оценки результатов обучения [1].

Заметим, что некоторые из особенностей используются не по желанию, а по необходимости и наоборот. Следует выделить несколько основных методов, стимулирующих говорение в группе:

1) Дискуссии.

После содержательного урока можно устроить дискуссию по разным причинам. Учащиеся, разделенные на группы, могут преследовать следующие цели: прийти к общему мнению, поделиться идеями касательно какого-либо события или найти решение. Преподавателем должна обязательно быть определена цель дискуссии. Например, учащиеся могут участвовать в дискуссии по принципу «согласен – не согласен». В такого рода дискуссиях предпочтительно сформировать группы из 4-5 человек и дать им спорные предложения для обсуждения. Затем, каждая группа работает над заданной темой определенное количество времени и представляет свое мнение классу. Важно, чтобы каждый участник группы смог высказаться. По окончании, класс решает, какая группа отстояла свои идеи лучше всех. Такая деятельность способствует развитию критического мышления и быстрому принятию решений, учащиеся также узнают, как вежливо выразить и защитить свою точку зрения, не соглашаясь с другими. При обсуждении в группах необходимо также побуждать учащихся задавать вопросы, перефразировать идеи, выразить поддержку и т.д.

2) Ролевая игра.

Учащиеся представляют себя в различных социальных контекстах и исполняют различные социальные роли. В ролевых играх преподаватель задает определенную информацию учащимся: кто они, что они думают и чувствуют.

К ролевым играм относятся также имитационные модели. Они очень похожи на ролевые игры, но более продуманные и сложные. Учащиеся могут приносить любые предметы, чтобы создать максимально реальную ситуацию. Ролевые игры и имитационные модели имеют много преимуществ. Во-первых, будучи развлекательными, они мотивируют учащихся. И, во-вторых, повышают уверенность в себе у робких учащихся.

3) Информационный пробел.

Учащиеся обладают различной информацией, которой они должны обменяться. Задания преследуют такие цели как решение проблемы или сбор информации. Кроме того, каждый из партнеров играет важную роль, так как без него невозможно будет заполнить информационный пробел. Такой вид деятельности высокоэффективен, потому

что дает возможность каждому учащемуся подробно изъясниться на изучаемом языке.

4) Мозговой штурм.

Учащиеся продуцируют идеи на заданную тему в ограниченный период времени. Мозговой штурм можно использовать как для отдельных учащихся, так и для групп учащихся. Этот метод характеризуется тем, что идеи учащихся не критикуются, и они всегда смогут обмениваться новыми идеями.

5) Истории.

Цель - дать краткое обобщение рассказу или истории, которую учащиеся слышали ранее или придумать свою собственную и озвучить ее в классе. Рассказывание историй стимулирует критическое мышление, а также помогает выражать свои идеи в определенном формате: начало истории, развитие, конец. Учащиеся также могут рассказывать шутки и загадки.

6) Интервью.

Учащиеся проводят интервью с различными людьми по выбранным темам. Будет лучше, если преподаватель выберет рубрику для учащихся, чтобы они знали, какого плана вопросы задавать и каким путем идти, но вопросы для интервью должны придумать они сами. Проведение интервью позволяет практиковать свои коммуникативные способности как в классе, так и вне его, а также подготавливает учащихся к жизни в обществе. Учащиеся могут также брать интервью друг у друга и представлять своего партнера классу.

Одним из видов данного метода является завершение историй. Это развлекательный метод для всего класса, для выполнения которого учащиеся садятся в круг. Учитель начинает рассказывать историю и останавливается после нескольких предложений. Затем каждый учащийся должен добавлять по 4-10 предложений для ее продолжения. При этом разрешается придумывать новых персонажей, события, описания и т.д.

7) Доклады.

Суть этого метода заключается в том, что учащиеся читают дома какую-нибудь газету или журнал, а затем рассказывают в классе, какую информацию они нашли самой интересной. Они также могут рассказывать о том, что происходило с ними в повседневной жизни. К данному методу можно также отнести вид деятельности, называемый игральные карты.

В этой игре учащиеся делятся на группы из 4 человек. Каждая карточная масть представляет какую-либо тему. Каждый учащийся в группе выбирает карту и пишет 4-5 вопросов по этой теме для участ-

ников других групп. Преподаватель с самого начала должен предупредить, что вопросы, на которые можно ответить «да» или «нет», задавать нельзя. Чтобы практиковать устную речь, вопросы должны подразумевать развернутый интересный ответ.

8) Работа с картинками.

Учащиеся должны рассказать историю, опираясь на последовательную череду картинок и, уделяя внимание той лексике и структурам, которые им необходимо использовать во время повествования.

Сущность этих методов направлена на развитие именно навыка говорения, раскрывая его со всех сторон. Построенные в диалогической форме, способствуют развитию лексических навыков говорения: умений отвечать на вопросы, умений задавать вопросы. Они используются в диалогической и монологической формах способствуют развитию лексических навыков: умений строить монологическое высказывание по образцу; грамматических навыков умений употреблять грамматические структуры и умений строить предложения; помогает включить учащихся в устное речевое общение [3]. При работе с данными методами можно обсудить различные темы, связанные с изучаемым материалом на уроках и событиями, происходящими в нашей стране и за рубежом. Повторение обеспечивает прочность усвоения иноязычной речи, автоматизм в воспроизведении речевых структур [4]. Тем не менее, умения говорить и писать на иностранном языке являются актуальными проблемами в наше время. Данные навыки повышают уровень возможностей участвовать в программах обмена и международных конференциях, сдавать экзамены международного образца. Благодаря актуальности изучения иностранных языков, появилось множество методик обучения, включающие в себя также навыки говорения и письма. Одной из методик является групповое обучение. Данный метод является практическим методом, а чем больше практики, тем лучше навык.

Литература

1. Вайсбурд М.Л. Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе. - М., Просвещение, 2006.
2. Вайсбурд М.Л. Типы задач в обучении иноязычной речевой деятельности // Развитие познавательной активности в процессе овладения речевой деятельностью на иностранном языке. - М.: АПН/НИИСиМО, 2016.
3. Вайсбурд М.Л., Ариян М.А. Ситуативная роль как методическое понятие // Иностранные языки в школе. 1984. № 5. - С. 23.
4. Вайсбурд М.Л., Кузьмина Е.В. Роль индивидуальных особенностей

учащихся при обучении иностранному общению // Иностранные языки в школе. 1999. № 2. - С. 18.

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКИ В ДЕТСКОЙ ПРОЗЕ КАЗАХСТАНА

Оразымбетова А.Ж.

ВКУ им. С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

В данном докладе описываются особенности сказки как проявление литературного метажанра, дается характеристика данного понятия, рассматривается место литературной сказки на современном книжном рынке.

Литературная (или авторская) сказка – это уникальное жанровое образование. Литературная сказка XX-XXI – новый синтетический жанр, в структуру которого входят «обновленный» волшебно-сказочный хронотоп и игровая атмосфера, трансформировавшиеся под влиянием конкретной культурно-исторической ситуации и особенностей стиля каждого отдельного писателя.

Современные исследователи утверждают, что наиболее важным для литературной сказки является ее фольклоризм, ориентированность на традиции народной сказки. Внимание к фольклорному началу в литературной сказке объясняется тем, что сказка изначально является термином фольклорным.

Сказка с момента ее возникновения как жанра стала обязательной составляющей духовной культуры народа. Это нашло отражение в искусстве, культуре и литературе: сказочные принципы осмысления и мироизображения универсальны. В зависимости от историко-культурного периода, сказка вбирала в себя самые яркие моменты эпохи, отражая своеобразие литературно-фольклорного взаимодействия и особенности литературного процесса.

Как отмечают исследователи, в области сказки взаимодействие фольклора и литературы было наиболее тесным, долгим и плодотворным. Сказка как вид народного эпического творчества жила не только в традиционном, естественном бытовании или существовала в виде текстов, фиксирующих устную традицию, но и входила в литературу в виде литературной сказки.

Ученый-фольклорист В.П. Аникин отмечает: «Сказки писателей слились в сознании людей всех поколений со сказками народа. Это происходит потому, что каждый писатель, каким бы оригинальным ни

было его собственное творчество, ощущал свою связь с фольклором» [1, с. 22].

Характеристикой сказки можно назвать ее усложненность; полифункциональность связей как с народной, так и с мировой культурой; универсальность в плане ориентации на мифологию, народную демонологию, легенды; многожанровость.

В качестве жанров сказка представлена следующими разновидностями: сказка-миф, сказка-новелла, сказка-притча, сказка-лирическая миниатюра, сказка-легенда и т.д.

Два основных типа литературных сказок - народно-литературные и индивидуально-авторские - объединяют различные жанры и жанровые разновидности.

Литературную сказку с народной сближает особый художественный мир, в котором чудесное, фантастическое, невероятное «не осознаются сказочными персонажами как нечто ирреальное. Они являются обыденным явлением для мира сказки. Они никого не удивляют. Они как бы растворены в атмосфере сказки» [2, с. 18]. Нереальное, с точки зрения действительной жизни, в сказке становится возможным.

Сказочный мир народной сказки - это определенная модель идеального мира, который построен на высоких нравственных принципах добра и справедливости. Ярким примером понимания сути сказки является высказывание отца Ханса Христиана Андерсена: «Если сказка настоящая, в ней прекрасно сочетаются действительная жизнь и та, к которой мы стремимся».

В.П. Аникин в одной из своих работ дает следующее определение специфики сказки по отношению к вымыслу в ней: «Сказка соотносима с жизненной правдой, но воспроизведение реальности тут не простое, не зеркально точное, а соединяется со свободной игрой воображения. Выдумка появляется в результате обостренного желания сказочника воплотить заданную мысль. В этом состоит специфика сказки» [3].

Актуальность работы обусловлена интересом к изучению отечественного литературного достояния, возросшим за годы обретения Казахстаном своей независимости. В центре внимания исследования оказывается современная литературная сказка, рассматриваемая как метажанр, написанная современными казахстанскими писателями.

Целью данного исследования является выявление феномена литературной сказки в современной детской прозе Казахстана.

Для решения цели исследования были сформулированы постановочные задачи:

1) дать определение понятию «литературная сказка», охарактери-

зовать современное состояние сказки как жанра в мировой и казахстанской литературе;

2) описать жанровые разновидности литературных сказок, разработать их типологию;

3) обозначить особенности реализации и продвижения сказок в рамках издательских конкурсов и проектов для их представления на отечественном книжном рынке;

4) представить типологию сказки в Казахстане, охарактеризовать популярных на сегодняшний день казахстанских авторов, создающих свои произведения в данном жанре; определить роль сказки в формировании новой патриотической мифологии;

5) рассмотреть состояние и перспективы развития детской литературы в целом и в Казахстане в частности, представить описание основных технологий критического мышления и творческих стратегий на материале сказки.

Методологическую основу исследования составили труды зарубежных и казахстанских ученых: Веселовского А.Н. [4], Проппа В.Я. [5], Неелова Е.М. [6], Леоновой Т.Г. [7], Дьякова Д.В. [8], Лейдермана М.Н. [9], Мархабаева А.Х. [10] и других ученых, занимавшихся изучением данной проблемы.

Новизна работы заключается в стремлении выявить особенности литературной сказки в детской прозе Казахстана на современном этапе, поскольку в литературоведении каждое новое исследование в изучении литературной сказки как жанра дополняет и помогает по-новому осмыслить поэтику жанра, раскрыть новые грани и составляющие данного понятия, дополняя уже известное.

Кроме того, как научную новизну исследования можно рассматривать выдвигаемое положение о соотносительности в литературной сказке сказочного и авторского миров, наличие в ней игрового начала и определенной повествовательной структуры.

При этом структурно-повествовательный аспект изучения литературной сказки предполагает рассмотрение различных составляющих: сюжета, композиции, мотивов, системы персонажей и их функционала в сказочном действии, изучение особенностей общения автора с читателем сказки и ее героями.

Теоретическая значимость исследования состоит в анализе сказок современных казахстанских авторов, выявлении особенностей их творчества и проявления в литературной сказке фольклорных традиций.

Практическая значимость работы заключается в возможности использования результатов данного исследования в курсе лекций и

практических занятий по казахской литературе, спецкурсах и семинарах для бакалавров и магистрантов-филологов, элективных курсов по изучению творчества современных писателей-сказочников Казахстана в старшем школьном звене.

В качестве научной гипотезы выдвигается следующее положение: литературная сказка в творчестве современных казахстанских писателей интересна множеством разновидностей жанра, ярким индивидуальным проявлением жанровых форм в творчестве разных писателей.

Литературную сказку можно назвать оригинальным жанровым образованием, включающим игровое начало и традиционный волшебнo-сказочный хронотоп с учетом современных реалий, особенностей стиля писателя и культурно-исторической ситуации. Литературная сказка включает в себя чаще всего помимо фольклорного начала самые актуальные социальные, нравственные, философские, этические проблемы современности, преломляющиеся через авторское восприятие.

Структурно-повествовательный аспект изучения литературной сказки включает в себя анализ ее составляющих: сюжет, композиция, мотивы, систему персонажей и их функционал в сказочном действии, характеристику общения автора с читателем сказки и ее героями.

Современная сказка писателей Казахстана оказывает влияние на подрастающее поколение, формируя при этом новую патриотическую мифологию.

Жанровые разновидности литературных сказок данных авторов различны: «сказки-засыпайки»; фольклорно-мифологические сказки о казахских традициях и обычаях; игровые сказки; познавательные сказки – о местности, о происхождении озер, рек, гор, барханов, цветов, птиц; экологические, философские сказки; психотерапевтические сказки; «казахстанские сказки»; фэнтези.

Литература

1. Аникин В.П. Русские писатели и сказка // Сказки русских писателей. - М., 1985.
2. Ахматова А.А. Последняя сказка Пушкина // Анна Ахматова о Пушкине. Статьи и заметки. - Л.: Советский писатель, 1977.
3. Бахтина В.А. Эстетическая функция сказочной фантастики. - Саратов: Изд-во СГУ, 1972.
4. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. - М.: Высшая школа, 1989.
5. Пропп В.Я. Морфология сказки. - М.: Наука, 1969.

6. Неелов Е.М. Современная литературная сказка и научная фантастика: Автореф. дис.... канд. филол. наук. - М., 1973.
7. Леонова Т.Г. Русская литературная сказка XIX в. в ее отношении к народной сказке: Автореф. дис.... д-ра филол. наук. - М., 1988.
8. Дьяков Д.В. Цикл и циклизация сказок: Автореф. дис.... канд. филол. наук. - Астана (Казахстан), 1999.
9. Лейдерман М.Н. Советская литературная сказка: (основные тенденции развития): Автореф. дис.... канд. филол. наук. - Свердловск, 1989.
10. Мархабаев А.-Х. Пути формирования и тенденции развития фантастики в казахской литературе: Автореф. дис.... канд. филол. наук / Казахстан. гос. ун-т им. С.М. Кирова. - Алма-Ата, 1971. - 21 с.

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ «ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ»

Энгель Ю.О.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

На сегодняшний день невозможно представить себе педагогический процесс, не используя термин «педагогическая технология». Для того чтобы более подробно понять суть данного педагогического явления обратимся к эволюции данного понятия.

Многие полагают, что это понятие достаточно новое, возникшее совсем недавно, однако в 50-х годах прошлого столетия широкое распространение получила технизация учебного процесса, связанная с появлением технических средств представления информации. В это время начинает зарождаться технология как педагогическое явление.

В следующем десятилетии наблюдается технологический подход в обучении, возникает идея программированного обучения, технология как понятие имеет научное описание. В 70-х годах расширяется база педагогической технологии на основе системного подхода, меняется методологическая основа. В дальнейшем повсеместно создаются компьютерные лаборатории, наблюдается рост количества и качества педагогических программных средств.

Обращаясь к дефиниции данного понятия, В.П. Беспалько определяет педагогическую технологию как проект определенной педагогической системы, осуществляемой на практике. Педагогическая система является основой для разработки технологии. Основное внимание сосредоточено на предварительной разработке учебно-педагогиче-

ческого проекта. Перевод осуществляется на языке дидактики – «дидактическая задача» и «технология обучения». Технология обучения определяет структуру и содержание учебно-познавательной деятельности учащихся (1).

В российском учебном пособии по педагогике под ред. П.И. Пидкасистого технология рассматривается как направление в педагогической науке, как средство научного исследования процесса обучения (2).

В энциклопедии педагогических средств «педагогическая технология» рассматривается как область исследования теории и практики (в рамках системы образования), имеющая связи со всеми сторонами организации педагогической системы для достижения специфических и потенциально воспроизводимых педагогических результатов» (3).

В каждом из вышеприведенных определений технологий выделяются общие признаки технологизации образовательного процесса. Наряду с этим возникает вопрос «Как же создаются педагогические технологии?». Отвечая на данный вопрос, следует сказать о том, что существует определенная закономерность, механизм действия которой следующий: формирование социального заказа - разработка нового содержания обучения - разработка технологии его применения - (т.е. способа обучения) - создание системы принципов обучения (т.е. формулирование правил, обслуживающих новый тип обучения). Указанные действия совершают профессиональные педагоги-технологи и методисты на основе накопленных фактов и их системного анализа.

Принимая во внимание вышеописанную закономерность, следует разграничивать понятия методика обучения и технология обучения, которые очень тесно взаимосвязаны между собой, однако не являются идентичными. Основное различие заключается в том, что технологии обучения удается воспроизводить и тиражировать и при этом гарантировать высокое качество учебного процесса или решение тех педагогических задач, которые заложены в эти технологии. Методики часто не гарантируют должного качества. Технология всегда направлена на достижение высокого гарантированного результата в достаточно короткие сроки.

Касательно образовательного процесса, существуют технологии обучения, воспитания, подготовки, становления грамотности, образовательные технологии. Примерами известных педагогических технологий могут послужить следующие: технология интенсификации обучения (Шаталов), технология развивающего обучения (Эльконин, Давыдов), технология концентрированного обучения (Щетинин), технология коллективного способа обучения (Ривин, Дьяченко).

Существуют определенные критерии технологичности учебного процесса:

- Концептуальность. Каждая из технологий основана на одной или нескольких теориях (философских, педагогических или психологических). Например, программированное обучение – на бихевиористской теории; развивающее обучение – на теориях учебной деятельности и содержательного обобщения; интегральная технология – на теории поэтапного формирования умственных действий, теории проблемного обучения, идее укрупнения дидактических единиц и т.д.;

- Системность, которая характеризуется логикой построения, взаимосвязью элементов учебного процесса, завершенностью и структурированностью учебного материала;

- Управляемость, то есть возможность эффективного управления учебно-познавательной деятельностью учащихся за счет диагностичной постановки целей; проектирования процесса обучения; «встроенного» контроля, который позволяет корректировать результаты и сам процесс; отбора средств и методов обучения;

- Эффективность, предполагающая достижение запланированного результата с оптимальными затратами средств и времени на обучение;

- Воспроизводимость, то есть тиражирование, передача и заимствование технологий другими педагогами.

На сегодняшний день данные технологии успешно применяются в обучении иностранным языкам. К современным технологиям обучения иностранным языкам относятся информационные технологии, проектная методика, модульная технология, технология погружения в иноязычную среду, игровая технология, языковой портфель. Кратко рассмотрим каждую технологию.

Широкое использование средств информационных и коммуникационных технологий на уроках определяет их стремительное внедрение в учебный процесс и способствует модернизации образовательного пространства. Информационные компьютерные технологии – это «система методов и способов сбора, накопления, хранения, поиска, передачи, обработки и выдачи информации с помощью компьютеров и компьютерных линий связи» (4). Информационные технологии, как правило, представляют собой такие технические средства как аудио, видео, компьютер, Интернет. Таким образом, «внедрение ИКТ способствует достижению основной цели модернизации образования – улучшению качества обучения, увеличению доступности образования, обеспечению гармоничного развития личности, ориентирующейся в информационном пространстве, приобщенной к информационно-ком-

муникационным возможностям современных технологий и обладающей информационной культурой» (4).

В обучении иностранному языку широкое использование получили мультимедийные технологии, основными средствами которых являются звук, текст, видео. Невозможно представить образовательный процесс без мультимедийных презентаций. Именно проектная деятельность – это значимая сторона использования информационных технологий на уроках иностранного языка.

Метод проектов – это «способ достижения дидактической цели через детальную разработку проблемы (технологии), которая должна завершиться вполне реальным, осязаемым практическим результатом, оформленным тем или иным образом; это совокупность приёмов, действий учащихся в их определённой последовательности для достижения поставленной задачи – решения проблемы, лично значимой для учащихся и оформленной в виде определённого конечного продукта» (5).

Что же следует понимать под модульной технологией? Это реализация процесса обучения путем разделения его на системы "функциональных узлов", а именно, профессионально значимых действий и операций, которые выполняются обучаемым более или менее однозначно, что позволяет достигать запланированные результаты обучения. Сущность модульного обучения состоит в том, что оно позволяет каждому учащемуся полностью самостоятельно добиваться конкретных целей учебно-познавательной деятельности. Модуль может представлять собой программу обучения, которая индивидуализируется по содержанию, методам обучения, уровню самостоятельности, а также по темпу обучения.

Рассматривая игровые технологии, следует отметить, что они являются педагогическим инструментом, который направлен на снятие языкового барьера и интенсификацию процесса обучения. Обучающие игры отличаются четко поставленной целью, структурированностью, наличием четкого алгоритма, общей роли для всех участников. При разработке и проведении игры следует придерживаться следующих принципов: принцип развития (развитие адаптивного профессионального и социального мышления); принцип моделирования (построение сюжетов игр на основе жизненных ситуаций); принцип сочетания игровых и дидактических целей; принцип деятельности; принцип общения.

Языковой портфель представляет собой современную технологию обучения иностранным языкам, в частности английскому языку, которая обеспечивает как развитие продуктивной учебно-познава-

тельной деятельности учащегося, так и его личностный рост как субъекта образовательного процесса. Языковой портфель за счёт рефлексивной самооценки учащегося отражает его достижения в овладении изучаемым иностранным языком. Языковой портфель позволяет ученику и учителю проследить динамику овладения языком в течение определённого времени и тем самым отразить «биографию» языкового развития учащегося.

Литература

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.
2. Пидкасистый П.И. Педагогика Изд. 2-е.- М., 1996.
3. Митчел П. Энциклопедия педагогических средств, коммуникаций и технологий. – Лондон, 1978
4. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – ИКАР, 2009
5. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 2, 3.

ҚАЗАҚ-ТҮРКІ ӘДЕБИ БАЙЛАНЫСТАРЫН ЗЕРТТЕУШІ ҒАЛЫМДАР

Дүсіпбаева Ә.М., Едильбаева Г.Б.

Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Әдеби байланыстар мен қарым-қатынастар, әдебиет әлеміндегі рухани алмасулар - көркемдік дамудың бұлжымас заңы. Кез келген қоғамда дамудың қажеттілігінен туған мәдени, әдеби байланыстардың өзіндік тарихы, бай мазмұны бар екені аян. Қазақ әдебиетінің көршілес елдер әдебиетімен байланысы біздің әдебиетіміздің де мақсат-мұраттарына сай келеді.

Әдеби байланыстарды дамыту мәселесі өте өзекті мәселелердің бірі. «Әдеби байланыстардың тарихи тамырларын анықтап, дәуір талабына сай туындап отырған соны түрлерін саралап, оның заңдылықтары мен ерекшеліктерін айқындау, уақыт қажетіне жарату - бүгінгі өмір талабынан туып отырған міндет», - деген Ш. Сәтбаева пікірінің жаны бар.

Сонау бағзы замандардан бастау алатын қазақ-түркі әдеби байланыстары туралы зерттеу еңбектері толыққанды қарастырылуы қажет. Осы орайда қазақ-түркі әдеби байланыстарының дамуына елеулі үлес

қосқан қайраткерлер шығармашылығын зерттеу, олардың салыстырмалы әдебиеттануымыздағы орнын, ғалымдық қолтаңбасын анықтау, оған ғылыми баға беру қажеттігі туып отыр. Бұл тұста қазақ-түркі әдеби байланыстарын үнемі назарда ұстап, оған қатысты салиқалы ой, салмақты пікір айтып, сол арқылы әдебиетіміздің өркендей түсуіне өнімді үлес қосқандар ішінде бірегей ғалым Р. Бердібай мен ақын, әдебиет зерттеушісі Бүркіт Ысқақовтар десек қателеспеспін.

Ғалымдардың қазақ әдебиетінің көршілес халықтар әдебиетімен, соның ішінде түркі тектес халықтар әдебиетімен, мәдениетімен байланысын, олармен өзара қоян-қолтық әсер-ықпалын былай қойғанда, оның шалғай елдердің әдебиетімен де қарым-қатынасының әжептәуір жоғары дәрежеде екенін атап өтудің өзі бір ғанибет. Қазақ әдебиеті мен түркі халықтары әдебиетінің байланыс жасау процесінде өзіндік ерекшеліктердің бар екені түркітанушы ғалымдар еңбектерінде баса айтылып жүр. Әдебиеттану терминдерінің сөздігінде: «Әдеби байланыс - ұлттық әдебиеттер арасындағы көркемдік дәстүрлер жалғастығы, ықпалдастығы. Әдеби байланыс нышандары жазушының қалыптасқан әдеби дәстүрлерге табан тіреуінің нәтижесінен, сондай-ақ тамырлас әдебиеттердің арасындағы типологиялық ұқсастықтан туындайды» - деген тұжырым бар.

Әдеби байланыстар мен қарым-қатынастар, әдебиет әлеміндегі рухани алмасулар - көркемдік дамудың бұлжымас заңы. Кез келген қоғамда дамудың қажеттілігінен туған мәдени, әдеби байланыстардың өзіндік тарихы, бай мазмұны бар екені аян. Қазақ әдебиетінің көршілес елдер әдебиетімен байланысы біздің әдебиетіміздің де мақсат-мұраттарына сай келеді.

Әдеби байланыстарды зерттеуде тарихи-генетикалық әдістің орны ерекше. Себебі, бұл әдіспен зерттеу жүргізу қызықты талдаулар мен тұжырымдар жасауға мүмкіндік беретіні белгілі. Оған дәлел ретінде ғалымдарымыз қазіргі кездегі отызға жуық түркі халықтарының ұлы дала төсінде ерте кездерде бір ұлт пен ұлыс құрамында өмір сүргендігін, ежелгі түріктердің ұрпағы екендігін тілге тиек етеді. «Далалық көшпенділердің ат тұяғы Алтын Орда заманында да Азия мен Еуропаны еркін кезген. XVI ғасырдан бері қарай Ресей мемлекетінің күшейіп, озбыр, отарлаушы елге айналуы көшпенділер ұрпағының ежелгі тұрмыс, тіршілік қалпына күрт өзгеріс енгізді», - дейді. Бағынышты елдерді рухани, мәдени жағынан жаншуы барысында бұл ел түркі халықтарының бірлігін мүлде жойып жіберуді көздегенін зерттеушілер нақты деректермен бекемдей түседі.

Бүгінде ел атынан ұлттың сөзін сөйлейтін дуалы ауыз үркердей аңыздарымыздың бірі әрі бірегейі болып отырған, саналы ғұмырын

халқының өзіндік болмыс-бітімін сақтап, болашаққа апару жолындағы ағартушылық қызметіне арнаған және осы жолды таңдаған алдыңғы толқын ағалардың туған елінің жоғын жоқтағаны үшін қуғындалық, талай зобаланды басынан кешіргенін біле тұра алған бағытынан қайтпаған қайсар ғалым Рахманқұл Бердібайдың ғылыми еңбектерін, публицистикалық туындыларын, газеттерге жазған мақалаларын, радиодан, теледидардан сөйлеген сөздерін, сұхбаттарын көзі қарақты оқырман қалт жібермейді.

Ғалымның сыншылығына, зерттеушілігіне, фольклоршылығына, ұстаздық, қоғамдық қызметтеріне жеке-жеке тоқтасақ, әрқайсысы іргелі ғылыми еңбекке жүк болар еді. Ғалымның түркі тілдерінде сөйлейтін отызға жуық ұлттар мен ұлыстардың тарихи-этностық және мәдени байланыстарының тамырластығы жан-жақты әрі ғылыми тұрғыда дәлелді талданып, шұрайлы тілмен байыпты әнгімеленетін «Байкалдан Балқанға дейін» [1] деген кітабын оқығанда бұған және бір көз жеткізгендей боласың.

Сондай-ақ, академик Р.Бердібайдың «Түрік халықтары эпосының тарихи-генетикалық типологиясы» деген ғылыми еңбегінде түркі халықтарының эпостарындағы үндестік сарындарының түп төркіні үш жүйе - тарихи-типологиялық салыстыру, тарихи-мәдени типология, тарихи - генетикалық типология бойынша қарастырылады. Фольклордағы мұндай ұқсастықтар мен сарындастықтардың астарына үңілу, оларды жан-жақты саралау, сөйтіп, ғасырлар қойнауының сырларын анықтау аса маңызды мәселе екенін жете ұғынған автор, ауыз әдебиеті ескерткіштеріндегі кейбір жекелеген ұқсас белгілерді табу, жүйелеу, салыстыру зерттеулердің бастапқы әліппесі екенін де естен шығармайды. Әрине ежелгі түркілер әдебиетінің көне мұраларын әйтеуір ұқсастықтарына қарап жіпке тізе беруге болмайтыны өзінен-өзі түсінікті. Негізгі мақсат осындай ұқсастықтардың заңдылықтарын ашу болып табылады.

Ғалымның тамырластықты іздестіру [2], халықтар мәдениетінің ортақ үлгілерін қарастыру арқылы ел мен елді, бауыр мен бауырды табыстыру мақсаты кітаптың өн бойында өріліп жатыр. Бұл орайда ғалым түрік әлемінің терең тамырларына, сан мыңдаған жылдардың көркем естелігіне - эпикалық аңыздарға сүйеніп ой өрбітеді, солардағы ұқсастық сарындарына баса назар аударады. Тарихтың белестерін, ескі ұғымдар мен салттардың тізбегін, адамдардың өзін, оның қоршаған орта, табиғат, қоғам туралы түсінігін ерекше тәсілмен баяндайтын аса бағалы мұра - эпос-жырларды зерттеу объектісіне айналдыра отырып ғылыми пайымдаулар жасайды.

XX ғасырдың 50-90-жылдары аралығында әдеби өмірге белсене

араласқан Б. Ысқақовтың әдеби сын, ғылыми-зерттеу еңбектері де қазақ әдебиеттануының қалыптасу жолында, сол арқылы жалпы әдебиеттану ғылымының даму үрдісінде өзіндік орын алары анық. 50-басында Мағжан ақынның өлеңін оқығаны үшін тұрпайы қоғам тарапынан қуғын-сүргінге ұшырап, жазықсыз абақтыға жабылған Б. Ысқақов әдебиеттануға амалсыз кеш араласты. Б. Ысқақов тынымсыз еңбегінің арқасында артында шығармашылық мол мұра балдырды. Айтқан пікірімізге айғақ ретінде Бүркіт Ысқақовтың "Қазақ-татар әдеби байланысы" [4] еңбегін алып қарастырғанда, зерттеушінің таным аясының орасан кеңдігін де, тұжырым-пікірлерінің тиянақтылығын да, дерек-материалдарды елеп-екшеуіндегі еңбекқорлығын да көреміз.

Ғалым Бүркіт Ысқақовтың әрбір еңбегінің құндылығының сыры оның дерек көздерінің молдығына, ізденіс өрісінің ауқымдылығына қатысты екендігі күмәнсіз. Аталмыш еңбек әдебиетіміздің аса маңызды мәселелерінің бірі - туысқан халықтар әдебиеттерінің, оның ішінде қазақ-татар әдебиеттерінің байланысын зерттеуге арналған. Қазақ-татар халықтары көп ғасыр бойы көрші тұрып, өзара тығыз қарым-қатынас жасап келген. Осыған орай, олардың әдебиеттері арасында байланыс күшті болған. Ғалым осы әдеби қатынасты тарихи тұрғыдан қарастырады, оның даму кезеңдерін анықтайды.

Ұлт руханиятына, түркі тілдес халықтар тарихына қатысты әдеби-мәдени және тарихи деректер, мәліметтер мол келтірілген. Қазақ-татар әдебиеттері байланысының дамуын Түркі қағанаты, Дешті Қыпшақ, Алтын Орда дәуірінен бастап салыстыра отырып, оғыз-қыпшақ жазба ескерткіштері, шығыстанушылардың ой-пікірлері, лиро-эпостық дастандар, туысқан екі халықтың әдебиетіндегі ортақ үлгілер, жазба мұралар, ұлттық сипат-белгілер жан-жақты зерделенген. Зерттеуші Ғ. Тоқай, Ғ. Ибрагимов, М. Ғафури, Ш. Бабиш, Ә. Шәріпов, С. Құдаш тәрізді ақын-жазушылардың қазақ әдебиетіне жасаған игілікті ықпалын идеялық-көркемдік тұрғыдан шебер талдайды. Б. Ысқақов қазақ-татар әдеби байланысы тарихын үнемі өсу, өркендеу, даму үстінде зерттейді. Сонымен қатар, татар-башқұрт елінде ашылған баспахана, баспа орындары мен білім ошақтарының тарихи қызметін де айқындайды. Қазақ-татар әдеби байланысы жөнінде жазылған еңбектің ғылыми тұжырымдары да мол, демек, оның әдебиеттану ғылымына қосар өзіндік үлесі де зор.

Б. Ысқақов еңбектерінің негізгі саласы қазақ және Еділ халықтары әдебиеттерінің байланысына қатысты болып келген. Бұл мәселелер төңірегінде Б. Ысқақов бірнеше мақалалар жариялаған. Ғалымның артында қалған "Қазақ және Еділ бойы халықтары әдебиеттерінің идеялық-творчестволық байланыстары" [5] монографиясында қазақ-татар

әдеби байланыстарына қатысты айтылған ғылыми пікірлерге кеңінен тоқтала отырып, өзінің ойлары мен болжамдарын да батыл жеткізеді. Орыс әдебиеті мен қазақ әдебиетінің байланысы жайлы көп зерттелгенін айта келіп: "Дегенмен, қазақ әдебиетінің орыс әдебиетінен басқа әдебиеттермен, әсіресе, туысқан, көршілес халықтардың әдебиеттерімен байланысы, олардан алған әсері және оларға жасаған ықпалы көпке дейін зерттелмей келді. Қазақ-қырғыз, қазақ-өзбек, қазақ-тәжік әдебиеттер байланысына арналып елеулі еңбектер жазылған жоқ. Ал қазақ әдебиетінің туысқан, көршілес елдер әдебиеттерімен достық байланысы, олармен туысқандық қарым-қатынасы, олардың бір-біріне еткен игілікті әсерлерін зерттеу мәселесі - әдебиет зерттеуші ғалымдарымыздан өздерінің ғылыми шешімдерін күтуде", - дейді. Осы зерттеу еңбегінде бұл мәселе жөнінде ғалым көптеген деректер келтіріп, тың ойлар айтады. Қазақ және Еділ бойы халықтары әдебиеттерінің идеялық-шығармашылық байланысының шығу тегі мен жолдарын осы өлкені мекендеген халықтардың саяси-экономикалық және мәдени қатынастарын кезеңге төрт бөліп қарастырады. Оның бірінші кезеңі Қазақстан мен Еділ бойын мекендеген халықтардың көпшілігі жалпы түркі тұқымдас халықтардың құрамында (Түрік қағанаты, Дешті-Қыпшақ Одағы, Алтын Орда хандықтары қол астында) тайпатайпа болып өмір сүрген кезіккендігін айта отырып, аталған өлкелерде тұратын халықтар әдебиеттерінің көптеген ортақ нұсқалары – халық ауыз әдебиеті үлгілері мен көне жазба әдебиет ескерткіштері негізінен осы тұста жасалғандығына тоқталған.

Екінші кезеңі - Қазақстан мен Еділ бойы халықтарының түгелдей Ресей мемлекетінің құрамына еніп, тарихи тағдыры мен ұлттық мүдделерінің ұштасып, мақсаттары мен мұраттарының ортақтасқан кезі осы кезеңдегі әдеби байланыстардың нәтижесінде қазақ және Еділ бойы халықтары әдебиеттерінің аспанында Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев, Ш. Маржани, Қ. Насыри, Ақмолла сияқты ғылым мен әдебиет қайраткері пайда болғанын нақты мысалдар арқылы дәлелдейді. Үшінші кезең - ХХ ғасырдың басы, Қазақ және Еділ бойы халықтары әдебиеттерінің жаңа кезеңге көтеріп, бұл кезде татар әдебиетінде Ғ. Тоқай, Ф. Әмірхан, М. Ғафури, Ғ. Ибраһимов сияқты әдебиет алыптары пайда болғанына, қазақ, башқұрт халықтарының өкілдері орыс әдебиетінің кейбір үлгілерін татар тіліндегі аудармасы арқылы оқып, үйрендірін айтады. Ал, төртінші кезеңіне ғалым қазан төңкерісінен кейінгі кеңес өкіметі жылдарындағы қазақ және Еділ бойы халықтары әдебиеттерінің өзара туысқандық, достық байланысын жатқызады. Бұл кездегі халықтардың саяси-әлеуметтік тұтастығы, идея бірлігі, мақсат ұқсастығы әдебиеттің идеялық-шығармашылық

байланысын күшейте түсуге елеулі ықпал еткенін сөз етеді.

Бір сөзбен айтқанда, қазіргі қазақ әдебиетіндегі қазақ-түркі әдеби байланыстары - қазақ жұртының басқа да түркі халықтарының әдебиетімен байланысының өткені мен бүгінін, болашағын кеңінен қамтып, молынан баяндауға күш салып келе жатқан өміршең де беделді салыстырмалы әдебиеттанудың саласы.

Әдебиеттер

1. Бердібай Р. Байкалдан Балқанға дейін. – Алматы: Қазақстан, 1996.
2. Бердібай Р. Түбі бір түрікпіз. – Астана: Фолиант, 2002.
3. Жолдыбай О. Академик Рахманқұл Бердібай зерттеулеріндегі қазақ-түркі әдеби байланыстары: авторефераты. – Астана, 2007.
4. Ысқақов Б. Қазақ-татар әдеби байланысы. – Алматы, 1976.
5. Ысқақов Б. Қазақ және Еділ бойы халықтары әдебиеттерінің идеялық-творчестволық байланыстары (шығу тегі мен жолдары). – Алматы: Арыс, 2007.

АВТОКОНЦЕПЦИЯ ПИСАТЕЛЯ: ИСТОРИЯ И ПУБЛИЦИСТИКА

Тургумбаева Н.К.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Автор и авторская позиция как литературоведческие категории всегда в центре внимания науки о литературе. Каждым своим произведением создатель текста артикулирует свои представления о мире и человеке и находит им соответствующие отражения во всей структуре создаваемого им произведения.

Современные изыскания в поиске наиболее аутентичных исследовательских методов стремятся понять и расшифровать автоконцепцию писателя - код его послания своему читателю.

Актуальность выбранной для исследования темы обусловлена всеобщим интересом к идентификации личности в эпоху глобализации. При этом личность писателя, «выбившегося» из общего круга «потребителя» культуры и заявившего миру о своем праве на особое видение мира, не является исключением и притягивает внимание и ученых, и читателей.

Первая книга-сборник поэзии казахстанской и российской писательницы Асель Омар вышла в 1998 году под названием «Credo» (2).

Сама Асель считает себя как казахстанской, так и российской писательницей. «В России то, что я пишу, воспринимается как русская литература. Мне это приятно, и это право российского читателя. Но меня называют казахстанским писателем», - говорит она. И нетрудно проследить положительные эмоции, связанные с высказыванием Нура Кирабаева, философа, заслуженного деятеля науки Российской Федерации, который говорит, что Асель делает попытку посмотреть через призму большой истории на мир простого человека и что своими произведениями она вернулась «к родному шаныраку». Следовательно, именно в этом сборнике уже сформулирована «автоконцепция» - эстетическое «Credo» молодого писателя:

Мне жить суждено с языком иноверца,
Но в горле охрипшем родиться: аминь!
Единственным богом-изученным сердцем -
Клянусь, как клянется сухая латынь,
Что там, на забытом в степи полустанке,
Мне встретились как-то такие глаза
С добром и несчастьем мальчишки-подранка,
Что в них не поверить мне было нельзя.
Я верю, что дух мой отчаянно волен
Поклясться на верность священным огнем,
Казахскую речь, полынь и полем,
Да утренним желтым степным мотылем.
Наш век на изломе-навстречу исходу
Народы иные стоят на кону
Я верю в спасенье, я верю в свободу,
Я верю в великую эту страну.

Известный казахский поэт, литературовед и критик Кайнекей Жармагамбетов в рецензии на сборник отмечает «яркую, откровенно талантливую поэзию Асель Омар, где смелость и свобода стиха сродни отсутствию страха высоты». Исследователя поражает, что «поэт не боится даже традиционно сложных, «закрытых» тем. Как индивидуальную стилистику К. Жармагамбетов называет «фотографически насыщенное бытописание» [1]. Читатель в ее лирике прослеживает острый присущий прозе сюжет с мягкой развязкой полной оптимизма. В интервью с известным журналистом Дидаром Амантай, Асель Омар на вопрос, кем она считает себя больше, поэт или писатель, отвечает однозначно: «прозаическое мышление, стремление закончить мысль, сдержанная образность, сюжетный подход. Конечно, я прозаик» [2].

Поэтому, несмотря на то, что в различных источниках А.Омар представляется как поэт и писатель, раскрывая ее авторскую концепцию, мы будем ставить в приоритет ее прозу.

От «Credo» до «Алфавита» (так названа последняя из опубликованных автором повестей) Асель Омар знакомит читателя с картиной мира, увиденной автором и персонажами, населяющими этот мир. Повесть «Алфавит», показывая любовь автора к слову и всю истину, что оно порождает, утверждает: слово может солгать, а буква – никогда. Повесть с хаотичным порядком повествования «Алфавит-2019» для классика (к кому ее относят сегодня) как никакое другое произведение смогло передать любовь к истории тюрков, знание Запада и сладкую тоску по Родине.

Интерес к профессии писателя, находка четкой авторской концепции зависит и от среды, в которой вырос автор. В вышеупомянутом интервью Асель Омар рассказывает, что большую роль в становлении ее как литератора сыграла ее семья: дед, журналист Омаргали Кудышев, и бабушка, учитель истории и работник партийных органов Казахстана владела большим багажом знаний в этой области. Позднее внучка жизнь своих бабушки и дедушки как вместе, так и до встречи, оценит как сюжет достойный романа. [2].

Ее второй дед, геолог, академик НАН РК Журмбек Сыдыков, отец - архитектор Талгат Сыдыков. Думается, серьезное отношение к учебе (с золотой медалью окончила алма-атинскую школу №39 им. В.И. Ленина), и первые опыты в СМИ - свидетельство раннего взросления.

Была и «своя» Арина Родионовна: бабушкины рассказы-притчи, по воспоминаниям Асель, неизменно начинались: «Жил-был один казах...» [2]. Интерес к русской классической литературе закладывали родители походами в театр: спектакли алма-атинского ТЮЗа, опера Вагнера «Тангейзер», «Женитьбу Фигаро», спектакли Вахтанговского театра, воспитывали любовь и вкус к классике и искусству, и, в определенной степени, определили конечный выбор профессии.

Окончив Литературный институт имени А.М. Горького, а затем Московский институт международного бизнеса Всероссийской академии внешней торговли, Асель работает в республиканской газете «Новое поколение». Статьи и эссе Асель, литературные и кино-рецензии, очерки и репортажи в области общественно-политической жизни, вышедшие за время работы в газете, отразили тенденции становления постсоветского общества, во многом трансформировали казахстанскую журналистику в сторону свободы и независимости, нередко становились предметом острой дискуссии на страницах СМИ, в

среде интеллигенции.

По окончании института работая в сфере журналистики Асель Омар с самого начала писательской деятельности отточила навык писать точно и лаконично при выражении мысли. Как признается Омар, журналистика ее дисциплинировала, научила подчинять себе вдохновение, не подчиняясь ему. Верность публицистическому стилю - дань редакторскому опыту в издательстве художественной литературы.

Произведения писательницы пронизаны историей. Сама она считает, что ее писательство на русском языке способствует популяризации интереснейшего, огромного пласта казахской истории и мифологии в контексте мировой культуры. Казахстанско-российская, евразийская тематика затрагивает все сферы жизни общества, в том числе и искусство: для кого-то становится модой и данью западному стилю. Для Асель Омар - этот интерес привит с детства: на первом плане - все, что связано с родиной, которая для нее остается центром притяжения и радости. А. Омар признается, как важно для нее публиковаться на родине. Практически в каждом тексте прослеживается неразрывная связь с родиной, с традициями и культурой казахов, с историей и современностью страны.

«Знаете, я не могу ответить на вопрос, кто я - русскоязычный казахстанский писатель или русский писатель, родившийся в Казахстане. И никогда не пыталась определять. Потому что чувствую себя естественно, гармонично и счастлива, что живу двумя культурами - казахской и русской ...» [3].

Все, чем занимается писательница, связано с казахской тематикой. По словам Асель Омар, в своей кандидатской диссертации по истории философии она исследовала вопросы отношений человека с божеством на основе тенгрианства. Будучи редкой основой для исследования общефилософских вопросов на примере языческих религий, древних текстов, она четко осознала, откуда «произрастают» сложные понятия: обращаясь к более совершенному существу, чем он сам, человек впервые пытался говорить более сложным языком, отрываясь от предметных понятий – задумывался о высоком. И в этом общении с Богом рождались абстрактные понятия, такие как любовь, сознание, дух, мысль.

По ее признанию, все, что связано с мифологией, вдохновляет и будоражит творческое сознание, и это неизменно проявляется в авторской прозе. Многие произведения Асель – стилизация мифов, исторических фактов, изложенных в древних рукописях, прикосновение к которым оформилось в непреодолимое желание привести их в «красивую логическую историю».

Так возникает и уже не покидает «ассортимент» писательских тем тема Востока. Она заявлена в рассказах из цикла «Талисман Тенгри», «Дервиш и Роза», «Два клинка», в которых сплетены тюркская мифология и восточная история. «Волчье сердце», «Станция Тимур» и другие, в которых повседневность плавно перетекает и переплетается с мифологией и историей нашей страны в XX веке. Описывая Восток, автор пытается проследить пути истории и сравнить их с современностью. В ее образах история народа четко прослеживается потоком причинно-следственных связей, преемственностью эпох и поколений. Поэтому все герои, с одной стороны, мифически и многомерны, с другой, понятны и реалистичны.

Если в «Талисмানে...» символом Востока является талисман, на котором лежит много тяжести прошлых веков, в рассказе «Даур» автор повествования, описывая дружбу с молодым кавказцем, передает через его образ характер, самобытность народа, которые сплетаются с со сложными современными событиями его страны.

За счет этой органической связи произведения Омар обретают многослойность, как бы «скользя» по времени и пространству.

Авторитетная литературоведческая элита определила в качестве основного стилизового приема - своеобразной автоконцепции Асель Омар - «сплав стилизации древнетюркской мифологии и политической, истории мистического реализма и криптоистории» [4].

Для нас этот «вердикт» - лишь начало профессионального разговора о художественной реализации, приемах и авторских находках талантливого писателя в раскрытии евразийской тематики. Предварительные наблюдения над омаровскими текстами конкретной тематической группы интригуют необычайной палитрой запахов, цветов, звуков, в результате восприятия которых оживают картины истории и современной жизни Востока.

Литература

1. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%81%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%9E%D0%BC%D0%B0%D1%80
2. Амантай Д. Интервью с Асель Омар/ <http://teledidar.kz/posts/1221>
3. Курпякова Н. "Казахстанская Правда", 08.06.2007 г. Асель ОМАР: Чувствую себя естественно и гармонично/ www.kazakh.ru/news/articles/?a=998
4. Казанцева О. Под оберегом талисмана Тенгри/ www.kazpravda.kz/news/kultura/pod-oberegom-talismana-tengri/?print=yes

СООТНОШЕНИЕ МИФА И РЕАЛЬНОСТИ В ЦИКЛЕ СКАЗОК А.М. ВОЛКОВА

Бейсекенов А.К.

ВКУ им. С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

Данный доклад посвящен изучению мифопоэтики сказочной реальности на примере бытования сказочного цикла «Волшебник Изумрудного города», написанном нашим земляком А.М. Волковым.

Признание присутствия мифа в окружающем нас повседневном быте вполне осознанно воспринимается и на уровне философских категорий бытия. Равно, как и способы выявления этого присутствия, отраженного в картине мира, настолько разнообразны, что «мифопоэтическое» прочтение текста (не обязательно только художественного) - лишь один, частный, способ выявления некоторых закономерностей мышления «космической» стадии и архаических форм образности.

Сказка конца XX – начала XXI вв. в истории литературы характеризуется усложненностью, полифункциональностью связей с народной и мировой культурой, универсальностью в плане ориентации на мифологию, народную демонологию, легенды, а также многожанровостью.

Широкий диапазон внутрижанровых разновидностей наглядно демонстрирует востребованность сказочных жанров в новых временных и пространственных условиях. Самыми популярными являются сказка-новелла, сказка-легенда, сказка-притча, сказка-лирическая миниатюра, сказка-миф и другие. Причины обращения современных авторов к сказке обусловлены не только притягательностью эстетики чуда и тайны, свойственной этому жанру, возможностью создать свой миф, проявить авторскую индивидуальность, но и стремлением почувствовать, художественно воссоздать глубины души и истории русского народа.

Обращение к жанру сказки оказывается особенно продуктивным для литературы Нового времени в периоды кризиса общества, в ситуации поиска новых духовных ориентиров. Это связано со стремлением писателей найти нравственно-философскую опору, на основе которой можно выстроить концепцию восстановления человека и общества. В эпоху всеобщего отчуждения, культа индивидуализма жанр народной сказки выступает хранителем национального духовного бытия.

Современная сказочная повесть характеризуется особым сочетанием реального и ирреального, способностью к абстрагированию, ги-

перболизацией, философской насыщенностью, ясностью этических и эстетических оценок, антропоморфизмом и анимизмом. Основным средством раскрытия образов героев является в повести-сказке движение. Современная авторская сказка весьма свободна и в выборе материала, и в выборе формы. Приближение сказки к современности, перенесение действия в наши дни изменяет и поведение героя, и саму идею сказки, кроме того, перенесение самого действия в новое время совсем не обязательно. Изменяется мировоззрение и мироощущение человека, и современная литературная сказка не может оставаться во власти прежних представлений о мире. Литературная сказка – это всегда сказка своего времени, и даже у одного и того же автора направление и структура сказки может значительно различаться, в отличие от строгой по форме сказки народной.

Миф всегда давал человеку чувственно воспринимаемую картину мира, выработанную совместными усилиями предшествующих поколений, и основные правила поведения, обеспечивающие целостность и существование рода. Эту социально-культурную роль в современной жизни выполняет детская сказка. Вобравшая в себя обломки, осколки и целые конструкции мифа древности, обогатившаяся многовековым опытом развития (сначала – фольклорного, затем – литературного), сказка в чтении нынешних детей стала чем-то вроде «возрастного мифа» – передатчиком народных норм и установлений национальной культуры.

Литературная сказка в наши дни многолика. Ее называют «фантастическая книга», «фантастическая повесть», «фантастический рассказ», «современная литературная сказка». Вслед за Западом все шире употребляется термин «фэнтези». Современная сказка многое заимствует у фантастики, философской притчи. Так произведения отличаются стремлением писателей выявить острые противоречия действительности, перейти от частного к общему, бытийному. Этим произведениям свойственно романтическое двоемирие и ирония. Сказка отражает достижения научно-технического прогресса.

Во всем мире сказка занимает ведущее место среди книжной продукции. «Сказочная» ситуация сегодня многообразна и противоречива. Выдающиеся детские писатели создают сказки на новой основе, находят новые варианты, «современный реквизит», старую форму наполняют проблемами сегодняшней жизни.

Особую группу составляют книги, которые условно называют повести-сказки. В этих книгах реальные жизненные трудности не скрываются, не умалчиваются, а, наоборот, изображаются живо, конкретно. Авторы лучших современных книг воплощают пожелания из-

вестного швейцарского ученого, исследователя сказок М. Люти: «Хотя время сказки миновало, но сказка, как и предание, должна возникнуть вновь на более высоком уровне. И как старая сказка вобрала в себя в сублимированном виде содержание примитивного предания, так новой сказке следовало бы вобрать в себя содержание современной науки».

При этом жанрообразующие признаки сказки – установка на вымысел, чудеса, фантастическое, законченность действия – сочетаются с новыми элементами: глубокой психологической разработкой характеров персонажей, философичностью. Эти процессы выводят сказку из традиционного детского круга чтения в молодежный и, одновременно, расширяют жанровые границы произведения.

Материальная история образа внешнего мира или человека (героя-персонажа) дополняется его художественной историей. Будучи явлением во многом уникальным, сказочный мир в художественного текста занимает достойное внимания не только читателей, но и серьезной критики. Лежащая в русле традиционной фольклорной сказки, и, другой стороны, отличающаяся неповторимыми чертами, делает сказочное повествование и связанные с ним маркеры заметным событием в истории развития жанра отечественной литературной сказки.

Отечественная сказка так же, как и зарубежная, отличается огромным разнообразием тем и проблематики. Авторы обращаются в своем творчестве к сказке, используя основные принципы создания художественного мира литературных сказок: перенос конфликта в духовную сферу, отведение главной роли в сказке ребенку, психологическое обоснование волшебства, переплетение сказочного и реального, эволюция развития характера героя.

Сказки погружены в определенную культурную среду: они несут в себе реалии и идеалы конкретной культуры. Парадокс заключается в том, что во всех этнических средах складываются схожие идеалы, и структура сказок, которую исследовал В.Я. Пропп и его последователи, одинакова. Сказка возникает в культуре еще на архаических этапах ее развития, она содержит в себе презентативный пласт архаического сознания, активно интегрированный в культуру на всех последующих этапах ее развития [1].

Содержание сказки – это отражение архетипов, и, в то же время, мир символов. Поскольку символы тесно связаны с бессознательным, можно сказать, что они происходят из архаичных форм функционирования психики. Сказки, в контексте концепции Юнга, являются непосредственным отображением психических процессов коллективного бессознательного. Отличительной чертой сказки является наиболее

простая, чистая и краткая форма, благодаря которой архетипические образы дают ключ для осмысления процессов, происходящих в коллективной психике. В мифах, легендах или другом, более развернутом мифологическом материале, мы приходим к пониманию базисных структурных образований человеческой психики, постигая их сквозь культурные наслоения. Таких специфических культурных наслоений в волшебных сказках значительно меньше, и поэтому они с большей ясностью отражают базисные паттерны психики.

Важно отметить генезисную связь сказки с мифом, репродуцирование в ней мифологической формы сознания, актуализирующейся в культуре. Сохранение в культуре мифотворчества является неиссякаемым источником сказочных сюжетов и сказочных повествований, которые по форме совпадают с мифологическими.

Таким образом, актуальность данной темы обусловлена возросшим интересом современной филологической науки к проблемам исторической поэтики в аспекте жанра, теории мифа и их функционирования в контексте мировой культуры. Изучение соотношения мифа и реальности на конкретном материале сказочных повестей А.М. Волкова, относящихся к восточно-казахстанскому литературному тексту, открывает уникальную возможность понимания самого механизма жанровых трансформаций.

Рассмотрение художественного текста как культурологической целостности позволяет осмыслить сам процесс развития эстетического и художественного сознания и выявить индивидуальную неповторимость каждого писателя. В своей монографии «Диалектика мифа» А.Ф. Лосев дает следующее определение: «Миф есть для мифологического сознания наивысшая по своей конкретности, максимально интенсивная и в величайшей степени напряженная реальность» (Лосев) [2].

В соответствии с этим целью данной работы является исследование принципов и механизмов взаимодействия мифа и реальности в пределах восточно-казахстанского литературного текста (на материале сказочных повестей А.М. Волкова).

Перспективность исследования заключается в определении объема понятия «Восточно-Казахстанский литературный текст»; исследовании соотношений категорий «миф», «сказка», «авторская сказка», «сказочная повесть»; выявлении функций фольклорной традиции и определении роли топоса дороги в художественном пространстве волковской сказочной повести; в обозначении общих для жанра литературной сказки рубежа XX-XXI вв. поэтических особенностей (синтез фольклорного образа и историко-философской символики, циклиза-

ция, музыкальность, прозиметрия, ориентация на романтические традиции, хронотоп эпического и лирико-философского содержания, многоуровневая композиция); построении на основе принципа соотношения мифа и реальности типологии и классификации разновидностей текстов произведений региональных авторов.

На основании вышеизложенного в данной работе выдвигается следующая научная гипотеза: соотношение мифа и реальности в региональном литературном тексте приобретает уникальную модель художественного мира, в котором «прочитывается» территориальная идентификация автора.

В качестве фона для текстологического анализа волковского цикла мы будем привлекать тексты региональных авторов, близкие по природе и составляющие локальный текст с типологическими чертами жанрового массива. Материал для исследования - литературные сказки, созданные восточно-казахстанскими авторами, а также литературные тексты, в которых органичное сочетание мифа и реальности создает особую атмосферу художественного мира, свойственную восточно-казахстанскому литературному тексту. В поле зрения исследователя - сказки и повести сказочного сюжета местных авторов, в чьих произведениях можно определить механизмы соотношенности мифа и реальности в рамках Восточно-Казахстанского литературного текста, их зависимость от стилевой манеры художника. Для целостного текстурального анализа выбраны сказочные повести А.М. Волкова, в которых данный жанр получил свое законченное художественное воплощение.

Особый интерес для данного исследования представляют работы казахстанских литературоведов, посвященные проблемам развития и эволюции современной художественной прозы: В.В. Савельевой [3], Т.В. Кривошаповой [4], А.Б. Темирболат [5], С.М. Блатовой [6] и других.

Научная новизна исследования заключается в том, что впервые предпринято изучение соотношения мифа и реальности в контексте регионального (Восточно-Казахстанского) литературного текста; в качестве предмета целостного текстурального анализа рассмотрено творчество писателя-сказочника, автора сказочных повестей «Волшебник Изумрудного города» (вопросы циклизации, сказочного хронотопа, символики).

Практическая значимость работы: материалы исследования могут быть использованы в практике преподавания спецкурсов по истории русской литературы конца XX – начала XXI века, элективных курсов по «Детской литературе» для студентов бакалавриата и магистратуры

филологических факультетов, для проведения факультативов в старших классах школ и гимназий по изучению творчества современных казахстанских писателей.

Литература

1. Пропп В.Я., Чистов К.В. Фольклор в современном мире. - М., 1991.
2. Лосев А.Ф. Диалектика мифа. – М., 1980.
3. Савельева В.В. Художественная антропология. - Алматы: Изд-во АГУ им.Абая, 1997.
4. Кривошапова Т.В. Русская литературная сказка конца XIX - начала XX веков. – Акмола, 1995.
5. Темирболат А.Б. Введение в литературоведение: учеб. пособие / А.Б. Темирболат, С.А. Кибальник. - Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 208 с.
6. Блатова С.М. Жанрово-стилистическая специфика казахстанского рассказа в современном литературном процессе // Вестник КазНУ. Серия: филологическая. - 2012. - № 4.- С. 19 - 23.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА РЕКЛАМНОГО ТЕКСТА С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ

Сизов М.В.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Отличительной чертой современной мировой экономики стала ее глобализация и тотальное распространение крупных брендов по всему миру. Возникает все большая потребность более эффективного использования подобных маркетинговых коммуникаций, направленных на повышение лидогенерации и повышение охвата в масштабах мировой экономики. Поэтому такой аспект распространения продукции, как реклама, стала особенно актуальной. Более того, не достаточно корректно донести технические и ценностные характеристики продукта и бренда. Ввиду интернациональной деятельности многих компаний, один и тот же товар или услугу приходится продавать в разные страны, со своими ментальными, религиозными и культурно-национальными особенностями. Далекое не всегда рекламные тексты подходят к той или иной лингвокультуре, поэтому процесс его перевода имеет свои особенности [1].

Рекламный текст – текст рекламного сообщения, который, как

правило, содержит заголовок (слоган), вступление, основную часть и окончание [2]. Независимо от формата точки контакта (рекламный билборд, изображение на общественном транспорте, баннерные рекламации и таргетированные обращения на сайтах и пр.), основной элемент – текст и изображение, посредством которых реклама способствует формированию уникальных ценностей бренда. Не стоит забывать, что ценность может быть сформирована только в массовом сознании, или в совокупном частном сознании потребителей. Также реклама (как и ее перевод) должна содержать психологический триггер, соответствующий политике бренда и позиционирования компании на рынке для формирования нужного представления о продукте. Потребители запоминают не бренд, а впечатления от процесса «взаимодействия» с ним [3]. В этой связи, коммуникативная и визуальная идентификация бренда и их корректный перевод – одна из важнейших составляющих в процессе кампаний, направленных на продвижение и охват аудитории.

Так, реклама должна довести до потенциального клиента определенную позиционированием идею, информацию.

Заголовок, в первую очередь, привлекает внимание к тексту, заинтересовывает покупателя. Заголовок – стержень рекламы, где должен содержаться наиболее сильный посыл к покупателю. Поэтому нужно постараться сделать заголовок мощным по воздействию и ясным по смыслу. Также язык перевода не должен нарушать ценностные установки, которые заложены в языке оригинала. Так, если оригинальный стиль обращения явно несет в себе атрибуты премиум товара, риторика и стилистика перевода должна ей соответствовать, чтобы не нарушать создаваемой брендом целостной картины. В прочем, данный вопрос может быть в исключительных случаях может быть решен руководством такого интернационального бренда [5].

Вербальная часть рекламного текста, так называемый слоган (в английском варианте «tagline»), несет большую функциональную нагрузку. Слоган в той или иной степени повторяет главный рекламный аргумент, кроме того, он придает рекламному тексту завершенность. Как правило, в заключительном слогане звучит название рекламируемой торговой марки или продукта в сочетании с запоминающимся выражением [5].

При переводе англоязычных рекламных текстов в некоторых случаях русские переводчики не переводят текст, а дают его «семантический эквивалент».

Текст рекламной кампании виски «Джони Уокер» – taste life на английском в дословном переводе звучал как – «попробуй жизнь на

вкус», на русский язык он был переведен как - «Живи, чтобы было что вспомнить». Это характерный пример прагматической адаптации текста.

Основным критерием понимания характерных черт рекламного подъязыка является способность правильно воспринимать и адекватно переводить рекламные тексты и названия торговых марок. Как известно, существует несколько основных подходов к пониманию переводческой эквивалентности:

1) концепция формального соответствия, когда передается все, что поддается передаче, вплоть до структуры исходного текста. Этот принцип применим только для транскрибирования или транслитерации названий торговых марок, но не для перевода слоганов;

2) концепция нормативно-содержательного соответствия, когда эквивалентность предстает как баланс точной передачи элементов содержания исходного текста и соблюдения норм переводящего языка [6].

Рассмотрим некоторые примеры переводов рекламных текстов.

Примеры переводов, согласно концепции формального соответствия:

«Have a break...Have a Kit Kat» – Есть перерыв... Есть Kit Kat.
«There are some things money can't buy. For everything else, there's MasterCard» – Есть вещи, которые нельзя купить. Для всего остального существует MasterCard. «LG: Life's Good» – «Жизнь хороша». «M&M's Melt in your mouth, not in your hands» – «Тает во рту, а не в руках».

Для всех вышеназванных примеров возможно использование концепции формального соответствия, так как семантические и грамматические структуры имеют свой аналог в русском языке.

Эти рекламные тексты можно перевести, используя концепцию формального соответствия, без каких-либо потерь смысла сообщения. При переводе на другой язык можно использовать те же конструкции, что использованы в языке оригинала для сохранения семантической составляющей [6].

Примеры перевода рекламных текстов, согласно концепции нормативно-содержательного соответствия:

Bounty: «A taste of paradise» (Баунти – райское наслаждение). В данном случае было решено отказаться от передачи значения слова taste (вкус) в пользу краткости слогана. Из возможных вариантов перевода можно отметить Вкус райского наслаждения.

«Carlsberg – probably the best lager in the world» (Карлсберг – пожалуй, лучшее пиво в мире). Так как в славянской лингвокультуре не

принято выделять вид пива lager (светлое пиво низового брожения), то было принято решение заменить его более общим значением.

«Mr. Proper will clean your whole house and everything that's in it» (С Mr. Proper веселей, в доме чисто в два раза быстрее!). В данном случае было решено не использовать формальный перевод Mr. Proper отмоет весь дом и все, что в нем находится. По всей видимости, подчеркивание скорости уборки более актуально в белорусской культуре.

В популярной рекламе Sprite: «Obey your thirst» (Не дай себе засохнуть) переведена семантическая составляющая слогана, так как при формальном подходе фраза звучала бы «подчинись жажде». При нормативно-содержательном подходе фраза звучит значительно выигрышнее. В нижеследующих примерах рекламные слоганы вообще не переводились на русский язык, так как слоган настолько краткий и интернациональный, что компания считает, что перевод просто не требуется:

«Nike – Just Do It».

«Volkswagen. Das Auto».

Иногда компания-производитель, опираясь на результат рыночных исследований, решает полностью изменить оригинальный слоган, чтобы он соответствовал культурным реалиям. Например:

Porsche: «You are what you drive» (Порше. Построено на достижениях).

«What legs! Much more than legs. OMSA knows how to be admired» (От Парижа до Находки ОМСА – лучшие колготки!)

«Maybe she's born with it, Maybe it's Maybelline» (Все в восторге от тебя, а ты от Maybelline).

Отдельно стоит отметить рекламные тексты, которые ориентированы на материальные и культурные ценности определенной геолокации. В примере обратимся к рекламе смартфона компании «Blackberry»: The responsive touch screen on a brand new Blackberry Storm Vodafone. An incredible power in your hands. Vodafone. Make the most of now.

В варианте официального перевода на русский язык мы наблюдаем следующий вариант:

«Чувствительный touch screen нового телефона Vodafone Blackberry Storm. Невероятная сила – в твоих руках. Vodafone. Сделай сегодняшний день настоящим»

Передача основного текста была осуществлена при помощи калькирования. Наглядно видим, что использован эпитет с элементами гиперболы («an incredible power»). В данном контексте гипербола – сильный экспрессивный прием перевода, который и оказывает воз-

действие, определенное рекламным позиционированием. Эта особенность была в полной мере передана в переводе – «невероятная сила». Также представляет интерес и конечный слоган данного рекламного текста «Make the most of power», у которого существует немало русских соответствий: «Цени момент», «Наполни каждое мгновение». Однако наиболее оптимальным вариантом переводчик посчитал «Сделай сегодняшний день настоящим».

Проведя анализ рекламных текстов из печатных изданий и Интернет-источников с учетом их характерных и стилистических особенностей, можно сделать следующие выводы: при переводе рекламного сообщения с исходного языка на язык перевода необходимо определить, к какой категории относится данный текст, потому что в зависимости от того, что является предметом рекламы и к какой аудитории реклама обращена, будет определяться соответствующий стиль, который следует соблюдать и в тексте перевода. При этом необходимо учитывать стилистические особенности рекламных текстов, наиболее характерные из которых – это создание импрессивности и яркого образа у реципиента с помощью эмоционально окрашенной лексики, повторов и широкого спектра прилагательных и наречий.

Подводя итоги вышесказанному, необходимо отметить, что при переводе рекламных текстов возникают определенные трудности, которые заключаются в том, что существует несколько подходов к пониманию переводческой эквивалентности, а также разнообразие стилистических особенностей таких текстов. Решение этих проблем достигается путем правильного анализа исходного текста и, как следствие, правильного использования этих подходов.

Литература

1. Автономова, Н.С. Познание и перевод. Опыты философии. – М.: Огни, 2016.
2. Сулейманова, О.А. Лингвистические теории в интерпретации переводческих стратегий. Комплексный анализ переводческого процесса. – М.: РГГУ, 2016.
3. Псурцев Д. В. Стратегия перевода. Пособие по письменному переводу с английского языка на русский для завершающего этапа обучения. - М.: Р. Валент, 2015.
4. Галь Н. Слово живое и мертвое. - М.: Азбука, 2017.
5. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика, Очерки лингвистической теории перевода. – М.: AUDITORIA, 2016.
6. Алексеева И.С. Великий комбинатор // Индустрия рекламы.-2002. - №6. - С. 30-32.

TEACHING SPEAKING TO PRIMARY ENGLISH LEARNERS WITH SPEECH IMPAIRMENTS

Kamzina Zh.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Speaking is one of the main speech activities. Speaking is the best means of consolidation, assimilation of elementary linguistic English knowledge, cultivating habit and creating skills. The students of schools, colleges and universities should be able to use in speaking units and actively assimilate of English language or expressions, words, word combinations, sentences. Progress in speaking an English language is obviously impossible without the gradual assimilation of phonetics, vocabulary and grammars of the English language.

According to the definition which is given in the Cambridge dictionary “Inclusion” is the idea that everyone should be able to use the same facilities, take part in the same activities, and enjoy the same experiences, including people who have a disability [1].

Today teachers of English who practice inclusion have the same challenges the world over. One of the most common issues for language teachers are speech impairments.

A speech disorder is a disruption in the production of the phonetic aspects of phrases, words and sentences so that communication is partly or, in a few cases, completely unintelligible to listeners [3].

Speech disorders affect to people of all ages. The main types of speech impairments are:

1. Stuttering characterized by hesitations, interjections, a high frequency or prolonged duration of stoppages in the flow of speech.
2. Apraxia - affects an individual’s ability to form the sounds of speech correctly.
3. Dysarthria - damage to the brain might the cause of muscle weakness in a person’s face, lips, tongue, throat, or chest.(Articulation apparatus) [4].

Symptoms of speech impairment vary from repetition to speaking with a hoarse or even raspy voice. Causes of such disorders might be as brain damage due to a stroke or head injury or even hearing loss [2].

Students with speech disorders demand careful planning for the lesson. A successful lesson in which students with speech impairments are involved should contain warm-up exercises and exercises should be selected wisely in order to be done by each student. If a school does not have speech-language pathologists there are several things to follow for language teachers. It is necessary to begin with warm-up exercises to get stu-

dents relaxed and prepared for the work. In ordinary school where there is an inclusion process these exercises are useful also useful for ordinary students because they make it easier to produce the sound for their articulation apparatus.

Warm-up exercise is swilling. It helps to get muscles warmed up, after thirty seconds change it to swilling backwards.

They are useful for all students in inclusive classroom it helps for articulation apparatus and vocal cords to produce new sounds easily and in correct way. For warm up exercises you may use those that are recommended by speech therapists or speech-language pathologists.

To review last unit-“World of Work”. Teachers may do following exercise for articulation:

Exercise 1

Instruction: Name five professions with the sound “c” and say each of them five times.

Exercise 2

Instruction: Think of 4 places to work and say each 5 times.

Exercise 3:

Instruction: Show/Use the Alliteration Sound Cards and ask your students to read.

The goal of alliteration sound cards is to teach the sounds (phonemes) of all letters (consonants, short vowels, and diagraphs) through sound-symbol correspondence utilizing visuals, alliterative phrases, and isolated phoneme production. The alliteration sound cards can be used for any age students who have not yet mastered their phonological awareness/pre-reading skills. They are also helpful for students with articulation errors to use as warm-up exercises for therapy.

Second stage after doing warm-up exercises; it is time to go for teaching. These are useful teaching strategies for teaching and get your students speak. For Unit Creativity:

Activity 1 Auditory Discrimination

Instruction: After teaching the topic to practice pronunciation and articulation of vocabulary:

Activity 2 Use the text “KUNG FU SCHOOL” on topic creativity in “Eyes open” 1

Auditory Word Search

Get the flashcards for each target word in the text If you don’t have flashcards, write each word or draw some of your own pictures on pieces of paper.

You could even ask the students to make some as an opening to the story while saying the target words as well. Divide up the cards between

students and have them place them in front of them so they can see what words they are listening for.

Read the story aloud and have the student hold up his flashcard as quickly as he can and then say it 3 times before placing it in the group pile in story order for all to see.

The first person to hear and say it twice all their flashcards in the story, wins.

Activity 3 Students are on Stage

Instruction: Find story related to your topic. Read the story aloud. Decide who will be each character in the story. Read the story again and have the students act it out.

Then have the students act it out again without you reading the story, making sure to say the target words correctly.

Then you can together with students brainstorm ideas for how to make the play better, especially throw in a new target word or two. Act it out again with the changes. Make sure to always practice the target words before putting on the show.

Activity 4:

This strategy helps with fluency disorders:

Thanks to the carrier phrase "I like to" at the top of each card, this is an excellent built-in fluency activity.

Instruction: Simply have the child pick up a card and read it using soft onset and slow speech. Make two piles with the cards: the phrases that were fluent and the phrases that weren't. When disfluencies are present, talk about what happened.

-“Did you feel your mouth starting softly?” –“Do you think that came out too fast?” Students feel proud as they see the “fluent” pile building.

When playing the game by the rules is also a great fluency exercise for students with more advanced fluency goals.

The next Unit is “Reading for pleasure”. Teacher practices with all students understanding of the main points of supported extended talk on a range of general and curricular topics. Also it is important to develop and sustain a consistent argument when speaking or writing.

Activity 1

Students who are developing skills in another language need to hear/see a lot of the language to not only find meaning, but begin to formulate meaningful communication independently. For students to really integrate a word/expression into their own language, it is generally accepted that the student needs to be exposed to the term at least 30 times.

Instruction: When you are planning a lesson try to identify the key

words/phases that help the students focus on the central concept or the language function for the lesson. Also it is necessary to consider bolding these terms in the plan. Depending on the class, these could also be terms that you use for careful choral repetition moments within the class. To support comprehension and eventual production, repeat the key words/phrases verbatim and regularly, at least 10 times per class.

Text in this unit is divided for several short parts. Teacher may ask one student to read and another student to retell using bolded words in text so students hear it several times. An then the game He is/who has: a vocabulary chain game that uses pictures to cue students to listen for and then ask questions about terms. This activity is good for helping students work with question phrases that are in need of targeted practice.

Role play is a great tool when you have stuttering students because it has both supportive goal and the goal of creating environment of acceptance that is essential for inclusive classroom. Role play is one of the main amount of drama activities which can be considered as a successful educational technique in foreign language teaching because of presents some important characteristics for its teaching: easy organization, flexibility, it can be open ended, it's funny, it's a dress rehearsal for real life which is important for students with special needs, it provides a lot of different experiences that will help students in future, it trains students to deal with some social skills of language and it helps in the memorization of new vocabulary, expressions and grammar.

This role play activities are for additional learning will help students to become confident even if they are stuttering.

Activity 1

Cards ask learners to role play engaging in pseudo stuttering to change thoughts and feelings associated with stuttering, also to role play avoidance behaviors, to role pay guarding themselves from others preconceptions, and educate others about stuttering.

These are possible examples of cards for role play with those who stutter on topic "Fantasy World":

Card 1(Stop avoiding)

Pretend you are in national museum in Astana and you can not find who is the author of this or that masterpiece. Ask the guide to tell you about that.

Card 2 (Stop avoiding)

Pretend you just bought milk at the store and salesman gives you the wrong change. Make sure you get your money back.

Card 3 (Stop avoiding)

Think about word you usually stutter on. Imagine you raise your hand

and answer using this word that you stutter on.

To choose the methodology, strategy or activity for students is up to every teacher and abilities of student. These are the strategies, activities and exercises that we suggest as effective for teachers who teach students with speech impairments.

Teacher must be patient and should encourage the student with impaired speech to participate in classroom activities, giving him adequate time to speak. Teacher should not divide students and must treat them equally. It is vital to do not interrupt or try to complete his thoughts. Ask her to repeat her message when necessary; do not feign understanding.

References

1. <https://dictionary.cambridge.org/ru/>
2. Aram D.M., Nation J.E. "Preschool language disorders and subsequent language and academic difficulties". "Journal of Communication Disorders". 1980; 13(2):159, 170.
3. <https://www.brighthubeducation.com/special-ed-speech-disorders/>
4. Kochneva E. "Didactic materials for teaching English to students with speech disorders (first stage of training)" article 2015

ЭКСПРЕССИВНЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА В СОВРЕМЕННОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ

Жанбырбай Д.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Экспрессивность является общеязыковой категорией, которой свойственно единица всех уровней языковой системы. На данный момент в лингвистической науке нет общепринятого определения понятия экспрессивности. Неоднозначность трактовки понятия экспрессивности обусловлена, прежде всего, наличием многочисленных подходов к исследованию данной лингвистической категории, которая рассматривается в русле лексикографии, функциональной стилистики, теории, поэтики, риторики и других отраслей науки о языке [1]. В особенности представляется возможным обобщить существующие концепции, выделив среди них узкую трактовку категории экспрессивности, которая находит отражение в области семасиологии и сводится к рассмотрению лингвистической категории экспрессивности как семантического признака слова в рамках, которого экспрессив-

ность определяется как средство усиления выразительности и изобразительности речи, а также ее воздействия.

В настоящее время стало уже аксиомой то, что эмоции являются мотивационной основой сознания и языкового поведения, что люди в своем общении не могут обойтись без эмоций. Мнение Э. Сепира о том, что эмоции не представляют никакого интереса для лингвистики, так как их элементы не являются составляющими семантики слова и не присущи самому слову, для современной науки устарело и не актуально [2, с. 5].

На сегодняшний день понятие «экспрессивность» широко используется в науках о языке, однако лингвистика до сих пор не имеет общепринятого определения этого понятия. Неоднозначность трактовки понятия экспрессивности обусловлена, в первую очередь, наличием многочисленных подходов к исследованию этой лингвистической категории, которая часто рассматривается в сферах лексикографии, семасиологии, функциональной стилистики, риторики, прагмалингвистики, психолингвистики и других отраслей науки о языке.

В современной лингвистической литературе существуют категории «эмоция» и «экспрессия», «эмоциональность» и «экспрессивность»; одни традиционно рассматривают их идентичными понятиями, другие же – разграничивают, но считают их важнейшими составными частями категории выразительности. Исследователи в области коммуникативной лингвистики отмечают, что при сопоставлении языков недифференцированное рассмотрение и нечеткость в определении их самостоятельности приводит к недоразумениям [3, с. 178]. О необходимости различения данных категорий в практических курсах преподавания языковых дисциплин достаточно обоснованно пишет В.И. Шаховский [4, с. 673].

Как и упоминалось ранее, экспрессивность проникает во все сферы деятельности человека. Взаимодействуя с рациональным, логическим, экспрессивно окрашенные лексические единицы вносят в утвержденные правила элементы новых изобразительно-выразительных средств. Чувства и эмоции человека в художественном тексте представлены в отраженном виде.

Экспрессивность в текстах выражается с помощью так называемых стилистических средств. В лингвистике также очень часто используются терминами: выразительные средства языка, экспрессивные средства языка, стилистические приемы. Эти термины иногда употребляются синонимически, иногда же в них вкладывается различное содержание.

Во всех видах публицистических текстах используются разные

средства создания экспрессии на уровне синтаксиса, такие, как парентетические внесения, различные типы экспрессивных предложений (эллиптические, номинативные, односоставные предложения глагольного типа, вопросительные и восклицательные предложения), синтаксические повторы, инверсия, риторические вопросы, зевгма, литота и парцелированные конструкции. Важную роль в создании экспрессивности публицистического текста играют пунктуационные особенности и актуальное членение высказывания [5].

Парентетические внесениями являются слова или конструкции, которые служат для разъяснения или же привлечения внимания к идеям.

В публицистических текстах встречаются различные виды парентетических внесений.

They added: "After the breakup, he achieved what he really wanted in life. A child from a broken house finds love, affection and warmth and a stable family."

(*READ MORE: Zara Tindall squirms in awkward exchange over Royal Family taxes*) [5].

Целью зевгмы является экспликация иронического смысла высказывания.

Bush's Operation Thanksgiving was at once good politics for him and a good morale booster for the troops *Wearing an army jacket and a winsome smile*, the president was greeted with "Hooahs" and cheers by the GIs.

Как упоминалось ранее, назывное (номинативное) предложение также является одним из синтаксических стилистических средств, основанном на отсутствии главных членов предложения. Коммуникативная функция назывного предложения – это просто констатация существования объекта или явления:

Morning. April. Problems.

Эллипсисы, довольно разнообразны. Очень часто опускается подлежащее, в основном, когда оно выражено местоимением первого лица (I), но не обязательно, как можно видеть в следующем примере:

"The Kurds don't have Kirkuk" *Not yet, anyway.*

Согласно одной из наиболее известных классификаций, предложенной Л.С. Бархударовым, эллиптические предложения делятся на две группы синтагматически и парадигматически.

Парадигматические эллиптические предложения, в которых восстановление отсутствующих слов возможно только на основе встречающихся в языке аналогичных конструкций.

Born to perform.

Использование эллиптических предложений способствует экономии языковых средств в целях придания речи особой лаконичности и ритмичности.

Риторический вопрос относится к традиционным средствам выражения авторской оценки в публицистическом тексте.

Maliki, on a trip last week to Washington for talks with President Bush, stood in front of the US Congress and told the world that Iraq was not sliding into civil war. *But when the signs are there for the entire world to see, isn't it worse to simply pretend it doesn't exist?*

Параллельные синтаксические конструкции употребляются с целью убедить читателя, заставить его принять точку зрения говорящего.

Let him be tortured, let him confess, let him be killed as horribly as he killed others, Al-Idrissi suggests "All religions say '*An eye for an eye and a tooth for a tooth.*'"

Простой повтор – это непосредственно следующие друг за другом повторения одного и того же члена предложения, словосочетания или цельного предложения. Повтор является чисто синтаксическим, когда повторяется не слово, а только синтаксическая структура. Это наблюдается в любом предложении, содержащем две или более однородных частей. Рассмотрим синтаксический повтор на примере двух предложений:

The people were running

Men, women, children were running.

Второе предложение не только отличается от первого семантически: в нем идея тотальности выражается более эмоционально и решительно.

Анафорический повтор позволяет автору закрепить повторяемые единицы в памяти читателя.

If the base line is Germany and Japan - ethnically homogeneous countries that had advanced economies before World War II - they have fallen short *If the base line is Somalia, they have done pretty well.*

В противоположность анафоре, эпифора представляет собой употребление тождественных элементов в исходе, т.е. в конце двух или нескольких следующих один за другим отрезков речи.

"When the president personally tells you something is important - and I was still a two-star general at the time - you know he's *serious about it* and we're *serious about it* [6].

В результате анализа особенностей экспрессивных синтаксических конструкций в современных англоязычных публицистических текстах, в частности, в англоязычных аналитических общественно-

политических статьях, дал обнаружить особенность функций экспрессивных конструкций в синтаксических единицах разного уровня, рассмотреть взаимодействие категории экспрессивности со лингвистическими категориями, установить систему связи между экспрессивными языковыми средствами и типологической спецификой публицистических текстов на основе учета экстралингвистических факторов, описать активную воздействующую коммуникативную функцию синтаксических конструкций, основанной на построении разнообразных экспрессивных оценок в современной публицистике.

Литература

1. Глазкова М.Ю. К вопросу о роли экспрессивного синтаксиса в формировании речевой системности публицистического стиля в русском языке // Активные процессы в современном русском языке Материалы Всероссийской межвузовской конференции. - 2006 - С 218-222
2. Аванесова Н.В. Эмоциональность и экспрессивность – категории коммуникативной лингвистики // Вестник Югорского государственного университета. – Ханты-Мансийск: ЮГУ, 2010. – С. 5-9 // Режим доступа: <http://docplayer.ru/27195161-Emocionalnost-i-ekspressivnost-kategorii-kommunikativnoy-lingvistiki-n-v-avanesova.html> (дата обращения: 29.08.20)
3. Вафеев Р.А. К определению категории «оценочности» и «экспрессивности» при сопоставлении языков // Роль иностранных языков в подготовке специалистов нефтегазового комплекса: проблемы и перспективы изучения в современных условиях. – Тюмень: ТюмГНГУ, 2010. – № 17. – С. 178-179.
4. Шаховский В.И. Эмоции в коммуникативной лингвистике // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство. – М.: Языки славянских культур, 2009. – 856 с.
5. Глазкова 2010 – Глазкова М. Ю. Экспрессивный синтаксис в современной публицистике: на материале русскоязычных и англоязычных аналитических общественно-политических статей: дис. ... канд. филол. наук. Ростов-на-Дону, 2010.
6. Об использовании некоторых экспрессивных синтаксических средств в рекламных текстах // Вестник ТГПУ им Л.Н. Толстого Гуманитарные науки Тула, 2005, № 3. - С 195-198.
7. Зайнульдинов А.А. К вопросу о соотношении семантических категорий: экспрессивность, эмоциональность, эмоциональная оценочность // Мир русского слова. 2009. № 2. - С. 28-34.
8. Kate Middleton news: Duchess heartbroken as Prince William ‘thought

- he could do better' // Режим доступа: <https://financial-press.uk/2020/11/10/kate-middleton-news-duchess-heartbroken-as-prince-william-thought-he-could-do-better-royal-news/> (дата обращения: 01.09.2020)
9. Режим доступа: <https://www.newsweek.com/> (дата обращения: 04.09.2020)

ЖИЗНЕСТРОИТЕЛЬСТВО КАК АВТОКОНЦЕПЦИЯ В ТВОРЧЕСКОЙ СУДЬБЕ Г.Д. ГРЕБЕНЩИКОВА

Абдуллина Л.И., Ахмеджанова А.Ж.

ВКУ им. С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

Георгий Дмитриевич Гребенщиков – человек удивительной судьбы - родился на Алтае, но более сорока лет прожил в эмиграции за рубежом и умер, так и не вернувшись на родину.

Его отличала удивительная вера в свои силы, жизнестойкость, осознание необходимости продвигать дело всей его жизни: вести просветительскую деятельность перед русским народом. Эти качества характера Георгий унаследовал от родителей: отец его был потомком хана, а мать – казачкой. Его детство также способствовало становлению характера будущего писателя: семья родителей была бедной и многодетной, и Георгий с 10 лет начал работать, перепробовав много профессий от мойщика посуды, до санитара в больнице, писаря и письмоводителя. За это десятилетие Гребенщиков много путешествует по Сибири, что впоследствии найдет отражение в его творчестве. И только стремление «выбиться в люди», огромная трудоспособность, стремление учиться и развиваться и большой талант помогли ему не сломаться и стать профессиональным журналистом, а позднее открыть в себе желание писать.

При изучении творчества Георгия Гребенщикова отчетливо прослеживается органичная и закономерная связь между его литературной деятельностью и строительством собственной жизни как на родине, так и за рубежом. Его книги можно рассматривать как «практики»: строительство домов, часовен, поселков, реализация множества культурных проектов неотрывно связаны с его трудами как писателя, философа, общественного деятеля, основателя одного из центров русской культуры в США.

Как отмечает известный ученый-краевед С. Царегородцева, архивы писателя объясняют уникальность его творческой биографии: «Я много раз пытался основать свой прочный скит». Когда ему было 20

лет, он строил под Семипалатинском, мечтая о лучшей жизни и просвещении крестьянской молодежи. Потом строил на золотых приисках в Семитавских горах. Недалеко от города Усть-Каменогорск он построил шестиугольную юрту у родника. На Алтае в Колованском Заводе он прожил целое лето «в какой-то сказочной полудремоте» в юрте, сделанной своими руками, любясь красотой Белого озера и окружающих гор. После войны Г. Гребенщиков построил каменный домик в Крыму. Переехав во Францию, он начал строительство в Провансе.

Такая обширная география путешествий будущего писателя способствовала глубокому проникновению в жизнь местного населения, наблюдения за их культурой и обычаями. Позже все эти наблюдения найдут свое место в его художественных произведениях «Алтайская Русь», «Рахмановские ключи», «В Ульбинских порогах», «Тюдрала», «Басаргинский водопад». В этих текстах автор попытался передать свои впечатления о быте, языке и народном творчестве степных кочевников-казахов, описать обычаи и нравы аборигенов Алтая. Его работы позволили сохранить этнокультуру древнего Алтая, описать уникальную культуру старообрядцев, которые жили по берегам реки Бухтарма и Уба.

Особенности мифологии, истории и этнографии прослеживаются уже на уровне заглавий его произведений: «Ханство Батырбека», «Болей Ульген», «Кызыл-тас», «На Иртыше», «В тиши степей», «Степные вороны». В текстах самих очерков и повестей проявляется богатство его языка, красота авторского стиля писателя, описывающего повседневную жизнь людей и их быт, что подчеркивает и хроникальная достоверность его текстов.

Поэтическая культура местных жителей-старообрядцев, живших у истоков Восточно-Казахстанского культурного текста [подробнее см. 1, 2, 3, 4] сочетается с редким этнографическим материалом о старообрядческих традициях и особенностях их жизни в одном из наиболее фундаментальных этнокультурных исследований о жизни первых поселенцев в предгорьях Алтая XVII–XVIII вв. в очерке Г. Гребенщикова «Алтайская Русь». По словам писателя, одной из причин переезда в далекую Сибирь для староверцев была мечта найти обетованную землю, богатый край, где живут свободные и счастливые люди – и они нашли Беловодье.

Чтобы подробнее изучить традиции и обычаи местного населения писатель вступает в Российское Императорское географическое общество по рекомендации известного географа и этнографа Г.Н. Потанина. Двухлетние экспедиции по долинам алтайских рек Бухтармы и

Убы по заданию географического общества позволили Г. Гребенщикову собрать уникальный этнографический материал, который нашел отражение в очерках «Алтайская Русь» и «Река Уба и убинские люди», и по сей день считающиеся среди ученых-краеведов самыми значительными исследованиями истории Беловодья и Алтая.

Революция 1917 года изменила многое в жизни писателя. Не приняв октябрьских событий, он уехал в Крым, где провел все годы гражданской войны, издавая свои работы в местных газетах и журналах. В 1920 году Георгий Гребенщиков навсегда покидает Россию: вначале он жил во Франции, с 1924 года эмигрировал в Америку, где основал селение «Чураевка» - «скит русской культурной мысли» на слиянии рек Хусатоник и Помераг недалеко от Нью-Йорка. По замыслу писателя Чураевка должна была стать местом, где могли бы жить и работать лучшие представители русского Зарубежья, покинувшие родину. Чураевку посещали многие известные люди: певец Ф. Шаляпин, скульптор С. Коненков, актер М. Чехов, композитор С. Рахманинов, писатель А. Ремизов и многие другие представители русской интеллигенции.

В Америке Г. Гребенщиков продолжает работу над главным трудом всей своей жизни - многотомным романом-эпопеей «Чураевы», который он начал писать еще в России в 1916 году. Этот роман оказал большое влияние на мировоззрение эмигрантской молодежи. В нем автор размышляет над нравственными и религиозными проблемами современности.

Писатель активно занимается и публицистикой после переезда в США. Множество его статей на философские, политические, общественные темы были изданы за рубежом во время его эмиграции. Кроме того, Г. Гребенщиков старался уделять внимание и деятелям русской культуры, писал об их творчестве в своих статьях. Знаковым произведением 1928 года стал выход в свет книги писателя «Гонец», изданной в издательстве, которое организовал Г. Гребенщиков вместе с Н.К. Рерихом. Книга написана в жанре исповедальной прозы, в виде послания писателя на родину. В основу книги были положены «Письма с Помперага».

Особый интерес в области изучения творчества Георгия Гребенщикова представляет его сказка «Хан-Алтай» - шестая глава книги «Моя Сибирь», которая была впервые опубликована в Риге в журнале «Перезвоны» в начале XX века. Это произведение является итогом многолетних философских размышлений писателя об Алтае, его месте в «социальном и культурном бытии России» [5, с. 175].

В основу сказки «Хан-Алтай» положено восприятие автором не

только истории родного края, но и его мифопоэтика, оригинальный тюркский фольклор Алтая о несчастной любви пастуха Урсул-Ойрота и дочери хана Катун-Су. В сказке присутствует традиционный для тюрков мотив превращения влюбленных в гору и реку. Трактовка образа горы тесно перекликается со сказочными текстами, где гора воспринимается как основа мировой оси, основополагающий элемент, который организует окружающее пространство: «Ты стоишь, Алтай, выше туч и звезд», «Алтай стоял посреди океана, как остров – неприступный храм» [6, с. 180].

В данном произведении также можно отметить влияние философии и этических воззрений Рериха, с которым Гребенщикова связывала многолетняя дружба. Это выражается на уровне горной мифопоэтики и живописания, что характерно для творчества Н. Рериха и его понимания особой роли Алтая и горы Белухи. У Г. Гребенщикова это проявляется в виде обращений к Алтаю «О земля, земля! ...Хочу воспеть Алтай – родину мою, радость твою!», «Музыкой ласкает слово Алтай. Песней звучит для каждого странника. Родиной – каждой светлой душе. Маяком – для всякого искателя подвига. Храмом для всякого молящегося. Звучком мощного колокола зов его: – Алтай! Алтай! Алтай!» [6, с. 205] и восхвалении красоты горы Белухи, которую писатель называет «царицей земли», «жемчужиной короны» Алтая [6, с. 173].

Таким образом, изучение творчества регионального писателя Георгия Гребенщикова представляет интерес в аспекте рассмотрения его произведений в соотнесенности с его жизненным опытом просветителя и мировосприятием, изучением фольклорных мотивов и этнографических составляющих произведений писателя об Алтае и Беловодье.

Литература

1. Абдуллина Л.И. Феномен территории в Восточно-Казахстанском литературном тексте // Краеведческий альманах. – 2014. [Электронный ресурс]: <http://kray.pushkinlibrary.kz/ru/kraevedcheskij-almanakh/kraevedcheskij-almanakh-2014.html>
2. Абдуллина Л.И. Литературный ландшафт Рудного Алтая: монография. - Усть-Каменогорск: Изд-во КАСУ, 2012.
3. Абдуллина Л.И. Восточно-Казахстанский литературный текст: диалог времен и культур // Культура и текст. – 2008 - № 11. – С. 227 – 234.
4. Азаров Ю.А. Георгий Гребенщиков: Алтайский Текст в литературе зарубежья // Филологическая регионалистика. – 2010. – № 1–2. – С.

- 24–31.
5. Масяйкина Е.В., Никонова Н.Е. Миф поэтика горного сюжета в литературном наследии сибирского областничества: по материалам архивов Г.Н. Потанина и Г.Д. Гребенщикова. – 2019. [Электронный ресурс]: elar.urfu.ru > bitstream
 6. Гребенщиков Г.Д. Моя Сибирь. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2002. – 214 с.

К ВОПРОСУ О ПОНИМАНИИ ТЕРМИНА «КНИГОТВОРЧЕСТВО» В СОВРЕМЕННОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ

Мисевра Л.А.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Сегодня наиболее остро встает вопрос о книжной культуре, её природе и исторических границах, её трансформации в современных условиях, характерных для книжной культуры кризисных явлениях в период «экранной культуры» и компьютеризации.

Вопросы и феномен книготворчества активно артикулируется и в современном литературоведении. Проблема индивидуального книготворчества соединяет в диалоге ученых, поэтов, редакторов, переводчиков, с разных сторон осмысляющих стратегию создания, издания и функционирования книги. Интерес к книготворчеству стимулировали научно-практические конференции 2000-х годов, посвященные изучению авторской книги как художественного феномена, очерчивающие круг спорных проблем и перспектив развития филологического книговедения. Итогом этих конференции стали сборники и коллективные монографии [1].

Несмотря на ряд литературоведческих исследований, посвященных проблеме книготворчества, обращение к книготворчеству как концепту в аспекте общей гуманитарной технологии мало изучено и по-прежнему сохраняет свою актуальность.

Цель нашей работы - рассмотреть книготворчество в историческом, культурологическом, лингвостилистическом, а также герменевтическом аспектах.

В статье рассматривается три вопроса: 1) возникновение книготворчества; 2) понимание термина книготворчества в литературоведении; 3) соотношение книги и творчества на современном этапе.

Понимание произведения - проникновение в суть эпохи, автор-

ская позиция, описываемая ситуация и интерпретация текста (относительно произвольное толкование содержания текста, мотивов, побуждений автора к его созданию) способствует лучшему постижению содержания. Изучение книготворчества в аспекте лингвистической герменевтики позволяет проанализировать содержание основных структурных элементов книги, игнорирование которых неизбежно ведет к затруднениям в понимании образа книги.

В историческом контексте вопрос книготворчества становится актуальным с появлением книгоиздания художественной литературы. Деятельность первых типографий в Русском государстве носила преимущественно религиозный характер вплоть до XVIII века, затем книгоиздание приобретает в большей степени научный характер. В XIX веке печатное дело в России быстро растёт; к концу XIX века почти нет города, где не было бы типографии. Именно XIX век считается «Золотым веком» русской литературы. Поэтому рассматривать вопрос о книготворчестве целесообразно именно с этого времени.

Однако, в виду ограниченных рамок статьи, мы перейдем к обсуждению такого литературного факта как наличие авторского, читательского и, как следствие, научного интереса к технологии книготворчества на современном этапе.

С точки зрения О.В. Мирошниковой, «книга - это контекст... С этой точки зрения книга может быть рассмотрена как система систем (лексико-семантической, ритмической, интонационно-мелодической, субъектной, пространственно-временной). Контекстовый характер книги проявляется в специфической динамике составляющих ее макро- и микросистем. Данная динамика создается или характеризуется, отношениями: часть - целое, часть - часть, единичный текст – текстовый комплекс - весь текстовый массив» [2].

В широком контексте эволюции мировоззрения писателя, изменений в личной и общественной жизни, задумка произведения может меняться и трансформироваться. Книготворчество позволяет рассматривать эту динамику как творческую биографию писателя, когда замысел произведения созревает и формируется постепенно вместе с развитием и движением самого автора и окружающего его потока жизни.

На протяжении XIX века менялись цели книжного творчества. От пушкинской поры нарастала тенденция к выделению индивидуально-авторского начала, соответственно менялись и поэтические формы произведения. Для самого автора важным становится составить образ книги, верно донести собственную позицию до читателя, отстаивать собственные нравственные идеалы от любых посягательств извне.

После издания произведения наступает следующий этап его существования, который развивается независимо от воли его создателя – автора, но напрямую зависит от того, как выстроил автор свое произведение. Происходит своеобразный диалог между автором и читателем. Важная задача художника - передать читателю основной замысел произведения. Однако, как показывает история русской литературы XIX века, общество, критика и каждый читатель видит основную мысль глубоко субъективно, по-разному воспринимает читаемый текст, согласно своему внутреннему мировоззрению. Показательный пример такого «непонимания» - поэма Н.В. Гоголя «Мертвые души», которая была отвергнута некоторыми читателями в виду необычности ее построения, точнее отсутствия типичного романного сюжета. К.С. Аксаков говорил Гоголю, что «смущает с первого разу» отсутствие «внешней анекдотической развязки». В ответ Гоголь соглашается: «Бедный читатель с жадностью схватил в руки книгу, чтобы прочесть ее, как занимательный роман, и, утомленный, опустил руки и голову, встретивши никак не предвиденную скуку». Произошло нарушение «горизонта ожидания», если использовать термин современной герменевтики [3].

Лингвистическая герменевтика - это самостоятельная область научного знания, оформляющая свой дисциплинарный статус. Она имеет мощный научный потенциал, так как и философское, и лингвистическое познание по природе своей является интерпретирующим (герменевтическим). Исходным компонентом лингвистической герменевтики выступает текстовое общение, устное и письменное общение с текстом и посредством текста [4].

Классик герменевтики Гадамер Х.–Г. называл эту технологию «подлинной записью», раскрывающей через письменный текст и идеальность языка авторскую подлинность [5].

Изучение книги на сегодняшнем этапе развития литературоведения, по мнению О.В. Мирошниковой, базируется на двух точках зрения. Первая - книга есть текст. Последователи данной позиции опираются на мнение Р. Барта, считавшего текст понятием более широким и нетрадиционным в отличие от понятия «произведение» [2]. М.М. Гиршман утверждает, что тексту присуща множественность смыслов, которые не могут мирно сосуществовать в его рамках. Эту множественность смыслов текст пересекает, движется сквозь них [6].

На уровне предметно-изобразительном: художественный мир отдельного стихотворения - группы или комплекса - всего массива текстов в целом. На уровне мотивно-тематическом: мотив - лейтмотив - мотивные комплексы и ряды. Таким образом, оказывается, что специ-

фическим признаком книги является выраженность, принципиальная значимость и семантическая наполненность ее структуры, особая динамика межтекстовых отношений - связей, аналогий, контрастов, повторов, кольцевых композиций и пр.

С конца 1980-х годов интерес к исследованию разнообразных контекстовых форм в творчестве разных авторов и в общетеоретическом аспекте возрастает.

Первоначальное накопление и систематизация материала позволили создать фундаментальные работы сравнительно-исторического, историко-типологического и теоретического плана. Объектом изучения оказались поэтика лирического цикла, типы объединения лирических стихотворений в условиях перехода от жанрового к внежанровому мышлению, способы формирования контекстовых форм. При этом специфика прозы как книги оставалась на периферии научного наблюдения.

Изучение, литературы и искусства – перспективное и приоритетное направление современной мировой науки.

Проблема книги и книжной культуры тесно связана с изучением духовной культуры, и вопросы сущности книги и способа ее существования и влияния книги на человека и культуру, проблема «смерти книги» до сих пор остаются нерешенной, о чем свидетельствует тот факт, что существует большое количество дефиниций понятия «книга», из которых ни одно в настоящее время не может быть признано общепринятым.

В исследовании книги акцент делается на самые разные моменты, в т.ч. фиксируют своё внимание на новых видах средств коммуникации, наукоёмких технологиях, полагая в них источник всех остальных трансформаций в обществе и культуре.

На фоне падения интереса к серьезной книге и переориентации в значительной мере на произведения «массовой культуры» значимыми в процессе бытия книги представляются следующие звенья: автор – издатель – читатель – культура. Иногда в этой цепи присутствует еще одно звено – меценат, финансирующий выход книги, заведомо некупаемой.

В Казахстане в 2016 году государство обратило внимание на эту общекультурную проблему, были внесены изменения и дополнения в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам культуры. Вносимые поправки направлены на поддержку авторов, на создание общественно значимой литературы и доведение данных произведений до каждой государственной библиотеки [7].

Снижение спроса на серьезное литературное творчество вынуж-

дает авторов искать новые пути взаимодействия с читателем - речь идет об отношении «автор - читатель» (текст - произведение). В этой цепи автору необходимо частично брать на себя самопрезентацию книги, использовать экзальтированные и эпатажные PR-ходы.

Книготворчество казахстанских поэтов-современников проявляется в различных формах: от определения жанра издаваемых произведений до выстраивания самой структуры книги и непосредственной издательской практике.

Художник получает возможность прямого непосредственного диалога с читателем, что, в свою очередь, позволяет найти своего читателя и, в конечном счете, выводит само творчество из узкого круга ценителей на уровень общенародного обсуждения проблем национальной самобытности и человеческой значимости, делая акцент на гражданской ответственности художника за свое слово. По словам известного казахстанского поэта и издателя Бахытжана Канапьянова, «для поэта важно увидеть книгу, образ, который запечатлен на страницах книги, это как бы конечный продукт для будущего общения между ним и читателем» [8].

Анализом феномена книготворчества сегодня занимаются книговеды, культурологи, философы культуры, издатели и др.

При этом в исследованиях акцент делается на самые разные моменты: единство внутреннего контекста книги; сверткостное художественное единство; целостность, «итоговость», книга как форма авторского самовыражения; диалог между автором и читателем, архитектура; цикличность и др.

Книготворчество определяется как теория, феномен, концепция и др.

Но самого термина «книготворчество» пока нет ни в одном литературоведческом словаре, а разные авторы достаточно широко его понимают. Все это позволяет нам предложить свою трактовку понятия книготворчества. Исходя из анализа понятия в научной литературе и учитывая комплексный подход к его изучению, мы предлагаем определять книготворчество как гуманитарную технологию, направленную на изучение книги в свете различных методологических подходов.

Термин «технология» трактуется как совокупность методов и инструментов для достижения желаемого результата, в широком смысле - применение научного знания для решения практических задач [9].

Большинство словарей толкуют этот термин применительно к техническому производственному процессу, поскольку он долгое время охватывал совокупность средств, процессов и идей в дополне-

ние к инструментам и машинам. Технология является сравнительно новым, многогранным термином, точное определение которого ускользает из-за постоянного развития смысла этого понятия, как самого по себе, так и взятого в отношениях с другими, такими же широкими понятиями: культура, общество, политика, религия, природа.

Следует заметить, что изначально термин «технология» переводится с др.-греч. Τέχνη - «искусство», λόγος - «слово», «мысль», «смысл». Что изначально указывает на его гуманитарную направленность.

Гуманизм в свою очередь – это учение, направленное на человека, признание за человеком его субъектного опыта [10].

Определение книготворчества как гуманитарной технологии, на наш взгляд, откроет новые направления интегрированного знания: позволит выработать структуру итоговой книги, восстановить творческий замысел автора, который реализуется в определенных условиях.

Литература

1. Книга как художественное целое: различные аспекты анализа и интерпретации. Филологические штудии-3. Омск, 2003; Лирическая книга в современной научной рецепции. Омск, 2008; Европейский лирический цикл. Историческое и сравнительное изучение: материалы междунар. науч. конф. (Москва–Перedelкино, 15–17 ноября 2001 г.). М., 2003; Авторское книготворчество в поэзии: материалы междунар. науч. конф. (Омск–Челябинск, 19–22 марта 2008 г.): В 2 ч. Омск, 2008 и др.. Историческое и сравнительное изучение: материалы Междунар. науч. конф., Москва–Перedelкино, 15–17 нояб. 2001 г. / сост. М. Н. Дарвин. М., 2003.; Книга стихов как феномен культуры России и Беларуси / Н.В. Барковская, У.Ю. Верина, Л.Д. Гутрина, В.Ю. Жибуль. - Екатеринбург, 2016.
2. Мирошникова О.В. Лирическая книга как устойчивая многокомпонентная структура. Проблемы изучения книги стихов в современной филологии // Лирическая книга в современной научной рецепции. - Омск, 2008. - С. 10-11
3. Манн Ю. В поисках живой души: «Мертвые души. Писатель - критика – читатель. – М.: Книга, 1984 г. – 351 с.
4. Hecke, P. van (Pierre). From Linguistic to Hermeneutics: A Functional and Cognitive Approach to Job 12–14. The Netherlands : BRILL/ Studia Semetica Neerlandica, 2010. –444p.
5. Gadamer H.-G., Truth and method: Fundamentals of philosophical hermeneutics, M.: Progress, 1988. Golovin B.N. Fundamentals of speech, M.: the High. Sch., 1988. 320 p.

6. Гиршман М. М. Произведение и текст в современном литературоведении // Сюжет и время: сб. науч. трудов к 70-летию Г.В. Краснова. - Коломна, 1991. - С. 15.
7. Черненко Л. О. Сулейменов: Государство должно помочь обществу в сохранении культуры. - [Электронный ресурс].- Режим доступа: <https://www.zakon.kz/4826315-o.sulejmenov-gosudarstvo-dolzno.html>, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус.
8. Рахимжанова А.Н., Абдуллина Л.И. Книготворчество Б.М. Канапьянова // Сборник материалов с конференции «Единство образования, науки и инноваций». – Усть-Каменогорск, 2011.
9. Словарь философия науки и техники. Технология. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://filosofiya-nauki-i-tehniki.slovaonline.com/410-технология>, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус.
10. Социологический словарь. Гуманитарные технологии. - [Электронный ресурс].- Режим доступа: <https://vslovar.info/slovo/sotziologicheskij-slovar/gumanitarnyje-tehnologii/262352>, свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус.

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ДЕТАЛЬ И ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ АВТОРСКИЙ СТИЛЬ

Гулова И.Н.

ВКУ им. С. Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан

Художественное произведение является результатом творчества писателей и обладает исключительной культурной ценностью. Мир, представляемый в творчестве, внешнее и внутреннее состояние героев представляются перед читателем в виде определенных идей, позиций, концепций. Художественная деталь называют мельчайшей изобразительной подробностью, которая составляет образ. Интуитивно люди принимают деталь как «что-то маленькое, незначительное» [1, с. 425]. В филологической науке и стилистике утвердилось иное мнение. Художественную деталь можно сравнить с мозаикой, как из маленьких кусочков мозаики складывается целая большая картина, так при помощи крохотных художественных деталей образовывается обширное и целостное повествование. Широкое использование художественных деталей служит существенным показателем авторского стиля и характеризует писателей.

Понятие «художественная деталь» как изобразительное средство художественного произведения впервые вводит В.Г. Белинский. При

этом сосредоточенное внимание деталь получила только в XXI веке. Среди российских литературоведов и языковедов, объединившихся в конце 1910-х годов в Москве и Санкт-Петербурге на единых методологических основаниях, художественная деталь интерпретировалась в более широком смысле: не только как особая единица информации о предмете, явлении и сущности художественного текста, а как бесспорно важная составляющая часть композиции, которая обеспечивает связность литературного произведения, его согласованность.

Определение детали как художественной и ее разновидности впервые появились в книге Г.Н. Пospelова «Теория литературы», из которой выясняется, что слово «détail», вышедшее из французского языка, обозначает «часть, частицу, долю, подробность, мелкую часть мелочи» и в качестве художественного средства выполняет важные функции в литературном произведении [2, с. 67].

Любая художественная деталь несет в себе большое смысловое и символическое значение. По словам литературоведа Лилии Чернец: «Детализация предметного мира в литературе не просто интересна, важна, желательна, - она неизбежна; говоря иначе, это не украшение, а суть образа ... и именно деталь, совокупность деталей «замещают» в тексте целое, вызывая у читателя нужные ассоциации» [3, с. 43].

Являясь элементом художественного целого, деталь, как таковая, является микрообразом. В это же время деталь фактически составляет часть гораздо крупного образа – целостного образа. Художественная деталь является важной частью художественного образа. С помощью деталей в малом текстовом объеме передается максимальное количество информации, одним или несколькими словами можно получить очень яркое представление о персонаже, его внешности, внутреннем мире, переживаниях, проблемах, интерьере, обстановке. Деталь составляет полную и правдивую картину мира, активизирует восприятие читателя, побуждает его к сотворчеству, дает простор его ассоциативному воображению, являясь опорными точками изображения.

Интерес к художественной детали тесно связан с изучением компактно и сжато выраженной информации. Важным моментом здесь становится обнаружение авторской позиции в рассказе через подбор художественных деталей с учетом композиционных возможностей и закономерностей структуры художественного целого. Анализ детали – это своего рода «орудие» разбора жанровой формы рассказа и повести, найденной писателем, это попытка объяснить гармонию его содержания и формы.

В разные этапы истории литературы роль детали менялась: например, Гомер применял детальные бытовые описания для воспроиз-

ведения картины реальности, реалисты же перешли к «говорящей» детали. Она служила конкретной цели реалистичного изображения человека в типичных обстоятельствах. Модернисты использовали противоречивые, полярные, метафоричные детали, что позволило им ещё больше сократить текст без ущерба для идеи. Известный литературовед Ефим Добин утверждает, что «деталь должна пройти жесткий отбор и должна быть помещена на передний план» [4, с. 317]. Деталь в глобальном смысле понимается как «отдельный фрагмент информации или факт о чем-то, или незначительная подробность о качестве чего-то, которая видна только при придирчивом рассмотрении» [5, с. 375].

По композиционной роли детали можно разделить на несколько видов: детали повествовательные, которые указывают на движение, изменение картины, обстановки, характера, и детали описательные, которые иллюстрируют картину, обстановку, характер в данный момент. Деталь может возникать в тексте единожды, а может повторяться для усиления впечатления, в зависимости от замысла автора. Писатель может особо подчеркнуть какую-либо одну деталь, выделить ее. И тогда она понесет повышенную смысловую нагрузку и перерастет в символ. Иначе говоря, деталь может приобретать значение символа, имеющего психологический, социальный и философский смысл. Детали могут касаться быта, пейзажа, портрета, интерьера, жестов, реакции, действий и речи.

Художественная деталь является способом выражения авторского мнения, дополняет внутренний образ героя, полноту раскрываемой картины. Она придает изображаемому характерную определенность и одновременно обобщенность, выражая идею, основную мысль, сущность героя, его характер и натуру.

Функциональные средства детали зависят от жанра художественного произведения. По мнению множества литературоведов, деталь эффектнее проявляется в существенном по объему произведении.

Творчество каждого автора специфично и обладает определенной чертой и особенностью написания. Чаще всего, большинство писателей создают свои произведения в одном определенном стиле, используют характерные ему приемы, которые способствуют возникновению «диалога между адресатом и адресантом» [6, с. 57], то есть между самим автором и читателем.

Изучение окружающего мира через творчество способствует расширению горизонтов человеческого мышления и погружению в своеобразный культурный мир писателя. «Язык представляет собой главную форму выражения и существования национальной культуры.

Культура накладывает отпечаток на образ мышления человека, а язык является средством выражения мыслей» [7, с. 125]. Текст таит в себе стилистический и нравственный потенциал. Авторское собственное «Я», литературные пристрастия, формирующие творческую индивидуальность, ощущения смысла или бессмыслия жизни – все, что пронизывает каждое слово произведения – складывается в авторский стиль писателя.

Полностью осмыслить идеи, мотивы и образы, описываемые автором, является весьма непростой задачей, решение которой может быть, по мнению части ученых, только при абсолютном владении языком. При этом, существует противоречивое мнение, что «владеть языком в совершенстве невозможно» [8, с. 64].

Индивидуальный стиль писателя изучают с различных сторон. Одних интересует лексика и стилистические средства, которые выполняют определенные художественные функции, другие же изучают структуру предложений, их объем, способы сочетаний предложений в тексте. Изучая авторский стиль писателя, выделяют художественные детали, подчеркнутые автором в произведении.

Подводя итоги, художественная деталь в широком определении является языковым и психологическим дополнением художественного образа текстовой реальности, то есть, образов литературного произведения, в описании которых нет второстепенных частностей: каждая наимельчайшая деталь вносит новую информацию об образе. Внося в произведение какую-либо деталь, автор рассчитывает на воображение, опыт читателя, который дополняет в воображении недостающие элементы. Этот процесс Р. Ингарден называл «устранение мест полной неопределенности» [9, с. 32].

Литература

1. Мандель Б.Р. Теория литературы. – М.: Директ-Медиа, 2014.
2. Пospelов Г.Н. Теория литературы. – М.: «Высшая школа», 1978.
3. Чернец Л.В. Деталь // Введение в литературоведение / Под ред. Л.В. Чернец. – М.: Высшая школа, 2006.
4. Добин Е. Герой. Сюжет. Деталь. – М.: Советский писатель, 1962.
5. International Dictionary of English. - Cambridge University Press, 1995.
6. Зарайский А.А. Прагматика экспрессивности в научно-популярном тексте / А.А. Зарайский, О.Л. Морова, В.Ю. Харитоновна // Научное обозрение: гуманитарные исследования. М.: Издательский дом "Наука образования", 2017. № 14-15. - С. 56-62.
7. Феклина Е.М. Речь сказочных персонажей как объект лингвокуль-

- турного исследования (на материале русских и немецких народных сказок) / Е.М. Феклина // Язык и мир изучаемого языка. 2015. № 6. С. 124-128.
8. Бабушкина В.В. Двужычие: проблемы определения / В.В. Бабушкина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2016. № 11 (65): в 3-х ч. Ч. 3. - С. 64-66.
 9. Ингарден Р. Исследования по эстетике. – Издательство Иностранной литературы. – М., 1962.

СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРНАЯ СЕССИЯ

WELCOME SPEECH TO CONGRESS PARTICIPANTS Christensen M.	4
РОЛЬ НАУКИ И НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА Гаврилова Ю.А.	7
ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И ПЛАНИРОВАНИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В МЕЖДУНАРОДНОМ КОНТЕКСТЕ Новицкая Ю.В.	12
HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN POLAND: TYPES, STRUCTURE OF STUDIES AND GENERAL ENTRY REQUIREMENTS Wański T.	16
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN HIGHER EDUCATION DURING A PANDEMIC Ballast D.J.	19
РЕЖИМ КАРАНТИНА И ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН Алембаев К.О.	22
ГРАНТТЫҚ ҚАРЖЫЛАНДЫРЫЛАТЫН ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРДЫҢ САЙЫСЫНА ҚАТЫСУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ Нурланова А.Н.	27
ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ В УНИВЕРСИТЕТАХ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ Сарсембаева Г.Ж.	31
<i>ВОПРОСЫ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ</i>	
ӘЛЕМДІК БІЛІМ БЕРУДЕ ҚАНИПА БІТІБАЕВАНЫҢ «ОЙ ТАСТАУ, ОЙЛАНТУ, ОЙЛАУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ Мұқашева М.Қ., Картаева А.М.	37
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ӨҢІРІНДЕГІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ФУНКЦИЯЛАРЫ Бақытбекова Б.Б.	44
ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДЕ МЕДИАҚҰРАЛДАРДЫ САБАҚТА ҚОЛДАНУ Мукашова М.К.	46

ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫ БАР ЖЕТКІНШЕКТЕР Байтемирова К.Б.	50
ПЕДАГОГИКАНЫ ОҚЫТУ ҮРДІСІ МЕН ҰСТАНЫМДАРЫ Досанова Г.А.	54
СОВРЕМЕННОЕ ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ Тлеубекова Д.О.	60
РОЛЬ РАБОЧЕЙ ТЕТРАДИ ПО БИОЛОГИИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ И РАЗВИТИИ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ Фунтова А.В.	64
ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ СУБЪЕКТИЛЕРІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТТІЛІГІ Саданова Ж.К.	69
ЗАЩИТА УРОКА ПО ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ В РАМКАХ КУРСОВ ПО ОБНОВЛЕННОМУ СОДЕРЖАНИЮ ОБРАЗОВАНИЯ Колдаева А.А.	74
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУ ҮРДІСІ БАЛАЛАРДЫ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЖОЛЫ РЕТІНДЕ Нурланова А.Н.	78
БІЛІМ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ТҮЛҒАНЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ Байгереева А.У.	82
ВЛИЯНИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ НА СЕРДЕЧНОСОСУДИСТУЮ СИСТЕМУ Бурлакова Н., Оразбекова С.О.	86
ЖАҢАРТЫЛҒАН ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА БАҒДАРЛАНҒАН ТӘСІЛДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ Нурсейтова А.Т.	92
СПОНТАННЫЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПРОТИВОСТОЯНИЯ ПРОБЛЕМЕ СУИЦИДА В ОБЩЕСТВЕ Фёдорова И.А.	96
ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ И ОБЩЕСТВЕННЫХ ДИСЦИПЛИН В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ Барышева Т.В.	101

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ВОСПИТАННИКОВ ДЕТСКОГО ДОМА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕТОДОВ АРТ-ТЕРАПИИ Вдовина Е.Н.	105
БИОЛОГИЯЛЫҚ ҰЛТТЫҚ ҰҒЫМДАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ Касенова Ш.И.	113
ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ ИНТЕРЕСЫ УЧАЩИХСЯ И ИХ ФОРМИРОВАНИЕ НА УРОКАХ МУЗЫКИ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ИХ СУБЪЕКТНОЙ ПОЗИЦИИ И СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ) Казакова Н.В.	117
МЕЖЛИЧНОСТНЫЕ ОТНОШЕНИЯ СО СВЕРСТНИКАМИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА Сумарева Е.Е.	121
ЖАС КӘСПКЕР НЕНІ БІЛУ КЕРЕК Толеухан Л.	124
ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚҚА ЗИЯНЫ Жорабекова М.Ж., Оразбекова С.О.	127
МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРДЫ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ МАҚСАТЫНДА ҚОЛДАНУ Ескужинова Н.М.	133
ТЕАТРАЛИЗОВАННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА Алпысбаева С.К.	137
ПОСТРОЕНИЕ КРИВЫХ ВТОРОГО ПОРЯДКА С ПОМОЩЬЮ КОМПЬЮТЕРНЫХ ПРОГРАММ Рублева Т.А.	143
ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ	
АЛТАЙ ТІЛДЕРІ ТУРАЛЫ ТЕОРИЯ. «АЛТАЙ ГИПОТЕЗАСЫ» Нурланова А.Н., Бияров Б.Н.	148
АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ МЕН ЖОЛДАРЫ Ильясова Г.Б.	151

ШЕШЕНДІК СӨЗДЕРДЕ КЕЗДЕСЕТІН ТҰРАҚТЫ СӨЗ ТІРКЕСТЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІ Дүйсембаева А.Ш., Едильбаева Г.Б.	157
ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПЛАТФОРМЕ MOODLE: ОПЫТ 2020 Герсонская В.В., Байболова А.Б.	162
ОБРАЗЫ ЖИВОТНЫХ В СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСТАНСКОЙ ПРОЗЕ Абдуллина Л.И., Еркожанова К.Н.	165
READING ASSIGNMENTS TO ACADEMIC TEXTS FOR INTERMEDIATE LEVEL STUDENTS Oskolkova A.	170
К ВОПРОСУ О ЛОКАЛЬНОМ ТЕКСТЕ КАК ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОМ ПОНЯТИИ Мошенская Н.А.	174
МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ ГРУППОВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ГОВОРЕНИЮ Шихотова Е.В.	177
ОБ ОСОБЕННОСТЯХ СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКИ В ДЕТСКОЙ ПРОЗЕ КАЗАХСТАНА Оразымбетова А.Ж.	181
К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ «ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ» Энгель Ю.О.	185
ҚАЗАҚ-ТҮРКІ ӘДЕБИ БАЙЛАНЫСТАРЫН ЗЕРТТЕУШІ ҒАЛЫМДАР Дүсіпбаева Ә.М., Едильбаева Г.Б.	189
АВТОКОНЦЕПЦИЯ ПИСАТЕЛЯ: ИСТОРИЯ И ПУБЛИЦИСТИКА Тургумбаева Н.К.	194
СООТНОШЕНИЕ МИФА И РЕАЛЬНОСТИ В ЦИКЛЕ СКАЗОК А.М. ВОЛКОВА Бейсекенов А.К.	199
ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА РЕКЛАМНОГО ТЕКСТА С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ Сизов М.В.	204
TEACHING SPEAKING TO PRIMARY ENGLISH LEARNERS WITH SPEECH IMPAIRMENTS Kamzina Zh.	209

ЭКСПРЕССИВНЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА В СОВРЕМЕННОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ Жанбырбай Д.	213
ЖИЗНЕСТРОИТЕЛЬСТВО КАК АВТОКОНЦЕПЦИЯ В ТВОРЧЕСКОЙ СУДЬБЕ Г.Д. ГРЕБЕНЩИКОВА Абдуллина Л.И., Ахмеджанова А.Ж.	218
К ВОПРОСУ О ПОНИМАНИИ ТЕРМИНА «КНИГОТВОРЧЕСТВО» В СОВРЕМЕННОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ Мисевра Л.А.	222
ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ДЕТАЛЬ И ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ АВТОРСКИЙ СТИЛЬ Гулова И.Н.	228
СОДЕРЖАНИЕ	233

Научное издание

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПАРТНЕРСТВО: ПОТЕНЦИАЛ НАУКИ В
УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ**

Сборник докладов Международного научного Конгресса
(10-12 ноября 2020 года)

Часть 1

Отпечатано в Казахстанско-Американском свободном университете

Дизайн обложки К.Н. Хаукка
Технический редактор Т.В. Левина

Подписано в печать 12.11.2020	Формат 60x84/16	Объем 14,9 усл.печ.л.
10,9 уч.-изд.л	Тираж 500 экз.	Цена договорная
